De Kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero

MET EEN INLEIDING, AANTEKENINGEN
EN EEN WOORDENLIJST

Dr A. A. VAN RIJNBACH

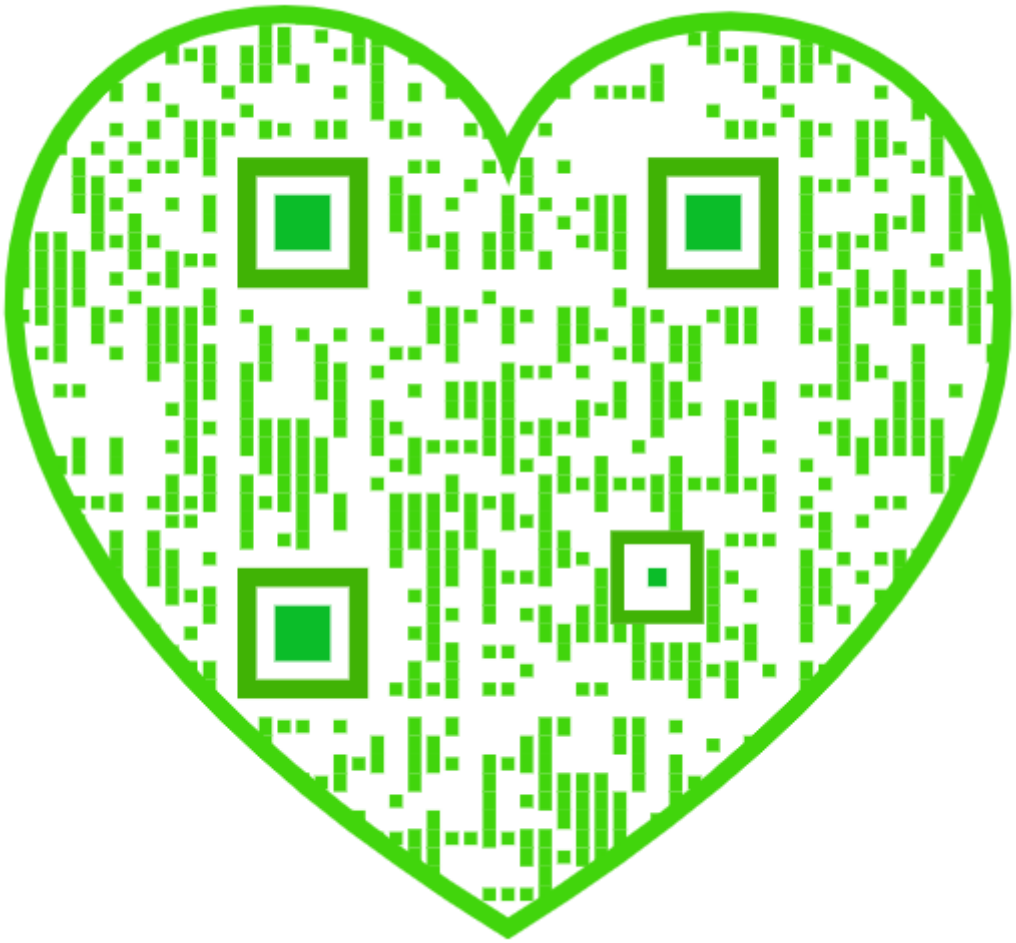

De Kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero

De Kluchten van Gerbrand Adriaensz. Bredero

Met een Inleiding, Aantekeningen en een Woordenlijst uitgegeven door

Dr A. A. VAN RIJNBACH

H. J. PARIS
AMSTERDAM MCMXXVI

INHOUD

Blz.

INLEIDING

HOOFDSTUK I — ALGEMENE OPMERKINGEN. I
HOOFDSTUK II — DE KLUCHT VÓÓR BREDERO VI
HOOFDSTUK III — BREDERO'S KLUCHTEN XXVI
HOOFDSTUK IV — BREDERO'S BRONNEN XLV
1 — De Klucht van de Koe. XLV
2 — De Klucht van Symen sonder Soeticheyt. LIX
3 — De Klucht van den Molenaer LIX
4 — De Klucht van den Hoochduytschen Quacksalver. . LXXV
HOOFDSTUK V — BIBLIOGRAFIE. LXXIX
HOOFDSTUK VI — WIJZE VAN UITGEVEN XCII

DE KLUCHTEN 1
Toe-eygeningh aenden Leser 3
Onschuld, en Toe-gift 5
Klucht van de Koe 7
Klucht van Symen sonder Soeticheyt 27
Klucht van den Molenaer 45
Hoochduytschen Quacksalver 69
Van een Huys-man en een Barbier 81
De Gheboorte van Luys-Bosch, alias Robbeknol 86
Claes Cloet met een rou-mantel 89
Van Seven Ghesellen 90

VERKLARENDE AANTEKENINGEN 91
Lijst der afkortingen 91
Onschuld, en Toe-gift 95
Klucht van de Koe 95
Klucht van Symen sonder Soeticheyt 131
Klucht van den Molenaer 152
Hoochduytschen Quacksalver 169
Van een Huys-man en een Barbier 174
De Gheboorte van Luys-Bosch, alias Robbeknol 182
Claes Cloet met een rou-mantel 182

WOORDENLIJST 185

I — ALGEMENE OPMERKINGEN

In de waardering van een en dezelfde dichter in de loop der eeuwen vindt men ten slotte duideliker het beeld van degenen, die het oordeel uitspraken of van de geestesstromingen van hun tijd, dan de dichter zelf objectief weerspiegeld. Als dit van één dichter geldt dan zeker van Gerbrand Adriaensz. Bredero, over wiens kluchten in verband met zijn gehele literaire nalatenschap hier ter inleiding enige algemene opmerkingen een plaats mogen vinden. Men kan bij Vondel beginnen en bij Dirk Coster, of wie der laatste beoordelaren van de dichter: Knuttel, Schepers, Poort of Prinsen, men nemen wil, eindigen, scherper contrast dan tussen het oordeel der beide eerstgenoemden laat zich nauweliks denken.

Vondel, zelf allerminst grappig of kluchtig in zijn werk, heeft in een grafschrift, een epigram, dat dus een zoo volledig mogelik beeld van een vereerde dode in zo weinig mogelik woorden tracht te geven, slechts één zijde van Bredero overdreven en dus onbillik belicht; het is of hij in hem uitsluitend een, zij 't ook nog zo geniaal, kluchtendichter, liever nog grappenmaker zag.

In de „Lijck-dichten over 't afsterven des aardigen ende vermaarden Poeets", in 1619 gedrukt, komt het bedoelde epigram voor:

OP BRERO

Hier herbercht 't lijf, wiens geest in schertsen munten wt,
En met veel boertery steeds swanger ging van herssen,
Wien Charon willig voert om sunst in d'oude schuyt,
Vermits de zieltjens droef noch lachten om zijn farcen.

Wel heeft Vondel in een latere omwerking, een vijf en twintig jaar later uitgegeven, dit oordeel wat verzacht, doch in hoofdzaak bleef het onveranderd [1]). Kon Vondel dan slechts deze zijde van Bredero's talenten waarderen, alsof deze door niets anders aan zijn tijdgenoten bekend was dan door de kluchten, had Vondel dan zijn romantiese spelen of zijn beide grotere stukken: Moortje en Spaansche Brabander niet zien spelen of gelezen vóór hij dit grafschrift schreef en was hem

[1]) Vondel, ed. Unger 1618—1620, blz. 5. De omwerking luidt:
Hier rust *Brero*, heen gereist,
Daar de boot geen veergelt eischt,
Van den geest, die met zijn kluchten
Holp aan 't lachen, al die zuchten.

nooit een enkel der amoureuze of aendachtige liederen van onze dichter onder het oog gekomen, zeker een deel van zijn werk, waarop voor ons gevoel zijn aanspraken op de onsterfelikheid niet minder rusten dan op zijn dramaties oeuvre?

Hoe dit zij, van het feit dat Vondel voor alles en uitsluitend in Bredero de kluchtendichter of de dichter van boertige liederen eerde, nemen wij hier nota, daar ook naar ons oordeel, al is het waarschijnlik op andere gronden, Bredero als kluchtenschrijver een hoge volmaaktheid bereikte, op dit gebied zijn kunnen werkelik harmonies is geweest met zijn willen, wat in zijn andere werken niet altijd het geval is geweest.

En nu een modern beoordelaar. Nemen we Dirk Coster. In een zijner lezingen [1]) heeft deze voortreffelike opmerkingen over de dichter gemaakt, zodat men het betreurt ze niet in een uitvoeriger essay omgewerkt voor zich te hebben. Wat hem vooral in Bredero treft, dat is het tragies conflict van zo velen uit de vroege renaissance, de ondergang van de mens die zich bevrijd heeft van de middeleeuwse banden, doch in die vrijheid ten slotte aan een veel smarteliker dienstbaarheid ten prooi valt, die der hartstochten, die zich in deze bevrijding mede uitvieren en de mens verscheuren. Bredero, zegt Coster, leerde het bittere bedrog der levenskracht. In zijn blijspelen lacht hij, al slaat dikwijls de vreugde over in demoniese wildheid — maar in zijn lyriek klaagt hij. Het is de wilde levenskracht, die snakt naar band en maat en rust. Als hij deze verlossing wacht van aardse geliefden, dan is hij de demoedige minnaar, vol kinderlik verlangen naar innerlike stilte en vrede. Daarna, als de dood de nog jonge dichter begint te besluipen, dan begint ook een zwaarder werven, een smachten naar een goddelike liefde, dan schrijft hij liederen vol van de rusteloosheid van zijn gekwelde ziel en van zijn gesloopt leven.

Groter tegenstelling dan tussen de visie van de zeventiende-eeuwse dichter en de moderne essayist laat zich nauweliks denken. En al zijn we geneigd in Coster meer de moralist dan de literatuurkenner te zien, meer nog de zoeker naar de grote lijnen van de levensbeschouwing der mensen in de loop der eeuwen, waarvoor dan de werken der literatuur als bewijsmateriaal moeten dienen — waardoor hij voor ons gevoel er toe komt de individualiteit der dichters wel eens geweld aan te doen door zijn verlangen hen bezield te zien door bepaalde ethiese overwegingen — dan de fijne ontleder en keurder van literatuur als kunst, toch is zijn oordeel een verrijking en een verruiming na de eenzijdige l'art-pour-l'art opvatting der tachtigers en aanvaarden we

[1]) Zie verslag in de Nieuwe Rott. Courant van 18 April 1917, Avondbl. A.

zijn opvatting van Bredero als nog een bijdrage tot het beeld van de dichter, dat altijd op nieuw geschreven en nooit voltooid wordt.

Na deze beschouwing van geestelik en ethies standpunt uit, moet ook aan de histories-materialistiese opvatting plaats gegeven worden. Dr. J. A. N. Knuttel heeft bij de Bredero-herdenking van 1918— bij een papieren hulde bleef het in deze moeilike tijdsomstandigheden — uiteengezet hoe naar zijn mening de dichter in verband met zijn tijd beschouwd moet worden. De dwang van zijn systeem doet, naar het ons voorkomt, ook hem wel eens meer beweren dan hij bewijzen kan en in begrijpelike tegenstelling met Coster de persoonlikheid van de dichter van minder belang achten dan voor ons, meer individueel-voelenden het geval is. Voor Knuttel is het eerst-nodige ter verklaring van de dichter: de maatschappelike verhouding waaronder de dichter leefde en kennis van dat onderdeel dier maatschappij waaruit hij voortkwam. Men oordele [1]): „Wij zien Bredero dus gesproten uit de bovenste lagen der kleine burgerij, die in tweede instantie deelden in de vruchten van den geweldigen opbloei der stad, die gemeenlijk geen aanspraak maakten op rechtstreekschen invloed op den gang van zaken in stad en land, wier intellectueele elementen niet doordrenkt waren met de internationale renaissance-cultuur, die zij meer vereerden dan aanvaardden, maar nauwe aanraking hielden en zelfs zochten met de nog gilde-achtig en middeleeuwsch gekleurde denkwijze der breede kringen van het handwerk, waaruit zij voortkwamen, wien nog veel boerschheid en ruwheid aankleefde en wier gezichtskring beperkt bleef, maar die in deze dagen, dat ook voor de kleine burgerij de toekomst alle mogelijkheden nog open scheen te houden, zelfbewustzijn bezaten en levenslust en behoefte aan schoonheid en, juist omdat zij half buiten de renaissance-cultuur stonden en zelfbewust waren, aan eigen schoonheid, schoonheid voortbouwend op de tradities der middeleeuwsche volkskunst.

Wat aan zulke schoonheid binnen de grenzen der mogelijkheid lag, Bredero heeft het op zijn gebied gebracht."

Voor een definitief oordeel — zelfs met het voorbehoud dat wij maakten voor de mogelikheid van zulk een oordeel — achten wij het ogenblik nog niet gekomen; ook na de pogingen daartoe ondernomen door Herman Poort [2]), Prinsen [3]) en de bijdragen van Schepers [4]),

[1]) J. A. N. Knuttel, Bredero en het romantisch drama. De Gids 1918, III, 196.

[2]) Herman Poort, Gerbrand Adriaenszoon Bredero. Gron., 1918.

[3]) J. Prinsen J.Lzn., G. A. Bredero. Met afbeeld. en portretten. Amst. [1919] (Onze groote schrijvers. I).

[4]) J. B. Schepers, G. A. Bredero. Bloemlezing uit zijn gedichten. Amst. 1923 en de daar op blz. 24 vermelde art. in de Nieuwe Gids, jrg. 1913, 1917 en 1919.

blijft er nog veel te onderzoeken over. Zo dienen de liederen nog nader bestudeerd en onderzocht te worden, vooral ook meer nauwkeurig uitgegeven en uitvoeriger toegelicht, voordat een poging tot een volledige karakteristiek van de dichter gegeven kan worden. In deze bladzijden, waarin de kluchten besproken zullen worden, zie men dus slechts een bescheiden bijdrage tot de meer volledige kennis van Bredero's leven en werken.

Waarom juist voor de kluchten aandacht gevraagd? Er is naar onze mening wel wat eenzijdig veel belangstelling geweest voor en werk gemaakt van de blijspelen van Bredero, in het biezonder van de Spaansche Brabander. Zij verdienen dat ten volle, doch dat neemt niet weg, dat de kluchten evenzeer onze aandacht waard zijn. De kluchten zijn niet alleen belangrijk als arbeid die aan de grotere blijspelen voorafging en waarin Bredero zich als het ware zijn dramaties talent bewust werd, ze zijn om zich zelf alle aandacht waard. Wat Bredero als dramaties dichter vermocht te geven, men vindt het voor mijn gevoel in de kluchten evenzeer als in de blijspelen en door de beknoptheid der kluchten, het meer afgeronde, waardoor onze aandacht niet door allerlei dikwijls niet ter zake doende biezonderheden van de hoofdpersonen afgeleid wordt, is het of die figuren met nog meer intensiteit leven dan in de andere stukken, doordat de dichter zich hier meer concentreren kon en moest op enkele figuren.

De dichter leert men ook door zijn dramatiese scheppingen kennen, want om de figuren te scheppen, die ons uit zijn kluchten met een zeer sterk leven voor ogen treden, moest hij die personen, in zo talrijke verscheidenheid, als het ware in zich voelen ontstaan, hun uiterlik in de kleinste details voor zijn innerlik oog zien opkomen, maar vooral ook hun hartstochten, hun begeerten meeleven, of liever die uit zich zelf in hen overbrengen. En zo vinden we in de kluchten een Bredero die een echt kind is van het Amsterdamse volk, hoezeer hij ook op andere ogenblikken er naar verlangen en streven kon mee te doen aan de mode van zijn tijd en romanties te zijn als de ridders en jonkvrouwen uit Palmeryn en Amadis, of pseudo-klassiek als de Romeinse karakters die de Renaissance-dichters en de humanisten vereerden. In hem waren ook, behalve de drang van moeilik beheerste instincten en begeerten, die een conceptie als de figuur van de Molenaer mogelik maakten, de tederste gevoelens van bewondering en zachte liefde voor de ideale jonkvrouw en het verlangen naar de vrome „aendacht" en godsdienstige inkeer.

In Bredero zijn dus tragiese conflicten te bespeuren van verschillende aard: botsing van lage sensualiteit en weinig verheven uitbundigheid met ernstiger en teerder gevoelens; dan het leven in een tijd

toen twee tijdstromingen elkander vervingen en de dichter zich niet geheel meer in de oudere thuis kon gevoelen en niet geheel nog kon reiken tot de nieuwe geest; conflicten ook van maatschappelike aard, doordat Bredero èn door zijn karakter èn door zijn afkomst waarschijnlik zich geweerd zag uit de kring, waar hij om zijn dichterschap voelde bij te behoren.

Zo is Bredero in onze literatuur een figuur die niet in de eerste plaats onze bewondering gaande maakt, zooals bijvoorbeeld Hooft dat doet door zijn buitengewone talenten, zijn fijn intellect en zijn artisticiteit, of Vondel door zijn boven-de-aardse-dingen-uit zich verheffen en zijn zingen in hemelse toon, maar met Bredero hebben we medelijden, voor hem koesteren we een genegenheid, die meer is dan bewondering, omdat hij was een groot dichter en een in veel opzichten zwak mens, een der eersten ook in onze literatuur van wier zieleleven we iets meer dan oppervlakkig kennis kunnen nemen.

II — DE KLUCHTVÓÓR BREDERO

Aan de poging een oordeel uit te spreken over de waarde van Bredero's kluchten dient vooraf te gaan een korte beschouwing van de kluchten in de tijd onmiddellik vóór Bredero. Na wat Kalff, Te Winkel en Worp in hun bekende werken over de oorsprong der sotterniën en kluchten en hun verdere ontwikkeling tot de 16de eeuw geschreven hebben, is het verder overbodig daarover uitvoerig te spreken. Ik zal mij dus tot de Noordnederlandse klucht in de tweede helft der 16de eeuw, in het biezonder te Haarlem en Amsterdam, beperken, daar Bredero en zijn stadgenoten die stukken uit eigen aanschouwing of lectuur kenden. Bredero's kluchten sluiten zich hierbij onmiddellik aan, want hoewel in vele opzichten een vernieuwing, zijn zij toch in het wezen der zaak de voortzetting daarvan. Hierbij doet zich dan het eigenaardige geval voor, dat Bredero, die gaarne met de Brabantse of Vlaamse, in het algemeen de Zuidnederlandse rederijkers spotte, toch zeker direkt of indirekt nog heel wat van hen geleerd heeft. Immers de door ons te bespreken kluchten uit Haarlem en Amsterdam werden wel in Noord-Nederland opgevoerd, doch waren lang niet alle van Noordnederlandse herkomst. Ze waren nl. voor een deel ook van Zuidnederlandse afkomst, òf doordat ze afschriften waren van Zuidnederlandse originelen, òf doordat de auteur een geboren Zuidnederlander was.

Eerst iets over de naam. In de 16de eeuw en ook nog wel in de 17de wordt gesproken van kluchten, esbatementen en tafelspelen. De grens tussen kluchten en esbatementen enerzijds en de tafelspelen anderzijds is niet gemakkelik te trekken, vooral daar men in die tijd zelf niet altijd een nauwkeurig onderscheid maakte. Klucht is de meer algemene aanduiding van grappige, boertige grotere of kleinere tooneelstukken in tegenstelling met de meer ernstige toneelspelen (abele spelen, treurspelen, tragi-comedies enz.). Esbatement is een naam door de Zuidnederlandse rederijkers gebruikt voor klucht, doch ook wel voor meer ernstige stukken; van uit het zuiden is deze naam ook in het noorden voor kluchten in gebruik gekomen.

Onder tafelspelen wil men veelal verstaan korte kluchten, waarin niet meer dan twee personen optreden [1]). Naar mijn mening is het aantal personen niet het enige criterium of een dergelik stuk een klucht

[1]) Vgl. Te Winkel, Ontwikkelingsgang[2] II, 151.

dan wel een tafelspel genoemd moet worden; belangrijker is het onderscheid in de wijze van vertonen. Voor een klucht was een toneel, altans een zeker decor nodig, waren ook andere toneelattributen vereist; een tafelspel had meer het karakter van wat men tegenwoordig een voordracht noemt, die binnenskamers, bij een of andere feestelike gelegenheid [1]), al of niet in een bepaald costuum, altans in dezelfde kamer waar zich de hoorders bevonden, kon vertoond of gehouden worden [2]). In een tafelspel zal dan ook de speler zich nog meer in onmiddellik contact met de toehoorders en toeschouwers voelen dan in de klucht. Heel sterk komt dat uit bij de drie voornaamste kluchten van Bredero. Daarvan zijn de Klucht van de Koe en die van de Molenaar inderdaad kluchten. Het toneel stelt een bepaalde plaats voor: de herberg, de woonkamer van de molenaar, de weg van Ouderkerk naar Amsterdam enz., in dezelfde klucht worden we zelfs naar meer dan een plaats gevoerd. Symen sonder Soeticheyt daarentegen beantwoordt geheel aan de definitie, die we van een tafelspel gaven. Het spel wordt in verband gebracht met een bruiloft, gelijk blijkt uit vs. 57, 86, 104:

Weet dat ick hier ben ter feest ghenoot, al hier op dese Stee.

terwijl Teuntje al eerder de vraag gedaan heeft (vs. 99 vlgg.):

Mijn docht dat ick hier stracks de speel-luy hoorden, enz.

Het onmiddellik contact met het publiek vinden we. o. a. in vs. 70, als Symen ten tonele verschijnt:

Neen blijf vry zitten, loop niet, weest niet bevreest enz.

en Teuntje, vs. 97:

Goeden avent vrienden, en God zeghen iou ghelach.

Zelfs betrekt Symen de toeschouwers in het stuk: als Teuntje flauw gevallen is vraagt hij hulp (vs. 175 vlgg.):

Och brenght toch water, en helpt mijn deuse vrou ontrijghen.
Kender nu toch niemant eenighe raet ghebruycken?

De toespraak tot het publiek aan het eind van het stuk echter (vs. 578 vlgg.) is de gebruikelike moraal, die aan het eind der meeste kluchten met een afscheidswoord voorkomt.

Ook Bredero's tijdgenoot Gerrit Hendricksz. Breughel gebruikt de

[1]) Hooft noemt zijn tafelspelen beurtelings: Mommery, Bruiloft-spel en Tafelspel. Zie Gedichten, uitg. Leendertz-Stoett II, 3, 11 en 21 en vooral de onderschriften: *„op de foy* (afscheidspartij)*van....; Gespeelt ter bruiloft van....*

[2]) Kalff, Gesch. der Ned. Letterk. II, 373: De tafelspelen brachten het drama over naar de huizen en binnenkamers der burgerij.

namen klucht en tafelspel afwisselend voor hetzelfde stuk, een bewijs temeer hoe willekeurig de aanduiding van dit soort spelen in het begin der zeventiende eeuw is.

In de kluchten der 16de eeuw — trouwens bij een groot deel der kluchten van de volgende eeuw is dat evenmin het geval — is eigenlik nog geen stijlverschil waar te nemen, waardoor zich de individualiteit van de schrijvers dier kluchten kenmerkt; de ene klucht mag beter zijn dan de andere, de persoonlikheid van de dichter komt in de klucht weinig tot uiting. Men zal niet licht op grond van stijlovereenkomst de neiging gevoelen bepaalde kluchten aan dezelfde dichter toe te schrijven; zelfs bij de kluchten van Cornelis Everaert, waar we dus weten met het werk van één dichter te doen hebben, is toch weinig aan te wijzen, waardoor zich zijn werk, hetzij door opvattingen, maar vooral door technies-artistieke eigenschappen van dat van andere kluchtschrijvers van die tijd onderscheidt.

Men kan kluchten aanwijzen die minder goed geslaagd zijn, andere die veel beter zijn, de opvattingen die er in voorkomen en de geest waarin ze geschreven zijn, zijn die van een geheel tijdvak en van een bepaalde maatschappelike groep, minder die van bepaalde individuen.

De klucht is over het algemeen satiriek [1]), behelst de schertsende, slechts zelden schrijnende kritiek op personen en toestanden. Die kritiek betreft vooral de verhouding der geslachten (liefde aarzelt men het te noemen), het huweliksleven, het gezin, menselike zwakheden en zonden. Ook sociale verhoudingen komen er in voor; doch meer bezien van uit het oogpunt van spot dan dat van menselike deernis: armoede en leed van bedelaars, het moeilike leven van ouders met veel kinderen en weinig inkomsten, de onzekere toekomst van monniken in de tijd der opheffing van veel kloosters. De politiek komt in de klucht niet tot uiting; evenmin als de godsdienstige vraagstukken. Doch zedenschildering geven de kluchten zeer uitvoerig, waardoor het leven der zestiende eeuw, vooral dat der kleine burgerij van Noord en Zuid in onwaardeerbare levendigheid voor ons komt te staan.

Behalve om de zeden- en karakter- (meer nog type-)schildering, verdienen de kluchten natuurlik belangstelling om hun dialoog, de verwikkeling en de actie, het eigenlik technies-artistieke. Wanneer men ze vergelijkt met de oudst-bewaarde kluchten der 14de en 15de eeuw, wat een vooruitgang, doch ook als we er het werk van Bredero naast zetten, hoe eenvoudig, hoe doorzichtig en weinig diep zijn dan nog deze kluchten, die atmosfeer en kleur missen.

De klucht is eigenlik geen bewust kunstgenre; het is volkskunst,

[1]) Vgl. P. H. van Moerkerken Jr., De satire in de Nederlandsche kunst der M. E. Hoofdst. V: De satire in het drama en de feesten. Blz. 89 vlgg.

die afzonderlik bestaat, buiten de kunststromingen om. Wel hebben de rederijkers ook aan de klucht een deel van hun kunstopvattingen en techniese excentriciteiten trachten aan te hangen, maar het wezen der klucht zelf bleef ongedeerd: een bewijs van het natuurkrachtige van het genre [1]). De schrijvers dezer kluchten hadden geen verheven, onbereikbaar kunst-ideaal voor ogen, ze wilden niet hoger reiken dan ze konden en waren vrij van de zucht om aan de mode in de kunst te offeren (behoudens dan de uiterlike fraaiigheden der rederijkers, die zoals gezegd het wezen der klucht toch ongedeerd lieten), ze hadden alleen maar de lust om de dingen dezer wereld, hoe droevig soms ook, van de grappige, belachelike kant te zien en grappig en lachwekkend weer te geven. De klucht is dus uiteraard realisties; ze is de niets-verhelende, niet-idealiserende schildering, met zelfs voorkeur voor het ruwe en aanstotelike, van het meest-alledaagse, laag-bij-de-grondse leven, de misère van alle-dag en van de meest gewone mensen.

Tegenwoordig bestaat er een neiging deze kunstrichting als minderwaardig te veroordelen: realisme en naturalisme hebben afgedaan. Doch moge deze afkeer verklaarbaar zijn als reactie op de eenzijdig realistiese literatuur van een vorige periode, ze is zeker niet te verdedigen tegenover het werk van vroeger-eeuwse kluchtspelschrijvers, evenmin als het te verdedigen zou zijn het werk van schilders als Breughel, Brouwer, Steen, Teniers nu maar niet meer de aandacht waardig te keuren, omdat men tegenwoordig niet meer zo schildert. Telkens weer zal men in de kunst tot het realisme, de bestudering en uitbeelding der alledaagse werkelikheid terugkeren en zo zal ook deze realistiese toneelkunst te allen tijde blijven een waardevol bezit, niet alleen als beeld van lang vervlogen tijden, maar ook als kunstwerk. Deze kluchtschrijvers zijn er in geslaagd met hun nog beperkt kunnen en willen leven te geven aan de nog weinig gecompliceerde figuren hunner kluchten.

Enkele van de belangrijkste kluchten der 16de eeuw zullen we tans wat nader bezien, om zodoende een achtergrond te krijgen, waartegen het werk van Bredero des te beter uitkomt: zijn werk is zo sterk, dat het waarlik niet bij het middelmatige behoeft vergeleken te worden. De kluchten uit het omvangrijke werk van Cornelis Everaert wens ik buiten beschouwing te laten; hoewel sommige tot het beste behoren van wat Everaert schreef en men hem wel eens de Bredero der zestiende eeuw noemt [2]), is de afstand tussen hem en Bredero in tijd en

[1]) Toch leed de klucht wel door deze rederijkerskunstjes, doordat deze schade deden aan de realistiese taalbehandeling, die bij de aard van de klucht past. Er komt zodoende een zekere tweestrijdigheid tussen inhoud en vorm, die de vroegere „clute" niet vertoont. Hoewel dus de 16de-eeuwse esbatementen rijker van inhoud zijn, zijn ze misschien uit een oogpunt van stijl zwakker dan de 15de-eeuwse cluten.

[2]) Vgl. Te Winkel, Ontwikkelingsgang² II, 382.

geest zo groot, dat een vergelijking weinig nut heeft. Everaert staat nog geheel in de Middeleeuwen, Bredero behoort geheel tot de zeventiende eeuw.

De door Kalff uit het archief van „Trou moet blycken" te Haarlem uitgegeven kluchten: de Schuyfman, Hanneken Leckertant en de Katmaecker, hoewel niet onverdienstelik, worden in waarde toch overtroffen door enige andere uit deze verzameling, waarop ik nader de aandacht wil vestigen [1]). Het komt mij voor dat in deze stukken de handeling ingewikkelder, de dialoog beter en de karaktertekening levendiger is.

Het „Esbatement van den blinde diet tgelt begroef" [2]), uit de tweede helft der 16de eeuw, is al dadelik hierom interesssant, dat in de figuur van de blinde bedelaar, die zijn geld begraaft, een type gegeven wordt van de gierige die bevreesd is voor zijn geld en wantrouwend ook in hoge mate door zijn blindheid, waardoor hij afhankelik is van de hem begeleidende knaap. In Warenar zal later onder klassieke invloed dit karakter uitvoeriger uitgebeeld worden, doch hier is toch reeds zonder zo'n klassiek voorbeeld iets zeer goeds gegeven. De twist tussen cnape en bedelaar, die, vol wantrouwen, vreest dat deze niet alles afdraagt wat hij ontvangt, treft door een levendige dialoog. Als de bedelaar met hulp van de cnape zijn geld in een pot begraaft, wordt dit zonder dat zij het weten, waargenomen door een schoenlapper die zich dan ook weldra het geld toeëigent: een tweede punt van overeenkomst met de Warenar. Ook de blinde kent geen rust en is in voortdurende vrees voor zijn geld; als zij zeer voldaan terugkomen van hun bedeltocht bij een rijke, overwint toch weldra de bezorgdheid voor zijn schat,die dan ook als zij hem willen opgraven, verdwenen blijkt te zijn: de pot is leeg. De cnape weet raad, alleen de schoenlapper kan van de zaak weten en die zal hij er in laten lopen. Ze vragen hem een paar munten in hun schoenen te naaien als veilige berging bij hun reis naar Rome en doen hem dan merken, dat ze nog méér goud hebben te bergen bij het overige, dat ze al in de grond gestopt hebben. Zo komt de dief er toe het gestolen geld weer op de oude plaats terug te brengen om daardoor dubbele buit te krijgen, doch voor het zover

[1]) Prof. De Vooys had de goedheid afschriften van deze kluchten tot mijn beschikking te stellen; een volledige uitgave van de gehele verzameling zou een grote aanwinst zijn voor onze kennis der 16de eeuwse taal en literatuur. In het Tijdschr. v. Ned. taal- en letterk. XLV, 265 vlgg. zal Prof. de Vooys een beknopte inhoudsopgave van alle kluchten uit het genoemde archief meedelen, waarheen bij voorbaat verwezen wordt. Het hier uitgesproken oordeel over de waarde van sommige dier kluchten zal dan misschien iets te voorbarig blijken, doordat ik niet van de gehele verzameling kennis kon nemen.

[2]) Bundel G fol. 44*r*—49*r*.

is, hebben bedelaar en cnape de gestolen en teruggebrachte schat snel weer opgegraven. Het stuk eindigt met de levendige voorstelling van de schoenlapper, die al geheel vervuld van de dubbele buit die hij vinden zal, wel de pot, doch in plaats van goud iets anders daarin vindt. Deze laatste grofheid is wel geheel in de geest der kluchten en van het publiek voor wie ze bestemd waren. De taal is die der rederijkers, zich o. a. kenmerkend door voorliefde voor vreemde woorden, verder toepassing van rijmfiguren en versvormen (het rondeel), die ook typies voor de rederijkers zijn. Dubbelrijm en middenrijm, die in de kluchten van Bredero en Hooft nog voorkomen, zijn hier veelvuldig toegepast. De monologen zijn in dit stuk, waarin slechts drie personen voorkomen, wel wat te uitgebreid, ook blijven de gesprekken strikt beperkt tot de handeling en de gebeurtenissen en missen daardoor de levendigheid, het echt-menselike, dat bijv. Bredero door zijn uitweidingen, die echter juist de stemming van het geheel verhogen, in zijn toneelspelen brengt. Het gegeven, waarvoor zeker wel in de een of andere vertelling het voorbeeld zal te vinden zijn, is onderhoudend verwerkt en het komiese element is stellig zeer sterk.

Het „Esbatement van de Luystervink" [1]) is in dit opzicht nog te stellen boven het vorige: het aantal personen is groter en vooral de handeling veel intenser, doch wat in het biezonder aan het stuk leven geeft en een groote komiese werking is de figuur van de luistervink. Hoewel zelf niet in de handeling betrokken en slechts ooggetuige van alles, moet deze „lustige Person" door zijn voortdurende kritiek op de handelende personen en zijn ironiese opmerkingen een biezondere vondst genoemd worden, zoals er in onze toneelliteratuur geen tweede te vinden is. Het is de geschiedenis van een minnend paar, waarvan het meisje haar ouders bedriegt: onder voorgeven dat een overleden buurvrouw haar verschenen is en samenkomsten met haar wenst om haar zielerust te herwinnen, waarbij haar ouders niet tegenwoordig zullen mogen zijn, weet ze haar minnaar nacht aan nacht in het ouderlik huis te smokkelen. De dochter is een sluw schepsel, dat uitmunt in de kunst van veinzen, doch de luistervink die alles afgeluisterd en begluurd heeft, doorziet haar geheel en als de verliefden samenkomen, onthoudt hij het publiek zijn ironies verslag daarvan niet. In hoge mate komies is het contrast tussen de bezorgde gesprekken der ouders, die geen rust noch duur hebben, nu hun dochter daar alleen op de zolder met de ziel der overledene is, en de ironiese opmerkingen van de luistervink; hij ridiculiseert hun klachten en stelt daar het intieme samenzijn van het paar tegenover in een reeks van gewaagde toe-

[1]) Bundel G fol. 49*v*—57*v*.

spelingen, waarvan die in Bredero's Molenaer de pendant zijn. Drie maanden gaat dit zo door, totdat de vriendin der moeder een alleenspraak van de jongeman afluistert en ook de moeder merkt, wat er met haar dochter gebeurd is. Ten slotte moeten de ouders, hoe verontwaardigd ook over het bedrog, in een huwelik toestemmen.

De inhoud van het stuk herinnert aan vertellingen als die der Decamerone, maar de gedachte een figuur als de luistervink [1]) aan deze geschiedenis toe te voegen, maakt dit stuk tot een der merkwaardigste uit onze literatuur, hoezeer het overigens de uiterlike kenmerken van de rederijkers vertoont, in het biezonder door ingewikkelde rijmschema's, terwijl daarentegen dubbelrijm en middenrijm er niet in voorkomen. Een en ander is voldoende reden om het stuk vooral niet vroeger dan in de tweede helft der 16de eeuw te stellen.

Er is nog een ander stuk in deze verzameling, dat zijn naam ontleent aan een figuur, die eigenlik niet of slechts indirekt in de handeling betrokken is, nl. het „Esbatement van de dove bitster" [2]); doch hier mist deze figuur geheel de belangrijkheid van de luistervink. De Dove bitster, Baet, treedt alleen in de proloog op, waar zij een andere dove vrouw tot een begrafenis uitnodigt: beide vrouwen verstaan elkander niet, wat natuurlik tot allerlei komies misverstand aanleiding geeft. De enige band met de eigenlike klucht is gelegen in het feit, dat een der personen moet waken bij de dode waarover in de proloog gesproken is. Het is de dienstmaagd Aechtgen, die de gehele nacht zal uitblijven. Haar meesteres Betgen zal intussen alles gereed maken voor het werk van de volgende morgen: loog voor de was en meel om brood te bakken. Tijdens de afwezigheid van Aechtgen komen achtereenvolgens de drie vrijers, die zonder dat zij het weet naar haar hand dingen en worden opgewacht door Betgen, die de kleren van haar man en door haar man Lippen, die de kleren der dienstmaagd aangedaan heeft. Evenals in de klucht van de Molenaer dus een vermomming om de minnaar te bedriegen. De drie vrijers worden door de gewaande dienstmaagd vriendelik ontvangen en uitgenodigd zich uit te kleden, maar vooral zullen ze heel stil moeten zijn om niet door de meester ontdekt te worden en zich door haar naar de voor de samenkomst bestemde plaats moeten laten leiden. Als ze gerucht van de als man verklede Betgen

[1]) De figuur van de „luystervink" kan men beschouwen als het naar de klucht overgebrachte „sinneken" of „neefje" van het Sinnespel (vgl. Pyramus en Thisbe in „Trou moet blycken" of de „Spiegel der minnen" van Colijn van Rijssele), doch deze figuren hebben daar slechts een bijkomstige betekenis, terwijl hier de „luystervink" de gebeurtenissen begeleidt en commentariëert, zodat het stuk zelfs naar hem genoemd wordt. Moge dus deze figuur niet geheel origineel zijn, ze heeft hier een geheel nieuwe waarde gekregen.

[2]) Bundel G fol. 58r—64r.

horen, worden ze achtereenvolgens in de builkist, de tobbe met loog en in de schoorsteen verborgen, waar ze natuurlik in een heel netelige positie komen, doordat Betgen en Lippen, die inmiddels weer hun eigen kleren aangetrokken hebben, hun werk beginnen met het meel te builen, de loog te warmen en het vuur te stoken. De drie vrijers Faes, Bouwen en Heyn Ydelderm worden zo wel gedwongen uit hun schuilplaatsen te voorschijn te komen en te vluchten, zodat ze in het holst van de nacht, zonder kleren en in deerniswaardige toestand buiten staan. Inmiddels keert Aechtgen met haar lantaarn van het sterfhuis terug, waar ze onverwacht veel pleizier heeft gehad. Hoe schrikt zij als ze daar de drie gezellen, die elkaar gevonden hebben, naakt, blind en hulpeloos ziet ronddolen. Spoedig blijkt hun wat voor een poets hun gebakken is. Ze lopen ten slotte in het water, doch dat is juist hun redding, want daardoor vinden zij verlichting voor hun kwalen. Ze besluiten in het gasthuis hulp te gaan vragen, zodat ze door niemand in hun belachelike toestand zullen opgemerkt worden.

De situaties zijn in dit esbatement hoogst komies, het thema der verwarring is er op knappe wijze verwerkt en het feit dat de dienstmaagd,die van alles onkundig is, merkt dat zij er drie, en wat voor! vrijers op nahoudt, moet wel heel lachwekkend op het niet veel eisende publiek gewerkt hebben. De veelheid der personen, het meer ingewikkelde der handeling, het vlugge verloop binnen een beperkte tijd (één nacht) maken dit esbatement mede tot een zeer goed en speelbaar stuk, waarin ook de zedelike strekking niet ontbreekt, daar de vrijers hun verdiende loon krijgen voor hun oneerbare plannen ten opzichte van Aechtgen. Taal en uitdrukkingswijze van dit spel vertonen grote overeenkomst met die van de Luystervink; dubbelrijmen en middenrijmen komen slechts een enkele maal voor.

Het geliefde thema van een oude man met een jonge vrouw en de gevolgen van zulk een huwelik is verwerkt in een vierde esbatement uit deze verzameling, „van een boer die Lippen hiet" [1]), waarbij natuurlik ook het verwisselingsmotief niet ontbreekt. De vrouw wil zich op Vastenavond amuseren, doch haar gemelike man wil daar niet van weten. Zij denkt troost te vinden bij een jonger man, Jan Vleermuys, die ze uitnodigt bij haar te komen die avond. Als haar man vroeg naar bed gaat, veinst ze uit verstoordheid die nacht op te zullen blijven en ontvangt haar minnaar: in haar plaats bij de haard zet ze een pop neer.

Sober Costgen, een dief, sluipt de deur binnen, die Lijs uit vrees haar man wakker te maken toen ze haar boel binnenliet, niet gesloten heeft; een andere dief Slickmorseel houdt buiten de wacht om de buit in ontvangst te nemen. De wijze waarop zij zich aan het gestolene te goed

[1]) Bundel G fol. 65.

doen en zich opsieren met de gestolen kleren (ook die van de pop) is kluchtig, in het biezonder echter een volgend toneel, als beiden eindelik verzadigd gaan dobbelen om de rest van de buit, ruzie krijgen, vechten, weer vriendschap sluiten en vergenoegd huns weegs gaan.

De volgende nacht wacht Lijs haar vriend weer, veinzende door ziekte de kamer te moeten verlaten, doch Lippen achterdochtig door de diefstal van de vorige nacht, wil niet dat zij de kamer verlaat tot wanhoop van Lijs, die haar niets kwaads vermoedende boel al ziet aankomen. Lippen wacht in overmoed de dief af, zodat Jan, als hij door het venster binnenkomt de heldhaftige echtgenoot tegenover zich vindt, die nu zijn vrouw tegen de dief te hulp roept. Doch Jan Vleermuys blijkt ook een lafaard en verraadt dadelik de reden van zijn komst en wat er de vorige nacht gebeurd is. Als ook Lijs schuld bekent, doch als verontschuldiging aanvoert haar teleurstelling op de Vastenavond, schenkt Lippen hun vergiffenis, zeer verheugd dat niet anderen van zijn schande afweten en zijn vrouw belooft beterschap.

Deze klucht bevat wel aardige toneeltjes, zoals het reeds genoemde van de beide dieven, de ontdekking van de ontrouw der vrouw, doch vormt niet zo zeer een sluitend, samenhangend geheel als het esbatement van de Luystervink. De rijmen zijn wel ingewikkelder dan bij „de Dove bitster" het geval was; de paarsgewijze rijmende regels worden herhaaldelik afgewisseld door andere rijmschema's, terwijl bijna overal middenrijm voorkomt.

Opvallend is het dat in de vier genoemde stukken, wanneer de hoofdpersonen in een of andere belachelike situatie geraakt zijn, vermeld wordt dat sommigen daar wel een klucht van zouden dichten, als zij het wisten, gelijk ook in de Klucht van de Koe [1]) de Optrecker zegt:

Wistent de Rederijckers sy speelden daer af een klucht.

en in de Molenaer [2]) Trijn Jans:

As myn Susterling Hillebrandt dit hoord die selder stracx wel wat of dichten,

en ook Symen sonder Soeticheyt eindigt met de vrees:

Draeght ons dees naem niet na, dat's vrientlijck ons begeeren,
Want soumen ons onteeren, dat loon dat was te olyck [3]).

waarmede toch blijkbaar ook op een spel gedoeld wordt. We hebben hier met een traditie te doen, waaraan Bredero zich niet onttrokken heeft.

Twee cluyten uit het archief van „Trou moet blycken", door Van

[1]) Vs. 669.
[2]) Vs. 592.
[3]) Vs. 579.

Vloten uitgegeven [1]), moeten nog besproken worden. „Van Pater Joost ende Broer Jan; hoe Broer Jan den cap over den thuyn hinck, ende hoe hy is gevaren", is zeker op niet vroeger dan ongeveer 1570 te stellen; de andere „Een cluyt van Onse lieven Heers minnevaer" door Jan Louris Jansz., factor der Wijngaertrancken te Haarlem, werd door deze in 1583 bewerkt naar een oudere klucht van de Amsterdamse kamer. Deze spelen, door Kalff e. a. uitvoerig besproken [2]), verschillen hierin vooral van de voorgaande, dat de inhoud veel meer met de tijdsomstandigheden samenhangt, een tijdbeeld geeft: monniken die niet weten waarheen te vluchten of wat te beginnen in de door Geuzen en Calvinisten omgekeerde wereld of de armoede van kleine luiden en de onmacht der kerk die ook maar enigszins te lenigen. Al ontbreekt het komiese niet, de kluchtige situatie of de satire op de menselike zwakheid is niet meer de hoofdzaak; vooral het laatste der beide genoemde spelen is nauweliks meer een klucht te noemen, het gegeven is daarvoor veel te ernstig.

Doch de vorm dezer kluchten wijkt niet af van de gebruikelike, het is in alle opzichten rederijkerswerk. De taal is nog stroef, de verzen zijn onbeholpen, geheel gebouwd op de rijmen (middenrijm en veelvuldige dubbelrijmen), de dialoog is nog weinig levendig en met weinig individueels er in, zodat het karakter der afzonderlike figuren weinig naar voren komt. Men zou kunnen zeggen, dat het de gewone rederijkersesbatementen zijn, de oude cluyten, doch de tijdsomstandigheden maken het voor een wijl niet mogelik alleen maar zotte gevallen te bedenken en menselike zwakheden bespottelik voor te stellen, en zo wordt met behoud van de uiterlike conventionele vorm, met hier en daar toch iets van de ook nu nauweliks te bedwingen lust tot spot en oog voor het komiese, de veranderde wereld en de ernst der tijden uitgebeeld.

Doch een jaar of tien, twintig later, op de grens der beide eeuwen, als het gevaar geweken is in het Noorden, rust en welvaart zich herstellen, dan keert de klucht van zelf weer tot haar vroegere luchthartigheid, haar behoefte aan zotheid en spot terug. Ook uit deze tijd zijn ons een paar kluchten bewaard gebleven, waaruit blijkt dat er in deze volkskunst nog weinig veranderd is, het gehalte nog niet uitgaat boven dat van het midden der zestiende eeuw. Enkele dezer kluchten dienen tans wat nader bezien te worden.

Een „Tafelspel van Meester Kackadoris, ende een Doof-wijf met Ayeren" [3]), gedrukt in 1596, zal wel iets ouder zijn; het gegeven, waar-

[1]) J. van Vloten, Het Nederlandsche kluchtspel[2] I, 130 vlgg.; 149 vlgg.

[2]) Kalff, Gesch. d. Ned. Letterk. III, 257; Te Winkel, Ontw.gang[2] II, 471 vlgg.; Worp, Gesch. v. h. drama e. h. tooneel I, 152—3.

[3]) t'Amstelredam, Ghedruct by Ewout Muller. Voor Jacob Pietersz. Paedts woo-

over nader in verband met de Klucht van den Hoochduytschen Quacsalver, is een variatie op het thema van de Sotternie van den Buskenblaser. Vergelijking van beide stukken toont wel heel duidelik hoezeer de kunst van het toneel in de twee eeuwen, die tussen beide stukken inliggen, vooruit is gegaan. Dit tafelspel heeft nog geheel de uiterlike vormen van de rederijkers (middenrijm, rondelen, zinsbouw), doch is tevens interessant omdat enkele Noordhollands-Amsterdamse dialektiese biezonderheden, die we ook in de kluchten van Bredero aantreffen, hier zich beginnen te vertonen [1]). Het stuk speelt dan ook in Amsterdam en brengt ons in de sfeer, die in Bredero's kluchten en blijspelen is uitgebeeld.

Het bestaat uit twee delen: een alleenspraak van de Quacksalver die op de bekende wijze zijn waren aanprijst en de dialoog tussen hem en de Eierenvrouw, die door hem bedrogen wordt. Er is zeker reden om het stuk een tafelspel te noemen, zoowel om het gering aantal personen (twee) als om de weinig gecompliceerde handeling. Zo wordt niet vertoond, de ontvangst die de vrouw bij haar thuiskomst, als zij zich van haar vlekken genezen waant, van haar man ten deel valt, in tegenstelling met de Buskenblazer, waar het slot gevormd wordt door de kijfpartij der vrouw met de bedrogen boer. Het spel heeft zekere verdiensten, doordat er meer zorg aan de typering der personen in overeenstemming met hun stand en levenswijze is aangebracht, terwijl in de stukken, die voorafgingen, weinig verschil in taal tussen de verschillende personen viel op te merken. Een stuk als dit, gedrukt toen Bredero een jongen van elf jaar was en allicht ook nog vertoond in de volgende jaren, kan bij Bredero de lust gaande gemaakt hebben voor deze soort literatuur en hem er toe gebracht hebben zelf ook iets in dit genre te schrijven; er zijn allerlei punten van aanraking tussen dit werk en Bredero's kluchten.

Een ander Amsterdammer, oudere tijdgenoot van Bredero, is de reeds genoemde Gerrit Hendricksz. van Breughel, geboren te Antwerpen ca. 1573 en een paar jaar na Bredero te Amsterdam overleden. Deze dichter, die nooit boven de rederijkers-opvattingen is uitgekomen, vond in de Brabantse kamer blijkbaar een dankbaar gehoor voor zijn kluchten en tafelspelen, zijn nog geheel 16de-eeuwse refereinen en sonnet-

nende in de Warmoes-straet / int vergulden A/B/C. (op de achterzijde van het titelblad: Ghedruct int Jaer MDXCVI.) Aanwezig in de Kon. Bibl. Er zijn ook drukken van 1654 en 1679. Vergelijking daarvan met de eerste is uit een taalkundig oogpunt interessant.

[1]) Enkele vormen zijn: *ien* naast *een*; *mien* n. *meen*; *ayeren*; *loof* in de bet. mat, moe (nog in Noord-Holl.); *dreghen* n. *dragen*; *vlus* in de bet. zo even; *schock* voor een soort turf (zie Boekenoogen 898—9); de straatroep: *hael ayeren, hael*; ook de uit Spb. 795 bekende combinatie: *Katuysers*: *vuysers*.

ten [1]). Bredero stond tot verschillende leden dier kamer in vriendschappelike verhouding, waartoe misschien zijn leermeester Badens, zelf een Zuid-Nederlander, bijgedragen heeft [2]); zo kan aangenomen worden, dat het letterkundig werk van deze Brabanders, inzonderheid dat van Breughel, hem niet vreemd gebleven is. Veel had hij van deze echter niet te leren, diens sonnetten en refereinen hebben al heel weinig om het lijf en zijn kluchten en tafelspelen steken niet uit boven wat we uit de tweede helft der 16de eeuw hiervan leerden kennen. Doch twee dingen dienen in het werk van Breughel opgemerkt te worden: het echt-Amsterdamse van zijn kluchten en tafelspelen, wat ook juist een der biezondere kanten in het werk van Bredero is, en het niet ontbreken van een moraal en ethiese overwegingen in stukken, die overigens alle kenmerken van de realistiese klucht vertonen.

In een berijmde voorrede „Aende Eerweerdighe Deuchdenrijcke Liefhebberen der Reden-rijcker Brabantsche Camere binnen Amstelredam" [3]) vermeldt hij dat zijn spelen vertoond zijn: ook zijn ze al vroeger dan in 1612 en 1613, uit welke jaren de beide deeltjes dagtekenen, geschreven; of in zijn taal uitgedrukt: de tijd ging voorbij, die de kunst jong en de mens oud maakt, traagheid trachtte hem in slaap te wiegen, doch daartegenover zond de Yver hem „int Cabinet van Redenrijck", gaf hem de pen in de hand, om wat bijna vergaan was door vocht en mot, te doen herleven: zo brengt hij het in druk, zoals het gespeeld is.

Zijn tafelspelen of kluchten — zoals reeds gezegd gebruikt hij die namen dooreen — zijn 8 in getal, waarvan vier alleenspraken, nl.:

1. Een Tafelspel van een personagie, een droncken Boer, die door droomen Nuchteren wort.
2. Een Cluchte van eenen Cramer hebbende te Coop veelderley drol'ighe Liedekens.
3. Tafel-spel van eenen Quacksalver.
4. Tafel-spel van een personagie, wesende Eenen droncken Boer die wt vryen gaet.

Bij deze monologen zou nog gerekend kunnen worden de „Ballade van allen tgheene datmen tot Amstelredam langs der Straten roept,

---

[1]) Vgl. Te Winkel, Ontw.gang[2] III, 255—6; Worp, Gesch. v. h. drama e. h. toonee[l] I, 437—8; 465; Nieuw Ned. Biogr. woordenb. IV, 301.

[2]) Te Winkel, t. a. p. III, 173.

[3]) Breughels Boertighe Cluchten.... 2e dr. Tot Amsterdam. By my Gerrit Hendricx van Breughel / in Dirck van Assensteech / inde Werelt vol Drucks / 1613. — Het tweede Deel Van Breugels boertige Cluchten.... 1612. (Maatsch. v. Ned. Letterk. te Leiden). — Fragmenten bij v. Vloten, Kluchtspel[2] II, 7—26 en v. Moerkerken, Het Nederl. kluchtspel in de 17de eeuw, I, 11—21.

ende te coopen is". Tot de tafelspelen is ook te rekenen: 5. Een Tafelspel van twee gehoude Jonghe luyden aengaende den houwelijcken staet genaemt Jan ende Claer.

De overige stukken dragen meer het karakter van kluchten, doordat zij een meer ingewikkelde handeling hebben, er meer personen aan deel nemen, omvangrijker zijn:

6. Tafel-spel van vier Personagien, als Bouwen en Pleun, met Gobbert haren seun, die met Coten spelende een wijf crijght, trout met eenen Peperkoeck Geyltgen.

7. Een Cluchte van d'een ende d'ander twee Soldaten, eenen ouden Boer, met een Jonge Boerrin zijn wijff, ende een aerdige Weerdin.

8. Tafel-spel van een Waech-drager [1]) Kees, ende Marry zijn wyf met eenen Brandewijnsman, oock van eenen droncken Sleper met zyn nuchteren Peert, daer de Borgherlicke Reden voor verantwoort.

Een uitvoerige bespreking van elk dezer kleinere tafelspelen en kluchten zou meer plaats innemen dan hun betekenis en waarde toelaat; uit de geciteerde opschriften blijkt voldoende van welke aard de inhoud over het algemeen is; een enkel citaat geve een denkbeeld ook van de vorm. Ik kies daartoe het „Tafelspel van eenen Quacksalver", omdat dit in verband met Bredero's Hoochduytschen Quacksalver biezonder belang heeft. Het begint aldus:

Hier is de rechte plaets daer de luyden passeren
Om wat veel te venten waer mijn begeren
Dus moet ick my generen ende soecken raet
Eenen goeden meester wel op een Aschton staet
Want evenwel den praet / die doet het vercoopen
Wat raet nu om het volck by een te hoopen
Myn mouwen op te stroopen / en schoon voort te doen
Dus mach ick my wel met haesten spoen
Soo ick bevroen / om wat te vertieren
Ghy Heeren ghy Borghers die hier gaet playsieren
Met goeder manieren / ay staet doch by
Ick sal u laten hooren waer voor het goet sy
En hoe dat ghy / het moocht gebruycken
. . . . . .
Weet ghy vrome luyden dat alhier is ghecomen
Eenen Excellenten vromen / wtermaten Meester fijn
Astronomicus / Doctoor inden Medecijn
Die op dit termijn / met sich wilde bringen

[1]) Niet: *Waterdragher*, gelijk van Vloten t. a. p. blz. 24 er van maakt. Ook op andere plaatsen komen zonderlinge fouten voor, o. a. blz. 21, r. 24: *wyse vrouwen*, lees: *wye mouwen*; blz. 22, r. 7: *een poesgen poyen*; lees: *een paertgen*; blz. 15, r. 7 v. o.: *'t geluck*, lees: *'t gelach enz.*

Eene goede salve / nut en bequaem voor alle dingen
So ghy onderlingen / wt mijn Certificatien cont verstaen.

En het slot:

Nu dan vrienden hier sal ick niet eeuwich blyven
Tot uwen geryven / ist dat ick dit vercoop
Want al hadt ghy den rooden Buyckloop
Het pluris / ick hoop dat mede te stelpen
En oock yedereen van de dry daechse coortse te helpen
Dat de Febris cruypt in haer schelpen / en heel verdwynt
Het is noch dach soo lang de sonne schynt
Doch yeder pynt / tis middach thuyswaert te pramen
Het is twaelf uren ick mach mede op cramen
En comen met namen / na de middach weer
Luttel te vercoopen brengt mijn tant sweer [1]).

De drie laatstgenoemde stukken verdienen echter een nadere beschouwing.

6. Bouwen wil zijn zoon Gobbert op een ambacht besteden, maar welk hij ook noemt, Pleuntje zijn vrouw heeft dadelik haar bezwaren gereed; toont hij zich bezorgd voor zijn oude dag, wanneer Gobbert toch zelf de kost zal moeten verdienen, Pleuntje meent met spinnen in hun onderhoud te kunnen voorzien. Deze dialoog is niet onaardig en vrij levendig; en in Bouwen wordt nu ook eens in een klucht een persoon gegeven, die het goede wil en die, zooals later blijkt, een afkeer heeft van bedrog en diefstal. Doch Pleun: geen ambacht zal hij leren, hij moet een meisje trouwen. Gobbert is een onbeduidende sukkel, door zijn moeder verwend; het op hem verliefde meisje draagt de veelzeggende naam van Geyltgen. Aardig is ook het verhaal van de wijze, waarop zij aan elkaar gekomen zijn en elkaar trouwbelofte hebben gegeven, nl. door het eten van een peperkoek. De moeder die op de onverstandigste wijze voor haar zoon opkomt, herinnert aan de overeenkomstige figuur in Hanneken Leckertant, en terecht klaagt Bouwen: Malle moer, mal kint. Hoe de vader zich ook verzet, hij moet ten slotte toestemmen in het voorgenomen huwelik. Doch hoe zullen ze bruiloft vieren? Bouwen heeft geen geld te missen. Geyltgen weet daar raad op, zij vertelt hoe een van haar „speelmeyts" de bruid was en hoe haar vriendinnen haar meesters bestalen en zo een bruiloftsmaal bijeenbrachten. Dit detail herinnert aan menig verhaal van bedrog en oneerlikheid in Bredero's kluchten, o. a. in de klucht van de Molenaer, waar over de dienstboden een boekje opengedaan wordt. Doch hier ontbreekt het levendige en kleurige, dat Bredero in zulke

[1]) Breughels Boertighe Cluchten. Dl. II, 32—36.

episoden weet aan te brengen. Rondeel aan het begin, dubbel- en middenrijmen, ingewikkelde rijmschema's enz. zijn de ons reeds bekende rederijkers-uiterlikheden, die ook in het werk van Breughel niet ontbreken.

Levendiger is de klucht (7), waarin een boer eerst door twee soldaten geplunderd wordt en later bovendien gedwongen het gelag te betalen in de herberg, waar zijn vrouw met de soldaten te bier is gegaan, na eerst de opbrengst van wat zij op de markt verkocht heeft, te hebben verteerd. Vooral het toneeltje in de herberg, het drinken, kaarten, zingen is goed geschreven en herinnert aan Bredero's klucht van de Koe.

Ter vergelijking volgt hier een enkel fragment. De soldaten hebben de boerin uitgenodigd met hen te drinken:

Boerinne. ick heb grooten haest.
dander. Coemt in wilt wat rusten voor alle saken /
Geluck moeyer / wilt smaken / dat u is gebrocht
boerinne. ick danck u vrient / hebdy 't my toegedocht
Twort weer versocht / aen u een vrientlicke dronc
deen. Ick wachtet
boerinne. Seker dat bier is noch redelijcken jonck
Niet dat ic pronc / maer moettet te dege proeven
Nu crijch ick smaeck'
dander. Wie sou nu doch willen hem selven bedroeven
Laet ons toe toeven / malcanderen dan /
Ick breng u waerdinneken een halve kan.
Drinct cloeckelijck an tmoet rontom comen
werdinne. Laet voortgaen / twort in danck ghenomen /
Buerwijf t uwer vromen soot my ghecomen is.
boerinne. ic en sal voorwaer me niet dobbelen mis /
Lantsman vant fris / suldy my doen bescheet
deen. Laet comen den back / ic ben haest bereet
Maer ofmen wat ontbeet / waer dat quaet
dander. Neent / waerdinne brengt ons wat salaet
Nu opter daet / wy moeten wat schoven.
wardinne. Siet daer is wat dat ons God van boven
Verleent / wilt met loven / dit tsaem ghenieten.
boerinne. Laet ons eens drincken
deen. Avous / dit sal ick tsamen wel binnen gieten
Laet u niet verdrieten / my te doen nae.
dander. Tast toe vrienden / eetet doch wat saelae /
En spoelt dan drae / het groen vande Lever.
boerinne. Het wort u ghebrocht Jan de wever /
Zijt ghy een milt ghever / ghy wordt aengenaem.
wardinne. Siet hier noch een gerechtgen goet en bequaem
Geselscap eersaem wilt vreuchde voortbringen.

deen. Waerdinnetgen wilt ons een deuntgen singen /
Dan onderlingen / sal u tboerinneken verschoonen
dander. Laet ons nu int dal van ghenuchten woonen
En vrientschap toonen / als die edele jeuchden.

Het weerdinneken singt op de voyse, soud' men dees edele gilden, niet dienen om haer gelt [1]).

De twist tussen de boer en de boerin, waarin hij haar de schuld geeft van alles, wat hun die dag is overkomen en zij als enig tegenargument, hem zijn ouderdom verwijt, met een reeks van epitheta als Bredero en zijn tijdgenoten ook niet versmaadden, is niets nieuws. De moraal, die Breughel anders niet nalaat, direct of indirect, te geven, ontbreekt hier.

Het Tafelspel van een Waech-drager (8) en dat van Twee gehoude Jongheluyden (5) geven eveneens een beeld van onenigheid tussen man en vrouw. Uit het laatste is evenwel de les te trekken, dat een vrouw haar man door heftig optreden niet tot berouw, wel verder op het kwade pad brengt; in het eerste stuk is de verhouding tussen beiden grondiger bedorven en ondanks de grappen van een kluchtspel, is de ondergrond van dit stuk tragies, al zal Breughel het zo wel niet bedoeld hebben. De waagdrager heeft blijkbaar zijn vrouw in huis opgesloten en beklaagt zich nu, buiten gekomen, over haar verwijten en haar heftigheid: hij moet hard werken, zij verkwist alles, doch hij zal voortaan voor zichzelf zorgen. De brandewijnsman komt ten tonele met grote verscheidenheid van geestrijke dranken, waarvan Kees rijkelijk proeft, terwijl hij hem ondertussen zijn misère vertelt. Ander toneel: Marry, de vrouw is naar buiten gekomen en trekt er op uit om Kees te zoeken. Een dronken sleper vraagt haar waarheen ze zo haastig loopt. Dan krijgen we het huweliksleed van de andere zijde bekeken: de sleper, gauw geroerd, inviteert haar om tot troost in de naburige kelder wat te gaan drinken. Doch eerst moet zij haar hart luchten: nergens meer crediet, de kinderen hebben kousen noch schoenen, hebben zelfs nog niets te eten gehad die dag en haar man, verkwist immers alles! In de kelder gaat zij dan kracht opdoen om beter te kijven en zo nodig haar vuisten te gebruiken, als Kees terugkomt. Kees heeft zich inmiddels een goede stemming gedronken; alles moet op en Marry zal geen gelegenheid meer hebben om tegen hem te kijven: hij de baas en zij de meid! Hij denkt er over om zijn leed te gaan verzetten bij Bes, een van de bekende dames aan de Houtewael, de St. Teunispoort door en de dijk langs, waar Marry hem zeker niet zoeken zal; doch juist komt zij de kelder uit en dankt de sleper voor zijn onthaal. Tussen man

[1]) Breughels Boertighe Cluchten. Dl. I, 33—34.

en vrouw ontstaat nu een kijf- en vechtpartij, waarin Van Breughel reeds een ware virtuositeit in het bijeenbrengen van scheldwoorden en dergelike vertoont als in de latere kluchten, ook die van Bredero, gebruikelik is: tal van woorden en uitdrukkingen, die herhaaldelijk bij allerlei kluchtschrijvers van de 17de eeuw voorkomen, treft men hier reeds aan. Ook hiervan geef ik een fragment ter vergelijking met het werk van Bredero; Marry komt uit de kelder:

Marry. Ja wel onsen Kees maket my te lanck
Buerman grooten danck geef ick u mits dien
Ick moet weer gaen tyen opte bien
En oock sien / off het vercken is geslegen
Ja wel siet doch / hier comt hy my tegen
Nu gatet te degen / na mijnen belieff
Zyt ghy daer / ghy loer / ghy schelm / ghy dieff
Segt Malbrieff / hebdy wt gaen tuylen
Verrader wat mach in u boesem schuylen
Vader der uylen / en oprechten Hontsvot
Desen grasduyvel dient wel inden pot
Off by zijn verckens int schot / te leven
Ontsach ick mij niet ick gaff u een der dreven
Dat ghy my beneven / ter aerden vielt
Pijp op siet desen oolijcken Fielt
Hy wort noch vernielt / met appetyten
Kees. Neen wijff men can den goeden te veel wryten
Begondy te smyten / ick stelde my ter weer
Wat laet ghy y duncken Sint Teunis Meer
Ick stel u in myn deer swyn en vercken
Lijs Gordemels / creng / aes / vol boose wercken
Op mercken / voer u den Noortoosten wint
Corsgen cladyser / Tenterquaets [1]) kint
Die neerstich spint / vieleynicheyt op een clomp
Hoyt u Backus toe modde van Gomp
Aensicht op de pomp, oprechte Lary
Bekijckt doch eens dese lieve Mary
Eenen Eventary soud' men in haer trony saeyen
Van Petercely / snoepster van vlaeyen
Tot mijnder schaeyen / dorffdy spreken yet
My dunckt dat my onrecht gheschiet
Hout op u Liet off ick sing een ander [2]).

Het eind is dat hij haar met een bloedende neus het huis injaagt. Wonderlik doet het aan, dat in een volgend toneel gemoraliseerd wordt

[1]) Of: Teuterquaets?; vgl. Poëzie v. A. C. W. Staring. 1ste bundel, uitgeg. d. J. H. van den Bosch, 10e dr. blz. 145. (Zw. herdr.)

[2]) Dl. II, blz. 25—26.

over het kwellen van dieren, terwijl het lot van de vrouw geen woord van verzet te voorschijn roept. De sleper gaat in zijn dronkenschap zijn paard te lijf, wat de ergernis opwekt van een Burger, die hem hierover onderhoudt, bijgestaan door de Reden, die ook een wijs woord spreekt, zodat het lijkt of de klucht vervangen is door een Spel van Sinnen.

Uit wat over Van Breughels kluchten en tafelspelen werd gezegd, zal wel duidelik geworden zijn, hoezeer we met zijn werk het punt hebben bereikt waar Bredero's werkzaamheid begint. Het echt-Amsterdamse was al in Breughel te vinden, zo ook een schildering van leed, die ondanks de kluchtige vorm niet nalaat indruk te maken. In het wezen der klucht zal Bredero weinig verandering brengen, wat hij er in zal leggen is zijn biezondere persoonlikheid, dat treffend-geniale dat aan het werk zijner voorgangers nog ontbrak. Alvorens dit nader te beschouwen, wens ik tot slot nog een merkwaardige klucht te bespreken, die mogelik nog aan het werk van Bredero voorafgaat. Ik bedoel de „Lacchelicke Cluchte van een Boer die in een Calfsvel benaeyt was" [1]), eveneens door een lid van de Brabantse kamer te Amsterdam, wiens naam we niet kennen, doch die schrijft onder de spreuk: *Niet te hooch*. Over de tijd, waarin het stuk geschreven is, verkeren we ook in onzekerheid. Naar de vorm te oordelen dateert het uit het begin der 17de eeuw, zeker niet later dan ongeveer 1610. De Brabantse kamer bestond afzonderlik tot ongeveer 1630, het is dus in ieder geval van vóór dat jaar, daar het blazoen der kamer op de titel voorkomt. Doch er is nog een andere aanwijzing, waarop Van Moerkerken reeds de aandacht vestigde. In de Tweede Handelinghe wordt een liedje gezongen met als voijs: Windeken daer den bosch aff drilt, het bekende lied uit Hoofts Granida. Wel is dit spel eerst in 1615 gedrukt, doch het dateert van 1605 en het genoemde lied kan toen reeds door afschriften bekend geweest zijn, hetgeen bevestigd wordt doordat het als zangwijs vermeld wordt in „Den Bloemhof van de Nederlantsche Jeught" van 1608, waaruit blijkt dat het toen reeds algemeen bekend was [2]). Er is dus vol-

[1]) t'Amstelredam / By Broer Jansz. (z. j.). Witsen Geysbeek, Biogr. antholog. en crit. wdb. d. Nederd. dichters, Amst. 1823. IV, 393 noemt als schrijver Hubert van der Meers en als jaar van uitgave 1646, zonder nadere bewijzen. Worp, t. a. p., I, 221 stelt de Nederlandse uitgave op ± 1646 (op welke grond?). Reeds van Vloten, Ned. Kluchtsp.[2] II, 26 meende dat het stuk ouder was, doch zie vooral de aant. van Van Moerkerken, Ned. Kluchtsp. II, 599. Broer Jansz. komt als drukker-uitgever te Amsterdam voor sedert 1604, vgl. De Boekhandel te Amsterdam vnl. in de 17de eeuw, door M. M. Kleerekooper en W. P. van Stockum Jr. I, 322; II, 1306, 1619.

[2]) Zie: P. C. Hooft, Gedichten. Volledige uitgave door F. A. Stoett. Dl. I, Inleiding blz. XVI—XVII. Het gedicht is door Hooft ook opgenomen in zijn Emblemata amatoria, gedrukt in 1611. Van Moerkerken wijst er t. a. p. blz. 599 op, dat in een bundel van 1605: Eerste Amoureus-Liedt-boek al een ander lied uit de Granida vermeld wordt.

doende grond het stuk op niet later dan 1610 te stellen en daar het met het blazoen der Brabantse kamer voorzien werd uitgegeven, zal het ook wel op het toneel dier kamer omstreeks die tijd of al vroeger gespeeld zijn. Er bestaat dus grote waarschijnlikheid, dat Bredero het stuk gelezen of zelfs heeft zien spelen. Deze met zijn hartstochtelike belangstelling voor literatuur en toneel zal wel geen gelegenheid hebben laten voorbijgaan met alles wat te Amsterdam op literair gebied plaats had, kennis te maken. De onbekende dichter heeft het Latijnse blijspel *Vitulus* van Schonaeus, de Haarlemse rector, in het Nederlands bewerkt. Deze cluchte zou ook wat de omvang betreft wel op de naam van blijspel aanspraak kunnen maken: het is verdeeld in 5 Handelinghen, die ieder onderverdeeld zijn in Eerste uytcomste, tweede verschooninghe enz. [1]). Hier hebben we natuurlik met de klassieke indeling in vijf bedrijven te doen.

De inhoud is niet onvermakelik [2]): Jaep, een boer, heeft een heel lastige vrouw, die hem het leven zoo onaangenaam maakt, dat hij zijn troost in de kan zoekt. Ze zendt hem naar de stad met een kalfsvel, eieren en een haan om die te verkopen. Onverrichter zake naar huis terugkerend, bezoekt hij de herberg van Lijntjen, die met haar meid Maeyken hem dronken maakt; de eieren en de haan verorberen ze en hem zelf naaien ze in het kalfsvel om hem als kalf te verkopen. Inderdaad doet er zich een koper op, een andere boer, Gijs Willemen, die ook al het nodige gedronken heeft. Met het kalf op zijn rug keert deze huiswaarts, in zijn dronkenschap zich niet bewust wat voor wonderlik kalf hij daar draagt, terwijl ook Jaep zijn roes nog niet uitgeslapen heeft. De volgende morgen haalt Gys de slager met zijn knecht om het kalf te slachten. Jakes de knecht er op af gezonden, schrikt zich een ongeluk als het kalf begint te praten; allen dodelik ontsteld durven het dier nauweliks te naderen. Op raad van Griet, de vrouw van Gys, wordt Mr. Eduard er bij gehaald om het kalf, dat van de duivel bezeten is, te belezen. Doch deze neemt ook de vlucht als blijkt, dat zijn kunsten en formules niet helpen. Jaep is intussen de situatie gaan begrijpen en weet niet hoe uit het vel te raken en vooral: hoe zal hij bij zijn vrouw durven terugkomen? Hij herkent nu het huis van Gys, klopt aan en maakt zich bekend. Door Jaeps ongeval bekeerd, belooft Gys zijn vrouw zich voortaan van de drank te zullen onthouden, waarover zij zo verheugd is, dat ze Jaep helpen wil. Hij wordt weer in het vel gestoken en door het echtpaar naar zijn vrouw geleid, die al lang verontrust over zijn uitblijven en door haar kwade geweten gekweld, het ergste vreest en hem overal zoekt. Gys en Griet dissen

[1]) De naam „verschooninghe" voor toneel trof ik nergens elders aan.

[2]) Fragmenten bij Van Vloten II, 26—35 en Van Moerkerken I, 59—64.

nu een verhaal op, hoe ze Jaep door vagebonden van alles beroofd, aan de kant van een sloot gevonden hebben en geven haar de raad haar man goed te verplegen. Innig voldaan, dat hun list geslaagd is, besluiten Gys en Griet het stuk met de raad aan een ieder, die door een kwaad wijf gekweld wordt, bij hen om hulp te komen.

Behalve door het zeer afwisselende en ook wel komiese van de handeling, treft dit stuk door aardige toneeltjes, in het biezonder dat in de herberg, waar Lijntjen en Maeyken achtereenvolgens Jaep en Gys beetnemen en dat waarin de slager en zijn knecht, Gys en Griet door het praten van het kalf op de vlucht gejaagd worden, ook het optreden van de duivel-belezer is van een komiese uitwerking. Rederijkerswerk wat de uiterlike vorm betreft (de taal is niet Amsterdams als bij Breughel of Bredero), heeft het stuk ontegenzeggelik verdiensten door levendigheid en door aardige typering der personen. In hoever de verdienste daarvan aan Schonaeus en in hoever aan de onbekende bewerker toekomt, zou een nader onderzoek moeten aantonen. De bedoeling van deze meer uitvoerige bespreking was slechts aan te tonen, tot welke hoogte klucht en blijspel gekomen waren op het ogenblik dat Bredero met zijn kluchten optrad.

III — BREDERO'S KLUCHTEN

In zijn Inleiding tot de Spaensche Brabander heeft Prinsen [1]) trachten aan te tonen, dat we in dit spel te zien hebben „niet enkel het min of meer grappig geval van een pronkenden, eerzuchtigen, straatarmen Antwerpschen sinjoor en een eenvoudigen, nuchteren, goedronden Hollandschen jongen," doch „de machtige uiting van al het zieleleed, al het pijnlijke, het benauwend gore, het onafwendbaar naar beneden rukkende, dat het gemoed van den dichter kwelt, dat invreet in de onbeschrijfelijke deelen van zijn kunstenaarsziel".

Indien deze zienswijze juist is — mij lijkt ze eenzijdig en overdreven — dan is daarmede een belangrijk verschil aangegeven tussen de stemming, waarin Bredero dit spel en die waarin hij zijn kluchten, die we nu wat nader bezien willen, dichtte. De Bredero van 1617, aangenomen dat hij in die tragiese stemming verkeerde, is dan niet meer dezelfde, levensblijde, onbezorgde kunstenaar die in 1612 en 1613 zijn kluchten schreef, want in deze stukken is niet teleurstelling en somberheid die zich in humor uit, de bodem waaruit het werk voorkomt, zij komen voort louter uit de lust om uit te beelden alles wat hij in de hem omringende wereld aan kostelik-komies en ook laag-boertigs, aan ruwheid en ongebondenheid zag. Bredero is hier de zuivere realist, die zich bij het schetsen van de figuren uit zijn kluchten niet door medelijden of door afkeer van de mensen of haat tegen de maatschappij gedrongen voelde, doch die uitbeeldt omdat hij niet anders kan, bezeten is door de onweerstaanbare drang om te scheppen, zonder daarbij door allerlei andere overwegingen of gevoelens bezield te zijn. Hij tekent de mensen met hun lichamelike en geestelike eigenaardigheden: de mannen met hun weinig beheerste hartstochten, hun lust om te eten en te drinken, hun lichamelike begeerte, het eroties-komiese van hun woorden, hun soms potsierlik voorkomen; de vrouwen in haar opgaan in alleen maar het huishoudelike, hun getob met dienstboden, het krijgen van kinderen, hun ergernis over het gedrag der mannen, het leven van alle dagen in de fijnste biezonderheden; het milieu waarin deze mensen leven, hun woningen, de molen van de molenaar in de stormwind, de herberg Het Zwarte Paard. Hij heeft dat alles met schildersoog waargenomen en weergegeven, zodat de figuren van zijn kluch-

[1]) G. A. Bredero's Spaansche Brabander, uitgeg. m. e. inl. en aant. d. J. Prinsen J.Lzn. Amst., 1918. (Nederl. bibliotheek). Inl. blz. 16 vlgg.

ten bezield zijn met een leven dat veel intenser is, dan dat van de spelen die we tot nu toe bespraken.

De kunstenaar die aldus te werk gaat, vraagt niet in de allereerste plaats naar het zedelik goede of slechte, hij beziet de mensen en hun daden, zoals hij de natuur ziet. De mensen worden gedreven door bepaalde krachten en hartstochten en zo beeldt hij in deze stukken uit het spel dier krachten en hartstochten. Een volkomen objectiviteit is bij een kunstenaar, zelfs bij de grootste realist uitgesloten, want ook deze kunst berust op hartstocht en deze leidt tot subjectivisme. En zo kan het dat Bredero zelf met een zeker welgevallen de hartstochten en de platheid dier mensen uitbeeldt, ze zelfs overdrijft en vooral ook er op uit is het grappige te doen zien, want het doel van de klucht is toch allereerst grappig, kluchtig te zijn. Dat hij daarbij in botsing kwam met wat als betamelik en geoorloofd gold, heeft hij zelf natuurlik wel gevoeld en bijvoorbeeld in de Toe-eygeningh van de Lucelle getracht de schuld daarvan — zo er van schuld sprake is — te schuiven op een deel van het publiek [1]). En om aan zijn spelen altans een glimp van nutte lering en zedelike strekking te geven, laat hij niet na aan het eind der kluchten een wijze spreuk tot onderricht van zijn publiek te plaatsen. Men verlange niet van mij, dat ik voor de zooveelste maal de vraag ter sprake breng of Bredero, en de realist in het algemeen, zijn neiging de figuren zijner spelen in al hun laagheid en platheid uit te beelden, onbeperkt mag botvieren [2]), mij lijkt dit een onvruchtbaar werk en zij die aanstoot nemen aan zulke kunst, mogen die ongelezen laten. Doch wel dient erkend, dat Van der Plasse in zijn behoefte om het lezende publiek gunstig te stemmen, een onware voorstelling geeft van Bredero's bedoeling en hem edeler motieven toeschrijft, dan deze bij het schrijven zijner kluchten gehad heeft. In de Toe-eygheningh aenden Leser [3]) zegt Van der Plasse: „O vaerdige aerdigheyt! onder dexsel van so soete en vermackelijcke kluchten de versnoode werelt te ontleden, hebbende alleen het ooghe op het gemeene beste, niet anders soeckende dan alomme de verbeteringe der velen bedorvene zeden." En in „Den Drucker tot den Leser" voorafgaande aan zijn uitgave van de Klucht vanden Molenaer: „Vint ghy onder wylen in 't lesen eenighe oubollige woorden, neemt die niet als van onsen Rymer, maer van

[1]) Werken (Binger) I, 306: of hier eenige misslagen (door snelheyt of door onvoorsichticheyt) waren ingeslopen, wilt die met u bescheydenheydt verschoonen, wetende dat ick het ghemeene volck te gevalle, in de houwbollicheyden, te met, eenighe straatsproockjes en woorden heb moeten ghebruycken, want die Lieden meer met de slordichste, als met de beste zijn vermaackt.

[2]) Zie o. a. Eymael's Inleiding tot de Trijntje Cornelis van C. Huygens.

[3]) Blz. 3.

sodanighe personen in sulcken ghevalle ghesproken, welcke maniere van doen ende segghen hy voor yeder een ten toone steldt: jae soeckt te schavotteren ende voordacht te maken" [1]). Dit laatste nu is de dichter een bedoeling toeschrijven, die hij niet gehad heeft. Ontegenzeggelik heeft Bredero naar onze smaak in zijn kluchten, in het biezonder in die van de Molenaer, te veel toegegeven aan zijn welgevallen in het oubollige, het obscene.

Elders heb ik er op gewezen hoezeer onze opvattingen van kiesheid en betamelikheid van die van vroeger eeuwen verschillen en gewezen op het feit, dat zelfs een vrouw als Margaretha van Navarre behagen had in het thema van de klucht van de Molenaer [2]), doch dat neemt niet weg, dat voor ons gevoel en naar we weten ook van velen in de 17de eeuw, Bredero de grenzen van wat aan te horen en aan te zien is, herhaaldelik in zijn kluchten heeft overschreden. Daardoor houdt de figuur van de Molenaer bij wijlen op een werkelikheid te zijn en wordt tot een caricatuur. We krijgen al lezende een gevoel van twijfel of Bredero niet zelf wat te veel behagen heeft geschept in de slordige taal zijner personen en de dierlikheid van de Molenaer, dat hij niet langer de figuren in zijn macht heeft, doch door de geilheid van zijn held wordt meegesleept. Men verlange niet van mij, dat ik in biezonderheden de plaatsen zal aanwijzen, waar dit het geval is; de lezer oordele zelf. Hoe zeer ingenomen met Bredero en zijn werk, mocht ik niet nalaten deze zwakke plek daarin aan te wijzen, overtuigd ook dat zijn kluchten niet geleden, doch eerder gewonnen zouden hebben, als hij zich in dit opzicht een zekere dwang had opgelegd.

Doch overigens welk een leven! De Gauwdief schildert zichzelf in de misschien wat te lange monoloog, waarmede de Klucht vande Koe begint: het gevaar van zijn beroep, met voortdurend de galg voor ogen, maar ook het genot de mensen in de waan te brengen, dat hij een fatsoenlik mens is met inwendig de wetenschap een gauwdief te zijn; het innig welbehagen in zijn geslaagde streken; zijn uitbundig zich laten gaan na een vette buit; en vooral zijn verontwaardiging over de dieven in het groot, die veel erger zijn dan hij, maar toch geëerd zijn. Als men succes heeft, ook door oneerlikheid en bedrog, is men een „monseur", doch arme stakkers als hij zijn de uitgestotenen. Daarnaast de domme, naïeve en zelfingenomen boer Dirck Thyssen: ingenomen met zijn wijf, zijn koe, zijn nering en vooral zijn rederijkerij. Hoe aardig direkt dat gesprek al tussen beiden met het voortdurende „Versin je wel", alsof hij bang is, dat Ghysje niet genoeg overtuigd zal zijn van de enorme diepzinnigheid van zijn woorden en zijn diep inzicht in alles. Hoe mees-

[1]) Blz. 46.
[2]) Blz. LXVIII.

terlik weet Bredero het gesprek op de koe te brengen, en de boer als het ware zelf de dief de gelegenheid te doen geven een goede slag te slaan. Doch het hoogste bereikt hij in het gesprek der beide mannen, als zij de volgende morgen samen op mars gaan: niet alleen het leven van de boeren wordt hier meesterlik getekend, ook het karakter der beide mannen wordt er voortreffelik in volgehouden en onder al de praatjes door ziet en hoort men de onrust van de gauwdief of zijn plan slagen zal. En als hij met de koe bij de op hem wachtende boer terugkomt, die intussen honderd uit over alles pratend zijn gedachten de vrije loop heeft gelaten, hoe meesterlik weet hij dan diens even opkomende achterdocht te doen verdwijnen en door een handige wending in het gesprek zijn aandacht op andere dingen te brengen.

Om de tijd tussen de avond, waarop het stuk begint en de morgen, waarop de eigenlike gebeurtenissen zich afspelen, te vullen, heeft Bredero een figuur ingelast, die in geen der bekende bewerkingen van dit verhaal voorkomt: Joosje de Optrecker. Sympathiek moge deze figuur niet zijn, in een klucht is ze geheel op haar plaats en de herbergtoneeltjes, het dronken worden, in slaap vallen en later weer het ont waken en voortzetten van de pret is levendig geschilderd. Ook ontbreekt de psychologiese verklaring niet: al tracht ook door zelfbeklag de optrekker zijn geweten tot rust te brengen, we voelen toch wel degelik achter deze uiterlike vrolikheid een zekere tragiek van huiselik leed, waardoor zijn gedrag zo niet verontschuldigd, dan toch verklaard wordt.

De waardin (in de oudste uitgave wordt ze onder de Personagien als boerin aangeduid), Giertje van Vrieslant, moge een min of meer conventionele figuur in de kluchten zijn, ze is er niet minder levendig om: ze verstaat haar vak en heeft veel slag met bezoekers als Joosje om te gaan.

Is de scène na het ontwaken van de Optrecker in de herberg een wel wat gerekte herhaling van een vorig toneel, de komst van de Gauwdief brengt nieuw leven en als ook nog de boer in de herberg komt, is het spel volmaakt. In deze toneeltjes is een climax, die voor eentonigheid behoedt en de vondst om de boer zijn rederijkerskunsten te doen vertonen, is ook daarom meesterlik, omdat zodoende een kostelike tegenstelling ontstaat tussen zijn gevoel van meerderheid boven alle aanwezigen en zijn grote domheid, die hem bij de gauwdief, die inmiddels de plaat gepoetst heeft, er zo geweldig heeft doen invliegen. En juist na deze kostelike vertoning, die meer dan boertig is en werkelik fijne humor bevat, komt snel en onverwacht het einde. Jonge Keesje brengt de ontgocheling en het inzicht hoe allen gedupeerd zijn: de boer moet zijn koe, de waardin haar plattélen en de optrecker zijn mantel missen.

In een volgend hoofdstuk wordt de geschiedenis van het verhaal, dat aan deze klucht ten grondslag ligt, in biezonderheden nagegaan, doch dit kan nu reeds stellig gezegd worden: Bredero is de enige, die aan het verhaal zulk een sterk leven heeft weten te geven, bij wie de personen mensen van vlees en bloed zijn geworden. Er is in dit stuk nog iets wat aangenaam aandoet: de berusting waarmede aan het slot boer en optrecker erkennen, dat ze gedupeerd zijn door eigen domheid en onvoorzichtigheid; maar vooral ook de gulheid waarmede ze de handigheid van de gauwdief bewonderen en er ten slotte zelf om lachen. Zo is deze klucht geheel gebleven in de geest van goedmoedige scherts en ik meen niet al te vooringenomen te zijn, indien ik deze klucht een der beste noem, die in onze literatuur bestaan.

Symen sonder Soeticheyt, ofschoon slechts weinig korter dan de beide vorige kluchten, is een tafelspel, waarvan de betekenis geheel ligt in de karakters der beide personen, die er in voorkomen, daar handeling bijna geheel ontbreekt. Dankte de Klucht vande Koe haar aantrekkelikheid voor een deel ook aan de alleraardigste intrige, hier hing het welslagen uitsluitend af van het vermogen van de dichter, die beide typen niet alleen aannemelik maar ook levend te maken. Waarin hij geslaagd is.

Het krenterige, huisbakken, onmannelike kereltje van niet te schatten leeftijd, die er prat op gaat met zijn moeder het huishouden zo „rendelyck en puntigjes" te doen, dat „de dienstmaysjens heur broeck er by meugen leggen", die met zijn mooie kleren nog uit Leycester's tijd van wel twintig jaar geleden zich nog onweerstaanbaar denkt, die van de wereld niets kent dan het grachtje waar hij vegeteert en zich bezighoudt met het begluren van zijn buren, is wel de incarnatie van de klein-burgerlikheid, waaraan Bredero zich ontgroeid voelde en waartegen hij in zijn behoefte aan vrijheid en ruimte wel een levendige afkeer moet hebben opgevat. Doch dan heeft hij die afkeer gematigd geuit, want hoe bespottelijk Symen ook voorgesteld wordt, sarcasme is het niet geweest wat Bredero bezielde, het blijft bij goedmoedige ironie. Teuntje alias Roert-my-niet doet voor Symen niet onder: misschien is haar taal nog onbehouwener, zeker is ze nog meer laag-bij-de-grond dan Symen, bij haar is alles kille berekening. Beiden doen niet voor elkander onder in keuze van scheldwoorden, trachten elkaar te overtroeven in voor-de-gek-houderij. De dialoog is, juist omdat er zo weinig handeling in het stuk is, zeer knap, want van het begin tot het einde weet Bredero onze aandacht vast te houden en de overigens wonderlike overgangen van drift tot grappige spot, van daar tot belangstelling in elkanders doen en laten en ten slotte zelfs tot de belofte van een van de zijde der aanminnige bruid wel zeer prozaïes

huwelik, weet hij te doen accepteren, terwijl de geestigheden, die natuurlik bij een paar als dit niet van de allerfijnste zijn, ons de omgeving waarin zij leven wel zeer duidelik voor ogen brengen.

Mijn bezwaren tegen de Klucht van den Molenaer heb ik al besproken, ook gewezen op het overdrevene in de molenaar zelf. Het thema van deze klucht is op zichzelf al bedenkelik, de wijze waarop Bredero het verwerkte was allerminst geschikt de ruwe zijde er van te verzachten. Doch naast deze plaatsen, waar Slimme Piet tot een caricatuur wordt, staan vele momenten, waar hij geniaal getekend is. Al direkt de eerste woorden, die hij zegt, doen hem voor ons staan, met zijn molen op de stormachtige dag. Hoe is al dadelik zijn hartstocht voor Trijn Ians van een hevigheid, dat hij die nauweliks verbergen kan en alles wat hij zegt, komt voort uit diezelfde ruw-erotiese sfeer. Als Aaltje de kinderen naar bed brengt en hem met de stee-vrouw alleen laat, breekt hij los en toont zich weldra in zijn ware aard, die tot dierlikheid wordt in de latere tonelen.

Trijn Ians en Aaltje zijn kostelik: de bedrijvige, maar ook graag pratende huismoeders, die onmiddellik zich met elkander thuis voelen en hun levensomstandigheden en ervaringen, met niets van het intiemere leven verbergende uitvoerigheid, aan elkander openbaren, waarbij de mannen, kinderen en dienstboden achtereenvolgens behandeld worden. Natuurlik trekken ze één lijn tegen de ontrouw van de man; de slimheid waarmee Trijn Ians veinst aan het verlangen van Slimme Piet toe te geven en daarna alles aan Aagje overbrengt, de wijze waarop deze door haar bondgenote verkleed en geïnstrueerd wordt, dat alles is uitstekend gezien en in een dialoog gegeven, die onverbeterlik is en ons bijwijlen de bezwaren tegen deze klucht doet vergeten.

Er is nòg een element in deze kluchten, dat ontbrak in die van Bredero's voorgangers en dat juist zo biezonder bijdraagt tot de levendigheid en natuurlikheid: het zijn de vele bijfiguren, die ons terloops in de gesprekken geschetst worden, inzonderheid door de boer in de Klucht van de Koe en door de Molenaer in de klucht van die naam. De tekening van deze figuren dijt soms uit tot episoden, die wel niet met de handeling in direkt verband staan, doch de sfeer waarin de personen leven — en daardoor ook hen zelf — duideliker voor ogen brengen. Vermelding verdienen in dit opzicht Kl. v. d. Koe 198—214; 276—294; 319—368; Mol. 109—165; Huysm. en een barbier 19—31; 103—120; 134—144. In de Klucht van Symen s. S. is behalve op vs. 1—25 nog te wijzen op de reeks van portretten, het een al afzichteliker dan het ander, van de vrijers en vrijsters uit de buurt, die Symen en Teuntje elkander toedenken en over de hekel halen.

Doch ook door de beschrijving van de omgeving, soms met een paar

woorden, soms door uitvoeriger schildering, brengt Bredero ons in het gewenste milieu, zien we voor ons het Amsterdam en naaste omgeving van het begin der zeventiende eeuw. In de Klucht van de Koe is het het dorp Ouderkerk met de bochtige laan en de kalkoven; de Zondagse drukte van hun geld verterende Amsterdammers, het aanleggen der dageliks voorbijvarende veerschuiten, de Amstel tot Amsterdam met het Loopveld, het huis Costverloren en vooral de zeiljachten der wittebroodskinderen, de kleurige aanblik van het nieuwe Amsterdam, met als middelpunt de Zuiderkerk en haar toren. Het interieur van de herberg Het Zwarte Paard wordt wel niet beschreven, doch de tonelen die er zich afspelen brengen als van zelf de entourage voor onze ogen. De klucht van Symen s. S. brengt ons wel te midden van velerlei Amsterdamse straattypen, bepaalde buurten worden echter niet genoemd. In de Klucht van den Molenaer zijn we aan de buitenkant van de stad in en bij de molen van Slimme Piet, die dicht bij een der stadspoorten moet liggen, waarvan het openen en sluiten met het gebruikelike getrommel beschreven wordt, doch vooral is ook hier weer het binnenhuis van de Hollandse huisvrouw het meest aantrekkelike.

Het is juist dit alles, levendige dialoog, schildering van milieu, zowel van mensen als van stad en dorp, wat aan Bredero's kluchten een volheid en een atmosfeer geeft, die in de kluchten van de voorafgaande eeuw nog bijna geheel ontbraken en die velen na hem wel hebben nagevolgd, doch zeker niet overtroffen. Bredero toont zich in zijn kluchten, in de komiese intermezzo's van zijn tragi-comedies, in Moortje en Spaensche Brabander de voortreffelike schilder in woorden van het Hollandse, in het biezonder Amsterdamse volksleven, zoals de meesters der Hollandse schilderschool dat op hun doeken en panelen zouden geven: op dit gebied is hij een vernieuwer en tegelijk een meester geweest, door niemand geëvenaard.

In het begin van dit hoofdstuk is reeds aangegeven, dat de kluchten uit een andere periode van Bredero's werkzaamheid dateren dan de Spaensche Brabander. Van de Klucht vande Koe weten we door zijn eigen onderschrift dat Bredero dit stuk 6 Augustus 1612 voltooide; de Klucht van de Molenaer dateert van 1613, dit jaartal wordt vermeld op het titelblad van de druk van 1619 en in navolging daarvan ook op dat van de latere drukken [1]). Algemeen neemt men aan, dat de Symen sonder Soeticheyt ook in die jaren geschreven is. Besliste gegevens ontbreken, doch daar Van der Plasse in zijn uitgave dit stuk tussen Koe en Molenaer in plaatste, heeft men daaruit wel terecht de gevolgtrekking gemaakt, dat dit ook de chronologiese volgorde is. Er komt

[1]) Ghemaeckt in 't Jaer 1613.

slechts één tijdaanwijzing in dit stuk voor, doch die is vrij vaag. Over zijn kleren sprekend zegt Symen: „Ick heb mijn pack al ehat van Lecesters tijen, dats nou wel 20. Jaren" [1]), waaruit opgemaakt zou kunnen worden, dat deze klucht omstreeks 1607 geschreven is. Veel waarde is echter niet aan deze aanwijzing te hechten, daar Bredero de Spaensche Brabander ook in een vroegere periode stelt dan waarin hij schrijft. Er is misschien nog een tweede, ook weinig stellige aanduiding, dat de Klucht van S. s. S. vóór die van de Molenaer geschreven is. In deze laatste klucht doet Aeltje een verhaal en zegt:

> Weetje wel hoe onse Symen buer met zijn nieuw-backen wijf pleech te mallen? [2])

Indien hierin een toespeling op Symen s. S. en Teuntje alias Roert my niet gezien moet worden, zou inderdaad de chronologiese volgorde van deze beide kluchten komen vast te staan. Doch ook op andere gronden kan aangenomen worden, dat Symen uit dezelfde tijd als de beide andere kluchten dateert, daar alle drie kluchten in geest, techniek, voorkeur voor detail-schildering overeenstemmen. In de volgende jaren wijdde Bredero zich op het gebied van het komiese aan werk van groter opzet en wijder strekking: in 1615 het Moortje, in 1617 de Spaensche Brabander, zodat het niet waarschijnlik is, dat hij in deze tijd nog lust gevoelde kluchten te schrijven, een genre waarboven hij zich nu allicht ook verheven gevoelde. De fragmenten Van een Huysman en een Barbier en Claes Cloet met een Roumantel meen ik ook in deze periode te moeten stellen; misschien zijn het eerste proeven op dit gebied: door vorm en vooral ook dialoog en details stemmen ze met de bekende kluchten overeen.

De Hoochduytschen Quacksalver is door Van der Plasse in het jaar na Bredero's dood gelijk met de overige kluchten uitgegeven. Eerst Ten Brink is in 1859 met bezwaren tegen het auteurschap van Bredero voor den dag gekomen [3]). Hoewel hij erkent dat er tegen de echtheid dezer klucht slechts weinige „uitwendige bewijzen" zijn, is hij overtuigd, dat Bredero niet de auteur is. Een gewichtig bewijs is voor hem, dat naamtekening en lijfspreuk van de dichter ontbreken. Doch krachtiger bewijzen zijn vorm en inhoud der klucht, „welke zoo zij werkelijk door Bredero ware vervaardigd, een schreeuwend contrast, eene allervreemdste uitzondering te midden van zijn geheelen comischen arbeid zou opleveren".

---

[1]) Klucht van Symen s. S. vs. 63.

[2]) Klucht van de Molenaer vs. 109.

[3]) J. ten Brink, Gerbrand Adriaensz. Bredero[2] III, 116 vlgg. (Eerste druk, 1859, blz. 366—370).

Van der Plasse vermeldt uitdrukkelik dat hij Bredero's werken „alle, met zijn eyghen handt gheschreven, niet sonder groote moeyten ende diere kosten, hebbe by een versamelt" [1]). Hieruit mag opgemaakt worden, dat hij dus ook de Quacksalver in Bredero's autograaf bezat. Doch indien we hier Van der Plasse niet geheel zouden kunnnen vertrouwen [2]), dan zijn er nog andere redenen die beletten aan te nemen dat Van der Plasse werk van een ander voor dat van Bredero zou aangezien hebben, gelijk Ten Brink meent. Nog tijdens het leven van Bredero waren er van diens spelen door Van der Plasse uitgegeven, zodat aangenomen kan worden, dat er tussen beide mannen een vriendschappelike verhouding bestond en Van der Plasse op de hoogte was van hetgeen Bredero al zo geschreven had. Het bestaan van de Hoochd. Quacksalver, die Bredero zelf wel niet een uitgave waardig gekeurd zal hebben, zal hem dus niet eerst na de dood van de dichter bekend geworden zijn en zo is de mogelikheid, dat Van der Plasse ten onrechte „het manuscript van den Hoochduytschen Quacsalver dat Bredero van een bevriend rijmer, als eerste proef van een zeer twijfelachtigen aanleg" ontvangen zou hebben [3]), voor een werk van Bredero zelf gehouden heeft, niet zeer groot. Ook kan ik niet aannemen, dat Van der Plasse, hoewel hij wist dat de H. Q. niet van Bredero was, die toch voor een werk van Bredero heeft doen doorgaan, aangezien daarvoor geen aannemelike redenen te vinden zijn. De roem van Bredero werd zeker niet vermeerderd door het uitgeven van dit werk, eerder zou zijn naam als blijspeldichter er door hebben kunnen lijden; en persoonlik voordeel kan hierbij toch niet van invloed geweest zijn. Ook mag nog gewezen worden op het feit, dat in alle verdere uitgaven de Hoochduytsche Quacksalver opgenomen is, hetgeen wel niet het geval zou geweest zijn, indien het stuk niet van Bredero was, daar dan zeker door diens vrienden wel geprotesteerd zou zijn tegen een dergelike smet op zijn naam als dichter geworpen.

Het feit dat een werk van een dichter ver blijft onder zijn overige werk is op zich zelf nog geen bewijs van onechtheid. Ten Brink noemt nog enige andere bezwaren. Het ontbreken van naam en zinspreuk is geen bewijs van onechtheid, daar de mogelikheid bestaat, dat Bredero, indien hij het stuk had willen doen uitgeven, die er onder geplaatst zou hebben.

Belangrijker zijn de bezwaren tegen vorm en inhoud. Het gegeven zelf — verwisseling van medicijnen en de noodlottige gevolgen daarvan — vindt hij te laag-komies en zouteloos, dan dat Bredero dit tot

[1]) Zie blz. 46: Den Drucker tot den Leser.
[2]) Vgl. Inleiding blz. XCIII.
[3]) Ten Brink, t. a. p. blz. 120.

onderwerp van een zijner kluchten zou gekozen hebben; ook zou deze van de kwakzalver wel een levendiger, kleurrijker tekening gegeven hebben dan in deze klucht voorkomt. Ook mijn oordeel over deze klucht is ongunstig, maar ik kan hierin geen voldoende grond vinden het auteurschap van Bredero te ontkennen; waarom zou Bredero ook niet een minder goed, of slecht werk hebben kunnen maken, dat hij immers niet zelf voor uitgave bestemd heeft? Ten opzichte van Joost de Drucker, een der figuren der klucht, merkt Ten Brink op: zulk stuitend scholierspathos heeft hij geen zijner figuren ooit doen spreken als deze bij zijn ontwaken ten beste geeft [1]). Zulk pathos is echter bij Bredero m. i. in grote hoeveelheid te vinden, de lezing van Rodd'rick ende Alphonsus en Griane kan hiervan het overtuigend bewijs leveren en naast de door Ten Brink geciteerde plaats zijn er vele soortgelijke uit die spelen te stellen [2]). In plaats van dus tegen het auteurschap van Bredero te pleiten, geeft dit bezwaar veeleer aanleiding te onderstellen, dat de Hoochd. Quacksalver geschreven werd in de jaren, dat Bredero met de genoemde spelen bezig was, omstreeks 1611 en 1612, dus waarschijnlik vóór de andere kluchten. Wat de vorm betreft wijst Ten Brink er verder op, dat de schrijver dezer klucht „de duidelijke pretentie (heeft) zijn geheel gewrocht in Alexandrijnen te hebben opgesteld", waarvan Bredero in zijn boertig drama slechts zelden gebruik maakte. Doch dit bezwaar houdt geen steek, om de eenvoudige reden, dat de schrijver niet de bedoeling heeft gehad alexandrijnen te gebruiken. Dit stuk is als de overige kluchten — waarover straks nader — vervat in versregels van een onbepaald aantal lettergrepen, met vier of vijf zwaar beklemtoonde, doch natuurlijk zijn er onder, die als jambiese verzen gelezen kunnen worden.

Alleen Worp schaart zich aan de zijde van Ten Brink, doch volstaat met naar diens boek te verwijzen [3]); Eymael houdt het stuk voor even echt als de Luys-bosch en Klaas Kloet [4]) en Te Winkel is van mening, dat de Hoochd. Quacksalver wel „in geestigheid verre voor de drie andere (kluchten) onderdoet, doch daarom alleen nog niet aan hem behoeft ontzegd te worden, zooals gewoonlijk gebeurt, daar immers ook zelfs Homerus wel eens in den dut is geraakt" [5]). Kalff heeft zoomin in zijn „Literatuur en Tooneel te Amsterdam in de zeventiende eeuw" als in zijn Geschiedenis der Nederlandsche letterkunde het stuk genoemd.

[1]) Bedoeld zijn vs. 348—358.

[2]) Beide stukken zijn grotendeels in die geest geschreven, doch in het biezonder wijs ik op Rodd. 185—196; 742—754; Griane 823—834; 1354—1369.

[3]) Worp, Gesch. drama en tooneel I, 439.

[4]) H. J. Eymael, De berijmer van den Schijnheiligh, Tijdschr. XIV (1895), 202.

[5]) Te Winkel, Ontwikkelingsgang² III, 172.

Een argument dat nog tegen het auteurschap van Bredero aangevoerd zou kunnen worden, is dat voor het schrijven van deze klucht kennis van het Duits verondersteld is, terwijl Bredero in zijn „Reden aande Latijnsche-geleerde" vóór het Moortje van zichzelf spreekt als „een slechte Amstelredammer, die maar een weynich kints-schoolfrans in 't hooft rammelde" [1]). Doch hiertegen meen ik te moeten opmerken, dat Bredero in het biezonder wilde doen uitkomen, dat hij Terentius niet in het oorspronkelik had kunnen lezen en zich dus met een Franse vertaling had moeten behelpen, zonder dat daarmede gezegd werd, dat hij geen andere moderne taal, bijv. Duits, kende. In de Vermeerderingh achter de kluchten gevoegd, komt nog een fragment voor eveneens in een gebrekkig Duits geschreven: De gheboorte van Luys-bosch alias Robbeknol. Blijkbaar heeft Bredero op een bepaald moment welgevallen gehad in het schrijven van stukjes in dergelike gebroken taal, gelijk bij meer schrijvers der 17de eeuw het geval is geweest, o. a. Samuel Coster in Meyster Berendt [2]).

Al ben ik dus van mening, dat er geen voldoende grond is het stuk als niet van Bredero te beschouwen, zeker dient erkend dat het sterk afwijkt van zijn overige kluchten en blijspelen. In het volgende hoofdstuk zal in het kort een en ander over de figuur van de kwakzalver in onze literatuur medegedeeld worden, Bredero's Hoochduytschen Quacksalver staat achter bij de uitbeelding die anderen voor en na hem van dit type gaven, dat ook in de schilderkunst der 17de eeuw een belangrijke plaats inneemt. Ik zou met Ten Brink wensen, dat dit stuk niet onder Bredero's werk was opgenomen, doch nu het eenmaal daarin voorkomt en herhaaldelik herdrukt is, heb ik gemeend ook in deze uitgave het niet achterwege te moeten laten, vooral ook terwille van hen, die zich voor dit vraagstuk interesseren.

Het stuk mist de geestige dialoog, de smeuige taal die de personen in de overige kluchten en blijspelen spreken; blijkbaar heeft Bredero zich Droge Lammert en Joost den Drucker gedacht uit een andere omgeving, dan die der volkstypen, die hij anders gaf. Vandaar ook dat zij niet het gebruikelike Amsterdams spreken.

De Clucht van een Huysman en een Barbier is blijkbaar een onvoltooid gebleven opzet voor een grotere klucht, die om ons onbekende redenen is blijven liggen. Hier is Bredero weer geheel de schilder van het leven der boeren en kleine burgers en gaat hij weer te gast aan het dialect dat hem blijkbaar zeer lief was en zo smakelik uit de pen vloeide. Hier ook weer het genoegelike zich laten gaan op de stroom der gedachten; de boer is een pendant van die in de Klucht vande Koe.

[1]) Werken (ed. Binger) II, 12.

[2]) Vgl. A. J. Luyt, Tysken van der Schilden, Tijdschr. XXIX (1910), 2.

Volledigheidshalve worde nog vermeld dat de Leidse rederijkerletterzetter Baron een halve eeuw later een poging heeft gedaan het fragment om te werken en aan te vullen tot een „Klucht van Kees Louwen ofte Den Gheschooren Boer", waarover elders in dit boek gesproken wordt [1]).

„Claes Cloet met een rou-mantel, met witte koussen en een smeerige smitsschoots-vel an", is ook slechts een fragment; de verhouding tot de bekende klucht van C. Biestkens [2]) kan men zich denken als volgt. De eerste druk van deze klucht verscheen in 1619 en bevat op het titelblad de mededeling, dat het stuk op de Duytsche Academie gespeeld is. Op zijn vroegst kan dit dus in 1617 geweest zijn. Nu acht ik het niet waarschijnlik om de bovengenoemde redenen, dat Bredero nog in 1617 of 1618 dit fragment, dat aansluit bij het derde deel van Biestkens klucht, geschreven zou hebben. Eerder zal, aangenomen moeten worden, dat dit stuk ook al vroeger op de Oude Kamer vertoond is [3]) en Bredero het daar heeft leren kennen, wat bij hem de lust deed ontstaan er een vervolg bij te maken, dat dan onvoltooid is gebleven niet alleen, maar zelfs slechts een eerste begin is. Voor deze onderstelling pleit dat Bredero in zijn Griane, die van 1612 is, Klaas Kloet vermeldt:

> Ackerlijden! dat ick nou bij aalwaardighe Klaas-kloet quam,
> Ick leyde waraftich wel een kancxie goet koop [4]).

In het derde deel van Biestkens' Claes Kloet wordt verhaald hoe deze in Antwerpen met een dame uit de Lepelstraat, Belle Mayken, kennis maakt, haar trouwt en later uit Den Haag, waar zij niet veilig is voor de pages van Prins Maurits, weer naar Amsterdam verhuist. Hier speelt zich dan het voorval af, waarvan het derde deel de uitbeelding is. In het fragment van Bredero, slechts een 40 regels groot, is Belle Mayken gestorven en vertelt Claes Cloet wat hem als weduwnaar al zo overkomt en welke meisjes hem nalopen, nadat hij zijn tijd van zes weken heeft uitgewacht, voor hij naar een andere vrouw uitziet.

Over de Gheboorte van Luys-bosch alias Robbeknol is reeds opgemerkt, dat het ook in gebroken Duits is geschreven. Literaire waarde heeft dit rederijkersvers in het geheel niet, het is alleen van belang om te doen zien, dat Bredero's werk tot welk een hoogte het ook stijgen mocht, anderzijds raakt aan de allereenvoudigste volkskunst en

[1]) Zie: Aantekeningen blz. 173 vlg..

[2]) Het eerste deel van Claes Kloet. Ghespeelt op de Duytsche Academie. t'Amsterdam 1619. Zie: Van Moerkerken I, 88 en II, 600.

[3]) J. A. Worp, meent ook dat Klaas Kloet misschien tot het repertoire der Oude Kamer vóór 1617 behoorde; zie zijn Geschiedenis v. d. Amsterd. Schouwburg 1496—1772, blz. 20.

[4]) Griane vs. 1492.

volksgeest. Tussen deze Robbeknol en de terecht zo geroemde ligt een hele afstand.

Tans nog enige opmerkingen over de uiterlike vorm der kluchten.

De versbouw der kluchten is de gebruikelike in dit soort van literatuur. Bredero hield zich aan het gebruik der rederijkers en als men bedenkt, dat deze kluchten geschreven werden met de bedoeling ze in de OudeKamer ten gehore te brengen of te doen vertonen, dan is het te begrijpen, dat Bredero zich aan dat gebruik hield. Ook de Warenar werd door Hooft in deze traditionele vorm geschreven, wel een bewijs, hoe zeer de klucht aan de oude tradities gebonden was.

De versregels bestaan uit een onbepaald aantal lettergrepen van gemiddeld 12, men vindt er echter wel van 18, zelfs van 19, doch ook van 9 of 10 lettergrepen. Zo als in alle gesproken taal komen daar lettergrepen onder voor met zwaarder klemtoon dan de overige, doch van een regelmatige afwisseling van zwaar beklemtoonde en zwak geaccentueerde is geen sprake. Daar deze soort verzen geheel op het rijm berusten, is de laatste of, bij slepend rijm, de vóórlaatste lettergreep extra-zwaar betoond; is er dubbel rijm dan zijn de beide laatste lettergrepen zwaar beklemtoond. Nu en dan treft men regels aan, die jambies gelezen kunnen worden, doch dit is natuurlik meer toeval dan opzet.

De „Twe-spraack vande Nederduitsche letterkunst", die voor de leden der Kamer In Liefde Bloeiende en dus ook voor Bredero wel als een leerboek kon gelden (dat ze echter niet slaafs volgden), bevat juist op dit punt belangrijke opvattingen. Spieghel, een voorstander van de nieuwe versmaat, is van mening, dat voor de klucht het oude gebruik van niet-metriese verzen gehandhaafd kan blijven en zo kan men begrijpen, dat ook Bredero en Hooft zich daaraan gehouden hebben. Spieghel dan zegt: „Maar weder komende op de voeten, die versta ick in Reviereinen, Balladen, Rondelen, Liedekens, ende zulcke ghedichten, op eenparighe langte ende menichte behóren ghestelt te zyn: maar in spelen, tzy sinspelen, truerspelen, (ick meen Tragedien) kluyten of tafelspelen, daar in zoud' ick elck na lust vriicheid laten (ghelyckmen van ouds óóck ghehad heeft) op dat de taal het ghewoonlyck spreken best ghelyke: datmer óóck spreeckwóórden na gheleghentheyd magh inmenghen, al quamen daar reghels van XV. XVI silben andere weer van VIII. IX ick zoudet niet laken, zó wanneer het de zin, plaats óf persoon eyschte, daar alleenlyck na ghezien moet worden" [1]).

Enkele voorbeelden kies ik ter illustrering van het voorgaande:

[1]) Twe-spraack enz. uitgegeven en toegelicht door K. Kooiman. blz. XLVIII (Oorspr. uitg. blz. 60).

Een Krúyck gaat sóo langh te wáter tot datse bárst
Men treckt een Bóogh sóo lang tot datse stúcken knárst (Koe 1—2)

beide van 12 lettergrepen, met vier zwaar beklemtoonde woorden; daarentegen

Die werdendt wel afgenomen: Maer (Koe 36)

telt slechts 9 lettergrepen, met drie zware klemtonen. 17 lettergrepen met 5 zwaar beklemtoonde vindt men Koe 109:

Maer deuse Frebis, versin gy wel? die hettet hier hiel bedurven.

Evenzoo 18 en 17 lettergrepen, ieder met 5 betoonde:

Slordicheyt en is geen heylicheyt, dat seyden mijn zalighe besje.
Al bin ick een kleyn veugheltjen, seydese, 'k heb weer een kleyn nesje.
(Sym. s. S. 1—2).

In de Klucht van de Molenaer vindt men met 9 lettergrepen:

Nou vaer neemt iou plaats, nou Kijnt wel sit, (vs. 343)

en met 20: (vs. 184)

Maer wat ist? sy blijft leggen, en vyst by haer hielen dat haer de son in 't gat schijnt.

Regels die jambies gelezen kunnen worden vindt men o. a. Symen s. S.:

En doen wat iou belieft, en wat iou hertje lust,
Jae de aerd sal syn te koudt die gy sult overtreden [1]).

De Hoochduytschen Quacksalver onderscheidt zich van de overige kluchten hierdoor, dat het aantal lettergrepen per regel over het algemeen geringer is en vijftien niet te boven gaat. Reeds de tweede regel telt (met staand rijm) 13 lettergrepen; vs. 4 veertien, vs. 5 slechts 10; vs. 7 (met slepend rijm) elf enz. Van alexandrijnen kan dus moeilik gesproken worden, gelijk Ten Brink [2]) wil; wel is het aantal regels dat jambies gelezen kan worden groter.

In de Klucht van een Huys-man en een Barbier is het aantal lettergrepen per regel vrij groot, soms zelfs twintig, bijv. vs. 85, 151, 163, 166.

De versregels rijmen paarsgewijs met afwisselend staand en slepend rijm, doch herhaaldelik vindt men vier versregels met staand of slepend rijm na elkander.

Dubbelrijm treft men, gelijk ook in de aan Bredero voorafgaande kluchten, herhaaldelik aan, en wel met verschillende variaties.

I. Dubbelrijm, waarbij de tweede rijmende lettergreep zwakker betoond is dan de eerste, doch niet zo zwak als bij slepend rijm, doordat het tweede rijm een afzonderlik woord is, vindt men:

Kl. v. d. Koe 27/8; 60/1; 83/4; 102/3; 105/6; 119/20; 131/2; 159/60;

[1]) Vs. 493; zie ook vs. 195 vlgg.
[2]) Vgl. hiervoor blz. XXXV.

459/60; 482/3; 530/1; 544/5; Symen s. S. 74/5; 244/5; 282/3; 416/7; 472/3; Mol. 13/4; 67/8; 231/2; 245/6; 331/2; 483/4; 491/2; 553/4; 577/8; Huysm. 13/4; 83/4; 114/5; 144/5.

II. Dubbelrijm waarbij beide rijmen ongeveer even zwaar betoond zijn, het tweede rijmende woord in ieder geval niet minder dan het eerste: Kl. v. d. Koe 31/2; 75/6; 128/9; 139/40; 151/2; 175/6; 177/8; 187/8; 213/4; 253/4; 283/4; 341/2; 359/60; 455/6; 534/5; 638/9; Symen s. S. 100/1; 112/3; 140/1; 236/7; 246/7; 304/5; 352/3; 388/9; 404/5; 476/7; 488/9; 514/5; Mol. 99/100; 115/6; 121/2; 131/2; 133/4; 155/6; 183/4; 215/6; 221/2; 235/6; 259/60; 263/4; 267/8; 289/90; 293/4; 319/20; 343/4; 379/80; 441/2; 469/70; 471/2; 543/4; 547/8; 559/60; Huysm. 27/8; 39/40; 53/4; 57/8; 157/8; Cl. Coet 3/4; 23/4; 39/40.

III. Dubbelrijm, waarbij het eerste rijm staand en het tweede slepend is, bijv. kalckoven: schalck hoven, Kl. v. d. Koe 77/8; evenzo: 89/90; 189/90; 217/8; 243/4; 281/2; 395/6; 522/3; 662/3; Symen s. S. 216/7; 336/7; 356/7; 442/3; 502/3; 504/5; 534/5; Mol. 43/4; 93/4; 381/2; 425/6; 527/8; 579/80; Huysm. 63/4; 104/5; 106/7; Cl. Cloet 17/8; 25/6; 33/4; 41/2.

IV. Dubbelrijm, waarbij het eerste rijm slepend en het tweede staand is, bijv. tellen kan: gesellen an, Kl. v. d. Koe 207/8; evenzo: 449/50; 512/3; 520/1; 538/9; 626/7; 632/3; Symen s. S. 90/1; 108/9; 242/3; 302/3; 344/5; 358/9; 360/1; 384/5; 432/3; 468/9; Mol. 57/8; 97/8; 123/4; 145/6; 285/6; 427/8; 447/8; 495/6; 533/4; 589/90; Huysm. 25/6; 37/8; 122/3; 126/7; 128/9; 132/3; 150/1; 167/8; Cl. Cloet 9/10; 13/4; 21/2; 31/2; 37/8.

V. Dubbelrijm, waarbij beide rijmen slepend zijn, bijv. hoye varen: moye snaren, Kl. v. d. Koe 161/2; evenzo: 181/2; 453/4; 478/9; 654/5; Symen s. S. 256/7; 516/7; Mol. 339/40; 499/500; Huysm. 110/1; 148/9; 163/4; 185/6.

Middenrijm, d. w. z. dat in het midden van een derde regel een woord met zware klemtoon slepend of dubbel rijm vormt met de eindrijmen van de beide voorafgaande regels, treft men aan: Kl. v. d. K. 13; 17; 19; 21; 23; 25; 27; 29; 53; 57; 62; 66; 68; 73; 75; 77; 163; 183; 413; 577; 597; Symen 72; 90; 110; 208; 228; 290; 302; 362; 574; 580; Mol. 79; 139; 147; 569?; Quacks. 223; 277; 337; Huysm. 33; 79; 85?; 96; Cl. Cloet 17; 29; 37; 39.

In enige gevallen komen drie regels met hetzelfde rijm voor, waarbij men dus ook zou kunnen denken, dat de derde regel eigenlik slechts een halve versregel met middenrijm is. Doch de buitensporige lengte van de regel, die ontstaat wanneer men de vierde regel dan als tweede helft van de derde beschouwt, is een bezwaar daartegen. Men vindt deze gevallen: Koe 57—59; 68—70; 469—471; 570—572.

Uit het voorgaande is duidelik geworden dat Bredero, hoezeer hij zich ook in zijn kluchten een sterk-realisties kunstenaar toonde, toch niet zover was gegaan, dat hij zich geheel van de rederijkers-techniek en conventie had losgemaakt; veeleer beschouwde hij die uiterlikheden zelfs nog als een sieraad. Zo is het ook mogelik, dat de door hem in zijn kluchten gebruikte taal niet een absoluut realistiese weergave was van de werkelik gesproken taal, doch dat ook hierin sporen van litteraire traditie te vinden zijn, waarover hieronder nog enkele opmerkingen volgen.

Over de door hem in zijn boertige liederen gebruikte taal heeft Bredero zich uitgelaten in de Voor-Reden van zijn Geestich Liedt-Boecxken en daar deze in hoofdzaak overeenstemt met het dialekt door hem in de kluchten gebruikt, is het wel de moeite waard deze plaats hier even mede te deelen:

Lustighe en vrolijck-moedighe Maagden en Jonghelingen, die u geneuchte en vermakinge in soete tijtkortinge neemt: ick offere u Lieden op, myne Blygeestige Kindertjes, om te leeren en tot uwen dienst te ghebruycken, het sy in vrolycke Maaltyden, Gheselschappen, en Bruylofts-Feesten, of om voor u selven van swaermoedige gedachten te ontledigen met haare boertige vermakelijckheyt, want sy hebben voorseker een aartjen van my haar Vader, die wel eer een sonderlinge wellustigheyt uyt der Boeren ommegang haalde, welcker boertighe treckjes sy op het levendigste na spelen en spreken sullen, indien ghy haar niet en steurt noch en verkort in haer eygenschap van uytspraac: de oude Aemsteldamsche en Waterlandsche Taal hebben sy so nagekomen als haar onse (doch te luttel) letteren toelieten. Veel ouwde en ghebruyckelijcke woorden der Landluyden hebben sy inne genomen, die sommige Latynisten (die doch eer en meer uytheemsch dan duytsch geleert hebben) veroordeelen en smadelijck verwerpen om dat syse juyst door onkunde niet en kennen; Maer ghy Toetsers en Proef-Meesters van ons Goude Nederlandsch, die soo vrypostich de Hollandtsche woorden aen den Steen van u sinnelijckheyt strijckt, en daar en boven stoutelick de selve voor ongoet, valsch of biljon verklaart, keurt ende marckt verbiet, om dattet by u niet gangbaer noch bekent en is, is het daeromme al in Reden gegront, datmen dat ouwde verschimmelde Pot-gelt en de vierkante stucken sal verachten? Daar men nochtans door oudelieden haar waardije ende an haar swaarte en kracht hare deugt wel kan gissen, berekenen en kennen. Voor mijn deel ick bekent, dat ick met dit nieuwe Leydsche gevoelen niet over een en kom, en dat ick met een kettersche stijf-sinnigheyt aan het ouwde hange, ja dat al ben ick geen schroyer, geen Goudt-smit, noch Munt-meester, die ouwe Pot-penninghen met voordeel op soeck, om daar de eene tijt of d'ander yets goets na mijn behagen en vermogen af te maken. Het is mijn al goet als 't hier-landsche onvervalschte onvermenghde munt is, als ick weet dat het by de ghemeene man in de dagelijcksche handeling en ommegangh gewraackt noch geweygert, maar by haer lieden voor goet gekent, en ontfanghen wort: Het is myn alleens, of ick van een machtich Coning of van een arm Bedelaer leer de kennisse van mijn moeders tale, en of de woorden uyt

het vuylnis-vat of uyt de cierlijckste en grootste Schat-kamers van de werelt komen: doch moet my elck na haer waarde goude, silveren en koperen gelde verstrecken. Sekerlijck ick en sal my nimmermeer soo seer niet binden ande Eenrinstigheyt van sommighe Een-sinnighe Schryvers, die meer der vreemdelingen boecken door-snoffelen, als de ghewoonte van 't spreken haarder mede-Burgheren ende Lands-luyden, doorsoeken, en op haar eyghen in-vallen en inbeeldingen onversettelijcke kercken bouwen, die dickwils nae wat onder-gravens lichtelijck daer henen storten en vallen. Wat my belangt, ick heb anders geen Boeck geleert als het Boeck des gebruycx, so ick dan door onwetenheydt der uytlandscher spraken, wetenschappen, en konsten hebbe gedoolt: verschoont my ongeleerde Lekebroeder, en geeft den Duytsche wat toe: want ick heb als een schilder, de schilder-achtige spreucke ghevolcht, die daer seyt: *Het zyn de beste schilders die 't leven naast komen*, en niet de gene die voor een geestich dingh houden het stellen der standen buyten de nature, en het wringhen en buygen der geleden en ghebeenderen, die sy vaack te onredelick en buyten de loop des behoorlickheyts opschorten en ommecrommen. Ick hebbe soo veel als ick vermocht de boerterijen met de soetste Boere-woorden uyt ghedruckt: het gene hier inne door versuymelheyt is mishandelt, over geslagen, ofte vergeten, wilt dat met u al-wetende geleertheyt, en ghewoonlijcke goedigheydt verbeteren, soo sult ghy alderbest betoonen

Dat hy is wijs en wel gheleert,
Die alle dingh ten besten keert [1]).

Met uitzondering van de Hoochduytschen Quacksalver zijn de kluchten geheel in dit Amsterdams-Noordhollands, waarin het Fries nog een grote plaats innam, geschreven: alle personen zonder uitzondering spreken deze taal, de Optrecker en de Gaeuw-dief zo goed als de Boer en de Molenaer, Teuntje alias-roert-my-niet niet minder dan Aaltje of Trijn Jans. In dit opzicht heeft Bredero geen differentiatie onder de figuren zijner kluchten aangebracht gelijk Hooft in zijn Warenar deed [2]).

In de Verklarende Aantekeningen achter de tekst zijn ook enkele taalkundige verschijnselen behandeld, wanneer daartoe aanleiding bestond, onder verwijzing naar de beide werken, die over Bredero's taal verschenen zijn van Nauta en Van der Veen. Naar een afzonderlike studie over het Amsterdamse dialekt wordt nog steeds met verlangen uitgezien. Over Bredero's spelling vindt men ook enige opmerkingen in Hoofdstuk VI [3]).

Wanneer men achtereen een aantal kluchten der 17de eeuw leest, krijgt men sterk de indruk, dat in deze kluchten mede onder invloed van Bredero, Coster en P. C. Hooft een conventionele taal is ontstaan, speciaal gebruikelik in de kluchten (waarvan reeds in de 16de-eeuwse kluchten sporen aanwezig zijn), zich kenmerkend door beeldspraak,

[1]) Werken (Binger) III, 199—200.

[2]) Vgl. Warenar, uitgeg. door P. Leendertz Jr. (Zwolsche herdr. IX—XI), blz. 93.

[3]) Vgl. ook Kooiman's Toelichting bij de Twe-spraack vande Nederd. Letterk. blz. 111 vlgg.

zegswijzen en uitdrukkingen, spreekwoorden, bastaardvloeken. Een onderzoek zou gewenst zijn of de taal der kluchten, zoals o. a. Bredero die schrijft, werkelik de volledige weergave is van een Amsterdams-Noordhollands dialekt dan wel de min of meer literaire, opzettelike vermenging van een meer algemeen gesproken taal met dialektiese woorden en taaleigenaardigheden [1]). Het is echter de vraag of er voldoende taalmateriaal, anders dan dat der kluchten uit het eind der zestiende en het begin der zeventiende eeuw aanwezig is voor een dergelik onderzoek. Ook bij de beeldspraak, die in de kluchten wel zeer plasties is, heeft men lang niet altijd met door de dichter zelf gevonden beelden te doen, maar treft men dikwijls een reeds bij vroegere kluchtschrijvers voorkomende wijze van zich uit te drukken aan.

Over de opvoering van Bredero's kluchten is zeer weinig positief bekend. Aangenomen kan worden, dat de Klucht vande Koe, misschien nog in 1612, in de Oude Kamer is opgevoerd [2]). In het onderschrift van deze klucht: „Gheschreven, gherymt, ende verdeylt, door my Gerbrant Adriaensz. in Bredero, Den 6. Augustus 1612", kan „verdeylt" misschien zo opgevat worden, dat Bredero toen ook de rolverdeling in orde bracht, hetgeen dus betekent een onmiddellike opvoering [3]). De Klucht vande Koe zal dan zeker ook belangrijk hebben bijgedragen tot de ruime inkomsten van het „Oude-mannen Godshuys", waarvan Samuel Coster spreekt in zijn „Voorrede tot de Spelen van Gerbrand Adriaensz Bredero Amsterdammer" van 1617, al zal natuurlik ook het Moortje in het genoemde tijdvak van 2 Juli 1615 tot April 1616 veel publiek getrokken hebben [4]). Dat Van der Plasse in 1619 dit stuk uitgaf met het blazoen der Academie op het titelblad zal wel als bewijs kunnen gelden, dat het tussen 1617 en 1619 ook op het toneel der Academie is vertoont.

Uit het door Wybrands gepubliceerde overzicht van het repertoire van de Amsterdamse Schouwburg van 1638 tot 1665 blijkt, dat de Klucht vande Koe in dat tijdvak voor het eerst werd opgevoerd 15 Maart 1646, hoe dikwijls blijkt echter niet [5]). Doch uit het door Worp

[1]) Zie ook: Opmerkingen over Bredero's taal in De Vooys' uitgave van de Spaansche Brabander (Bibl. van Nederl. Letterk.).

[2]) J. A. Worp, Gesch. v. d. Amsterd. Schouwburg blz. 20: „In hetzelfde jaar (1612) werd de Klucht van de Koe en misschien ook die van Symen sonder Soetigheyd vertoond en in 1613 de Klucht van den Molenaer." Waarop deze mededeling berust blijkt niet. Ten Brink III, 76 drukt zich voorzichtiger uit: „Bredero heeft haar (Kl. v. d. Koe) den 6 Aug. 1612 geschreven enz. Zeer waarschijnlijk bracht hij haar weinig tijds daarna op het tooneel der Oude Kamer."

[3]) Een andere opvatting is echter mogelik, zie blz. 95, aant. bij vs. 3 van Onschuld, en Toe-gift.

[4]) Werken van Samuel Coster, uitgeg. door R. A. Kollewijn, blz. 621.

[5]) C. N. Wybrands, Het Amsterdamsche tooneel van 1617—1772. Bijlage 2, blz. 258.

in handschrift nagelaten „Repertoire" [1]) van de Amsterdamse schouwburg is het mogelik volledíger gegevens mede te delen. Er blijkt uit dat gedurende de jaren 1638 tot 1818, over welk tijdvak het repertoire loopt, op de Amsterdamse schouwburg alleen de Klucht van de Koe en geen der overige kluchten is opgevoerd en wel op 15, 19 Maart, 3 April, 11 Oktober en 17 Desember 1646. Terwijl naar onze mening veel onbelangrijker spelen en kluchten zich jaren lang op het Amsterdamse toneel handhaafden, is het bij de opvoering in dit ene jaar gebleven; dat de overige kluchten niet gespeeld werden behoeft ons niet te verwonderen. Doch andere spelen van Bredero komen veel langer in het Repertoire voor: Lucelle tot 1652, Stommen Ridder tot 1664, 't Moortje tot 1682 en de Spaansche Brabander zelfs tot 1729.

Aangaande Symen sonder Soeticheyt verkeren we volkomen in onzekerheid over de opvoeringen; vermoedelik is ook dit tafelspel op de Oude Kamer vertoond, terwijl het feit dat Vander Plasse ook hier het blazoen der Academie plaatste op het titelblad van de eerste uitgave tot een soortgelijke conclusie leidt als bij de vorige klucht. Van latere opvoeringen blijkt niets. De Klucht van de Molenaer, voltooid in 1613, het jaar waarin Bredero een belangrijke plaats in de Oude Kamer begon in te nemen, zal ook daar wel vertoond zijn, al is voor ons gevoel een vertoning van deze klucht niet mogelik. Dat Van der Plasse bij zijn uitgave er van in 1619 het blazoen der Academie hier niet op het titelblad plaatste geeft aanleiding te veronderstellen, dat altans tot die datum deze klucht niet in de Academie gespeeld is, doch in de druk van 1620 komt het wapen wel voor [2]). Doch veel gewicht is aan het voorkomen van dit wapen misschien niet te hechten, daar ook de tweede en volgende uitgaven van de Hoochduytschen Quacksalver het wapen op het titelblad hebben en opvoering van dit stuk niet waarschijnlijk is.

---

[1]) Dit hs. is tans het eigendom van de Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden; zie ook Worp's Geschiedenis van den Amsterdamschen Schouwburg, 1496—1772, uitgegeven met aanvulling tot 1872 door J. F. M. Sterck, blz. 3, noot van Dr. Sterck. Het hs. bestaat uit een volledige lijst van de in de jaren 1638—1818 opgevoerde stukken, dag voor dag, grotendeels met vermelding van de opbrengst der entreegelden, en een afzonderlike chronologiese lijst der eerste opvoeringen over hetzelfde tijdvak, die zeker verdiende uitgegeven te worden.

[2]) Zie Bibliografie onder letter A en B.

IV — BREDERO'S BRONNEN

Het onderzoek naar de bronnen, die Bredero voor zijn kluchten gebruikt kan hebben, begon met een mededeling van Mr. J. de Witte van Citters in de Nederlandsche Spectator van 1872 [1]). Nu, een halve eeuw later, is over dit vraagstuk, dank zij de onderzoekingen van Kalff, Ten Brink, Rogge en Bolte wel iets meer bekend geworden; in de volgende bladzijden wordt het resultaat dier onderzoekingen en vondsten samengevat, nadat nauwkeurig van alle gegevens en documenten kennis is genomen. Indien slechts van één klucht met vrij grote zekerheid aangewezen kan worden, waar Bredero de stof voor zijn stuk vond, voor de tweede in 't geheel geen bron aan te wijzen valt en voor de derde slechts op een groot aantal verwante verhalen gewezen kan worden, dan behoeft dit allerminst aanleiding te geven tot klachten over onze onvolledige kennis. Immers het vraagstuk is niet van heel groot belang; of Bredero de stof voor zijn kluchten putte uit bestaande, schriftelik overgeleverde verhalen, of uit verhalen waarvan ons geen schriftelike redactie bewaard is, of dat hij die aan de hem omringende mensenmaatschappij ontleende, is slechts van secondair belang; Bredero's werkelik geniaal scheppingsvermogen, het kunstwerk zelf hebben in de eerste plaats onze aandacht en onze bewondering. Hoe hij aan de anecdote — om 't zo eens te noemen — kwam, is daarbij vergeleken van ondergeschikt belang. Staat echter eenmaal vast, dat een vertelling of iets dergeliks Bredero's voorbeeld is geweest, dan bestaat er zeker aanleiding tot een vergelijking van voorbeeld en kunstwerk en grijpen we gaarne de gelegenheid aan om te doen zien, hoe de dichter uit een dor verhaal een stuk leven wist te scheppen, dat nu nog na drie eeuwen onze grote bewondering voor zijn dramaties talent opwekt.

1 — De Klucht van de Koe

In 't reeds genoemde artikel in de „Nederlandsche Spectator" wees De Witte van Citters op de overeenstemming van Bredero's klucht

[1]) De bronnen van Brederoo's kluchten van den Molenaar en van de Koe. Nederl. Spectator, 1872, blz. 330—332. — Dezelfde, Nog eenmaal de Molenaar van Brederoo. Ald. blz. 357. Men zie verder: G. Kalff, Breero en Hans Sachs. Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk. VI (1886), 304—309. — Y. H. Rogge, De klucht van de Koe. Aldaar, XXI (1902), 173—177. — J. ten Brink, G. A. Bredero. Historisch-aesthetische studie van het Hollandsche blijspel der XVIIde eeuw. 2de dr. Leiden, z. j. (1888). III, 63—76; 91; 104—109.

van de Koe met Conte XCIII der „Nouvelles récréations et joyeux devis" van Bonaventure Des Periers, tijdgenoot van Rabelais, een echt pantagruéliste, zoals zijn devies „Bien vivre et se réjouir; loysir et liberté" duidelik te kennen geeft. De eerste uitgave van dit werk verscheen in 1558 te Lyon, doch het verhaal dat ons interesseert is het eerste van 39 novellen, in latere uitgaven, doch in ieder geval vóór 1569, er bij gevoegd [1]). Kalff [2]) en Rogge [3]) hebben, m. i. terecht, reeds voor jaren bezwaar gemaakt om in de Franse novelle het voorbeeld van Bredero te zien. De dief is hier een buurman van de eigenaar van de koe, al lang belust op het dier. Heel vroeg op een morgen voert hij de koe uit de stal van de eigenaar weg en doet dan of hij de koe achternaloopt. De buurman wordt wakker door het lawaai en steekt zijn hoofd uit het raam, waarop de dief hem vraagt te helpen bij het vangen van zijn (des diefs) koe, die op het erf van de boer is gekomen! Als het dier gevangen is, vraagt de dief aan de boer met hem naar de markt te gaan, zodoende wil hij voorkomen, dat de boer in huis komend, zijn koe zal missen. Onderweg, als de dag aangebroken is, herkent de boer zijn koe en doet de dief opmerken, dat het dier sterk op zijn eigen koe gelijkt. Volkomen juist, vindt de dief, en daarom juist wil hij het beest verkopen, want er komt anders geen einde aan het gekrakeel van hun respectieve vrouwen, die zich ook telkens vergissen in de beide dieren! Bij de markt aangekomen, vraagt de dief of de boer de koe voor hem verkopen wil, daar hij nog andere zaken in de stad te doen heeft; hij zal hem rijkelik trakteren. De boer verkoopt de koe, brengt de dief het geld en beiden gaan dan naar de herberg, waar ze flink aan 't drinken gaan. De dief vindt echter gelegenheid er stil van door te gaan en laat dus de boer bovendien voor het gelag opdraaien.

In hoofdzaken stemmen, zoals men ziet, Des Periers en Bredero overeen, doch in de klucht van Bredero zijn veel aardiger détails. Reeds dadelik het begin is bij Bredero aardiger en.... waarschijnliker tevens, ook ontbreekt bij de Franse verteller het détail van de dief die onder-

[1]) Bonaventure Des Periers, Oeuvres françoises, revues sur les éditions originales et annotées par L. Lacour. T. II. Nouvelles récréations et joyeux devis. Bibl. Elzevirienne. Paris, 1856. Over Des Periers en zijn werk leze men de inleiding van Lacour in T. I dezer uitgave. Het is niet geheel zeker, dat Des Periers de auteur is der 93ste novelle, daar het verhaal, en dit geldt voor het merendeel der bijgevoegde verhalen, ook voorkomt in de Apologie pour Hérodote van Henri Estienne, waarover beneden gesproken wordt. Het is niet uit te maken, wie van de beide schrijvers hier aan de ander ontleend heeft, waarschijnlik is Des Periers oorspronkelik, daar Estienne ook uit de eerste druk van Des Periers verhalen overnam. Zie over deze vraag Lacour t. a. p. T. I, p. lxxviij. Het verhaal is afgedrukt door J. ten Brink in G. A. Bredero. Hist. aesth. studie v. h. Holl. blijspel d. XVIIde eeuw. 2e dr. III, 71—72.

[2]) Tijdschr. Ned. Taal- en Letterk. VI, 304.

[3]) Aldaar, XXI, 173.

weg bij een boer een som geld moet gaan invorderen, waardoor hij gelegenheid krijgt om de koe te voorschijn te halen. Het bezoek aan de herberg komt in het Franse verhaal eerst nadat de koe verkocht is en we krijgen niet 't aardige toneel van de ontdekking van de diefstal.

Zoals wij zien zullen, bestaan er redakties van ons verhaal, die veel meer overeenstemmen met Bredero's klucht, zodat het niet nodig is aan te nemen, dat Bredero zijn verhaal aan de „Nouvelles récréations et joyeux devis" ontleend heeft.

In 1566, dus zeer kort na de verschijning van het boek van Des Periers, gaf de beroemde boekdrukker en humanist Henri Estienne, toen in Genève verblijvende, zijn Apologie pour Hérodote uit. Uitgaande van de bedoeling de verhalen van Herodotus, die velen ongelofelik voorkwamen, aannemelik te maken door te wijzen op veel onwaarschijnliker, maar toch ware gebeurtenissen uit latere tijden, d. w. z. uit zijn eigen tijd of de daaraan voorafgaande eeuwen, werd het boek een satire van de maatschappij der 16de eeuw, waarbij de Calvinist Estienne zo heftig vooral tegen de katholieke geesteliken optrad en zulke lelike dingen ook van de vorsten zeide, dat de Conseil van Genève, aan wiens censuur Estienne bovendien verzuimd had zijn boek te onderwerpen, hem dwong wijzigingen aan te brengen in zijn reeds gedrukt werk [1]). Al schrijvende verloor Estienne de oudheid en Herodotus uit het oog, gelijk meer werken van hem anders werden dan de oorspronkelike bedoeling was, en reeg hij een reeks van verhalen aaneen, opgevangen in de herbergen en op de wegen bij zijn vele reizen of overgenomen uit andere verzamelingen, zodat er van historiese waarheid geen sprake meer was, maar de satire en de zedenschildering van eigen tijd de hoofdzaak werden [2]). Zo nam hij ook uit 't boek van Des Periers verhalen over en vinden we het verhaal van de koe, in volkomen dezelfde bewoordingen als bij Des Periers, in Chapitre XV: Des larrecins de nostre temps [3]). Ik zou over Estienne niet uitvoerig gesproken hebben, wanneer mij niet onder de lezing van zijn ook nu nog boeiend geschrift opgevallen was, dat er merkwaardige overeenstemming bestaat tussen enkele delen van het reeds genoemde 15de en van het 16de hoofdstuk en uitingen van de dief in Bredero's klucht van de Koe, zo overeenstemmend zelfs, dat het mij hoogst waarschijnlik voorkomt, dat Bredero de Apologie pour Hérodote juist in verband met

[1]) L'Introduction au traité de la conformité des merveilles anciennes avec les modernes ou traité préparatif à l'Apologie pour Hérodote.... Nouvelle édition.... par P. Ristelhuber. Paris, 1879. 2 vol.

[2]) Over Estienne en zijn werk, zie het opstel van Ch. Dejob in: Petit de Julleville, III, 602—615, 628 vlgg.

[3]) Vgl. over de vraag, wie in dit geval oorspronkelik is, noot 1 op de vorige blz.

deze klucht gelezen heeft, al zullen we dan ook verder moeten aannemen, gelijk later aangetoond zal worden, dat hij voor het verhaal zelf ook nog een andere bewerking onder de ogen gehad heeft niet alleen, maar ook getrouw gevolgd.

Voordat de gauwdief te Ouderkerk het huis van de boer bereikt, houdt hij een interessante, zij 't ook voor een gauwdief misschien wat al te wijsgerige, beschouwing over de gevaren aan zijn métier verbonden en betoogt tegelijkertijd, dat de ergste dieven niet gehangen worden, maar vrij in de maatschappij rond lopen [1]). Welnu, er is een treffende overeenkomst tussen deze beschouwingen en hetgeen Estienne in de genoemde hoofdstukken uiteenzet. Om dit aan te tonen moet ik enkele fragmenten citeren [2]).

„Avant qu'entrer en propos des larrecins et toutes sortes de pilleries, j'useray de ceste petite préface: que si nostre siècle surmonte de beaucoup tous les précédens ès autres meschancetez, encore plus en ceste-ci. Car je di (et pense dire vray) que qui voudra prendre garde de près à toutes les sortes de piller et desrobber, ou pour le moins de prendre hardiment, qui sont maintenant en usage, on trouvera le nombre des façons de desrobber estre quasi aussi grand qu'estoit le temps passé le nombre des larrons. Et la raison est apparente: c'est d'autant que le larrecin est celuy d'entre tous les vices qui requiert plus le bon esprit (a l'occcasion dequoy il estoit permis par les loix des Lacédémoniens, pourveu qu'on n'y fust point surpris), duquel nous voyons les hommes de nostre temps estre mieux pourveus en comparaison que n'ont esté leurs prédécesseurs, si nous en voulons juger par les effects." En iets verder [3]): „Mais dont vient que de tout temps les gros larrons ont esté plus espargnez que les petis, voire que les gros ont ordinairement pendu les petis, selon le proverbe ancien? La raison et assez évidente, c'est que le petit larron n'ha dequoy fermer la bouche à celuy qui l'accuse, mais le gros ha tousjours ses manches plenes de baillons" [4]).

Over de Lacedemoniers spreekt Estienne enige bladzijden verder nog uitvoeriger en het is vooral deze plaats die ons in verband met Bredero interesseert [5]); hij vertelt daar van een dief, die 80 beurzen en circa 3000 gouden schilden successievelik had weten te bemachtigen: „Lequel toutesfois (comme je croy) eust obtenu sa grace s'il eust eu à-faire aux Lacédémoniens: lesquels permettoyent le larrecin (comme j'ay dict ci-dessus) pour rendre leurs gens plus habiles; car ils leur per-

[1]) Klucht van de Koe, vs. 1—72, vooral vs. 31 en vlgg.
[2]) Apologie éd. Ristelhuber, Chap. XV, T. I, p. 207.
[3]) p. 208.
[4]) Vgl. Kl. v. d. Koe, vs. 66—70.
[5]) p. 215.

mettoyent à la charge qu'ils n'y fussent pas surpris: sinon, ils en faisoyent punition. En quoy (comme monstre Xénophon en quelque passage) [1]) ils avoyent fort bonne raison; car nul ne se doit mesler d'un mestier lequel il ne sçait faire: or ceux qui sont surpris en larrecin, il est certain qu'ils ne sçavent pas leur mestier, et n'usent pas de l'habileté et dextérité qui y est requise." Vergelijken we hiermede de woorden van de gauwdief [2]):

Ick heb een reys gehoord datter te Lacedemonien een Wet „was,
Dieder trouwen, om beters wille toegeset „was,
Om haer Ingeboren voorsichtich en wijs te maken,
Te weten: So wat Dief of Fiel so behendigh kon taaken
Dattet niemand en sagh, vernam, of werdt gewaer,
Die werdendt wel afgenomen: Maer
Die 't so bot maeckten, dat syer op werden gevangen,
Die werden, sonder genaden, levendigh opgehangen.
Maer mochten nu een reys opkycken die ouwe Lacedemoniers,
Hoe duyvel souwenset maken met de Banckeroetiers?

De vermelding van de Lacedemoniers èn bij Bredero èn bij Estienne is toch meer dan toevallig en een sterk bewijs voor mijn onderstelling, dat onze dichter de Apologie gelezen had, en dit te meer omdat het verhaal van de koedief in hetzelfde 15de hoofdstuk voorkomt [3]). Doch er zijn nóg enkele punten van overeenstemming behalve de reeds genoemde. In verband met Bredero's opmerking over de bankroetiers valt nog te wijzen op 't slot van het 15de hoofdstuk: „....voyons-nous que les banqueroutes sont plus communes, et qu'il ne se trouve guère moins de banqueroutiers (en quelques lieux) que de bons banquiers.... On voit ces gros larrons non seulement demeurer impunis, mais trouver mesme du support à l'endroit de ceux ausquels il appartient et qui seuls ont le moyen d'en faire la poursuite" [4]). Doch ook de andere bedriegers en oplichters, waarover Bredero zijn gauwdief zijn ergernis — of afgunst — laat luchten, bespreekt Estienne in Chapitre XVI: Des larrecins des marchands, et autres gens de divers estats. Kooplieden, die bedriegen, „ès poids, et mesures", „à la qualité (falsifiant la qualité)" krijgen een beurt, ook zij die zilveren en gouden munten in betaling geven, waarvan het gehalte niet deugt, die te licht of gesnoeid zijn [5]). De apotekers geven verkeerde stoffen, in plaats van laxativa juist 't omgekeerde; dit geliefde thema van qui pro quo,

[1]) Gouvernement des Lacédém. c. II.
[2]) Kl. v. d. Koe vs. 31 vlgg.
[3]) p. 220.
[4]) p. 249.
[5]) Kl. v. d. Koe vs. 50—53.

ook in de klucht van de Hoochduytschen Quacksalver behandeld, wordt besproken. Vooral opvallend is in verband met de woorden van de gauwdief:

> En zynse dan oock voor geen Dieven te achten,
> Die eenige drooge Waren, of lichte saffraen
> In een verdompte vochtige kelder laten staen,
> Omdattet gewicht sou vermeeren in 't verkoopen [1]).

de volgende opmerking van Estienne over de apotekers:

„Je commenceray par le saffran, touchant lequel nous oyons la plainte d'Olivier Maillard, de ceux qui le faisoyent ramoitir afin qu'il pesast d'avantage, et de ceux aussi qui y mesloyent de l'huile.... Et vos qui ponitis les balles gingiberis, piperis, croci, canellae (et sic de aliis aromaticis rebus) infra caveam super terram ut magis ponderent" [2]).

Resumerende meen ik te mogen aannemen, dat Bredero, toen hij zijn gauwdief schilderde, zich de uitvoerige verhandeling over al de snoodheden van beroeps- en amateurdieven herinnerde, die Estienne in hetzelfde deel van zijn werk waar hij het verhaal van de Koedief geeft, had ten beste gegeven, doch dat hem het verhaal zelf ook van elders bekend werd, gelijk wij nu zullen aantonen.

Naast de Franse redacties zijn er ook Duitse. Voor ons doel is het meest van belang het verhaal zo als we het aantreffen in de bekende verzameling „Schimpf und Ernst" van Johannes Pauli, waar op het eerst in verband met de klucht van Bredero en een hierna te noemen Cluchtboek door Dr. Johannes Bolte de aandacht gevestigd werd [3]). Johannes Pauli was een Franciskaner monnik van het klooster te Thann in de Elzas, waar hij in 1518 en 1519 de uitgave van de reeds genoemde verhalenbundel voorbereidde; de voorrede is van 1519. Deze verzameling is een van de meest geliefde volksboeken van de 16de en 17de eeuw, waarvan veel uitgaven en een niet minder groot aantal omwerkingen, navolgingen en vertalingen bestaan. De oudste druk, nog tijdens Pauli's leven verschenen, is van 1522 bij Joh. Grieninger te Straatsburg en bevat 693 nummers; uit latere drukken voegde Oesterley er in zijn herdruk nog 39 bij [4]), de nieuwe uitgave van Bolte [5]) bevat in het geheel

[1]) Ald. vs. 46—49.

[2]) Apologie p. 300.

[3]) J. Bolte, Ein Antwerpener Cluchtboeck von 1576. Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk. X, (1891), 127.

[4]) Johannes Pauli, Schimpf und Ernst, herausgeg. von Herm. Oesterley. Stuttgart, 1866. (Bibl. d. Litt. Vereins in Stuttg. LXXXV).

[5]) Een geheel nieuwe, voortreffelike, uitgave is kort geleden verschenen: Johannes Pauli, Schimpf und Ernst, herausgeg. v. Johannes Bolte. Berlin, 1924. 2 dln. I. Die älteste Ausg. v. 1522. II. Paulis Fortsetzer und Uebersetzer, Erläuterungen. (Alte Erzähler, neu herausgeg. unter Leitung von Joh. Bolte. Bd. I—II).

887 nummers. Nr. 17 van de Straatsburger druk van 1533, in de uitgave van Oesterley nr. 352 [1]), bij Bolte nr. 710 [2]), is het verhaal van de klucht van de koe [3]). Hier vinden we het verhaal reeds bijna geheel zo als Bredero het een kleine eeuw later zal dramatiseren. Hier brengt de dief de koe, nadat hij die uit de stal gestolen heeft een eindweegs naar de stad en bindt haar dan in een zijweg aan een boom; de volgende morgen verzint hij dan de list van de geldsom die hij nog te vorderen heeft van een boer daar in de buurt. Hier ook wacht de dief de boer in een herberg op, en leent van de waardin twee tinnen schotels om gebraden hoenders te gaan kopen, dit op aandringen van de boer; als hij de herberg verlaat leent hij bovendien de mantel van de waard en zo maakt hij zich uit de voeten. De dochter van de boer komt daarop aan haar vader onder luid klagen en wenen vertellen, dat de koe gestolen is. Men ziet, hier heeft men de klucht van Bredero bijna in zijn geheel. Bredero voegt er nog een persoon aan toe, de optrekker en maakt van de waard een waardin, de slechte tijding wordt bij hem door het boerezeuntje gebracht. Ten einde een denkbeeld te geven van de verhaaltrant van Pauli laten we hier het begin en het slot van het verhaal volgen, dit kan dan tevens dienen ter vergelijking met de Nederlandse bewerking, waarover later. Het begin is aldus:

„Zu Köln ist gewesen ein Abenteurer noch bey menschen gedechtnisz daruon vil zu schriben wer der hat gelebt by bischoff Hermansz zeiten aber sein gantze handlung mag das klein buch nit geleiden. Aber ein kurtze geschicht von jm wil ich euch erzölen, als ich dann von glaublichen personen zu Cöln selb gehört hab. Noch vil obenteurlichen rjssen die er getriben hat ist er auff ein zyt uff zwo meil von Cöln in einem dorff in eins wirtzhusz kumen vnd vbernacht herberg begert. Der wirt hat jm herberg geben, vnd jn gefragt wo er morgen hin wöl, der obenteurer antwort jm er wolt geen Cöln auff den marckt. Der wirt sprach es ist gut, so wellen wir morgen mit einander. Der gast sprach jr müssen aber fru uff ston, das wir auch zu marckt kumen. Der wirt sprach lug zu vnd verschloff du nit, dann ich wird fru uff sein. Der gast sprach, lieber wirt wan jr dan wölt auff sein so wecken mich, do bit ich euch umb, der wirt sprach gern...."

En het slot:

„....der vatter marckt die buberey bald und sprach, do schlag der teuffel zu, ich hab sie selbs verkaufft, unnd must der buberey selbs lachen, dann man versehe sich wol seins widers kommen werd nicht sein, dann die hüner seind noch nicht gepraten unnd hand die federn das fleisch hinweg getragen, die er jnen

[1]) Oesterley, Anhang, S. 401—403.

[2]) Bolte, II, S. 16—18.

[3]) Ten onrechte plaatst Worp, Geschiedenis v. h. drama en v. h. tooneel in Nederl. I, 438, noot 3, achter Pauli's Schimpf und Ernst het jaartal 1455; dit is ongeveer het jaar van Pauli's geboorte (c. 1450—1454).

bringen solt, und also ward der umb sein ku kommen, und die Wirtin umb zwo zinnen platten, und der ander Wirt von Cöln umb seinen mantel und hetten das all drey mit willen gethon, aber on jr wissen."

In de Stadt-bibliothek te Dantzig ontdekte Bolte een kluchtenverzameling van 1576 [1]), waarvan tot heden geen tweede exemplaar, doch wel een Franse vertaling, in 1578 bij dezelfde uitgever verschenen, en een Amsterdamse uitgave van 1680, voor de dag gekomen zijn [2]), die beide kunnen dienen om het onvolledige Dantziger exemplaar te reconstrueren. Cluchtboeken uit de 16de eeuw zijn in het Nederlands uiterst schaars bewaard; er is er uit de index van 1570 een bij name bekend, waarvan dat van 1576 misschien een omwerking is, en waarin alle verhalen over nonnen, monniken en geesteliken met het oog op de censuur weggelaten zijn en waarbij dan tevens de naam van Pauli's Schimpf und Ernst, die in de titel van de druk van vóór 1570 voorkwam, zorgvuldig verzwegen is, daar ook dit werk op de index geplaatst was [3]).

Ik vond echter nog een oudere uitgave van een Cluchtboeck [4]) in de Bibliotheek van de Maatsch. der Ned. Letterk., nl. van 1554 (de approbatie is van 1550, abusievelik vermeld als 1450), dat aan de aandacht van Bolte was ontgaan, doch waarop sedert door Dr. Boekenoogen zijn aandacht gevestigd werd, gelijk blijkt uit zijn nieuwe uitgave van Pauli [5]). Het verhaal van de koedief komt hier voor onder nr. 177, doch ongelukkigerwijze ontbreekt aan dit enig bekende exemplaar een blad (K5), juist midden in ons verhaal, zodat we toch aangewezen blijven op het Dantziger exemplaar van de uitgave van 1576. Vergelij-

[1]) Clucht boeck, / inhoudende veel recreative Prepoosten / ende Cluchten, wt veel gheleerder mannen, / ende vermaerde Philosophen Boec- / ken vergaert. / Van nieus in Nederlantsche sprake overgheset, / oversien, ende oock vermeerdert. / T'Hantwerpen .... 1576. Zie Bolte, Tijdschr. X, 127.

[2]) Zie het reeds genoemde artikel van Bolte in Tijdschr. X, 127; verder zijn: Beiträge zur Geschichte der erzählenden Litteratur des 16. Jahrhunderts. Tijdschr. XIII, 92 en: Zur Schwankliteratur des 16. und 17. Jahrhunderts. Ald., XXXIX, 75—96.

[3]) Een nieuwe Cluchtboeck overghesedt uyten hoochduytschen bouck, gheheten Schimp, ende uyten Latijne van Henricus Bebelius. Antwerpen, apud Joannem Roelants. Vermeld bij Bolte, Tijdschr. X, 128.

[4]) Een nyeuwe cluchtboeck: tracteerende van alle staten ende handel der werelt, seer ghenuchlijck ende om een eerlijc gheselscap te verhueghen. Ghenoemen ende over gheset vut een hoochduytsche boeck geheten scimp en ernst, ende oock wten latijne, te weten Henrico Bebelio ende anderen meer waerin alle eerbaerheyt ende genuchlijcheyt gesocht is, also dat die hoorende oft lesende ooren, daer in niet verarghert en sullen worden. Gheprint Thantwerpen in die cammer strate, in die gulden Fonteyne bi my Jan Wijnrijcx. met Gratie ende Privilegie. Achterin: Anno 1554. (Bibl. Letterk. 1499 F20).

[5]) T. II, S. *26—*28.

king daarvan met het fragment van 1554 bewijst dat deze uitgave, behoudens enige minder belangrijke afwijkingen, een herdruk is.

Nr. 68 van het Antwerpse Cluchtboeck van 1576 is een nagenoeg woordelike vertaling van het verhaal van de koedief bij Pauli, waarover reeds uitvoerig gesproken is. Vergelijking met Bredero's klucht kan ons er niet aan doen twijfelen of Bredero heeft zijn verhaal aan deze verzameling ontleend; om de lezer zelf in de gelegenheid te stellen zich hierover een voorstelling te vormen, drukken wij het verhaal in zijn geheel af [1]).

Vanden Gast die by nachte sijnen Weert de Coe stal: dewelcke de weert selfs vercocht, om dattet de Gast op hem begheerde: Ende noch van meer ander auontueren ende bootsen die hy ghedaen heeft.

Te Cuelen is een Auontuerder geweest, noch by menschen gedencken, daer veel af te schrijven ware, maer men souts in dit cleyn boecxken niet al connen gheschrijven. Ick moet nochtans een corte historie van hem vertrecken, die ick van gheloofIijcke persoonen van Cuelen selfs gehoort hebbe. dese Auontuerder is op eenen tijt twee mijlen van Cuelen in een Dorp ter herbergen comen. Den Weert heeft hem gheherbercht, ende gheuraecht waer dat hy morgen henen woude. Hy antwoorde hem nae Cuelen op die merct. Die weert sprack, dat hoore ick geerne. ick sal v morgen gheselschap houden. Den Gast seyde, maer ghy moet vroech opstaen, dat wy oock in tijts daer comen mogen. die Weerd antwoorde: Siet toe dat gij v niet en verslaept want ick wil vroech op sijn. die Gast seyde. So bidde ic v dan, ist dat gy eer op sijt, dat gy my weckt. die weert seyde, geerne. Nv had de weert een vette Coe inden stal staen, ende dat wist desen gast wel, ende doen sy alle int huys slapen waren, stont die gast stillekens op, ende nam die Coe wt den stal, ende leydense metter nacht een goet stuck weechs nae Cuelen toe, ende bantse aen eenen boom, die ter syden waert wt stant, op datse niemant die ouer den wech ginck sien en soude. Des morghens vroech stont die Weert op ende weckte den gast, ende gingen soo al coutende metten anderen nae Cuelen toe. Als sy by die Coe quamen, seyde dese tot den Weert: Lieue Weert, hier in dit naeste Dorp is my een schuldich, daer wil ick gaen sien oft ick ghelt can gecrijgen, gaet soo al goelijcxkens voort, ick sal v wel achterhalen. Die Weert antwoorde, ende seyde: In Gods namen, ende ghinck soo lancksaem voorts. Dese schalck quam totten boom, ende daer vant hy die Coe noch aenden boom ghebonden, ende namse metten seele, ende quam tsyne ghemake so nagheuolcht, ende achterhaelde den weert niet verre van Cuelen. Als hem die weert sach comen, seyde hy: sijt ghy daer, ic hebbe v lange gewacht. Den Gast seyde, iae: Ic heb [2]) veel armoeden metten boer ghehadt, eer ick totter betalinge comen ben, want hi en hadde geen ghelt, ende ic heb willen betaelt sijn, daer om hebbe ic dese arme Coe (voor mijn goet geleent ghelt) moeten nemen: Ick sorghe dat ickse

[1]) De directeur der Stadtbibliothek te Dantzig had de welwillendheid een afschrift van het verhaal uit het Cluchtboeck voor mij te doen vervaardigen.

[2]) Hier eindigt het fragment van de druk van 1554.

niet soo diere in die stadt vercoopen en sal, als icse genomen hebbe. Die Weert sach die Coe aen, ende sprac: Dats by mijn mannen waerheyt, een schoon vette Coe, ende waert dat ick ghister avondt, mijne Coe niet selfs inden stal gebonden en hadde, soo soudick wel doruen sweeren datse mijn waer, alsoo gelijck is sy haer. Nv was des gast geleghentheyt also, dat hy hem op die Osse merct niet wel vertoonen en dorste, om sommighe quade feyten die hy daer bedreuen hadde: daerom badt hy den weert, ende seyde, dat hy wat nootsakelijcx te doen hadde, hy soude hem sijn Coe vercoopen, ende wees hem sijn herberch, daer hi hem dat ghelt soude brengen, hy soude hem eenen goeden drincpenninck schencken. die weert wasser me te vreden, ende vercocht die Coe meer, dan hy hem geseyt hadde, ende bracht den Gast dat ghelt in sijn herberge. Den Gast ontfinct met grooten dancke, ende gaf den weert sijn drincghelt, dies hy hem seer bedancte. Den gast practiseerde hoe hy van den weert best scheyden mochte, ende seyde tot hem: wy moeten eerst met malcanderen ontbijten, want die Coe heeft doch meer ghegouden dan sy weert was: De Boer die de Coe toebehoort heeft sal tgelach betalen: Ende eyschte van die weerdinne twee tennen schotelen, hi woude een paer gebraden hoenderen gaen coopen, ende als hy wt der stouen woude gaen, seyde hy totten weert vander herbergen daer hy nv in was: Lieue Weert, leent my uwen mantel, want ick en heb niet gheerne dat men siet wat ick gecocht heb, ick wil den mantel daer ouer slaen: want hy sorchde, dat hi aen sijnen rock gekent mocht worden. Doen gaf die weert hem den mantel om, ende ghinck also sijnder straten, die hy voor meer gewandelt hadt, wanneer hy sulcx bedreuen hadde. Ende hadde niet inden sin gebraden hoenderen te coopen, hy en vraechde oock niet veel na de twee weerden, ooc en hadde hy niet inden sinne in die naestcomende twee Iaren haer te besoecken. Als sy hem lange gewacht hadden, quam des Boers dochter geloopen al clagende ende weenende, ende seyde: O Vader het gaetter al qualijc, wy hebben onse Coe verloren, die van desen nacht ghestolen is. Die Vader mercte die boeuerije terstont, ende sprac: Daer sla die duyuel toe, ick hebse selfs vercocht. Ende moesten om der boeuerijen wil selfs lachen, ende en woude sijnen Gast niet langer verwachten, want hi sach wel dat hy niet wederkeeren en soude: die hoenderen en waren noch niet gebraden, want die pluymen hadden dat vleesch wech ghedraghen [1]).

Het is een eigenaardig genoegen onmiddellik nadat men dit droge en sobere verhaal, als een 16de-eeuwse houtsnede alleen de omtrekken gevend, gelezen heeft, de klucht van Bredero ter hand te nemen, die ons dan aandoet als een kleurrijk schilderij van Brouwer, Ostade of Steen [2]). Dan voelt men ten volle hoe oneindig meer dan het onderwerp, de techniese en geestelike waarde van de kunstenaar aan een kunstwerk zijn plaats geven in de literatuur. Velen zijn de kluchtendichters der 17de eeuw, maar geen die als Bredero zijn personen leven

[1]) Cluchtboeck, blz. 53—55. De afkortingen heb ik opgelost.

[2]) Hiermede is slechts een generaliserende aanduiding bedoeld, een overeenstemming in onderwerp, niet in opvatting van Bredero's kluchten, met het werk der drie genoemde schilders, die immers ook onderling verschillen.

wist te geven, de situatie, de anecdote slechts gebruikte om zijn onbedwingbare lust tot uitbeelden en dramatiseren aan het werk te zetten en niet een klucht schreef louter om het grappige van het geval, al had ontegenzeggelik Bredero ook daar zijn genoegen aan. Hoe groot Bredero als dramaties dichter is, beseffen we ten volle als we nu nog zien, hoe de veel geroemde, maar per slot toch als kunstenaar onbelangrijke Hans Sachs, hetzelfde gegeven verwerkte, meer dan eens zelfs, een halve eeuw vroeger. „Anno 1550 jar, am 25 tag November", voltooide hij zijn „Fasznacht-spiel, mit 4 personen zu agirn: Der pawr mit dem kuedieb" [1]). Ook hier is het verhaal, zoals Pauli het geeft, het voorbeeld geweest, al veroorlooft Sachs zich kleine afwijkingen. Het stuk begint met een gesprek tussen de boer en zijn dochter Greschel, die alles in orde moet maken, opdat zij met haar moeder de volgende morgen bij 't aanbreken van de dag ter markt gaan kan. De vader zal nog twee uur vroeger opstaan om voor 't openen van de poort bij de stad te zijn, daar hij voor het gerecht moet komen: zijn „zinstherr" spreekt hem aan voor zijn schuld. De dochter vraagt haar vader in de stad allerlei voor haar te kopen, wat hij belooft te doen als ze vlijtig voor de koe zorgt. Dan klopt er iemand, een vreemdeling, natuurlik de koedief. Hij vraagt herberg, daar het te laat is om nog in de stad te komen. Het vervolg is dan zoals bij Pauli. Het is er een kale boel bij de boer, de dief heeft spoedig gemerkt dat er niets te stelen valt dan een oude koe. Bij Sachs vindt men al iets meer relief, een poging tot psychologie: de boer vertrouwt de gauwdief toch niet helemaal; als deze de koe uit het bos, waar hij haar vastbond gaat halen, overweegt hij bij zichzelf: „Mir gfelt zumb besten nit sein wandel, Er bleibt auff keinem wort bestahn, Hat darzu böse kleider ahn". In de „bettelwirt" in de stad is ook iets van karakteraanduiding: hij heeft het moeilik; hoewel hij de helft water in het bier doet en „mit zwifacher kreiden" schrijft, hij verdient niets, doordat hij te veel borgen moet en als dan de mensen voor goed de stad uitgejaagd worden, kan hij naar zijn geld fluiten. Het is een schrale herberg, de waard heeft slechts braadworst en bier, en de dief wil wijn en hoenderen, waardoor hij gelegenheid krijgt er met de geleende kan, bord en mantel vandoor te gaan. Dat de boer op zijn wijze ook slim is geweest, vertelt hij als de bettelwirt eveneens vertrokken is, de gauwdief achterna:

Lauff hin, und solt ein aydt ich schwern,
So seidt ir beidt geleich an ehrn,
Dieb, schelck und böszwicht beide-sander.
Itzt theilt ir das gelt mit einander,

[1]) Hans Sachs, herausgeg. v. A. von Keller und E. Goetze. 14ter Band. Tübingen, 1882. Bibliothek der Litt. Vereins in Stuttgart, Bd. CLIX, S. 111—123.

So werden gleich iedem zwen daler;
Ich aber bin der dritte zaler,
Hab im auch ein daler abtragen,
Löst sechs, thet nur von fünffen sagen.
So schencket ir mir ein zu lon,
Also ich auch zwei daler hon.
So hat gleich zwen daler ein ieder.
Wir sindt zwar all drey nit vast bider,
Es ist der wirt gleych wie die gest,
Es sindt die vögel wie das nest [1]).

Dit voorbeeld mag volstaan om een denkbeeld te geven van de zeggingswijze van Hans Sachs. De dochter heeft hier de boze tijding gebracht, en wil toch de beloofde dingen van haar vader hebben en krijgt ze, want haar vader heeft haar steun nodig tegenover de moeder; hoort deze namelik dat hij de koe zelf voor de dief verkocht heeft, dan zal hij „dieses gantze jar stetig kifferbisz von ir essen".

Sachs heeft het verhaal blijkbaar biezonder leerzaam gevonden, want zeven jaar later, 11 December 1557, rijmt hij een Schwanck, van dezelfde inhoud als het Fasznachtspiel, waarbij hij zich nog trouwer aan Pauli's verhaal houdt; aan het einde komt de moraal.

Der beschlusz.

Man lert ausz dem schwencklichen handel,
Das ein mann wol für sich sol schawen,
Frembden gesten nicht weyt vertrawen
In seinem hausz, die er nicht kenn,
Von ihn nicht wisz, wie oder wenn.
Drumb sagt ein alt sprichwort: Sich vor dich,
Wann rechte trew, die ist miszlich,
Dieweil man docht offt wirdt umbzogen,
Von den wolbekanten betrogen.
Drumb sich für dich und wart das dein,
Wilt anderst unbetrogen sein!
Vertraw frembden und unbekanten
Sampt einheimischen und verwanten
In deinem handel nicht zu weyt,
Das dir nicht in zukünfftig zeyt
Spot zu dem schaden aufferwachs
Wie diesem bawren! spricht Hans Sachs [2]).

De onderstelling, dat Hans Sachs het voorbeeld van Bredero geweest zou zijn, door Kalff [3]) geopperd, is onhoudbaar gebleken, doordat

[1]) S. 122.

[2]) Hans Sachs, herausgeg. von A. von Keller, 9ter Band. Tübingen, 1875. Bibliothek d. Litt. Vereins in Stuttgart, Bd. CXXV, S. 320—323.

[3]) G. Kalff, Breero en Hans Sachs Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk. VI, 304.

Bolte het verhaal uit het Cluchtboeck van 1576 aanwees en Pauli als bron daarvoor, en is ook daarna bestreden door Rogge, die eveneens op Pauli en op een Latijnse redactie bij Smetius wees [1]). Na hetgeen hier reeds over de verhouding van Bredero en Pauli is uiteengezet, kan verdere bestrijding van de mening, dat Hans Sachs Bredero tot voorbeeld gestrekt heeft, overbodig geacht worden.

Het verhaal van de koe is èn in ons land èn daarbuiten reeds vóór de 16de eeuw bekend geweest; hoewel het hier niet de plaats is de geschiedenis ervan in details na te gaan, wil ik toch nog enkele oudere redacties noemen. Vóór Pauli het verhaal in zijn Schimpf und Ernst opnam, gebruikte de Meistersinger Hans Folz het voor een gedicht „von einem kw dieb". Deze rederijker, geboortig van Worms, was in de tweede helft der 15de eeuw barbier te Nürnberg, waar hij ook een kleine drukkerij bezat. Alleen van het begin en het slot van het gedicht heb ik kennis kunnen nemen; het origineel komt voor in een boekje, waarvan slechts een exemplaar vermeld wordt en waarvan, voor zover mij bekend, geen herdruk bestaat [2]). Naar de 14de eeuw brengt ons Frater Johannes Gobius Junior O.Praed., die omstreeks het midden dier eeuw een verzameling exempelen, Scala Coeli, samenstelde, waarin volgens Oesterley het verhaal van de koedief eveneens voorkomt [3]). Verder in het verleden kunnen wij het verhaal niet opsporen; verwantschap met indiese of oosterse vertellingen schijnt voor dit verhaal niet aangewezen te kunnen worden.

In Nederland is het verhaal reeds een eeuw voordat het Cluchtenboeck het algemeen bekend maakte, berijmd in een Latijns gedicht door Magister Regnerus De Wael, die omstreeks 1460 schoolmeester te Brussel was, en in het begin der 16de eeuw gedrukt met het opschrift: De vacca quam luto circumlitam possessor velut ignotam et alienam venum dedit [4]). Hier speelt de geschiedenis te Dordrecht.

[1]) Y. H. Rogge, De klucht van de koe. Tijdschr. v. N. T. en L. XXI, 173. Het verhaal uit het H. S. van Smetius, op het archief te Nijmegen, is eerst tussen 1620 en 1625 op schrift gesteld en dus in dit verband van minder belang; waarschijnlik eveneens een bewerking van het verhaal van Pauli.

[2]) Over Folz en zijn werk zie: Museum für altdeutsche Literatur und Kunst, herausgeg. von F. H. von der Hagen u. a. Berlin, 1809—11. I, 158; II, 318. — Fastnachtspiele aus dem 15ten Jahrh., herausgeg. von A. von Keller. III, 1214; 1248 (Bibl. d. Litt. Vereins in Stuttgart Bd. XXX. Tübingen, 1853).

[3]) Oesterley, t. a. p. blz. 553, waar een opgave der plaatsen waar het verhaal voorkomt, opgenomen is. De Scala coeli komt voor in drukken van 1477 te Lubeck; 1480 te Ulm enz. Op de Kon. Bibl. te 's-Gravenhage bevindt zich een druk van 1485 te Leuven; het is mij ondanks deskundige hulp niet gelukt daarin het verhaal terug te vinden. Over Johannes Junior zie: H. Hurter, Nomenclator literarius recentioris theologiae catholicae. T. IV, 502.

[4]) Met nog twee gedichten van De Wael te vinden in Libellus a magistro Petro de

Een arme veerman, aan de overzijde der rivier wonend, bezit slechts een geheel zwarte koe, met een „via lactea" midden op de kop. Een dief steelt des nachts het dier en besmeert de witte streep en de poten van de koe met slijk, waardoor het dier zo van voorkomen veranderd is, dat de veerman het niet herkent als de dief hem nog voor het aanbreken van de dag zeer tegen zijn zin uit zijn bed haalt om hem en de koe met zijn veerschuit over te zetten. Wel is de veerman getroffen door de overeenkomst van de koe met de zijne, doch hij mist de witte streep en laat zich gemakkelik door de dief overtuigen, dat hij een andere koe voor zich ziet. De dief laat hem de koe schatten en stelt voor dat hij het dier voor hem op de markt te Dordrecht zal verkopen, daar hij zich wegens een kwestie met de „praetor" niet veilig in de stad voelt; wat de veerman méér dan acht gouden schilden maken kan — hij schatte het beest op tien schilden — is voor hem. De veerman verkoopt de koe voor negen schilden en brengt het geld aan de dief, die in een herberg op hem wacht. De veerman stelt daarna voor dat de ander met hem mee zal gaan naar huis, doch daarvoor is de dief natuurlijk niet te vinden. Tegen wind en stroom zijn huis naderend, wordt de schipper al uit de verte door zijn vrouw verwelkomd met de jobstijding, dat de koe verdwenen is. De ware toedracht begint man en vrouw duidelik te worden; als de veerman in de stad terugkeert om de dief te zoeken, is deze natuurlik al lang verdwenen, wel vindt hij de koper van de koe, die bereid is tegen teruggave der koopsom het dier terug te geven. Doch daartoe is de arme man niet in staat, hij durft ook niet naar huis te gaan zonder koe, bang voor de ontvangst, die zijn vrouw hem bereiden zal. De omstanders, die zijn gejammer naderbij gebracht heeft, dringen er op aan, dat hij zijn avontuur uitvoerig vertellen zal en kunnen hun lachen niet bedwingen, als zij alles horen, tot groot verdriet van de veerman.

Ons verhaal vinden we hier reeds in hoofdzaak, doch dat Bredero dit Latijnse gedicht gekend heeft, is niet aan te nemen. Het in de voorgaande bladzijden besprokene samenvattend, meen ik dus te mogen zeggen, dat De Klucht van de Koe zeer waarschijnlik door Bredero is geschreven, nadat hij het verhaal in het Cluchtboeck van 1576 gelezen had. Bédier [1]) heeft er terecht opgewezen, dat bij mondelinge overlevering de verhalen zeer sterk veranderen, doch bij schriftelike van het ene boek in het andere daarentegen zeer weinig. De grote

Rivo, quomodo omnia in meliorem sunt partem interpretanda, een post-incunabel in 1509 te Leiden gedrukt, zie verder Ten Brink, t. a. p., III, 64, waar de Latijnse tekst ook is afgedrukt, en Rogge, Tijdschr. XXI, 175.

[1]) Joseph Bédier, Les fabliaux. Etudes de littérature populaire et d'histoire littéraire du moyen-âge. 4e ed. Paris, 1925, p. 199.

overeenstemming met het Nederlandse voorbeeld maakt dus ontlening zeer waarschijnlik. Daarnaast meen ik aangetoond te hebben, dat Bredero ook de Apologie pour Hérodote gekend kan hebben, toen hij zijn klucht schreef.

2 — De Klucht van Symen sonder Soeticheyt

Deze klucht is eigenlik een tafelspel, zoals er door de rederijkers al vele geschreven waren en waarin weinig of geen handeling voorkomt, zodat Bredero voor het gegeven geen bepaald voorbeeld voor ogen heeft gehad. „Een Tafelspeelken van een droncken man, ende zijn wijf" [1]) uit de 16de eeuw kan als voorbeeld dienen van wat reeds op dit gebied gepresteerd was. Ook hier werkt Bredero in de lijn der Rederijkers, maar het resultaat draagt toch een sterk persoonlik karakter en verschilt hemelsbreed van het vroegere werk.

3 — De Klucht van de Molenaer

De vertelling die Bredero in deze klucht dramatiseerde, was in de middeleeuwen en de 16de-eeuwse literatuur nog meer verbreid dan het verhaal van de koedief. Ook hier is het eerst door De Witte van Citters een voorbeeld aangewezen, al zal ook in dit geval blijken, dat noch de door hem genoemde Latijnse vertellingen van Poggio, noch de Franse fabliau, noch het verhaal uit Dirc Potter's Der Minnen Loep waarschijnlik Bredero tot het schrijven van zijn klucht aanleiding gaven [2]). Het aantal bewerkingen van dit verhaal in de Franse, Italiaanse en Duitse literatuur is zeer talrijk, zonder dat het evenwel mogelik is een er van als Bredero's onmiddellik voorbeeld aan te wijzen. In de volgende bladzijden volgt een overzicht van de belangrijkste bewerkingen van het verhaal.

De oudst bekende redactie is de oud-franse fabliau, „Le meunier d'Arleux" van de dichter Enguerrant d'Oisy [3]), van wie verder niets bekend is dan dat hij aan het slot van het gedicht zichzelf noemt:

Engerrans, li clers, ki d'Oisi
A esté et nés et nori....

[1]) In: Veelderhande Geneuchlijcke Dichten, blz. 3.

[2]) Vgl. J. de Witte van Citters, Ned. Spect. 1872, 330; 357. Zie verder vooral: J. ten Brink, G. A. Bredero III, 104—109.

[3]) Afgedr. naar een hs. der Bibl. Nat. te Parijs, groot 414 verzen, in: Recueil général et complet des fabliaux des XIIIe et XIVe siècles, imprimés ou inédits, publiés avec notes et variantes d'après les manuscrits par A. de Montaiglon et G. Raynaud. Paris, 1877, t. II 31—45.

Oisi, evenals de overige in het gedicht voorkomende dorpen Estrées, Arleux en Palluel, ligt tussen Douai en Cambrai, de dichter heeft dus blijkbaar de geschiedenis in zijn omgeving zich doen afspelen. Merkwaardig is dat deze oudste redactie van het verhaal het meest overeenkomt met de voorstelling die Bredero er van geeft, geen andere bewerking is mij bekend, die zo dicht staat bij de klucht van de Molenaer. Ook hier is de hoofdpersoon een molenaar, wat slechts in weinig redacties het geval is. De inhoud van de fabliau is in het kort aldus: Op een morgen komt bij Jakemars, wiens watermolen in Aleus druk beklant is, een meisje, „Maroie, fille Gérart d'Estrées" met het verzoek ook haar graan te malen; zij dringt er op aan, dat zij het eerst geholpen zal worden, doch er zijn veel lieden die voor moeten gaan. Jakemars en zijn knecht vatten dadelik boze plannen ten opzichte van het meisje op — bij Bredero wordt de knecht eerst later in het galante avontuur betrokken. Nadat zij lang gewacht heeft, krijgt ze de teleurstellende boodschap, dat er voor die dag geen kans meer op is, dat zij geholpen wordt: er is geen voldoende water meer in de vijver en de molen wordt gesloten. Vreselik ziet Marie er tegen op die nacht buiten te moeten doorbrengen, doch molenaar en knecht troosten haar: zij moet met hen meegaan naar de woning van Jakemars in Palluel, de vrouw zal haar vriendelik ontvangen, vooral als zij hoort dat zij een nicht van Jakemars is, want dat zal hij aan zijn vrouw vertellen. Treffend is hier weder de overeenstemming met Bredero, dat het meisje uit angst voor een nacht onder de blote hemel zich met de molenaar inlaat, een biezonderheid mij van nergens elders bekend. Al dadelik is de molenaar met zijn galante voorstellen gekomen, anders dan bij Bredero, waar de molenaar eerst als hij met Trijn Jans alleen in de kamer is, zijn boze plannen openbaart. De list slaagt, de vrouw ontvangt het nieuwe nichtje biezonder hartelik en als ze zich aan een goed maal verkwikt heeft, wordt haar een kostelik bed gespreid! De molenaar krijgt dan van zijn vrouw toestemming weer naar zijn molen terug te gaan, nadat hij haar op het hart gedrukt heeft toch vooral goed voor het nichtje te zorgen. Zodra hij de deur uit is, begint deze te zuchten en te schreien tot grote verbazing van de molenaarse, die haar eigenlik heel ondankbaar vindt na zo gul en gezellig onthaal. Na enige aarzeling komt dan de bekentenis waartoe de molenaar haar heeft overgehaald, wat voor vreseliks haar wacht als er geen uitweg is om daaraan te ontkomen. De molenaarsvrouw weet dadelik raad (anders dan bij Bredero, waar Trijn Jans, de stêvrouw, de list bedenkt de vrouw van de molenaar in haar plaats de molenaar te laten opwachten) en dankbaar neemt het meisje het voorstel van haar gastvrouw aan, waarna beiden van slaapplaats verwisselen.

Molenaar en knecht komen intussen weer terug van hun molen. Onderweg komt de knecht met een voorstel: ook hij wil zijn deel aan wat zijn meester te wachten staat; hij heeft een prachtig vet varken, dat zal voor zijn baas zijn, zoo deze hem die nacht ook iets wil gunnen. Zo wordt overeengekomen en buiten op de stoep zal de knecht wachten tot zijn meester weer buiten komt. Het is lang na middernacht als hij eindelik van zijn wachtpost afgelost wordt door de molenaar, die binnen gezegd heeft nog terug te zullen keren. Zich beroemend op wat hij gedaan heeft en belust nu ook nog het varken te verdienen, stuurt hij zijn knecht naar binnen, hem op het hart drukkend vooral niet te spreken.

Opvallend zijn alweer de vele punten van overeenstemming tussen de beide verhalen, juist in allerlei details, van zodanige aard echter, dat nadere bespreking hier beter achterwege blijft. Als de knecht enige tijd later weer bij zijn baas terug komt, vertrekken beiden om het varken te gaan halen, waarop de molenaar nu aanspraak heeft.

Als de dag aanbreekt, staat het meisje op, neemt afscheid van haar gastvrouw, dankbaar voor alles, nadat deze haar eerst nog verslag heeft gedaan van wat haar wedervaren is, en keert naar huis terug. Spoedig komen nu ook de molenaar en zijn knecht aanzetten met het varken, doch de ontvangst is van de zijde der vrouw onverwacht heftig en rauw. Met scheldwoorden en verwijten wordt de molenaar door zijn vrouw in tegenwoordigheid van de knecht overladen, vooral verwijt zij hem de onverschilligheid die haar gedurende al die veertien jaren van hem is ten deel gevallen, terwijl nu gebleken is dat hij tegen een andere vrouw niet zo koel is. Dan gaat de molenaar een licht op en begrijpt hij wat er gebeurd is, doch ook de knecht begrijpt en sluw als hij is, besluit hij daarvan onmiddellik te profiteren: hij eist het varken terug, daar zijn meester de overeenkomst niet nagekomen is en hij niet gehad heeft wat hem beloofd was! Als deze weigert, gaat hij zijn beklag doen bij de baljuw. De rest van 't gedicht wordt ingenomen door het niet onvermakelik verhaal van de rechtzaak, waarbij baljuw en schepenen, belust op pikante biezonderheden, zich de toedracht in geuren en kleuren laten verhalen en de knecht volhardt in zijn klacht, dat de meester zich niet aan de overeenkomst heeft gehouden. Het vonnis luidt, dat de knecht zijn varken van de meester zal terug ontvangen, daar deze inderdaad ingebreke is gebleven. Doch de vreugde van de knecht is kort, als de molenaar het varken terug geeft, eist de baljuw dit op tegen een kleine vergoeding en met de mededeling dat baljuw en schepenen het met veel genoegen zullen opsmullen: zo krijgen beiden hun verdiende loon. Met een zedelike les eindigt de dichter:

Cho fut droit que le honte en ot,
Car raisons ensaigne et droiture
Que nus ne puet metre sa cure
En mal faire ni en mal dire
Tousjors ne l'en soit siens le pire,
Et ausi fist il le maunier,
Qui en demoura cunquiet,
Mais ne me chaut, chou fu raisons.
Et li Baillius a tout semons
Les escuiers et les puceles,
Les chevaliers, les dames bieles;
Si a fait mangier le porciel
A grant joie et à reviel.

De overeenkomst en het proces tussen meester en knecht vindt men in geen redactie terug, ook niet bij Bredero, waarschijnlik is het een door Enguerrand d'Oisi in zijn verhaal ingevlochten variant [1]).

De tijd van vervaardiging van de fabliau is niet bekend, doch daar volgens Bédier dit genre in Frankrijk valt tussen de jaren 1159 en 1340, kan deze ongeveer in de dertiende eeuw gesteld worden, zodat deze redactie inderdaad de oudste is, die wij kennen [2]).

In Boccaccio's Decamerone komen drie vertellingen voor, waarin een verwisseling van vrouw plaats heeft, doch die overigens weinig samenhang met ons verhaal vertonen.

In de vierde vertelling van de achtste dag is het de weduwe Monna Picarda, die door de provoost van Fiesole lastig gevallen, tenslotte om van hem af te komen schijnbaar toegeeft, doch een niet-jonge, lelike dienstmaagd haar plaats doet innemen, en als de list gelukt is, de provoost door haar broers, die de bisschop gewaarschuwd hebben, doet betrappen.

Weer anders de zesde vertelling van de derde dag: Ricciardo Minutolo bemint de vrouw van Filipello Fighinolfi, Catella, die echter niets van hém weten wil, evenwel zeer jaloers is. Hij bedenkt nu de list haar te vertellen, dat haar eigen man aan zijn, Ricciardo's vrouw het hof maakt en er bij haar op heeft aangedrongen in een zeker badhuis een ontmoeting met hem te hebben. Hij heeft zijn vrouw, die hem alles verteld heeft, een toestemmend antwoord doen geven om aldus Catella in de gelegenheid te stellen zich van de ontrouw van haar man te overtuigen. En zo begeeft zij zich dan op 't afgesproken uur naar

[1]) Vgl. over Le Meunier d'Arleux nog J. Bédier, Les fabliaux 4e éd. 1925 p. 465, 479. — Legrand d'Aussy, Fabliaux ou contes du XIIe et du XIIIe siècle, traduits ou extraits d'après divers manuscrits du tems. 1779, t. II, 413.

[2]) Bédier, t. a. p., blz. 40—41.

de aangeduide plaats, waar een zeer donkere kamer in gereedheid is gebracht, meent daar haar eigen man aan te treffen, doch dan blijkt later dat Ricciardo op sluwe wijze zijn doel, met haar samen te zijn, heeft bereikt door zelf daar te komen.

De samenhang met het verhaal van de molenaar is uiterst gering, zo zelfs dat van enige invloed van de Franse fabliau wel geen sprake kan zijn; alleen kan er uit geconcludeerd worden, dat het verwisselingsmotief al zeer vroeg vrij algemeen is. Werd in de eerste vertelling de provoost gestraft voor zijn ongeoorloofde gevoelens, in het tweede verhaal daarentegen is van enige behoefte de deugd te doen zegevieren niets te merken, Catella wordt juist door het bedrog van Minutolo voor goed tot ontrouw aan haar man gebracht. De sfeer van Boccaccio's vertellingen is wel een geheel andere dan die der Franse fabliaux, die het werk zijn van de jongleurs en allerminst uit aristocratiese kringen voortkomen [1]).

Een geheel ander verhaal, dat echter merkwaardig is wegens zijn samenhang met Indiese en andere verhalen, is Decamerone VII, 8. Het is het verhaal van de jaloerse echtgenoot, die bemerkt dat zijn vrouw een draad aan haar teen gedaan heeft om te weten of haar minnaar in de nabijheid is. Als dan haar man de minnaar nagaat, doet zij een andere vrouw haar plaats innemen, aan wie de terugkerende echtgenoot een flinke afstraffing toedient en de haren uittrekt. Hij gaat zich dan bij de broers van zijn vrouw over haar gedrag beklagen, doch dan blijkt zij onschuldig en ongedeerd [2]).

Ook hier het motief der verwisseling, doch hoe ver staan overigens de verhalen van elkander af. Dat ik wat uitvoeriger bij de Decamerone stilstond, was vooral om aan te tonen dat er van enige invloed op Bredero geen sprake zijn kan, hoewel men niet nagelaten heeft verband te zoeken.

De eerste schrijver van wie na Boccaccio melding gemaakt moet worden, is de Florentijn Franco Sacchetti (c. 1335—c. 1400), in wiens Novella CCVI het verhaal van de molenaar voorkomt in een redactie, die zeer overeenstemt met de franse fabliau [3]).

Ook hier is de hoofdpersoon, Farinello, een molenaar; — verliefd op een jonge weduwe, Monna Collagia, belooft hij haar twee quarti

[1]) Zie J. C. Dunlop, History of prose fiction. New edition by H. Wilson. 1888. II, 84.

[2]) Zie vooral de uitvoerige bespreking bij Bédier, t. a. p. blz. 164—199: Le fabliau des tresses, en de daar vermelde literatuur.

[3]) Le Novelle di Franco Sacchetti pubblicate secondo la lezione del codice Borghiniano con note inedite di Vincenzio Borghini e Vincenzio Follini, per Ottavio Gigli. Firenze, 1860—'61, dl. II, blz. 203. — Die Novellen des Franco Sacchetti, Bürgers von Florenz, aus dem Italienischen übersetzt und eingeleitet von Hanns Floerke. München, 1907, dl. III, 177; zie ook dl. I: Einleitung des Uebersetzers.

graan, als zij hem ter wille zou zijn. Het motief van het meisje dat geen onderdak heeft, ontbreekt hier. Zijn aandringen moede, vertelt zij alles aan Farinello's vrouw, Monna Vanna, die haar vraagt met haar man een afspraak te maken voor een ontmoeting in haar eigen huis en haar op de afgesproken avond de beschikking daarover te geven; Monna Collagia zal dan die nacht bij een buurvrouw logeren. Zo geschiedt. Farinello kan de beide zakken graan niet alleen dragen en roept daarom de hulp in van zijn vriend Chiodio, molenaar als hij. De opmerking, dat molenaars wel graag koren of meel van anderen zich toeëigenen, doch zelden aan anderen schenken, vindt men herhaaldelik, ook bij Bredero [1]). De twee vrienden komen voor het huis van Collagia en dan stelt Farinello zijn vriend voor te wachten tot hij weer naar buiten komt, misschien valt er voor hem ook nog wel wat af! De rest als bij Enguerrand d'Oisi. Als de volgende morgen Farinello, die weer naar zijn molen is teruggekeerd, bij zijn vrouw thuiskomt, blijkt hem spoedig wat er gebeurd is die nacht. Toch is zijn vrouw nooit te weten gekomen, dat ook Chiodio deel had aan het avontuur, evenmin als deze ooit geweten heeft, dat niet Monna Collagia doch Monna Vanna in het huis was.

Met Sacchetti zijn we in een geheel andere wereld verplaatst dan in de fabliau; zijn verhaal is veel gedetailleerder en vooral veel geraffineerder dan het Franse gedicht; de Florentijnse maatschappij is een andere, maar vooral ook de dichter is een ander man. Vermelding verdient nog, dat aan het slot van het verhaal een motief voorkomt, nl. het aantal eieren, dat de vrouw de volgende morgen aan haar man voorzet, dat ook in andere redacties voorkomt [2]).

Kort na Sacchetti is het verhaal, weer op andere wijze, verteld door de enige Nederlander vóór Bredero, bij wie we het aantreffen, Dirc Potter van der Loo, in zijn Der Minnenloep [3]). Hier geen molenaar, doch een burger van Schiedam, geen vrouw of meisje om onderdak vragend, doch een dienstmaagd, die door de heer des huizes lastig gevallen wordt:

> Die manne vryede die maghet stijff,
> Soemen van Roseboem plach te singen [4]).

---

[1]) Vgl. Kl. v. d. Molenaer vs. 501—2.

[2]) Zie nog: Dunlop t. a. p. II, 149, 155.

[3]) Der Minnenloep IV, vs. 1971—2032, doch de aan het verhaal voorafgaande verzen zijn niet minder belangrijk, omdat ook daaruit blijkt welke strekking Potter in dit verhaal legt.

[4]) Vs. 1973—74. Dat het lied van Roseboem dezelfde inhoud gehad zou hebben als het hier volgende verhaal, gelijk P. Leendertz Wz.in aant. dl. II, blz. 159 schijnt te menen,

Ook hier betrekt de man zijn vriend in het geval, zonder dat er evenwel enig motief daarvoor opgegeven wordt. Het merkwaardige van Dirc Potter's opvatting is wel dit, dat hij hoewel de daad van de man afkeurend, toch de vrouw de meest schuldige acht. Dat zij haar man „verdulde", was de oorzaak van haar eigen schande, die niet af te wissen is [1]). De vrouw moet, meent Potter, niet het doen en laten van de man nagaan, want juist daardoor begeeft zij zich in gevaar, en vooral zij zette geen voetijzer op voor haar man, want zij kan er zelf in treden:

Wye dat schiet met enen boghe
Ende raect hem selven in syn oghe,
Die hadde schietens bet ontboren [2]).

In geen enkele der vrij talrijke redacties van het verhaal — behalve misschien de straks te noemen Facetia van Poggio — vindt men deze opvatting van het gedrag der vrouw, in alle andere wordt alleen de man als schuldig, de vrouw als een ongelukkig slachtoffer voorgesteld.

Daar Potter zijn werk waarschijnlijk schreef tijdens een verblijf te Rome in 1411—12 [3]), mag aangenomen worden, dat hij het verhaal daar leerde kennen, waarbij mondelinge voordracht het meest voor de hand ligt.

Hoe zeer het vertellen van zulke verhalen gewoonte was in die tijd, zelfs in de naaste omgeving van de paus, blijkt uit de volgende interessante mededeling van Poggio aan het eind van zijn Facetiae (waarover weldra meer), ter verklaring van de wijze waarop zijn verhalen tot hem kwamen: „Visum est mihi eum quoque nostris confabulationibus locum adiicere, in quo plures earum tanquam in scaena r e c i t a t a e sunt. Is est *Bugiale* nostrum, hoc est mendaciorum veluti officina quaedam olim a secretariis institutum iocandi gratia. Consuevimus enim Martini pontificis usque tempore quendam eligere in secretiori aula locum, in quo et nova referebantur et variis de rebus, tum laxandi ut plurimum animi causa, tum serio quandoque colloquebamur."

Juist door deze mondelinge verspreiding laat zich verklaren, dat de verhalen dikwijls in allerlei details zo verschillen, bij schriftelike overneming houdt men zich gewoonlik veel nauwkeuriger aan het voorbeeld.

Poggio Bracciolini (van 1402 tot 1453 secretaris aan de pauselike

---

lijkt mij niet noodzakelik uit deze plaats te volgen. Ook Te Winkel, Ontwikkelingsgang d. Ned. Letterk.[2] II, 133, schijnt deze mening toegedaan, doch dan zou het verhaal vóór Potter reeds in ons land bekend geweest zijn.

[1]) Vs. 2019—2026.

[2]) Vs. 1963—1965.

[3]) Vgl. J. te Winkel, Ontwikkelingsgang der Ned. Letterk.[2] II, 119, 121, 133.

kanselarij te Rome), een der verdienstelikste humanisten van zijn tijd, is ten onrechte het meest of bijna alleen bekend door zijn zeer gewaagde Facetiae; deze verhalen begon hij op te schrijven, gelijk wij boven zagen, sedert zijn werkzaamheid te Rome en vereenigde ze tot een boek in 1450, waarvan de eerste druk elf jaar na zijn dood verscheen, in 1470.

Van ons verhaal geeft Poggio twee redacties. Facetia CCLXX: Quinque ova [1]) stemt in vele opzichten overeen met de fabliau en Sacchetti. Hoofdpersoon is een molenaar bij de brug van Mantua, met de veelzeggende naam van Cornicula. Op een zomeravond na zijn maal aan de brug zittend, ziet hij een boerevrouw voorbijkomen, die zijn begeerte opwekt en die hij in verband met 't late uur aanraadt naar zijn vrouw te gaan, waarheen zijn knecht haar dan ook brengt. De vrouw, die haar man blijkbaar goed kent, begrijpt onmiddellik zijn bedoeling en doet daarom de vrouw haar plaats innemen, zelf gaat zij naar de kamer voor de gast bestemd. Met uitzondering dus van enkele kleine details, stemt het verhaal met de ons bekende overeen, ook de famulus wordt in 't avontuur betrokken. Aan het slot ook hier het eieren-motief — vandaar het opschrift — dat we reeds bij Sacchetti ontmoetten. De vrouw blijft onkundig van het feit, dat de knecht haar bezocht. De moraal die het verhaal besluit is van betekenis: accidit plerumque ut suomet dolo castigentur improbi; waarschijnlik wordt hiermede wel de man bedoelt. Het zou echter ook kunnen zijn, dat hiermede de vrouw gemeend is, daar zij het toch is die de list bedenkt, die de kern van het verhaal vormt. Is dit inderdaad de bedoeling geweest, dan zou men alle reden hebben om aan te nemen dat Poggio's verhaal aan Dirc Potter bekend is geweest, daar zij beiden de enigen zijn bij wie deze opvatting voorkomt. Wanneer we aannemen, dat Poggio dit verhaal voor of omstreeks 1411—12 [2]) schreef, dan belet niets aan te nemen, dat Potter tijdens zijn verblijf te Rome òf Poggio zelf het verhaal hoorde doen, òf het las, òf het door anderen hoorde vertellen.

Facetia CCXXXVIII: Vir sibi cornua promovens [3]) heeft een Engelse voller (fullo) tot held — Poggio vertelt dat deze geschiedenis plaats greep tijdens zijn verblijf in Engeland (1419) — en stemt in hoofdzaak overeen met de vorige, behalve dat niet een, doch twee jonge knechts door de voller naar binnen gezonden worden en dat het eieren-motief ontbreekt. Dat in een verzameling hetzelfde verhaal meer dan eens, zij het ook met kleine wijzigingen voorkomt, is geen zeldzaamheid: we

[1]) Poggii Florentini Facetiarum libellus unicus, notulis imitatores indicantibus te nonnullis sive Latinis, sive Gallicis imitationibus illustratus, simul ad fidem optimarum editionum emendatus. Lond. 1798. 2 dln. I, 278 en II, 287.

[2]) Vgl. de mededeling van Poggio over de Bugiale, vóór paus Martinus (1415).

[3]) t. a. p. I, 243 en II, 244.

zagen dat Hans Sachs het verhaal van de koedief meer dan eens bewerkte; ook in Kirchhof's Wendunmuth, hierna te bespreken, komt het verhaal tweemaal voor.

Van de pauselike kanselarij in Rome gaan we nu naar het Bourgondiese hof, van Poggio naar Antoine de la Salle, die ook Rome bezocht en daar in 1422 in de kringen der humanisten, onder wie Poggio een belangrijke plaats innam, verkeerde. Hij geldt als de samensteller van, in ieder geval als de belangrijkste medewerker aan de Cent Nouvelles Nouvelles, geschreven voor het hof van Bourgondië ten tijde van Filips de Goede en de jonge Karel de Stoute [1]). Naast Boccaccio's Decamerone waren het vooral de Facetiae van Poggio die daarbij dienst deden. Wat Italië aan de fabliaux dankte, gaf het op deze wijze aan Frankrijk terug. Daar Poggio zijn Facetiae in 1450 verzamelde en de Cent Nouvelles Nouvelles in de jaren tussen 1456 en 1461 ontstonden (de eerste druk dateert van 1486), kan hier schriftelike ontlening aangenomen worden. Doch welk een verschil in de bewerking: Poggio heeft een korte, krachtige en schilderachtige wijze van schrijven, Antoine de la Salle is in deze Nouvelles veel minder geserreerd van stijl, ja van een omslachtige gedetailleerdheid die aan de levendigheid der voorstelling schade doet. De personen en de omstandigheden der verhalen zijn getransponeerd naar eigen tijd en omgeving. Hier geen molenaar of voller, zoals bij Poggio, doch een Bourgondies ridder, residerend op een mooi kasteel van soldaten en zelfs artillerie wel voorzien en die verliefd is op de eerste „damoiselle de son hostel". Doch deze stelt haar eer boven alles en waarschuwt haar meesteres, enz. Op de afgesproken dag, komt er onverwacht een vriend van de ridder als gast op het kasteel en als de heren na het souper — de dames hebben zich ter ruste begeven — nog wat napraten, komt na allerlei ander fraais de gastheer ook te spreken over zijn hem die avond wachtend avontuur met de kamenier en strekt hij zijn gastheerlike welwillendheid zo vèr uit, dat hij zijn vriend uitnodigt ook eens een bezoek aan de bewuste kamer te brengen, als hij teruggekeerd zal zijn. Zo geschiedt. Ten slotte keert de ridder zelf naar de gewaande kamenier terug en ontdekt bij het aanbreken van de dag, wie hij voor heeft en wordt natuurlik door zijn vrouw flink onderhanden genomen. Zij zelf heeft geen idee van de ware toedracht, die de ridder zorgvuldig voor haar verborgen houdt. Aan zijn vriend echter vertelt hij alles en verlangt van hem absolute geheimhouding en de gelofte nooit te komen waar zijn vrouw

[1]) Les Cent Nouvelles Nouvelles. Edit. revue sur le texte original et précéd. d'une introd. par Le Roux de Lincy. Paris, 1855. T. I, 157: La IXe Nouvelle par Monseigneur (Filips de Goede). Le mari maquereau de sa femme. Vgl. Introduction, t. I, p. II en Petit de Julleville, t. a. p., II, 394 vlgg.

zijn zal. De kamenier is de dupe en wordt weggestuurd. Men ziet hoe volmaakt de geschiedenis hier aangepast is aan de opvattingen van de adel. Lanson maakt dan ook de juiste opmerking: „L'esprit chevaleresque et l'esprit bourgeois, si opposés en leur formes, se réconcilient dans l'obscénité et dans la brutalité cynique du scepticisme moral", en dit juist naar aanleiding van werken als de Nouvelles [1]). In welk een geheel andere tijd en in welk een geheel andere samenleving speelt Bredero's klucht.

Ongeveer een eeuw later is het verhaal nog eens door een Franse hand geschreven, ditmaal die ener zeer hooggeplaatste en vooral hoogstaande vrouw, Marguérite d'Angoulême, koningin van Navarre, de geliefde zuster van Frans I. En al is het evenmin waarschijnlik dat Bredero aan haar werk L'Heptaméron de stof voor zijn klucht ontleende, er zijn verschillende redenen bij haar en haar werk even stil te staan. De Decamerone was in de 16de eeuw in Frankrijk zeer populair, wat tot vertaling en navolging aanleiding gaf en zo kwam ook bij Marguérite het plan op zo iets te ondernemen. De meeste verhalen schreef zij in haar „litykre", gelijk ook bij ons Constantijn Huygens veel op zijn talrijke reizen geschreven heeft. De dood van Frans I benam haar de lust het werk te voltooien, eerst negen jaar na haar dood is het werk in druk verschenen, in 1558. Het meest opvallend in deze vertellingen is het contrast tussen de inhoud, die in veel opzichten aan Boccaccio herinnert en de beschouwingen van godsdienstige en ethiese aard, die naar aanleiding der verhalen ten beste gegeven worden, een contrast, dat op ons soms heel kluchtig werkt.

De Huictiesme nouvelle [2]) komt in hoofdzaak overeen met het verhaal in de Cent Nouv. Nouv. alleen zijn de personen wat minder deftig. Ditmaal worden we naar Gascogne gevoerd, de held heet Bornet, zijn vriend Sandras is een „tabourin et cousturier". Deze wordt van te voren over alles ingelicht en spoort Bornet aan zijn opzet door te zetten, daar hij hoopt er deel aan te hebben. Wat voor ons aan dit verhaal belangrijk is, vooral omdat het ons oordeel over Bredero vergemakkelikt, is de bijna ontstellende gedetailleerdheid waarmede deze vorstin niet schroomt dit verhaal te doen. In veel opzichten is de wijze van verhalen geraffineerder dan die van de Cent Nouv. Nouv., de biezonderheden zijn veel meer doordacht, zodat we ons afvragen, hoe het mogelik is dat een vrouw als Marguérite lust kon hebben een dergelik verhaal in haar werk op te nemen en vooral het op deze wijze te doen.

[1]) Lanson, Histoire d. l. litt. franç. 17e ed. p. 170.

[2]) L'Heptaméron des Nouvelles de très-haute et très-puissante princesse Marguerite d'Angoulême royne de Navarre. Nouv. édit. d'après le texte des manuscrits avec des notes et une notice p. P. L. Jacob. Paris, 1876.

Soms zelfs spreekt er een zeker welbehagen in de situatie, in bewoordingen als deze: „Je ne vous sçaurois dire lequel estoit plus aise des deux, ou luy de penser tromper sa femme, ou elle de tromper son mary. Et quand il eut demouré avecq elle, non selon son vouloir, mais selon sa puissance, qui sentoit le viel marié, s'en alla hors la maison [1])." Hoe moeten wel de geestigheden, of liever de grappen geweest zijn van mannen van lagere stand, van het volk, als een vrouw van koninklike rang zo iets schrijven kon, zonder het gevoel te hebben iets minderwaardigs te doen. Als we Bredero's molenaar horen in al zijn dierlike hartstocht en met een scabreuse beeldenrijkdom, die we niet dan met tegenzin aanhoren, dan kunnen we Bredero dat minder zwaar aanrekenen door de koningin van Navarre naast hem te plaatsen, dan schuiven we op de zeden van de tijd, wat we eerst geneigd waren Bredero persoonlik aan te rekenen. Maar bij de Franse schrijfster releveren de moralisaties, en de stichtelike toon van de rest van het verhaal deze zijde van haar werk des te meer, hoewel deze natuurlik zeer ernstig gemeend zijn bij een vrouw, die sympathiseerde met Calvijn en uit wier overig werk ook een ware vroomheid spreekt. Bij het heengaan ontrukt Sandras aan de vrouw een ring, haar bij haar huwelik door haar man geschonken. De volgende morgen bij het aankleden — de beide vrienden zijn na hun avontuur in dezelfde kamer gaan rusten — ontdekt Bornet de ring van zijn vrouw in het bezit van zijn vriend en begrijpt dan, dat hij zichzelf „coqu" gemaakt heeft. Bij zijn vrouw gekomen, vindt hij haar „plus belle, plus gorgiasse et plus joieuse qu'elle n'avoyt accoustumé, comme celle qui se resjouyssoit d'avoir saulvé la conscience de sa chamberiere, et d'avoir experimenté jusques au bout son mary, sans rien y perdre que le dormir d'une nuict [2])." De combinatie der beide redenen tot tevredenheid der vrouw is typerend! Niet minder zijn dit de verwijten die zij haar man doet, waaraan de zalvende toon niet ontbreekt; en die dubbel komies effect heeft, omdat zij zich ten dele in de verdienste van haar man vergist en op diens rekening stelt, wat zijns vriends is: „à la première fois que vous y estes venu coucher, je vous ay jugé tant amoureux d'elle qu'il n'estoit possible de plus. Mais, après que vous fustes sailly dehors et puis encores retourné, sembloit que vous fussiez ung diable sans ordre ne mesure. O malheureux! pensez quel aveuglement vous a prins de louer tant mon corps et mon embonpoinct, dont par si longtemps avez esté jouyssant, sans en faire grande estime [3])?"

Dan volgt nog een lange preek, die een diepe indruk op de schuldige echtgenoot maakt en met de teruggave van de ring volgt de verzoening, natuurlik zonder dat de vrouw precies weet wat er gebeurd is.

[1]) p. 51. [2]) p. 52. [3]) p. 53.

Als het verhaal gedaan is geven de toehoorders hunne beschouwingen er over ten beste, de vrouwen spreken met grote afkeuring over de aanwezige mannen en tot besluit komen dan diepzinnige gesprekken over liefde en Plato, die vanzelf aanleiding geven tot de volgende vertelling.

Een paar Italiaanse schrijvers der 16de eeuw dienen nog vermeld: Morlini, een Napels jurist, wiens 80 novellen in 1520 in het Latijn gedrukt, doch wegens de indecente inhoud verbrand werden, zodat het boek uiterst zeldzaam werd, temeer daar het niet vóór het einde der 18de eeuw herdrukt werd [1]). Poggio zal voor zijn 79ste Novella: de comite qui adulterum uxorem dedolantem sociavit, wel het voorbeeld geweest zijn. Doch er zijn enkele nieuwe motieven in het verhaal gevlochten, die we elders nog niet aantroffen: de jeugdige helper van de graaf maakt op diens verzoek een afspraak met de dienstmaagd, waarvan de graaf dan ook zal profiteren; uit wraak voor zijn ontrouw neemt de gravin haar plaats in, zodat de vrouw in deze vertelling bewust echtbreuk pleegt. De volgende dag beloont zij aan de maaltijd de graaf en de jeugdige ridder met een aantal ringen, ieder naar zijn eigen verdienste, een variant van de eieren bij Poggio e.a. Nieuw ook is het tragies slot: de graaf schrikt zo hevig als hij de ware toedracht begrijpt, dat hij op de plaats zelf dood blijft, waarna de gravin met de ridder trouwt. Leerzaam is deze redactie om te doen zien hoe in de loop der eeuwen telkens nieuwe motieven ingevoegd worden, doch de kern van het verhaal dezelfde blijft.

In Matteo Bandello's Novellen, in ons land in het begin der 17de eeuw wel het meest bekend geworden in de Franse vertaling van François de Belle-Forest [2]), waarvan enige jaren voordat Bredero zijn klucht schreef, een nieuwe druk verscheen, is ons verhaal nauweliks meer te herkennen; alleen het verwisselingsmotief is overgebleven, gelijk al uit het opschrift blijkt: Combien honnestement deux Dames Venitiennes tromperent leurs maris, et par quel moyen un grand seigneur de la mesme cité échappa de mort. Twee edellieden in Venetië, die elkander zeer haatten, trouwen tegelijkertijd met twee intieme vriendinnen. Door de vijandschap hunner mannen kunnen zij elkaar niet meer openlik ontmoeten. Na enige tijd wordt ieder der mannen verliefd op de vrouw van zijn vijand en juist dit geeft de vrouwen gelegenheid een slimme list te bedenken; zij veinzen toe te geven aan de aandrang der beide mannen tot een niet geoorloofde verhouding en maken een af-

[1]) Hieronymi Morlini Parthenopei Novellae, fabulae, comoediae. Ed. tertia emendata et aucta. Lut. Par. 1855 (Bibl. Elzevirienne).

[2]) Histoires tragiques, extraites des oeuvres Italiennes de Bandel, et mises en langue Françoise.... par François de Belle-Forest, Comingeois, Rouen, 1604. Tome III, hist. XXXVIII. Er is nog een vroegere uitgave dezer vertaling.

spraak voor een nachtelike ontmoeting. De beide vrouwen hebben echter van huis verwisseld, zodat de beide ontrouwe echtgenoten geheel onbewust hun eigen vrouw bezoeken. Hieraan wordt dan nog een ander verhaal vastgeknoopt, dat voor ons van minder belang is [1]).

Eveneens een samenvoeging van het molenaar-motief met een ander verhaal geeft de Venetiaan Girolamo Parabosco, dichter en musicus uit het midden der 16de eeuw [2]). In diens Novella V is het een Don Juan uit Palermo, Valerio, die de vrouw van Teodoro, Beatrice zo lang met zijn liefde achtervolgt tot zij zijn vrouw Margherita waarschuwt, die dan met haar afspreekt in haar huis haar eigen man op te wachten. Doch de rest van het verhaal wijkt af en herinnert eerder aan Decamerone VIII, 8; Teodoro komt op de hoogte van de afspraak en besluit wraak te nemen op andere wijze. Vóór dat Valerio binnen gelaten wordt begeeft hij zich naar de kamer waar Margherita haar man opwacht en als Valerio dan na enige tijd binnenkomt, bijgelicht door Beatrice, bemerkt hij wat er gebeurd is en daar Teodoro met de degen in de hand hem opwacht, blijft er voor hem niets anders over dan beschaamd heen te gaan nu hij zelf heeft moeten ondergaan, hetgeen hij Teodoro had willen aandoen.

Ten slotte dient nog vermeld, dat Celio Malespini in zijn Novellae, geschreven omstr. 1580, het verhaal doet zooals het voorkomt in de Cent Nouvelles Nouvelles, zijn Novella XCVI is een vrijwel letterlike vertaling van de reeds besproken 9de Nouvelle [3]).

In het Duitsland der 16de eeuw vormden — ondanks de vreselike tijden die het land toen doormaakte — de „Schwanckbücher" een zeer geliefde lectuur, waarin oude volksverhalen en voorvallen uit de chronique scandaleuse dier dagen met verhalen ontleend aan verzame-

[1]) Er is in het begin der 17de eeuw ook een Nederlandse vertaling verschenen van Bandello-Belle-Forest, men vindt het verhaal in: Het Derde Deel van de Tragedische ofte klaechlijcke historien. In-houdende xviij waerachtighe Geschiedenissen, welckers begin lief ende geneuchelijck is, maer 't eynde vol swaricheyts ende verdriets. Eerst beschreven in 't Italiaens, ende nu uyt de Françoysche in de Nederlandtsche Tale overgheset. Door Isaac de Bert. Tot Utrecht. 1650. De eerste historie: Hoe eerlyck dat twee Edel vrouwen hun mans bedroghen, ende by wat middel een groot Heer der selver Stadt de doot ontquam. Uit de Katalogus van Frederik Muller: Populaire prozaschrijvers der XVIIe en XVIIIe eeuw (1893), blijkt dat er ook een druk van 1611 (te Rotterdam, by Jan van Waesberghe) bestaat.

[2]) I Diporti di M. Girolamo Parabosco. Con gli suoi Enigmi di nuovo agiontivi. Et novamente ristampati et diligentissimamente revisti. In Venegia, 1564. Vgl. Dunlop-Wilson, t. a. p., II, 190. — Naverteld in de Facétieuses Journées, pag. 213; vgl. Le Grand d'Aussy, t. a. p., II, 419.

[3]) Celio Malespini, Ducento novelle nelle quali si raccontano diversi auuenimenti così lieti, come mesti e stravaganti. In Venetia 1609. II, 311: Crede un cavaglieri di far godere ad un altro la sua cameriera, che si avidde poi di haverlo fatto giacere con sua moglie.

lingen als de „Gesta Romanorum", „de Seven vroede mannen" en dergelike, doch vooral ook aan Boccaccio, Poggio en de Franse fabliaux, dooreen voorkomen. Schwanck dient hier niet alleen door klucht weergegeven te worden, doch kan ook een meer ernstige betekenis hebben, want ook droevige verhalen komen in deze verzamelingen voor. Het meest bekend werden de Facetiae van Heinrich Bebel (1506); de overeenstemming van titel met Poggio's werk is een aanwijzing waar Bebel zijn verhalen vooral vond [1]). Doch de eigenlike bloei van dit genre valt in het midden dier eeuw; merkwaardig is dat het juist dikwijls predikanten waren, die zulke boeken samenstelden, hoewel deze toch allerminst door kiesheid uitmuntten; blijkbaar verwachtten ze een moreel gunstig effect van hun verhalen, waarin de zedelike zwakheid der mensen uitgebeeld wordt, gelijk ook Bredero en andere 17de-eeuwse schrijvers niet nalaten dit argument aan te voeren tegen degenen, die hun de onzedelikheid hunner kluchten zouden willen verwijten.

Zo schreef de Hessiese predikant Wilhelm Kirchhof (1525—1563) een verzameling verhalen die hij Wendunmuth noemde, een boek dus dat opwekken moest, en welks titel hij aldus motiveert: „Dieweil nun denen dingen, die kurtzweil und keinen ernst anrichten söllen, nicht catonische und saure nammen, wie E. E. wissen, zu geben, und den stall wie das vieh zu seyn sich gezimmet, also ist auch diesem buch sein namm Wendunmuth ausz der teutschen grammatica indidirt" [2]).

Evenals bij Poggio vindt men hier het verhaal in twee redacties. De eerste, nr. 330: Einer bulet unwissend mit seiner eignen frauwen [3]), bevat de geschiedenis van de verwisseling van vrouw en buurvrouw, doch mist het motief van knecht of vriend, die in het avontuur betrokken wordt. De vrouw laat door haar buurvrouw bij de afspraak als voorwaarde stellen, dat de man zeven daalders van enerlei munt zal meebrengen als een verering voor zijn lief. De volgende morgen wordt dan de ontrouwe echtgenoot, die intussen alweer spijt heeft van zijn mooie daalders, door zijn vrouw flink gehoond en toont zij hem, door hem de daalders voor te houden, hoeveel zij in een nacht wel verdienen kan. Zij koopt zich daarvan een nieuw kleed en noodt haar vrienden

[1]) Vgl. A. Biese, Deutsche Literaturgeschichte 10e Aufl. I, S. 352 vlg.

[2]) Wendunmuth, darinnen fünff hundert und fünfftzig höflicher, züchtiger und lustiger historien, schimpffreden und gleichnüssen begriffen und gezogen seyn ausz alten und ietzigen scribenten.... Beschrieben und zusammen gebracht durch Hans Wilhelm Kirchhof. Herausgegeben von H. Oesterley. Tübingen, 1869. (Bibliothek des Litterarischen Vereins in Stuttgart, XCV—XCIX). Voorrede van 1562; T. I, S. 5.

In deel V, Beilagen des Herausgebers, vindt men een zeer uitvoerige opgave van bronnen en bewerkingen van ons verhaal, waarvan bij de samenstelling van dit overzicht dankbaar gebruik gemaakt is.

[3]) Wendunmuth, I, S. 371—373.

op een maal, waarop zij tot groot vermaak der gasten alles verhaalt. Tot slot de moraal:

Wann einer bey seim eheweib schlafft,
Als ob er mit der frembden schafft,
Der wirdt ein ehebrecher für gott,
Unds weib darin unschuldig stoht.

Met de Italiaanse wereld der 16de eeuw vormen geest en sfeer van deze Duitse vertaling wel een sterk contrast, waarvan èn taal èn stijl al dadelik de meest overtuigende bewijzen geven; een beter middel om zich de tegenstelling tussen deze twee werelden als het ware tastbaar voor ogen te stellen dan door de lectuur van deze zo verschillend geaarde vormen derzelfde geschiedenis, is nauwliks denkbaar. De moraal, die in de Italiaanse novellen of ontbreekt of in ieder geval fijner geformuleerd wordt, vermag in de Duitse vertelling de plompe indruk niet weg te nemen.

Het gebrek aan distinctie en de afwezigheid van alle gratie komt nog meer uit in de onmiddellik volgende vertelling nr. 331: Einer macht selbs, das sein weib die ehe bricht [1]), die in hoofdzaak overeenstemt met het verhaal bij Poggio, behalve het na te noemen nieuwe motief. Hier is het een bakker, die „honig zuo lecken suchte.... der im doch in herberer bitterkeit denn gallen geriehte". De dienstmaagd verraadt de belangstelling van de bakker aan zijn vrouw enz. De bakker trekt in de afgesproken nacht naar zijn bakkerij, gelijk de molenaar elders naar zijn molen om de achterdocht van zijn vrouw niet op te wekken. Hier echter komt een nieuw motief ter verklaring van de handelwijze van de bakker, die zijn knecht ook naar binnen stuurt: vrees voor de gevolgen (die magd würde ihn mit einem kindskopff werffen!) doet hem alles aan zijn knecht vertellen en deze met toezegging van een „geltlein" (dat woord is ook typerend) bewegen daarvoor op te draaien. Platter kan het nauweliks. De bakker is de volgende morgen bij het ontdekken der verwisseling zo boos, dat hij zijn vrouw slaat en haar verwijt, dat niet hij doch zij echtbreuk gepleegd heeft, zodat haat en nijd voortaan onder hen heersen. De schrijver schijnt blijkens de moraal hierin de man gelijk te geven:

Ausz schwerer vorsetzlicher sünd,
Die einer von sich selbst verkündt,
Pflegt gern grösserer hertzenleid
Zu fliessen, mit viel zanck und streit.

In dit verhaal heeft dus de man blijkbaar zijn vrouw doen begrijpen

[1]) t. a. p. I, 373.

dat ook de knecht haar bezocht, een biezonderheid die in de tot nu toe besproken verhalen ontbrak.

We zijn intussen het begin der 17de eeuw genaderd, nog slechts één vertelling dient vermeld, die aan Bredero's klucht voorafgaat. In zijn Premier livre des Serees, een blijkbaar zeer gezochte verzameling van vertellingen, heeft Guillaume Bouchet het verhaal ook gedaan en, wel opmerkelik, ook hij geeft voor het betrekken van de knecht in het verhaal hetzelfde motief als Kirchhof. Bouchet heeft dus of Wendunmuth gelezen, wat van een Frans auteur in die tijd vrij ongewoon is, of beiden hebben een ons onbekend voorbeeld voor ogen gehad [1]).

In de ons bekende Nederlandse kluchtboeken en gelijksoortige literatuur is het verhaal van de Molenaar niet aangetroffen [2]); mogelik komt er nog wel eens een dergelik volksboekje te voorschijn, waarin het verhaal, dat alle eigenaardigheden bezit, die het voor zoodanige verzamelingen aantrekkelik maken, wèl opgenomen is. In dat geval zal, tenzij de biezonderheden van Bredero's klucht al te zeer mochten afwijken, ontlening daaraan door de dichter aangenomen kunnen worden. Doch ook zonder dat wij er bij onze misschien al te lange tocht door de Franse, Duitse en Italiaanse literatuur in slaagden aan te wijzen, welke redactie Bredero aanleiding gaf tot zijn klucht van de Molenaar, kunnen we uit dat overzicht toch voldoende een voorstelling ons vormen van de gestalte waarin Bredero, hetzij dan door mondelinge mededeling, hetzij door eigen lectuur, het verhaal heeft leren kennen. De lezing van al die verhalen uit zo verschillende landen en uit zo verschillende tijden, heeft ons doen onderscheiden de vaste, vrijwel onveranderlike kern met daaromheen wisselende motieven èn de tijdelike vormen, wisselend met volk en eeuw, waarin het verhaal zich hulde. Bij Bredero komen we in de sfeer van de kleine burgerij in en bij de grote stad uit het einde der 16de en het begin der 17de eeuw, die nog niet geleerd heeft haar indrukken en begeerten te verbergen achter een masker van uiterlike verfijning en die met de vitaliteit aan een opkomende klasse eigen, hevig is in begeerte en in haat. Daar Bredero bovendien de dramatiese vorm koos krijgt de geschiedenis bij deze zo picturaal en dramaties aangelegde artiest een echtheid en een hevigheid van werkelik gebeuren, als geen der vorige schrijvers er aan geven kon.

---

[1]) De eerste druk der Serees is van 1588, doch ik raadpleegde: G. Bouchet, Sieur de Brocourt. Premier, (Second et Troisiesme) Livre des Serees. Reveu et augm. Paris, 1608. 3 dln., Deel I, huictiesme Seree (des cocus et des cornards), blz. 269. In 1614 verscheen weder een uitgave.

[2]) Zie hierboven blz. LII en de daar genoemde artikelen van Bolte in Tijdschr., X, XII, XIII en XXXIX.

4 — De Klucht van den Hoochduytschen Quacksalver

Evenals Cornelis Everaerts Dryakelproever bestaat ook deze klucht uit twee delen: I. De kwakzalver — hier zonder knecht — houdt een lange alleenspraak (vs. 1—156) tot het publiek, waarin hij op de gebruikelike wijze aandacht vraagt voor de opsomming van al zijn bekwaamheden en de aanprijzing van zijn waren. II. De eigenlike klucht, waarin de kwakzalver achtereenvolgens te hulp geroepen wordt door een oude bruidegom, Droge Lammert, die weer jong wil worden, en door Joost den Drucker, die „zijn gevoech na wil niet doen en kan". Beiden krijgen een recept, dat de apoteker gereed moet maken. Als de volgende morgen de kwakzalver komt informeren naar het resultaat, wordt hij door beiden met heftige smaadredenen ontvangen, daar Lammert in plaats van de zo vurig verlangde jeugd terug te krijgen, „al de nacht (is) gequelt geweest vande loop", terwijl Joost dubbel is gekweld, want bij zijn oude kwaal, die niet van hem is weggenomen, kwam zich nog een ander kwaad voegen.

Dit motief vindt men terug in het verhaal „van een Apothekers Jongen, die hem vergisten" in „De geest van Jan Tamboer" [1]), waaraan misschien weer Hildebrand het ontleende voor een dergelike vergissing, die een einde maakt aan de loopbaan als apotekersknecht van het Diakenhuismannetje in de Familie Stastok. Een verhaal of klucht waaraan Bredero zelf dit thema ontleend kan hebben, is mij niet bekend [2]).

Het eerste deel van de Hoochduytschen Quacksalver daarentegen heeft de traditionele figuur van verschillende tafelspelen en kluchten, waarvan Bredero er zeker enkele gelezen heeft of zelfs heeft zien opvoeren. De kwakzalver-figuur heeft in onze literatuur een gehele geschiedenis, waarvan de hoofdlijnen reeds door J. W. Muller en J. te Winkel zijn aangegeven [3]), ze gaat nl. terug op de zalfkoopman of kramer van wie de drie Maria's op weg naar het heilige graf hun zalven kopen, een figuur die al te vinden is in de Paasmisteriespelen. Hierbij behoort nog een knecht, Robin, die zijn meester bijstaat bij diens werkzaamheden en veelal ook als zakkenroller optreedt, zoals dat ook in de

[1]) De Geest van Jan Tamboer ofte Uitgeleezene Stoffe, voor de klugtlievende Jonkheid. Amsterdam, z. j., blz. 148.

[2]) Vgl. echter blz. XLIX, waar het thema aangewezen werd bij Estienne.

[3]) Zie vooral J. W. Muller's aantekening bij het Esbatement van den Dryakelprouver in Spelen van Cornelis Everaert, uitgeg. door J. W. Muller en L. Scharpé, Leiden, 1920. Blz. 590—3 en de daar vermelde literatuur. — J. te Winkel, De kwakzalver op ons tooneel in de 16de en 17de eeuw. Ned. Tijdschr. voor Geneeskunde 1914, I B, blz. 1915—23.

beeldende kunst herhaaldelik is afgebeeld [1]). Behalve de Sotternie vanden Buskenblaser [2]), die waarschijnlik nog uit het laatst der veertiende eeuw dagtekent, is vooral van belang het reeds genoemde Esbatement van den Dryakelprouver (1528) door Cornelis Everaert [3]), dat begint met een alleenspraak van een weggelopen knecht, die dan door de kwakzalver in dienst wordt genomen. Deze prijst zijn waren aan en daarbij vertelt hij ook, dat hij middelen heeft

om te helpene
Mannen zynde van ghebreke hout
Wiens dync ghemeenelic, voor steke vout
Ende ghepartuert zyn met jonghe wyfuen.
Comme vry tot my om een verstyfuen.
Hemlieden zo sallic een poerkin gheuen
Van eenen wetsteen cleene ghewreuen
Vp een grateirder met een eykin nisch [4]).

Aardig zijn door de aanprijzingen van de kwakzalver heen de ironiese opmerkingen van de knecht. Wat men in deze tijd al zo op het toneel durfde ter sprake te brengen, blijkt reeds voldoende uit het bovenstaande citaat, zodat dan ook de in de Hoochduytschen Quacksalver voorkomende soortgelijke uitdrukkingen ons niet meer behoeven te verwonderen. De kwakzalver — en dit is een trek, die traditioneel is geworden — prijst ook allerlei nonsens aan; tegen de „blaeu jeucte of sulc ghewalch":

Den nauele van eenen blaesenbalch
De voeten van palynghen, tghebeente van slecken
De ooghen van mollen, ten es gheen gecken
Met mesyenmelc te saemen gheten
Therte van een ziere in tween ghespleten
Tjeghens de blaeu juecte gheen beter dynghen [5]).

De verdere inhoud van dit esbatement is voor de Hoochd. Quacsalver van geen belang en kan dus onbesproken blijven. Ook in Het Spel van Tilleghem komt een driakelproever voor, die met zijn „dryakelbusse dryakele, wormecruudt ende levende watere" verkoopt; ten slotte wordt hij door de heer van Tilleghem van de markt gejaagd [6]).

---

[1]) Zie: G. van Rijnberk, De kwakzalver in de Nederlandsche prentkunst. Nederl. Tijdschrift v. Geneesk. 1914 I B, blz. 1924 vlgg.

[2]) Middelnederl. dramatische poezie, uitgeg. door P. Leendertz Jr., blz. 70—77.

[3]) Spelen blz. 197—208.

[4]) Vs. 94 vlgg.

[5]) Vs. 152 vlgg.

[6]) Everaert, Spelen blz. 463—473.

Ook het 16de-eeuwse „tafelspel van een kwakzalver en een boer", uit een hs. van „Trou moet blycken" te Haarlem [1]) begint met de gebruikelike aanprijzing van geneesmiddelen en de vermelding der kwalen, waarvoor zij dienen; de kwakzalver geeft zijn middelen:

Den armen om Gode, den rycken om gelt [2]);

wat overeenkomt met de woorden van de Hoochduytschen Quacksalver:

Vor dem reycken umb geldt, den armen gaer umb sunst [3]).

Deze klucht speelt te Haarlem, hetgeen blijkt uit de vermelding van de Haarlemmerhout. Mogelik is dit tafelspel nog in het begin der 17de eeuw daar gespeeld en heeft Bredero er op deze wijze kennis mee gemaakt. Dit spel heeft nog dit biezondere, dat hierin nu eens de kwakzalver bedrogen wordt.

Het „Tafelspel van Meester Kackadoris ende een Doof-wijf met Ayeren" is, zooals reeds vermeld [4]), geheel van dezelfde opzet als de overige kluchten: alleenspraak van de kwakzalver, gevolgd door de eigenlike klucht. De wijze waarop de kwakzalver zijn waren aanprijst en tegelijk zijn ware aard toont — er is geen kwakzalver die aan de deugdelikheid van zijn geneesmiddelen gelooft — is niet onvermakelik; een enkel fragment nemen we over, omdat het de traditionele figuur van de kwakzalver goed geeft en ter vergelijking dienen kan van de Hoochduytschen Quacksalver:

Dus wil ic myn ras spoen voor alle saecken
En ghelijck een Exter staen kaken, om de Boeren te bedrieghen:
Sal ickse vercoopen ick moet wel dapper lieghen
En latense vry vlieghen en spelen geck in de mou,
Want ic selver van myn Quaczalvery niet veel en hou,
Anders en sou ick niet veel gelts ontfaen.
— — — — — — — — — — — — — — — — — — — —
Dese salve kan ghenesen pocken, leemten, klapooren sonder falen,
druypers, bleynen en andere qualen, jase by uwer zielen
Al waert dat een man hadde die quaetste kackhielen
dat hy scheen te gaen op wielen, of hy waer kreupel of manck,
Ick weet hem te helpen en dat met kleene danck:
Want met een eycken planck sal ickse hem ofsnijen,
So dat ghi van pijn en last niet sult weten te houwen of lijen,
Dus wilt U verblyen ick help u aen pijn.

[1]) Drie tafelspelen, medegedeeld door J. van Vloten. Dietsche Warande X (1874), 105.

[2]) Blz. 106.

[3]) Vs. 6.

[4]) Vgl. Inleiding blz. XV—XVI.

De klucht van de Hoochduytschen Quacksalver mist veel van het levendige, dat in deze klucht aanwezig is; zelfs Breughels Tafelspel van eenen Quacksalver [1]), hoewel slechts een monoloog, geeft in de aanprijzing der waren, waaruit het uitsluitend bestaat, sterker realiteit. Van dit tafelspel is wel als zeker aan te nemen dat de dichter van de Hoochd. Quacksalver het gekend heeft, daar er niet zo veel jaren tussen beide stukken in liggen.

Ten slotte moet nog vermeld worden de achter Samuel Coster's Ithys door Van der Plasse afgedrukte Boertighe Clucht ofte een Tafelspel van twee personagien, te wete, een Quacksalver met zijn Knecht, die echter niet van Coster is [2]). Dit tafelspel, blijkbaar gelijktijdig met de Ithys op de Oude Kamer vertoond, brengt van de traditionele kwakzalverfiguur slechts weinig, alleen de beginregels bevatten de aanprijzing van waren, verder wordt het spel geheel ingenomen door de grappen van de kwakzalver Meester Canjaert en de knecht, Hansje Quaet Cruyt, die elkander voortdurend trachten beet te nemen.

De kwakzalver in het stuk van Bredero wijkt vooral hierin van de gebruikelike af, dat hij niet zelf geneesmiddelen verkoopt, doch zijn beide cliënten met een recept naar de apoteker zendt, die dan de vergissing begaat, waarop de klucht gebaseerd is. Ook hierin wijkt de kwakzalver van zijn voorgangers af, dat hij wel zeer hoog opgeeft van zijn bekwaamheden en belangrijkheid, zomede van zijn voorname relaties (zoals de echte kwakzalvers inderdaad deden), doch in zijn toespraak eigenlik meer een soort levenswijsheid debiteert, nl. de macht van het goud in de wereld, dan zijn kwakzalversgaven en waren aanprijst, zodat Te Winkel dan ook van een symboliese kwakzalver spreekt [3]).

Uit het voorgaande is voldoende gebleken hoezeer de kwakzalver een belangrijke plaats op het toneel innam, doch tevens hoezeer de Hoochduytschen Quacksalver van de gebruikelike figuur afwijkt en dat het ons blijft bevreemden een werk als dit onder Bredero's werken aan te treffen.

Over de overige fragmenten valt na hetgeen daarover reeds is opgemerkt, niet veel aangaande de bronnen op te merken. De Klucht van de Huysman en een Barbier is niet veel meer dan een tafelspel en de weinige regels van Claes Cloet zijn een vervolg op het bekende werk van Biestgens.

---

[1]) G. H. van Breughels Boertighe Cluchten. Deel II.

[2]) Zie Samuel Coster's werken, uitgeg. door R. A. Kollewijn, blz. 73.

[3]) T. a. p. blz. 1920.

V — BIBLIOGRAFIE

Reeds in 1841 heeft de bekende Dr. G. D. J. Schotel een lijst van uitgaven der werken van Bredero samengesteld [1]), doch de eerste wetenschappelike bibliografie zijner werken verscheen in 1884 van de hand van wijlen J. H. W. Unger [2]), later door hem aangevuld in de uitgave der werken van Bredero bij Gebr. Binger te Amsterdam verschenen [3]). Bij gelegenheid van de Brederofeesten, te Amsterdam in 1885 gevierd, is in de Universiteits-Bibliotheek aldaar een tentoonstelling gehouden van wat er tot gedachtenis van de dichter kon bijeengebracht worden; van de 102 nummers die de catalogus omvat, hebben er 48 betrekking op Bredero's werken, voor deze gelegenheid beschreven door de heer J. F. van Someren [4]).

De uitgaven der kluchten, die ik heb kunnen vinden, worden hieronder beschreven; later zal worden medegedeeld, welk gebruik daarvan voor deze uitgave gemaakt is.

Ik heb de uitgaven der kluchten in drie rubrieken verdeeld, nl.:

1. Gezamenlike uitgaven der kluchten.
2. Uitgaven der afzonderlike kluchten.
3. Uitgaven der kluchten, voorkomende in de gezamenlike werken.

De verschillende uitgaven zijn door mij met de letters van het alfabet aangeduid; na D heb ik DD—DDDD ingevoegd, doordat die uitgaven mij pas onder het oog kwamen, nadat ik de varianten onder de tekst genoteerd had, waardoor verandering in de aanduiding der verschillende uitgaven niet goed meer mogelik was. Bij zeldzame uitgaven wordt vermeld, waar ik ze aangetroffen heb en bij alle, zo mogelik, verwezen naar de bibliografie van Unger. Daar het niet gemakkelik is sommige uitgaven der kluchten, die in hetzelfde jaar verschenen zijn, uiteen te houden, heb ik die zo uitvoerig mogelik beschreven en bij de signaturen ook doen uitkomen of deze met Gotiese dan wel met Romeinse (Latijnse) letter is gedrukt, daar elk onderscheidingsteken van belang is.

---

[1]) G. D. J. Schotel, Letter- en oudheidkundige avondstonden. Dordrecht, 1841; blz. 106, vgl. hierover Unger, Bibliographie blz. VIII.

[2]) J. H. W. Unger, G. Az. Bredero. Eene bibliographie. Haarlem, 1884.

[3]) De Werken van G. A. Bredero. Volledige uitgave. Amsterdam, 1890. Dl. III, blz. 596—600: Bijlage. Bibliographie van Bredero's werken. Supplement.

[4]) Catalogus der Brederoo-tentoonstelling in de Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam. Maart 1885. Amsterdam, 1885.

1 — GEZAMENLIKE UITGAVEN DER KLUCHTEN

A. G. A. Brederoos || Kluchten: || Als || Vande Koe. || Symen sonder Soetigheyd. || Den Molenaer. Ende den || Quacksalver. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse / Boeckverkoo▪ || per / wonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1619. 4°. 72 bladzijden, niet gepagineerd.

Bevat:

Blz. 1. Algemene titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—4: Toe-eygeningh aenden Leser. — Blz. 5—6: Onschuld, en Toe-gift || Tegen alle || Verstandeloose Waanbet-weters / || En || Garen-wyse Ooordeelaren. — Blz. 7—23: Tekst van de Klucht vande Koe. — Blz. 7: Opschrift: G. A. Brederoos || Klucht vande Koe. || Persoonagien. — Blz. 24: Blanco.

Signaturen: blz. 3 A2 blz. 5 A3
blz. 9 B „ 11 B2 „ 13 B3
„ 17 C „ 19 C2 „ 21 C3

volgt:

Blz. 25: G. A. Brederoos || Klucht/ || van || Symen || Sonder Soeticheyt. || (*Vignet: Wapen der Acadamie*) || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse/ Boeckverkoo▪ || per/wonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1619.

Blz. 26: Blanco. — Blz. 27—40: Tekst van de Klucht van Symen s. S. — Blz. 27: Opschrift: G. A. Brederoos || Symen || Sonder Soeticheydt. || Persoonagien.

Signaturen: blz. 27 A2 blz. 29 A3
blz. 33 B „ 35 B2 „ 37 B3

volgt:

Blz. 41: G. A. Brederoods || Meulenaer, || Ghemaeckt in 't Jaer 1613. || (*Vignet: Wapen van Amsterdam*) || Ghedruckt in 't Jaer ons Heeren/ 1619.

Blz. 42: Blanco. — Blz. 43—44: Den Drucker tot den Leser. — Blz. 44, onderaan: Personagien. — Blz. 45—60: Tekst van de Klucht vanden Molenaer. — Blz. 45: Opschrift: G. A. Brederoods || Meulenaer.

Signaturen: blz. 43 E2 blz. 45 C3
blz. 49 F „ 51 F2 „ 53 F3 blz. 55 F4

volgt:

Blz. 61: G. A. Brederoods || Hoochduytschen || Quacksalver, || (*Vignet*: *Wapen van Amsterdam*) || Ghedruckt in 't Jaer ons Heeren / 1619.

Blz. 62: Blanco. — Blz. 63—71: Tekst van den Hoochd. Quacksalver. — Blz. 63: Opschrift: Een soete, doch leerliicke, en belacheliicke klucht, van een || Quacksalver in't Hoochduyts, ghenaemt Rijckhart vande goude My- || nen, met een

out man, genaemt droge Lammert, ende van een siecken, || ghenaemt Ioost den Drucker, waer van dat Rijckhart aldus voort-ge- || daen hebbende, begint te swetsen. — Blz. 72: Blanco.

Signaturen: blz. 63 G2 blz. 65 G3 blz. 67 G4

Van deze uitgave zijn mij twee exemplaren bekend: 1°. in de Universiteitsbibliotheek te Amsterdam (461 F8) en 2°. het exemplaar van Unger, tans in het bezit van de heer H. E. Kern te Voorburg [1]).

Unger, blz. 27—28 (IV, A); de beschrijving daar is in zoverre onjuist, dat op blz. 28 vermeld wordt, dat de overige kluchten nl. die volgen op de Klucht van de Koe, de signaturen A—G4 hebben; inderdaad ontbreken de signaturen C—D na de Kl. van Symen s. S. Bij deze uitgave valt nog te wijzen op de eigenaardigheid, dat de algemene titel der kluchten en het titelblad van de Klucht van Symen s. S. het vignet van de Academie vertonen, doch die van de Kl. van de Mol. en de Quacks. het wapen van Amsterdam dragen. De heer H. E. Kern deelde mij mede, dat zijn exemplaar geheel gelijk is aan dat van de Universiteits-Bibliotheek te Amsterdam, dat in een verzamelbundel van werken van Bredero voorkomt.

B. G. A. Brederoos || Kluchten: || Als || Vande Koe. || Symen sonder Soetigheyd. || Den Molenaer. Ende den || Quacksalver. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || T'Amsteldam, || Voor Kornelis Lodewijcksz vander Plasse / Boeckverkoo▪ || per / wonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1620. 4°. 72 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Algemene titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—4: Toe-eygeningh aenden Lezer. — Blz. 5—6: Onschuld, en Toe-gift || Tegen alle || Verstandeloose Waanbet-Weters/ || En || Garen-wyse Oordeelaren. — Blz. 7—23: Tekst van de Klucht vande Koe. — Blz. 7: Opschrift: G. A. Brederoos || Klucht vande Koe. || Persoonagien. — Blz. 24: Blanco.

Signaturen: blz. 3 *2 blz. 5 *3
blz. 9 ** „ 11 **2 „ 13 **3
„ 17 *** „ 19 ***2 „ 21 ***3

volgt:

Blz. 25: G. A. Brederoos || Klucht/ || van || Symen || Sonder Soeticheyt. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse/ Boeck-verkoo▪ || per / woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1620.

Blz. 26: Blanco. — Blz. 27—40: Tekst der Klucht v. Sym. s. S. — Blz. 27: Opschrift: G. A. Brederoos || Symen || Sonder Soeticheyt. || Persoonagien. ||

Signaturen: blz. 27 A2 blz. 29 A3
blz. 33 B „ 35 B2 „ 37 B3

[1]) Ten onrechte vermeldt dus Dr. Knuttel op blz. 357 van deel I zijner uitgave der werken, dat er slechts één exemplaar van deze uitgave bekend is.

volgt:

Blz. 41: G. A. Brederoos || Klvcht || Van || Den Molenaer. || Gerymt in 't Jaer 1613. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse / Boeck-verkoo▪ || per / woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1620.

Blz. 42: Blanco. — Blz. 43—44: Den Drucker tot den Leser. — Blz. 44, onderaan: Personagien. — Blz. 45—60: Tekst van de Klucht vanden Molenaer. — Blz. 45: Opschrift: G. A. Brederoods || Meulenaer.

Signaturen: blz. 43 A2 blz. 45 A3
blz. 49 B „ 51 B2 „ 53 B3
„ 57 C „ 59 C2

volgt:

Blz. 61: G. A. Brederoods || Klucht / || Vanden || Hoogdvytschen || Quacksalver. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse / Boeck-verkoo▪ || per / woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1620.

Blz. 62: Blanco. — Blz. 63—71: Tekst van den Hoogduytschen Quacksalver. — Blz. 63: Opschrift: Een soete, doch leerlijcke, en belachelijcke klucht, van een || Quacksalver in 't Hoochduyts, ghenaemt Rijckhart vande goude My- || nen, met een out man, genaemt droge Lammert, ende van een siecken, || ghenaemt Ioost den Drucker, waer van dat Rijckhart aldus voort-ge-|| daen hebbende, begint te swetsen. — Blz. 72: Blanco.

Signaturen: blz. 65 D blz. 67 D2 blz. 69 D3

Van deze uitgave zijn mij twee exemplaren bekend: 1°. in het bezit der firma R. W. P. de Vries te Amsterdam [1]). 2°. eigendom van de heer W. P. van Stockum Jr. te 's-Gravenhage.

Vermeld door Unger, Supplement (Bredero, Werken III, 597) A*.

C. G. A. Brederoos || Klvchten || Als || Vande Koe. || Symen sonder Soetigheydt. Den || Molenaer. Ende den Quacsalver. || En op nieu vvederom vermeerdert. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse / Boec-verkoo▪ || per, woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. 1622. || Met Privilegie voor ses Iaren. 4°. 24 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Algemene titel. — Blz. 2: Extract uyt de Privilegie (ged. 9 April 1622). Daaronder: Den voorsz *Cornelis vander Plasse* heeft teghenvvoordigh onder handen te drucken *G. A. Brederoos Angniet. De Schijn-Heyligh*, ende oock op het Liedjen *Het Daget uyt den Oosten*, etc. Als mede het nieu groot Lied▪boeck, verçiert met vele konstige Figuren, ende met meer als tvvee hondert nieuvve Liedtjens, die noyt voor desen in druck zyn gheweest, alles begrepen onder dit voorsz Octroy, die alle

[1]) Van een ander exemplaar, vroeger eveneens bij de firma R. W. P. de Vries aanwezig, is de tegenwoordige eigenaar mij niet bekend.

Liefhebbers, door den druck, eerst-daedhs (*sic*) vertoont sullen vverden. *Vaert vvel.*

Inderdaad verscheen de Angeniet in 1623 en de Schijnheilig in 1624, doch van Het daghet uyt den Oosten is mij geen uitgave van vóór 1638 bekend.

Blz.3 —4: Toe-eygeningh aenden Lezer. — Blz. 5—6: Onschuld, en Toe-gift || Tegen alle || Verstandeloose Waan-bet-weters / || En || Garen-wyse Oordeelaren. — Blz. 7—23: Tekst van de Klucht vande Koe. — Blz. 7: Opschrift: G. A. Brederoos || Klucht vande Koe. || Persoonagien. — Blz. 24: Blanco.

Signaturen: blz. 3 *2 blz. 5 *3
blz. 9 ** „ 11 **2 „ 13 **3
„ 17 *** „ 19 **2 „ 21 **3

Van deze uitgave der kluchten zijn mij wederom twee exemplaren bekend, doch in beide is alleen de Klucht van de Koe van 1622 en volgt de Klucht van Symen s. S. in een uitgave van 1620, niet identies met de onder B beschrevene en hieronder vermeld onder E. Het ene exemplaar was vroeger in het bezit der firma R. W. P. de Vries te Amsterdam [1]), het tweede is het eigendom van de heer W. P. van Stockum Jr. te 's-Gravenhage. In laatstgenoemd exemplaar volgen dan de Klucht v. d. Molenaer en van de Quacksalver weder in een editie van 1622, hier beschreven onder letter I. Opvallend is dat er van 1622 nog een uitgave der Kluchten bestaat, hier beschreven onder D, waarvan ook alleen exemplaren bekend zijn die slechts de Klucht van de Koe bevatten, terwijl de overige kluchten van 1629 zijn.

Niet vermeld door Unger. De Catalogus der Bredero-tentoonstelling vermeldt onder Nr. 43*a* [2]) een uitgave, die overeenstemming vertoont met C, doch daar de beschrijving uiterst kort is, is dit niet met zekerheid te zeggen. Het ex. was destijds in het bezit van de heer C. M. van Gogh; het is mij niet gelukt uit te maken, waar dit exemplaar gebleven is; mogelik is het een der beide genoemde exemplaren.

D. G. A. Brederoos || Klvchten || Als || Vande Koe, || Symen sonder Soeticheydt. Den || Molenaer. Ende den Quacsalver. || En op nieuw wederom vermeerdert. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || 'tAmsterdam, || Voor Cornelis Lodewijcksz. vander Plasse / Boeck-verkooper/ || woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. 1622. || Met Privilege voor ses Iaren. 4°. 24 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Algemene titel. — Blz. 2: Extract uyt de Privilegie, daaronder mededeling van de drukker, dat hij nog andere werken van Bredero ter perse heeft. — Blz. 3—4: Toe-eygheningh aenden Lezer. — Blz. 5—6: Onschuld, en Toe-gift || Teghen alle || Verstandeloose Waan-bet-Weters/ || En || Garen-wijse Oordeelaren. — Blz. 7—23: Tekst v. d. Klucht v. d. Koe. — Blz. 7: Opschrift: G. A. Brederoos || Klucht vande Koe, || Persoonagien. — Blz. 24: Blanco.

Signaturen: blz. 3 A2 blz. 5 A3
blz. 9 𝔅 „ 11 𝔅ij „ 13 𝔅3
„ 17 ℭ „ 19 ℭ2 „ 21 ℭ3

[1]) Tegenwoordige eigenaar niet bekend.

[2]) Blz. 11.

In het bezit van de Maatsch. v. Ned. Letterkunde te Leiden, Univ. Bibl. 707 C7: Een verzamelband van werken van Bredero, voorin titelblad van 1617. Unger, Bibliogr. blz. 28—30, IV C. Alleen de Klucht van de Koe is van 1622, de Klucht van Symen s. S., Molenaer en Quacksalver zijn van 1629, zie onder G. en K.. Een tweede exemplaar in de Univ. Bibl. te Leiden, 1103 D18 stemt hiermede geheel overeen. Ook de firma R. W. P. de Vries te Amsterdam bezit een dergelijk exemplaar.

DD. G. A. Brederoos || Klvchten: || Als || Vande Koe, || Symen sonder Soetigheydt. || Den Molenaer. Ende den || Quacksalver. || (*Vignet*: *Wapen van Amsterdam*) || t'Amsteldam, || Gedruckt by Nicolaes van Ravesteyn, || Voor de Weduwe van Cornelis Lodewijcksz vander Plasse, Boeck- || verkooper/ op de Beurs in d'Italiaensche Bybel / Anno 1642. 4°. 80 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Algemene titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—4: Toe-eygheningh aenden Lezer. — Blz. 5—6: Onschuld enz. — Blz. 7—23: Tekst. — Blz. 24: Blanco.

Signaturen:					
		blz. 3 †2		blz. 5 A3	
blz. 9 𝔅		„ 11 𝔅2		„ 13 𝔅3	
„ 17 ℭ		„ 19 ℭ2		„ 21 ℭ3	

volgt:

Blz. 25: G. A. Brederoos || Klvcht, || Van || Symen Sonder Soe- || tigheydt. || (*Vignet*: *Wapen van Amsterdam*) || t'Amsteldam, || Gedruckt by Nicolaes van Ravesteyn, || Voor de Weduwe van Cornelis Lodewijcksz vander Plasse, Boeck- || verkooper / op de Beurs in d'Italiaensche Bybel / Anno 1642.

Blz. 26: Blanco. — Blz. 27—40: Tekst.

Signaturen:					
		blz. 27 𝔇2		blz. 29 𝔇3	
blz. 33 ℰ		„ 35 ℰ2		„ 37 ℰ3	

volgt:

Blz. 41: G. A. Brederoos || Klvcht, || Van || Den Molenaer, || Gerijmt in 't Iaer 1613. || (*Vignet*: *Wapen van Amsterdam*) || t'Amsteldam, || Gedruckt by Nicolaes van Ravesteyn, || Voor de Weduwe van Cornelis Lodewijcksz vander Plasse, Boeck- || verkooper / op de Beurs in d'Italiaensche Bybel / Anno 1642.

Blz. 42: Blanco. — Blz. 43—44: Den Drucker tot den Leser. — Blz. 45—60: Tekst.

Signaturen:					
		blz. 43 F2		blz. 45 𝔉3	
blz. 49 𝔊		„ 51 𝔊2		„ 53 𝔊3	
„ 57 ℌ		„ 59 ℌ2			

volgt:

Blz. 61: G. A. Brederoos || Klvcht, || Vanden || Hooghduytschen || Quacksalver, || (*Vignet*: *Wapen van Amsterdam*) || t'Amsteldam, || Gedruckt by Nicolaes van Ravesteyn, || Voor de Weduwe van Cornelis

Lodewijcksz vander Plasse, Boeck- || verkooper / op de Beurs in d'Italiaensche Bybel / Anno 1642.

Blz. 62: Blanco. — Blz. 63—71: Tekst v. d. Hooghd. Quacks. — Blz. 72—80: Vermeerderingh.

Signaturen: blz. 65 J blz. 67 J2 blz. 69 J3
„ 73 K „ 75 K2 „ 77 K3

Achter de Klucht van den Quacksalver volgen dezelfde bijvoegsels als in I en K. Alleen valt op te merken dat de laatste 13 regels van de Klucht van een Huysman en een Barbier hier niet meer volgen op „De Gheboorte van Luys-Bosch", doch onmiddellik volgen op de Klucht zelf. Deze uitgave is beschreven door Unger, Suppl. (Werken van B. III, 597) D* en is aanwezig op de Kon. Bibliotheek te 's-Gravenhage (809 G14).

2 — Uitgaven der afzonderlike kluchten

a. *Klucht van de Koe*

Behalve de uitgaven vermeld onder A, B, C, D en DD en die in de werken van Bredero, vermeld onder L—Q, bestaan er afzonderlike uitgaven:

DDD. G. A. Brederoos, || Klvcht || Van de Koe, || Ghespeelt op de Amsterdamsche Schouburgh. || (*Vignet*: *Bijenkorf, gedragen door een schildpad met onderschrift*:) Door Yver in Liefd' || Bloeyende. || t'Amsteldam, || Voor Dirck Cornelisz. Hout-haeck, Boeckverkooper op de || Nieuwe-zijds-Kolck / in 't Bourgoens Kruys. 1646. 4°. 20 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Personagien. — Blz. 3—19: Tekst. — Blz. 3: Opschrift: G. A. Brederoos, || Klucht || Van de Koe.

Signatuur: A2—C.

In het bezit der Maatschappij der Nederl. Letterkunde te Leiden, Univ. Bibl. 1091 B81; Unger Bibliogr. blz. 39, V, III, F.

DDDD. Klucht vande Koe || door || Gerbrand Adriaensz. Bredero || 1612 || met inleiding, aanteekeningen en het || portret van den schrijver. || N.V. Joh. Ykema's Uitg.-Mij.-'s-Gravenhage-1925. 8°. 48 bladz. (Nederlandsche Schrifturen, uitgegeven door Joh. Vorrink. IV).

b. *Symen sonder Soetigheyd*

Behalve de uitgaven vermeld onder A, B, DD en die in de werken L—Q, bestaan hiervan de volgende afzonderlike uitgaven:

E. G. A. Brederoos || Klucht/ || van|| Symen ||Sonder Soeticheyt, || (*Vignet*: *Wapen van de Academie*) || t'Amsterdam, || Voor Cornelis Lodewijcksz. vander Plasse / Boeck-ver= || kooper, woonende op de Beurs / in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1620. 4°. 16 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—16: Tekst. — Blz. 3: Opschrift: G. A. Brederoos || Symen || Sonder Soeticheyt. || Personagien.

Signaturen: blz. 3 𝔄2 blz. 5 𝔄3
blz. 9 𝔅 „ 11 𝔅2 „ 13 𝔅3

Deze uitgave is verschillend van de onder B genoemde. Hiervan zijn mij drie exemplaren bekend: 1°. bij de heer W. P. van Stockum Jr. te 's-Gravenhage, gebonden bij C en I. 2°. vroeger in het bezit van de firma R. W. P. de Vries te Amsterdam, gebonden achter C; 3°. idem, gebonden voor I. Tegenwoordige eigenaar van beide exx. niet bekend. Niet vermeld door Unger, zie bij C.

F. Amsterdams Praatjen || Tusschen || Symen || Sonder Soetigheyd/ || en || Tevntjen || (alias)|| Roert my niet. || (*Vignet*: *Landschap met regen en wind met randschrift*:) Het hvys op een steen. || Rotz ghegront. || schaedt geen plas're || gen of starken wint. || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodowycksz: vander Plasse. || Anno 1622. 12°. 16 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—16: Tekst.

Signaturen: blz. 3 𝔈2 blz. 5 𝔈3 blz. 7 𝔈4 blz. 9 𝔈5

op bladzijde 3 geen opschrift en geen personagien; komt voor achter:

Groote Schrijf || Almanach/ || Nae den Nieuwen || ende Ouden stijl / op 't jaer || ons Heeren / 1623. || Ghecalculeert na den *Epheme-* || *rides* des Hooghgeleer= || den *Astronimus* || D. David Origanvs, || Professor ende Mathematicus van || den Keur Vorst van Bran= || denburgh. || Hier zijn by gevoeght eenige gedenckweer || dige Hongers-nooden / met meer || andere dinghen. || t'Amsteldam, || Voor Cornelis vander Plasse.

Om de titel een randversiering. Op de laatste bladzijde der Almanach, onderaan: t'Amsteldam, || Gedruckt by Paulus van Ravesteyn. || Anno 1623.

Aanwezig in de Bibliotheek der Maatschappij van Nederl. Letterkunde te Leiden: 1499 G29; zie over deze uitgave Dr. J. te Winkel, Almanakken met eene klucht van Bredero en gedichtjes van Hofferus en Telle, in Tijdschr. v. Ned. Taal- en Letterk. III (1883), 167 vlgg. — Unger, Bibliogr., blz. 40—41, V, IV, D.

G. G. A. Brederoos || Klucht/ || van || Symen || Sonder Soeticheyt, || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || t'Amsterdam, || Voor Cornelis Lodewijcksz. vander Plasse / Boeck-ver= || kooper / woonende op de Beurs / in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1629. 4°. 16 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—16: Tekst. — Blz. 3: Opschrift: G. A. Brederoos || Symen || Sonder Soeticheyt. || Personagien.

Signaturen: blz. 3 𝔇2 blz. 5 𝔇3
blz. 9 𝔈 „ 11 𝔈2 „ 13 𝔈3

Volgt achter D, in 2 exemplaren der Leidse Universiteitsbibliotheek en een ex. der firma R. W. P. de Vries te Amsterdam. Zie aldaar. Blijkbaar is in 1629 een herdruk der kluchten uitgegeven, waarvoor van de Klucht vande Koe met algemene titel nog voldoende exemplaren aanwezig waren, zodat alleen Symen, Molenaer en Quacksalver (Zie onder K.) herdrukt werden en gevoegd achter de Klucht vande Koe uit een vroeger jaar. Vandaar de doorlopende signatuur. Doch het is ook mogelik dat 1622 op blz. 1 van **D** een drukfout is voor 1629, doordat de zetter zich hield aan zijn voorbeeld, de druk van 1622; in dit geval zouden **G** en **K** onder **D** moeten worden geplaatst.

c. *Klucht van den Molenaer*

Behalve de uitgaven, vermeld onder A, B, DD en die in de werken L—Q, bestaan hiervan nog de volgende uitgaven:

H. Klucht / || Van || G. A. Bredero, || Ghenaemt den || Molenaer. || (*Vignet*: *Wapen van Amsterdam*) || T'Amsteldam, || Voor Niclaes Ellertsz Verberg / Boeck-verkooper / wo▪ || nende inde Beurs-straet / inden Boeck-verkoopers || winckel. Anno 1618. 4°. 18 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Personagien. — Blz. 3—18: Tekst. — Blz. 3: Opschrift: G. A. Brederoos || Mevlenaer.

Signaturen: blz. 3 A2 blz. 5 A3
blz. 9 B „ 11 B2 „ 13 B3 blz. 15 B4

Van deze uitgave, de oudste van een der kluchten, is mij slechts één exemplaar bekend, dat bewaard wordt in de Kon. Bibliotheek te 's-Gravenhage, 447 G87. Beschreven door Unger, Bibliogr. blz. 43, V, V, A.

I. G. A. Brederoos || Klvcht || Van || Den Molenaer. || Gerymt in 't Jaer 1613. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse / Boec-verkoo▪ || per, woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1622. 4°. 20 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—4: Den Drucker tot den Leser. — Blz. 4, onderaan: Personagien.— Blz. 5—20: Tekst. — Blz. 5: Opschrift: G. A. Brederoos || Meulenaer.

Signaturen: blz. 3 A2 blz. 5 A3
blz. 9 B „ 11 B2 „ 13 B3
„ 17 C „ 19 C2

volgt:

G. A. Brederoods || Klucht/ || Vanden || Hoogdvytschen || Quacksalver. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || T'Amsteldam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse / Boec-verkoo▪ || per / woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1622. 4°. 20 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—11: Tekst v. d. Hoogd. Quacks. — Blz. 3: Opschrift: Een soete, doch leerlijcke, en belachelijcke klucht, van || een Quacksalver in 't Hoochduyts, ghenaemt Rijckhart vande goude || Mynen, enz. — Blz. 12: Vermeerderingh, || Een ander Clvcht. || Van een Huys-man en een Barbier. — Blz. 16: De Gheboorte van Luys-bosch/ || Alias || Robbe-Knol. — Blz. 18: Dit moet noch onder aen de Clucht vande Boer ende Barbier. — Blz. 19: Claes Cloet met een || Rou-mantel / met witte Koussen || en een smeerige Smits schoots-vel an. || Al singhende. — Blz. 20: Van seven Ghesellen.

Signaturen: blz. 5 D blz. 7 D2 blz. 9 D3
„ 13 E „ 15 E2 „ 17 E3

De Quacksalver is niet ondertekend, de drie volgende stukken zijn ondertekend: G. A. Bredero; Claes Cloet is niet ondertekend; Van seven Ghesellen heeft als onderschrift: 't Kan verkeeren.

Van deze uitgave zijn mij twee exemplaren bekend: 1°. bij de heer W. P. van Stockum Jr. te 's-Gravenhage, achter C en E. 2°. vroeger bij de firma R. W. P. de Vries te Amsterdam, achter E; tegenwoordige eigenaar niet bekend. Waarschijnlik is dit dezelfde uitgave als vermeld wordt in de Catalogus der Bredero-tentoonstelling blz. 17, nr. 57C*b*.

K. G. A. Brederoos || Klvcht || Van || Den Molenaer, || Gherijmt i n Jaer 1613. || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || 'tAmsterdam, || Voor Cornelis Lodewijcksz. vander Plasse / Boeck-ver▪ || kooper / woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1629. 4°. 20 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—4: Den Drucker tot den Leser. — Blz. 4, onderaan: Personagien. — Blz. 5—20: Tekst. — Blz. 5: Opschrift: G. A. Breddroos(*sic*) || Meulenaer.

Signaturen: blz. 3 F2 blz. 5 F3
blz. 9 G „ 11 G2 „ 13 G3
„ 17 H „ 19 H2

volgt:

G. A. Brederoos || Klucht / || Vanden || Hoogdvytschen || Quacksalver, || (*Vignet*: *Wapen der Academie*) || 't Amsterdam, || Voor Cornelis Lodewijcksz. vander Plasse / Boeck-ver▪ || kooper, woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel. || Anno 1629. 4°. 20 bladzijden, niet gepagineerd.

Blz. 1: Titel. — Blz. 2: Blanco. — Blz. 3—11: Tekst v. d. Hoogd. Quacksalver. — Blz. 12—20: Vermeerderingh, enz.

Signaturen: blz. 5 *F blz. 7 *F2 blz. 9 *F3
„ 13 F „ 15 F2 „ 17 F3

Blz. 12—16: Vermeerderingh. Een Ander Klvcht. Van een Huys-man en een Barbier.... ondert. G. A. Bredero. — Blz. 16—18: De Gheboorte van Luys-bosch/ || Alias || Robbe-knol, ondert.: G. A. Bredero. — Blz. 18: Dit moet noch onder aen de Clucht vande Boer ende Barbier. Ondert.: G. A. Bredero. — Blz. 19—20:

Claes Cloet met een Rou= || Mantel/ met witte Kousen en een || smeerighe Smits schoots-vel an. || Al singhende. (niet ondert.). — Blz. 20: Van seven Ghesellen. Ondert.: 't Kan Verkeeren.

Komt voor achter D en G in 2 exemplaren der Leidse Univ. Bibl. 707 C7 en 1103 D8, in het laatstgenoemde exemplaar ontbreekt het Titelblad van de Hoogd. Quacksalver en in een ex. der fa. R. W. P. de Vries, zie bij **D** en **G**.

d. *Klucht van den Hoogduytschen Quacksalver*

Behalve de uitgaven, vermeld onder A, B, DD, I, K en die in de werken van Bredero L—O, is mij geen afzonderlike uitgave bekend.

3 — Uitgaven der kluchten, voorkomende in de gezamenlike werken

Daar deze uitgaven niet zo zeldzaam zijn als de vorige en ook bij Unger voorkomen, is een meer uitvoerige beschrijving achterwege gelaten.
L. G. A. Brederoos || Klvchten || Als || Vande Koe. || Symen sonder Soetigheyt. || Den Molenaer. Ende den || Quacksalver. || (*Vignet: Bredero's portret, naar links ziende, met onderschrift*:) 't kan verkeeren || Tot Rotterdam, || By Pieter van Waesbergen Boeckverkooper, || Anno 1622. 4°. 64 bladzijden, niet gepagineerd.

in: Alle de Spelen || van || Gerbrand Adriaenss || Bredero, || Amsterdammer || By Pieter van Waesberge tot Rotterdam. || (1622). 4°.

Unger, bibliogr. blz. 3, I, B en blz. 28, IV, B. Aanwezig o. a. op de Kon. Bibliotheek te 's-Gravenhage en de Univ. Bibl. te Leiden.

In deze zgn. „Rotterdamsche nadruk" is ook de „Toe-eygeningh aenden Leser" van Van der Plasse overgenomen, doch is diens ondertekening vervangen door de letters N. N., een typies staaltje van de vrijmoedigheid, waarmede men in de 17de eeuw met het auteursrecht omsprong. Bij de Klucht van de Molenaer is wijselik van der Plasse's „De Drucker tot den Leser" maar weggelaten! De „Vermeerderingh" komt in deze uitgave nog niet voor.

M. G. A. Brederoos || Kluchten: || Als || Vande Koe, || Symen sonder Soetigheydt. || Den Molenaer. Ende den || Quacksalver. || (*Vignet: Wapen van Amsterdam*) || t'Amsterdam, || Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse, Boeckverkooper || woonende op de Beurs in d'Italiaensche || Bybel. Anno 1638. 4°. 80 bladzijden, niet gepagineerd.

in: Alle de || wercken || So Spelen / Gedichten / Brieven en Kluchten van || den gheest-rijcken Poëet || Gerbrand Adriaensz: || Bredero || Amsterdammer, || Verbetert en daer by ghevoegt eenighe die noyt || voor desen ghedruckt zyn gheweest. || (*Vignet: gegraveerd portret van B. naar links, met zijn spreuk;* 't kan verkeeren) || t'Amsterdam, || Voor Cornelis Luidewijckz. vanden Plasse, Boeckverkooper op || den hoeck vande Beurs in d'Italiaensche Bybel / 1638. 4°.

Het titelblad van de kluchten is gedateerd 1638, doch Symen s. S., Molenaer en Hoogd. Quacksalver dragen het jaartal 1637. Beschreven bij Unger, Bibliografie blz. 5, I, C en blz. 30, IV, D.

N. G. A. Brederoos || Kluchten: || Als || Van de Koe: || Symen sonder Soetigheydt: || Den Molenaer || Ende den || Quacksalver. || (*Vignet*: *Portret van Bredero, naar links met bovenschrift*:) Gerrit Adriaensen Breederoo || t' Amstelredam, || Voor Ioost Hartgers, Boeck-verkooper in || de Gast-huys-steegh, in de Boeck-winckel, Anno 1644. 8°. 88 bladzijden, niet gepagineerd.

Deel XI van: Alle de || Wercken, || Soo Spelen, Gedichten, Brieven en Kluch- || ten van den Geest-rijcken Poët || Gerbrand Adriaensz || Bredero, Amsterdammer, || Van nieuws oversien, en van veel druck-fouten verbetert. || (*Vignet*: *Portret naar links ziende, met bovenschrift*:) Gerrit. Adriaensen Breederoo || t'Amstelredam, || Voor Ioost Hartgers, Boeck-verkooper in de || Gast-huys-steegh, in de Boeck-winckel, Anno 1644. 8°.

Signaturen: A—F4; op de eerste bladzijde van vel B, C, D, E en F staat: XI deel. Unger, Bibliogr. blz. 7, I, D; blz. 30, IV, E.

O. G. A. Brederoos || Kluchten, || Als || Van de Koe: || Symen sonder Soetigheyt: || Molenaer: || Hooghduytsche Quack-salver: || Den Huysman en een Barbier. 8°. 69 bladzijden, gepagineerd 655—723.

in: Alle de || Wercken, || Soo Spelen, gedichten, || brieven, kluchten || en liederen, || Van den Beroemden, en Geest-rijcken Poëet, || Gerbrand Adriaensz. || Bredero, Amsterdammer. || Desen druck van nieuws oversien, en van merckelijcke || druck-fauten verbetert. || (*Vignet*: *ornament*) || t'Amstelredam, || By Jan Claessz. ten Hoorn, Boeck-verkooper, || over het Oude Heere Logement. 1678. 8°.

Unger, Bibliogr. blz. 7—8, I, E; blz. 30, IV. F. (Univ. Bibl. te Leiden: 1310 G 12).

P. Kluchten, met aanteekeningen van Dr. J. te Winkel en een inleiding van Dr. Jan ten Brink, in: De werken van G. A. Bredero. Volledige uitgave, naar de beste oude drukken bezorgd en opgehelderd door J. ten Brink, H. E. Moltzer, G. Kalff, R. A. Kollewijn, J. H. W. Unger en J. te Winkel. Eerste deel. Te Amsterdam bij Gebroeders Binger, Drukkers-Uitgevers. 1890. 8°.

Q. G. A. Brederoos Kluchten vande Koe Symen sonder Soeticheydt Van den Molenaer (*Vignet*) Amsterdam S. L. van Looy MCMXX 8°.

4e stuk van G. A. Bredero's Volledige werken. Met Inleiding, Ophelderingen en Aanteekeningen van Dr. J. A. N. Knuttel. Prenten en Boekversiering van Albert Hahn Jr.

Om het overzicht van de verschillende uitgaven der kluchten te vergemakkeliken volgt hier een

CHRONOLOGIES OVERZICHT VAN DE UITGAVEN DER KLUCHTEN

Jaar van uitgave	1618	1619	1620	1622	1629	1637	1638	1642	1644	1646	1678	1890	1920	1925
1. Kl. van de Koe		A	B	C D L			M	DD	N	DDD	O	P	Q	DDDD
2. Kl. v. Symen s. S. . . .		A	B E	F L	G	M		DD	N		O	P	Q	
3. Kl. v. d. Molenaer . . .	H	A	B	I L	K	M		DD	N		O	P	Q	
4. Kl. v. d. H. Quacks. . .		A	B	I L	K	M		DD	N		O			
5. Vermeerderingh.				I	K	M		DD	N		O			

VI — WIJZE VAN UITGEVEN

Bij de uitgave van Bredero's kluchten ben ik uitgegaan van de opvatting, dat de oudst bekende druk zo nauwkeurig mogelik moest worden weergegeven en dat de belangrijkste afwijkingen daarvan, die in enige, niet alle, latere uitgaven waren op te merken, aan de voet der bladzijde konden worden vermeld.

Daar geen der kluchten tijdens het leven van de dichter is gedrukt [1]) — alleen van de klucht van de Molenaer van 1618 (H) zou dit mogelik kunnen zijn — hebben we hier nergens te doen met door de schrijver zelf bezorgde of verzorgde uitgaven. Een vergelijking van de verschillende drukken van hetzelfde stuk bij dezelfde uitgever, Corn. Lodewijcksz. van der Plasse, verschenen, doet zien hoe grote vrijheid de zetters gebruikten bij het zetten van de tekst. Terwijl het aantal regels per bladzijde van al deze drukken, die ook in andere typografiese biezonderheden grote overeenkomst vertonen, volkomen overeenstemt, is in de spelling van de tekst een zeer grote vrijheid te constateren. Men krijgt de indruk, dat de zetter daarbij eigen smaak of voorkeur volgde, gelijk de middeleeuwse afschrijvers van handschriften. Hieruit zal dus ook moeten opgemaakt worden, dat zelfs de oudste ons bekende druk van ieder der kluchten, volstrekt niet in alle opzichten weergeeft de tekst door de dichter zelf geschreven (en in het geheel niet de spelling van de dichter zelf) en dat men dus ook zeer voorzichtig moet zijn met het maken van conclusies over de taal van Bredero.

Uit wat Van der Plasse in zijn reeds genoemd bericht voor de Molenaer van 1619 (A) mededeelt, blijkt dat twijfel geoorloofd is, of wel het handschrift van de dichter tot grondslag heeft gediend bij het drukken der kluchten. Van der Plasse, die blijkbaar na de dood van de dichter, een volledige uitgave der kluchten voorbereidde — zou Bredero daar zelf misschien bezwaar tegen gehad hebben, zodat dit niet tijdens zijn leven geschiedde? — werd onaangenaam verrast, doordat een ander uitgever hem in 1618 reeds voor was met een uitgave van de klucht van de Molenaer (H) en achtte het daarom nodig zijn uitgave als de enig goede, die van zijn concurrent als niet-goed, als naar „een seker slordich uytschrift" te qualificeren. In hetzelfde bericht vertelt

[1]) De mogelikheid bestaat, dat reeds vóór 1618 kluchten van Bredero gedrukt zijn, doch dat deze niet bewaard gebleven zijn; uit het bericht van „Den Drucker tot den Leser", voor de Klucht van den Molenaer (blz. 46) meen ik echter te mogen opmaken, dat er inderdaad geen vroegere drukken geweest zijn.

Van der Plasse, dat hij alle werken van Bredero „met zijn eyghen handt gheschreven, niet sonder groote moeyten ende diere kosten" heeft bijeenverzameld. Dit bericht doet wonderlik aan; men zou menen, dat Bredero's vader of zijn naaste familie na de dood van de ongehuwde — bij zijn ouders inwonende — zoon wel de nagelaten, niet-gedrukte werken van de dichter in hun bezit hadden en dat dus met hun medewerking een uitgave niet bezwaarlik geweest zou zijn. Tenzij ook van die zijde bezwaar bestond tegen een druk der kluchten, die misschien naar hun mening voor de reputatie van hun zoon en bloedverwant, die wellicht tijdens zijn leven door zijn uitbundigheid velen aanstoot gegeven had, niet wenselik was of niet strookte met hún opvattingen van godsdienst en moraal. Dan zou men dus kunnen begrijpen, dat Van der Plasse moest trachten, en dan zeker met moeite en kosten afschriften in handen te krijgen, die natuurlik bestonden van stukken, die opgevoerd waren en waarvan dus voor de medespelenden afschriften waren gemaakt. Het komt mij daarom voor, dat men met deze verzekering van Van der Plasse, dat zijn uitgave uitsluitend naar de autograaf van de dichter geschiedde, voorzichtig moet zijn en dat hij tegenover de uitgave van de Molenaer door Ellertz Verberg (H) nog eens extra de voortreffelikheid van zijn uitgave wilde doen uitkomen.

Op grond van dit alles heb ik gemeend, wat de klucht van de Molenaer betreft, niet de druk van 1619 (A) aan mijn uitgave te moeten ten grondslag leggen, doch die van 1618 (H), inderdaad de oudste die wij bezitten. De veroordeling van deze uitgave door Van der Plasse lijkt mij zeer overdreven: er ontbreken inderdaad twee versregels, die in A wel voorkomen, nl. 423/4 en dus ook in de latere drukken, B, I, K en M, eveneens bij Van der Plasse verschenen; al deze drukken vertonen vrij wat van H verschillende lezingen, doch bij een enigszins nauwkeurige vergelijking van H en A blijkt, dat lang niet altijd de lezingen van A zoveel beter zijn of de voorkeur verdienen boven die van H, voor een ander niet onbelangrijk deel zijn de verschillen slechts spellingsverschillen of typografiese verschillen.

In verschillende gevallen lijkt mij de lezing van H beter dan die van A, nl. in vs. 17, 37, 118 (waar *op raden komen* toch meer Hollands is dan *op galeyen*), 157/8, 343/4 om enkele voorbeelden te geven; daarentegen is de lezing van A te verkiezen in vs. 26, 66, 171, 185 en 263; eigenaardig is het dat soms A en H overeenstemmen tegenover B, I, K en M, bijvoorbeeld in vs. 75, 106, 122, 190 en 309, doch ook weer omgekeerd B, I, K en M met H overeenstemmen tegenover A in vs. 333 en 560.

Uit deze feiten blijkt wel, dat er geen voldoende grond is voor het afbrekend oordeel van Van der Plasse over de druk van 1618 (H).

Daar nu de tekst van A zowel in de uitgave van Gebr. Binger (1890) als in die van Knuttel herdrukt is en in beide uitgaven de varianten enz. van H slechts onvolledig zijn aangegeven, meende ik dat het ook op grond hiervan aanbeveling verdiende H nu eens volledig af te drukken met vermelding van de varianten enz. der andere drukken. Hierdoor werd tevens vastgehouden aan het beginsel de tekst van de oudst bewaarde druk te geven. Van alle andere stukken is eveneens de oudst bekende druk gegeven.

Wat de tekst zelf betreft, deze is nauwkeurig afgedrukt, alleen zeer storende drukfouten zijn verbeterd, in andere gevallen is de verbeterde lezing onder aan de bladzijde vermeld, ook blijkt deze dikwijls uit de lezing der latere drukken [1]). De interpunctie is die van de oudste druk, over 't algemeen weinig consequent en soms vrij slordig, zeker wel niet die van de dichter zelf. Toch gaf ik er de voorkeur aan de interpunctie zo min mogelik te wijzigen; slechts enkele keren heb ik dat gedaan, omdat de tekst anders niet goed te begrijpen was. Naast de oude spelling geeft immers ook de eigenaardige, gebrekkige interpunctie aan de oude drukken dezer kluchten een biezonder cachet, dat ik door een moderne, consequente interpunctiemethode liever niet wilde verbreken. De bedoeling was niet een ideaal-tekst samen te stellen, zoals misschien Bredero zelf — aangenomen dat deze belangstelling bezat voor zulke verzorgde uitgaven, wat te betwijfelen valt — indien hij de uitgave der kluchten beleefd had, zou gegeven hebben, doch een fililogies, naar ik hoop, nauwkeurige en betrouwbare herdruk van de oudste uitgave [2]).

De Klucht van de Koe en Symen sonder Soeticheyt zijn dus afgedrukt naar A (1619), de Klucht van den Molenaer naar H (1618); de Hoochduytschen Quacksalver naar A (1619).

De stukken, die Van der Plasse eerst in 1622 uitgaf, onder de algemene naam van Vermeerderingh zijn afgedrukt naar I (1622) nl. De Klucht van een Huysman en een Barbier; De Gheboorte van Luys-bosch alias Robbeknol; het vervolg van Huysman en Barbier (door mij onmiddellik achter het eerste stuk geplaatst); Claes Cloet met een rou-mantel en Van Seven Ghesellen.

Varianten enz. zijn bij de verschillende stukken onder aan de bladzijde vermeld uit de drukken volgende op de eerste druk tot en met die van 1637/38 (M), daar dit de laatste door Van der Plasse zelf bezorgde is; verder meende ik niet te moeten gaan; voor elk der stukken

[1]) In de Verklarende Aantekeningen zijn, zo nodig, de verschillende lezingen nader besproken.

[2]) Vgl. over de waarde der verschillende drukken: J. W. Muller, Nog een en ander over Bredero's Spaenschen Brabander. Tijdschr. XLIV, 279 vlgg.

volgt hier nog een afzonderlike opgave der geraadpleegde latere drukken:

Kl. v. d. Koe: B, C, D en M.

Symen s. S.: B, E, F, G en M.

Kl. v. d. Mol.: A, B, I, K en M.

Hoochd. Quacks.: B, I, K en M.

Vermeerderingh: K en M.

De zgn. Rotterdamse nadruk (L) is buiten beschouwing gelaten; men zie over deze uitgave de Bibliografie blz. LXXXIX.

De onderaan de bladzijden vermelde afwijkende lezingen zijn slechts voor een deel werkelike varianten, d. w. z. afwijkingen in de tekst; voor een niet onbelangrijk deel zijn het dialect- en spellingverschillen, ook typografiese verschillen, d. w. z. het gebruiken van verschillende lettertekens ter aanduiding van eenzelfde klank naar de voorkeur van de zetter. Het opnemen ook van de belangrijkste dezer verschillen is geschied omdat ze een uitstekend hulpmiddel zijn om de identiteit van de verschillende drukken, die niet altijd als ze van hetzelfde jaar zijn, gemakkelik te onderscheiden zijn, vast te stellen. Verder zijn de spellingverschillen van belang voor de kennis der 17de eeuwse taal en spelling. Ook de verschillende dialect- en taalkringen zijn er voor belangstellenden uit te herkennen, bijv. een tegenstelling tussen Amsterdamse volkstaal en een meer algemeen Hollands. De conclusies die uit deze varianten te trekken zijn, mogen overgelaten worden aan hen die zich voor dit belangrijke onderwerp interesseren; in deze uitgave is daarvoor geen plaats [1]).

[1]) Zie vooral de opmerkingen van A. A. Verdenius, De Spaansche Brabander. Tijdschr. XLIV, 237 vlgg. — J. A. N. Knuttel, Bredero voor den vakman. Ald. 276—8 en het reeds genoemde artikel van Prof. Muller.

G. A. BREDEROOS

KLUCHTEN:

Als

Vande Koe.

Symen sonder Soetigheyd.

Den Molenaer. Ende den Quacksalver.

T' AMSTELDAM,

Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse / Boeckverkoo-per / wonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel.

ANNO 1619.

Toe-eygeningh aenden Leser.

Vrolycke LESER: Also den wijs-gier SENECA in zyn Boexken van de weldaden ons leert, wat te bemercken staet in 't aen presenteren ende op-draghen van eenige gheschencken aen onsen vrunden; dat wy, te weten, niet een vrouwe de wapenen, ende een soldaet het spin-rocken in handen geven, ofte den huys-man eens geleerden Doctoors Boecken 't huys stuuren sullen; daer benevens oock te letten waer toe zynen vrundt best geneghen, ende wat hem meest aengenaem zy, gelijck als den Drincke-broers eenen helderen Roemer smakelycken Wijn, ende den Siecken eenen Heylsamen Leckeren dranck: So is het dat ick siende op den droeven aenstaenden Winter, en zyne lange avonden, oock niet twyfelende V.E. wel geerigh te wesen om de selfde met een vermakelycke lesse te verkorten: Hebbe goet gedacht dese soet-vloeyende ende vrolycke kluchten (by den E. seer vermaerden Rijmer *Gerbrant Adriaensz Brederode Sa:* gedicht) V.E. vrolicke Leser door den druck ghemeen te maken, want den Treurenden en soudense niet aenstaen, ten ware sy de selfde wilden gebruyken gelijck de krancke den Medicyn doen, te weten om hunnen swaermoedigen geest te verlichten, ende de bedroefde zinnen in den dool-hof van des dichters soete spreucken, en boerterijen wat te verlustigen: 't welke den mensche also noodigh somwylen ghedaen is als geene andere dingen. Want waert sake dat de aerde altyt met den Rym ende kouden sneeu bedeckt lagh, sonder 't zyner tyd oock het lieffelijck aengesicht des Somers te beschouwen; hoe soude zy ons eenigh aengenaem vrucht (die wy nu alle Iaren, God lof, so vele genieten) kunnen voortbrengen? Even alsoo gatet oock met den Mensche, die alsins verwardt zynde in sware bekommernissen soude vermageren, ia sy selven verkorten, ten ware hy hem (in 't gene zyn natuur dan meest eygen is) socht tusschen wylen wat te veranderen, en te vermaken. Ende wat is hier bequamer toe als dusdanige kluchtige spelen, die den Dichter so eygentlijck na 't leven heeft getroffen, datmen die lesende wederom in varscher daed waent te sien geschieden. O vaerdige aerdigheyt! onder dexsel van so soete en vermackelijcke kluchten de versnoode werelt te ontleden, hebbende alleen het ooghe op het gemeene beste, niet anders soeckende dan alomme de verbeteringe der velen bedorvene zeden. Noemt-

men zynen vrundt te wesen, die een uyt vrundschap vermaent van het gene hem soude mogen mistaen; Hoe veel te meer vruntschap wert V.E. aengename Leser bewesen van dees spelen, als die de misbruycken aenwysen, sonder nochtans hunnen Leser daer door beschaemt te maken: Ten ware oock yemand so ingenomen waer, dat hij ghelijck als de bassende honden met een steen ofte stock verboden zynde, te heviger wilde tieren: niet kunnende gelyden datmen hun in eenige deelen bestraffe. De krancke ende gewonden van den genees-meester pynlijck gehandelt werdende laet doch sulx gaerne toe, ten minsten hy mochte geholpen worden. Soo mede goedgunstige Leser, vindt ghy in 't lesen yets dat qualyck staet, berispt dat niet in 't spel, maer in u selven, ofte in de gene die sulx doen: anders zyt ghy als sommige Vlieghen ofte Byen, die voorby vliende de aenghename Hoven vol wel-rieckende bloemen, gaen sitten op eenen vuylen stinckenden mishoop, ende sien alleen op den uyterlycken onnutte schorze, niet achtende de soete noot, ende het rechte eynde waer toe dusdanigen spelen van begin aen zyn gemaeckt geweest. Neen Leser, wytet niet den Dichter, maer de verdorvene menschen, die sodanige manieren van doen gebruycken. Is 't niet een wonderbare saeck? ghy weet te seggen dat het qualyck staet yets onbequaems te verhalen, ende ghy kunt niet sien dat het quaet is het selve te doen. Laet af beminde Leser van sulck verkeert oordeel, ende bekent u gebreck, gelijck de Sieken doen, die op 't hoogste walgende van eenige goede spysen, siende doch andere de selfde met een soeten smaeck nuttigen, mercken wel hunnen afkeer niet by de voorgeschafte spyse, maer by haer eyghen selfs schult toe te komen. Welck doende, ghy my een oorsaeck ende lust sult geven vele andere vermakelijcke stucken van den selven Dichter, onder my berustende, in 't licht te brengen. Hier mede in alles V.E. billijck oordeel bevolen

V.E. Dienstwillige
CORNELIS VANDER PLASSE.

Onschuld, en Toe-gift

Tegen alle

Verstandeloose Waan-wet-Veters /

En

Garen-wijse Oordeelaren.

ICK heb, o waerde Vrindt, en Heer,
Op dit Voorslagh geen stoffe meer,
Heb ick 't na wensch niet konnen deylen;
Onkunde is 't, die hinderdt myn,
Geen werck hoe schoon dat het mach zyn,
Of daer sal somwyls yet an feylen.

Het is voorwaar geen vromer man,
Die meerder doet als hy en kan.
Ick heb het na myn macht geschreven,
Ghy die dit siet, erkauwt, of leest,
Zijt ghy begift met hooger Geest,
Den iongen Leerling wilt toegeven.

Verschoont, merckt ghy myn onverstant,
Niet veel te kennen is geen schant,
Maar die wel mach en niet wil leeren!
Heb ick my wat te veel verkloeckt,
Scheldt niemandt die te leeren soeckt
Van u, o kunstenrijcke Heeren.

Is yemand hoogh, en wel begaaft,
Wat baat dat hy zyn licht begraaft
Bekooren-maat voor ons gesichten:
Is u Vernuft so hel en klaar,
So steltet op de kandelaar,
Het sal ons duysterlingen lichten.

Hy is wel wijs, en waard ge-eerd,
Die ons het nut met vreughde leerd.
Gelyck veel oude kloecke Wysen:
't Is niet genoegh datmen 't vermeet,
Betoont met doen het geen ghy weet,
Soo sal u werck zyn Meester prysen.

Maar ghy die u voor wijs beroemt,
Om dat ghy eenigh laster noemt,
Of geleendt-wijslyck weet te melden,
Het geen in and're ghy begeckt,
Siet of dat self u oock gebreckt,
Ghy sult veel licht, so licht niet schelden.

Al zyn myn Rymen hoogh noch goet,
Noch niet be-honicht suycker-soet,
Maar geesteloos, wuft, en on-aardigh:
Ghy Heeren vroom, kloeck, spits, en wys,
Verdien ick schoon geen lof, noch prys,
Ick ben ten minst onschuldens waardigh.

Want niemand kan strackx Meester zyn.
Niemand en werdt goedt Chirurgyn,
Of hy en leerdt eerst doen, en scheeren.
Aenschouwt voor kunst myn wil en vlyt,
't Geen natuur schort, volmaackt de tyt
Of God, die 't alles *Kan verkeeren.*

Gerbrand Adriaensz Bredero.

G. A. Brederoos Klucht vande Koe.

Persoonagien.

DE GAEUW-DIEF. DE BOER.
D'OP-TRECKER. DE BOERIN.
KEESJE, BOEREN SEUNTJE.

DE GAEUW-DIEF.

Een Kruyck gaat soo langh te water tot datse barst.
Men treckt een Boogh soo lang tot datse stucken knarst.
De Steel-kunst doet zyn Meester de dood vaak verwerven.
Maar 't komt by 't huylen vande Honden niet dat de Kalven sterven.
Een van dese Heyens, die de luy goeder-gheluck seggen,
Die saghmen eens in myn hangd, en die wistmen uyt te leggen,
Dat ick om myn achtiende Jaar, van wegen eenige straf,
An een dwars-hout, door een hennipe venster, sou klimmen in myn graf.
Maar ick ben den dans wel lustigh noch ontsprongen,
Want ick ben noch noyt op myn Dievery bevongen,
Deur dien ick by de luy dus eerelijck koom uyt,
En al even wel so schuylter een Gaeuwe-Dief in myn huyt.
Ick kreegh lestent een buydt op de Reden-rijckers Camer,
Daer brack ick een kist op, met een breeck-beytel, en met een hamer
Die ick daer vond leggen, en ick lichte de kas
Van al de swaricheyd, daer sy me beladen was,
Ick stack het in myn Tas,, ick raakten daer me op 't hollen,
By de soete Spit-ruyters, die troetel-siecke Snollen,
Die wisten my so te pollen,, so dat ick op het lest
Al de bocht verslempten, en hiel dat lege nest.
Het was oock seker best,, dat icker wat voor poesten,
Dat arme gevangen geld, dat schimmelde, het roesten,
't Was wonder so 't verwoesten,, doen 't in zyn vryheyt quam,
't Geld was wel hartigh blyd dat icket so me nam.
De Rederyckers waren gram,, sy keken op mekaar,
D'een vermoedent op die, den ander weer op een aar.
Doe spracker een soete Vaar: mooglijck of hy hier inden hoop,, is,

18 M Split-ruyters,

En siet offer niet weer wat op zyn Cape de Grijps te koop„ is,
Want daar gedrang of geloop„ is, daar zynse garen by,
Hy! noch prijs ick die reyne listige Dievery:
Ick heb een reys gehoord datter te Lacedemonien een Wet„ was,
Dieder trouwen, om beters wille toegeset„ was,
Om haer Ingeboren voorsichtich en wijs te maken,
Te weten: so wat Dief of Fiel so behendigh kon taaken
Dattet niemand en sagh, vernam, of werdt gewaer,
Die werdendt wel afgenomen: Maer
Die 't so bot maeckten, dat syer op werden gevangen,
Die werden, sonder genaden, levendigh opgehangen.
Maar mochten nu een reys opkycken die ouwe Lacedemoniers,
Hoe duyvel souwenset maken met de Banckeroetiers?
Die 't so byster en grof de Mienteman ontstelen,
En om een Haver-stro eens Haes-op na Kuylenburgh spelen.
Doch Keyser Karel die stelden daer tegen een keur;
Datmen sulcke Dieven sou hangen in haar eygen Deur.
Want wie kan hem veur sulcke schelmen wachten?
En zynse dan oock veur geen Dieven te achten,
Die eenige drooge Waren, of lichte Saffraen,
In een verdompte vochtige Kelder laten staen,
Om dattet gewicht sou vermeeren in 't verkoopen?
En dese guytse Wisselaers, die dus onder haer vieren loopen,
Dees komen als ick, met een degelijck kleed onder 't volck:
En een is, as kackx, een Fransman, ende 't ander is zyn Tolck,
Daer hoortmen met een duytsche dolck lustigh op te beucken!
En die met Steenen botten, of die de Kaart kreucken,
Of die met een greep fraeytjes morst, en flenst,
Dat dunckt myn dat oock vry wat ande dievery grenst.
Ho dat is maer een wenst! sommige hebben wel ander parten:
Kyck, dat is klaveren, dat is ruyten, dat is schoppen, en dat is harten,
Of so veel witten, of so veel swarten.
En die een Spiegel achter zyn macker ande wangt„ set,
En luypt dan onder zyn hoed, en siet wat den ander in zijn hangt„ het,
Wat mien gy dat die gien verstangt„ het, die so arghlistigh speelt,
Ast al eseyt is, wat doet sulcken Tuysscher anders dan dat hy 't steelt?
En die Boeckhouwers, so wel oude als ionge gesellen,
Die 't heur Meesters ontschryven, ontdragen, ontellen?
Droegense allegaer Bellen„ men sou mercken dat de looste

32 CD Dierder — 36 CD wierden 't M werden 't — 37 CD gevangen, — 40 M Banckerottiers — 45 M voor — 48 M verdomte — 49 CD vermeerderen — 58 D herten — 63 BCDM dan hij 't steelt?

Oock schuylen en wonen onder de aldergrooste,
Ja seker de snooste„ dat sinne nou al rijcke Monseurs;
Daer gaeter een diel so prachtich over de Buers,
Dat kortelingh noch waeren Pelsers, en Schruers,
't Is wonder so het volck 't Amsterdam op de baan„ bromt,
Wie weet waar dat sommige haar snelle Rijckdom van daan„ komt?
Ay siet hoe dese laan„ kromt, sy het wel vijf en twintich bochten.
Gants wongden! hier omtrent heb ic een reys geweldigh gevochten,
Doen wy niet mier en mochten„ droncken wy 't met me kaar„ of.
O bloedt hoe sie icker uyt? Non forts, het is maar„ stof,
Flusjes veegh ick het klaar„ of. Ick ben verby de Kalck-„oven.
O ellemalementen, hoe kan Swart-Jan de arge schalck„ hoven!
Ick wil hier gaen in 't aldereerste huys,
En houwen myn dus wat eerelyck quansuys.
Ho, goeden Avend Oom.

DE BOER SIT VOOR DEUR.

Hoe? goeden Avend Maech, en een goet Jaer.
Gauw. Mach ick hier wel Herbergh krygen? *Boer.* O ia gy myn vaar.
Ick heb noch een moye braen Bout, en ien loutre Pan„ vis,
Met een Hieltje van ien Hammetje, daer noch lustich wat an„ is.
Gauw. Ay tapt men reys? *Boer.* Al ree Man. *Gauw.* Wat gevet Bier?
[*Boer.* Maer seven-Duyts.
Myn goe-Maet komt in huys, hoe staegy so as de guyts?
Of bin gy liever inde lucht? hou daer is ien stoel. A vous borst.
Gauw. Ick wacht het van harten. Ick heb natturelycken dorst.
Boer. Ho, gy drinckt datje steend. gy meucht wel voor man„ varen.
Gauw. Wel as ick myn best doe ick sou haast so een kan„ klaren.
Ay, schep noch een reys? want tappen is te veel werck.
Maar hoe hiet dit Dorp? *Boer.* Maer dit hiet Ouwer-kerck.
Wel van waer is de reys? of koom gy hier uyt speulen?
Gauw. Neen, of ia ick, ick koom vande Stadt van Keulen.
Boer. Van Keulen? he, he, dat geldtje myn broer, geluck toe.
Gauw. Ick wedge, as ick dat noch eens gesien heb, dat icket iou na doe.
Boer. O datje hier Seundaaghs waart, dan hebben wy sukken hovering,
Ho 't is hier nou niemedallen, inde weeck is hier gien neringh,
Maar alle heylige daeghs gaet hier de Veel met de Fluyt an boort,
't Gaet so ondeughdelycke moy, jy wilt wild worden dat gy 't hoort,

67 CD aldergrootste — 74 M Gans ontrent — 75 M meer — 76 DM uyt; Non fors het — 78 DM elemalementen — 85 BC geefiet D geeftjet M geeftje — 88 BCDM naturelycken — 97 DM sulcken

Ho 't is ien lust, ast hier vol volckx, en so wat drock„ is,
Hy myn wijf die ken so koken, ic loof niet datter noch sukken kock„ is.
Ick segh altemet, Moer, 't is wongder kijnt, datje so keunt!
Ja seydse: voor niet en heb ick niet by Stijn de braetster eweunt!
Ist niet vreemt datse so handich, en so knap klaar„ is,
Se maackt ien levendigh Hoen dattet in ien omme-sien gaar„ is.
De Ste-luy eten hier dattet an heur hart raackt,
Sy weten selven niet hoe hier de kost so smaackt!
Maar deuse Frebis, versin gy wel? die hettet hier hiel bedurven,
Het schijnt schier, versin gy wel? dat de Nering is gesturven:
Ja alle ambachten klagen, versinje wel? en zyn byster slap,
Maar 't is nieuwers slechter me, versinje wel? als met de tap,
'k Pleeg fray volc te krygen, versinje wel? nou krygh ic schuyte-boeven,
Met waeg-dragers, of snijers, die een hiele weeck om duyte„ troeven,
Trouwen ick heb, versinje wel? wel vyftich Veren op myn hangt,
Want dat bennen miest al Burgers, versinje wel? hier uyt het langt.
Ick segh somtyts, versinje wel? tegen myn wijf, o Soetje,
Hoe souwen wyt maken, molleken wy altemet niet een Koetje?
Wy hebbender daer after een staen, die so vet en glat„ is,
Ick wed om een vaen, datter sulcken Koe niet om de stadt„ is.
Maer doch Fijn-man waer wil gy morgen na heen?
Gauw. Maar wil ickge seggen: ick mien na Amsterdam te treen,
Om eenige Koomenschap die ick daer te doen„ heb,
Ic wou wel dat gy myn wat vroeg wreckten, also ic myn te spoen„ heb,
Want ick wasser gaeren met het sluyten vande poort.
Boer. Wel broertje slaapt vry op myn hals, seker op myn woort,
Ick wil me, ick selje te twee uren wrecken, so wy niet lam„ zyn,
So sullen wy immers wel te vyven te Amsterdam„ zijn.
Hoe soetjes valt den avent, niet waer? ay hoe soet.
Ay laet ons binnen gaen, en maken wat moet,
Ghy meughd wel uyt iou klieren gaen, soo 't iou te heet„ is.
Gauw. Neen die in zyn kleeren slaept, smorgens vroegh gekleet„ is.

EEN OPTRECKER SINGENDE UYT.

Mocht een man zyn Wijf verkoopen,
Gelijckmen Koeyen en Paerden doen,
Daer souwer so mennich te marckt loopen,
Daermen 't nou niet op vermoen.

103 DM wonder — 104 BCDM voor niet en heb ick by Stijn CDM braester — 108 M se weten — 109 DM dese CDM verdurven — 111 M versintje — 112 M versintje M as — 113 M versintje — 119 CDM after noch een — 122 CDM ickje — 124 CDM datje — 125 BCD ontsluyten M onsluyten — 135 DM menich

Gans lyden, hoe is een Man oock van een Wijf gequelt,
Een heelen dagh leydse myn so verhayd an 't hooft en leldt,
Om dat ick gisteren iuyst eens tot elven toe uyt„ was,
Daarom seydse dat ick een rabauwt, en een guyt„ was,
Een vleys-dief, een quist-goed, een spil-penningh, een door-slach,
[een snap-op, een gild,
Ist dan wongder dat een man somtyts raakt op het wilt?
Daerom spiegelt u vry, ghy vryers, eer u dit geschiet,
Hay banckt altoos, en trouwt van iou leven niet.
Myn wijf doet anders niet dan knorren, dan kyven, dan pruylen,
Dan rasen, dan klagen, dan suchten, dan kermen, dan huylen,
O 't is sulcken suur-muyl! sy het niet een soete beet an haer hiele lijf!
Gy sacht van iou lieffelijcke leven dagen niet sukken lielijcken wijf,
S'is lang-geneust, en dick-gelipt, met losse hangende wangen,
Men souwse op een drie-sprong setten om jonge Nickers te vangen,
Gy souwt sucken Venisje niet vinden, al socht gy de stadt„ deur,
Gants lichters, hoe koom ick an dit ansicht hangter een mat„ veur.
O sy is so vriendelijck, as een arm vol Katten,
Of as een oor-wurm, waraftich, ick segh iou datte,
Ick wouwer flusjes wat snobbelen, wat soenen, wat sabben,
Maer dese smaelijcke meer, deed niet dan byten, smyten, en krabben,
Ick seyden: Hoe gy wilt moer, wil gy niet, een ander wil gaeren,
En mit so snapten ick uyten huys, eens-klaps inde Travaeren,
En nou so loop ick so wat slingeren as een die half dol„ is:
Ic wil niet ophouwen voor de buydel leeg of voor myn gat vol„ is.
Dat is nou al even veul: Ick moet nou wat uyt hoye„ varen,
O bloet hier omtrent wonen sulcke overdadige moye„ snaren,
Ick sach hier korteling veel vreemde haren, hier int swarte paert,
Daer moet ick nou en reys gaen, dat is toch myn ouwe waert.
Laet sien, hier isset, hou, hou.

DE WAERDIN, GIERTJE VAN VRIESLANT.

Wie klopt daer? *Opt.* Ick ben 't Giertje,
Doet open Moer, selje kijnt, ay Liefste tapt myn en biertje.
Giertje. De Klock is elf uren, wy tappen so laet niet, 't is nacht.
Optreck. Nou myn Suycker-mongktje doet op, nou schaepje, ick heb de
[wacht,
Ick koom hier om een kanne-bier voor de Cordegaarde te halen.

137 DM Gantsch — 139 DM tot elven uyt — 146 DM dan suchten *ontbr.* — 148 DM lieflijcke CDM leelijcken — 151 CDM staet„ deur — 157 DM wiel garen, — 158 DM Tavaeren, — 162 M ontrent — 168 M schaepie,

Nou, nou laetmen in, hoe staeje so, ick selje wel betalen,
Nou Vriendelijckheyt doet op. genaevent Beckje. *Giert.* Ast is brief.
Hoe staet dese Mallert so. Heer wat sinje een malle pis-dief.
Hed, hoe rijdt myn dese man, nou staet stil, wat duysent schangden!
Waer mien gy dat gy bint? nou, segh ick, houwt iou hangden.
Nou Joosje wilje Bier of Wijn hebben so seghtet plat„ uyt
Of wil gy niet drincken, so gaet oock strax weer het gat„ uyt.
Optreck. Wel hey, mien gyt? hoe nou, ick loof niet dat gy sonder roy„
[bint,
As gy vriendelijck siet, so duncktmen dat gy wel eens so moy„ bint.
Haeltmen eens van 't ouwe geloof. *Gier.* Wat is dat? *Opt.* Delfs.
Wel binje daer alree? *Giertje.* Ick liep en taptent selfs.
Wel, a vous, ick brengie een reys een Bier om Joosie.
Optreck. Drinckt uyt dat soopje, also moer, wat so myn quirom-doosie.
Giertje. Wat dunckt u Roosie„ klaerden ick dat niet met een snaers?
Nou geeft myn een soen, Jan Soete-vaar! wat so veeght dat kijnt zyn
[naers.
Heer wat bin gy een moy Man! maer wat heb gy een sacht haertje!
Nou, hoe sit dese droogert so en leppert met dit staertje.
Nou wilje drincken, so drinckt, laet de Waerdin haer ploegh„ gaen,
Gy moet lustich slempen so gy wilt inde kroegh„ gaen,
Die wil, wil hebben, die moet wil doen, en geen geld „sparen.
Optreck. Nou goelicke Giertje, ick selt so louter as een held„ klaren.
Swick. *Giert.* Swack, een half bier in iou sack.
Optreck. Neen, al propertiens Moer, alle dingen met gemack.
Ick wil al myn goed niet teves verdoen, wat meugh gy dencken,
Dan wil gy myn een vriendschap doen, ick selje spelde-gelt schencken.
Maar, al even wel, waer is iou Man?
Giert. Maer die mocht hier niet langer bancken.
Hy is na Oost-Ingie, Heyn is 't Zee, de Botter geld twie blancken.
Optreck. Wel wies Kijnt is ditte? *Giert.* Maar Schele Jut, die is de Moer,
En de Vaar dat was hier Marten de Waterlandse Boer.
Se het hielle rijcke Vrienden, hoe wel sy schoon uyt krollen gaet,
Ja vande beste vande stadt, kijnts, sy wonen inde Warmoes-straet:
Tieuwis de Siep-sier dat's heur Oom, en Melis Klaesz onze Schepen.
Dan trouwen 't is niet nieuws, heur Moer had oock sukke grepen,
En heur Vaar was ooc vry wat snoeps, en heur breur hettet al verpult

---

171 CDM Nou, M Beckie. CDM Alst — 173 M schanden! — 174 M handen. — 177 M mient — 178 CDM Sint — 181 BCDM avoes, M brengje Joosje — 182 CDM Drinckt M soopie, BCD quierom-doosie. M quierom-doosje. — 183 C dunck — 184 BCDM geef — 188 DM so je wilt — 192 M propertjes — 193 CDM tevens — 199 DM hiele — 203 DM vervult

Dus ast al eseyt is, 't is ien weynigh het Geslachts schult,
't Is al ien out Soldaet, s'is met de Prins over de Maas ekomen,
Het was ien hiel rijck, rijck Monsieur die heur maaghdom het enomen.
Wat sy het so veel mannen dat syse niet tellen„ kan,
Sy houwt sukken stoet Vryers, en iong Gesellen„ an,
Daer is doove Jas, en mancke Klaas, en droncke Piet,
En Kees Jong-Klaas, Kees Dierten Seun, wel hy, ken gy hem niet?
Die Vlas-kooper opten dijck, die pleechter lang met te verkeeren,
Hy konder op ien nachje wel dartich guldens me verteeren,
Maar wat wast? zyn Ouwers kregen so haest de lucht„ t'huys,
En die brochten hem moeytjes hier after in 't tucht„huys.
Wel Joosje slaep gy? hoe nou? op. *Opt.* Ay lieve laet myn sitten,
Drinckt gy dat gy swiet, myn lust nou niet te kitten.
Giert. Wel an myn Vaer, so gaet leggen, ick selje morgen of„vegen.
Nou dat in myn, wacht iou ziel, daer koomt ien stof„ regen,
Wel op keel, meughdy nou gien bier? ick weet niet wat me schort,
Ick verlier al myn moy drincken, ick heb de helft wel gestort.
Hoe staet de Rekeningh? laet sien, een, twee, dry, dats vier,
Een Vaantje voor 't licht, een Vaan voor 't huys, en noch een bier.
De Ratelaer roept 2 uren van binnen.
Sus, sus, wat hoor ick? Ist anders niet, 't zyn de Stoepen,
Of hy pijn in zyn buyck het, deynck ick, waerom mach hy so roepen?
Nou ick mach gaen keuijeren na myn warme nest,
En slapen tot den dagh, dat dunckt my var het best.

DE GAEUWE-DIEF KOMT MET EEN GEMAECKTE KOE UYT.

't Zio, 'tzio, 'tzio, kom myn Biest, so myn biesje! so gaat voort,
Ick selge gaen brengen al stilletjes op een ander oort.
Jou Miester die mach wel snorcken, wel slapen, wel dromen,
Wy sullen, dus doende, wel te Cost-verloren komen.
De Boer die praeten myn so veel van dese verweende Koe,
So haest as ick hem sach kreegh icker groote sin toe.
Ick heb de hielle nacht vast wacker gelegen,
En ick heb de Koe met ene abelheyt gekregen,
Nou myn Biesge, so gae we, laet ons gaen tijen opter loop,
Seker die dus een Koe krijght, die het immers geen qua koop.
Wat duyvel, wat raad word ick op de dievery gevangen?

---

204 DM alst — 208 M staet — 211 CDM Dijck, DM lang niet te — 214 CD in 'Tucht„huys. M in 't Tucht„huys. — 215 M slaep gy? *ontbr.* — 217 CDM Vaer, so, gaet — 228 BCDM selje — 231 M verwende — 234 DM gekreghen: — 235 CDM loop. — 237 DM wat raedt? M op die gevanghen,

So ward ick as een Koe-dief, in een Koes-huyt opgehangen.
Ick mach den armen Boer zyn vette Koe weer geven.
Sou ick stelen, en weer langen? dat waer 't eerst van myn leven.
Ick wild Lood-velt opgaen, so ben ick 't Amsterveen terstont.
Neen, daer liep ick de schouwt met zyn hongkt inde mont.
Ick sel de Koe hier ande Hoy-bergh vast„ maken,
En hem daer na verkoopen, al souw icker om an een bast „raken.
Nou Koe staet stil, hier is ouwt Hoy, dat 's immers goe kost,
Meugelijck wordy flus met een aardigheydt verlost.
Nou ick wil weerom na myn slaep-ste gaan keuijeren,
En blyven op myn bedt, wat gangs-oogen, en leuijeren,
Of slapen tot den dagh, tot my den Huysman wreckt.
Nou lustigh met een Hongts-draf na huys gereckt,
Van zyn leven sal de Boer myn aricheyd niet weten,
Want gister avent laet gaf hy de Koe noch eten.
Wel waer na, deynck ick, mach ick so lang„ staen,
Wil icker wesen, so moet ick duschen gang„ gaen.

HIER IS WAT RUSTS, DE BOER WORT WACKER:

Hay, ha, he, wel hay, hoe slaep ick dus, 't is laet,
Op, op, op, hou Fyn-man, hou, op, op, wel op myn Goe-maet,
Hou, hou, hou, op hy geest, 't is lang genoegh geslapen.
Gauw. Gants lichters, o bloet, sietmen hier een reys leggen en gapen,
O lyden, ick heb sulcken vaak, ick ben huvrigh, en grilligh,
Maer ick moet lijckewel op, al gewillich of ongewilligh.
Hoe vaertet Huysman, bin gy klaer?
Boer. O ia ick, Reys-broeder, terstonden an,
Hier ben ick voor den dagh, nou gawe myn deughdelycke Man!
Hoe begint hem 't vrolijck licht vande duysternis te scheijen.
Ho Maatje, volght my na, ick selge moeytjes leijen,
Hou daer Lansert, daer is voor de hongden een moye stock.
Siet Broertje, dat is gang, volght gy so wat stijfjes in myn sock.
Gauw. By gedt, Huysman, gy kent wel lustigh anstooten,
Ick bin me wel een goet looper, ick mach me wel over myn koten,
Maar na dat icket ansie, o myn, gants sacker sinnen,
Soudt dus lang duren, Maegh, gy soutet myn wel of winnen,
Dan ten mach noch gien nood, treed vry louter voor,

238 M als — 241 DM wil 't *ook* BC Lood-velt *doch lees:* Loop-velt DM Loop-veld — 247 M Nu CDM keuyren, — 248 DM leuyren, — 249 CDM mijn — 251 BCDM sel DM arricheyt — 252 CDM gisteren — 258 M Gantsch — 261 CDM terstont — 262 CDM bin — 264 DM moytjes — 271 DM mach oock gien nood

Ick set myn voeten strix strax in iou spoor.
Maer hoe vaertet Oom, willen de maets hier wat vechten?
Boer. By go iase Maatje, je hebt hier sucke besuchte kittige knechten,
Die so wacker snijen, wat, thet gien bescheyd,
Daer is hier Hans Poodt, die hetter noch lestent ien neer eleyt,
Ackermenten hier zyn sulcke maets, 't is je niet te seggen,
Se durven, as de kaers uyt is, wel een stoot-werckje in 't hongdert leggen,
Maer ick hou daer niet of, ick vecht liever moeder naeckt,
Ja ick warachtich Joosje, ick heb wel een Kijnd over velt emaeckt,
Wel eer con ick de meysjes lustich inde wey„ locken,
Wy vochten dan so soetjes, wy riepen om gien schey„ stocken,
Maer myn Breur, Moy Lammert, en is daer van de man„ niet,
Die is schier vervaert as hem een reys een meyt an„ siet.
Nou lestent hadde wy de Buur-Jonges te gast op Rysen-bry,
De Meyde badden him, en seyden, ay Moy Lammert komt toch by?
Maar hij ginck an 't Roor, en sneet een stick, en ging daer me na veur,
As hy dat op had, nam hy zyn aers in zyn narm, en ging deur.
O 't is sukken wijsheyt, hy gaet nummer meer van zyn teem,
Hy komt by gien giesten, hy hed al een angdere veem,
By maats die in een hiel Jaer geen stuyver verteren,
En dat versoorde volck, spreeckt staagh op elck ien zyn kleren,
Wel seyd den ien: Of dese Jan de Backer hem selfs nouw wel kan?
Ja siet, om goos-wil, hy het al me al ien ferwiellen broeck an.
Ja sommige die makent noch wel helft te grover,
Daer is niemet die sy niet wardeynen, en halen over.
't Zyn wyven van mans, dat seggen, trouwen, heur eygen buuren,
Dan 't zyn weer goe kinderen, sy helpen haer meysges de potte-banck [schuuren,
Sy vernemen na elck ien heel histich, en hiel snel.
Gauwd. Om de waerheyt te seggen, sukke maats kan ick t'Amsterdam
Daer isser so ien diel, so ien hoop ouwe klouwers, [oock wel,
Wankt dat volck en hylickt niet, dus werdense goet ouwers,
Heer sy zyn so waan-wijs, so neus-wijs, so gloorejeus, 't is wongder!
Maer altemet loopter so wel ien hancktvol mallicheyt ongder,
Neen seker ick prijs niet datmen 't geld ruymschottelt verslempt,
Maer ick haat de geen die op elck schrolt en schempt,
Doch 't is de rechte wraak, dat die steets een yder laakt,
Dat die van andere weer wert leelijck uytgemaakt.
O Huysman, hoe hiet dit huys? *Boer.* Maer dit hiet Kost-verloren.

273 M vaerret — 274 BCDM ic (*drukfout voor* je) hebt — 278 M als — 281 BCDM meysjens — 282 CDM soetiens — 286 M Lambert — 287 BCDM stuck — 288 M Als — 290 DM had — 292 M spreeck — 294 BCDM hy het al mee een ferwiellen broeck an.

Gauw. Maer waerom? *Boer.* Maer het stonger ierst qualyck geschoren.
Gauw. Ooms kijnt, tre gy wat soetjes voort, ick moet hier spreken an,
Ick souw gaeren wat gelts hebben hier van een Man,
Hy geeft noch hy en biet, en de Renten vermenichvuldigen,
Ick moet nou geld hebben, 't baet kackerlacken noch ontschuldigen,
Want ick mien op dese marckt al hiel veel te besteen.
Boer. Wel an Burgers kijnt, ick sel so wat voor uyt gaen treen,
Maer ay komt strax weer. *Gauw.* Ick ga, ick koom onger ienich.
Boer. Gangs bloet, Maatje, ick ga so nood al moerlijcke lienich.
Hier woont Lange Dirck van Diemen, die rijcke Boer,
Hy hed een hiel halfvat vol Rijckxdaellers begraven in zyn vloer,
Elementen hy houwt so veel van de rongde schyven,
En hy is so karigh, hy souw op een Luys wel doot blyven,
't Is sucken gierigen honckt, en so hooch-hartich, ick weet niet hoe,
Al vil hy over iou, hy souwje niet eensjes spreken toe;
Hy houwtet met niemet, dat bleeck wel an Dibberich Joosten
Zyn Susterling, die sieck was, en hy wouse niet troosten,
En hy is tegen de Schamelle-luy so bitter en so straf,
Hy souw miennen dat hy beroyd was, dat hy wat om gods wil gaf.
Daer is Pied Quist-goed, die vrijt zyn dochter Magre Grietje,
Dat is sucken hangdeloose tedt, sucken wieck-ebacken, sucken weetnietje,
Sucken bedil-al, sucken suur-muyl. Maar s'is weer goet vaars,
Sy lacht by hoy, en by gras, dat 's goelickjes tweemael 's jaars,
Soose hum krijght, hy sel 't brood wel uyt de schimmel houwen,
't Is een goet etend gesel, en hy siet wonder gaeren vrouwen.
Hy mach zyn natge en zyn drooghje wel, hy eet al Coorentje groen,
Kan Lange Dirck wat winnen, Piet Quist-goed selt wel verdoen,
Gelijck as Jelis Francxsz Licht-hart, ginder op S. Teunis dijck,
Die Mary Mosels trouwden, die byster moy was en rijck,
Want heur vaer die haddet suynich bespaert, en bediselt,
Hy had veul sticken van achten op voordel oppewisselt,
As hy ouwt gelt wist, hy lieper om of hy sot„ was,
Hy rusten niet voor dattet in zyn pot „was.
Nacht en dagh was die man met zyn geld bekommert,
't Is waer hy sturf wel rijck, maer hy was al seer beslommert.
Maar Jelis Licht-hart, die was al hiel van een angdere sin,
O bloet, hy maacktender so haast een redderingh in.

---

318 C Gans DM Gants — 320 CDM Rijcxdaelders — 321 DM ronde — 322 D hy so op CDM wel *ontbr* — 324 CDM viel — 327 DM Schamele — 330 DM sulcken (3 ×) — 331 DM suursmuyl — 332 CDM tweemaels jaars — 334 CDM wongder — 335 BCDM het eet — 337 M S.Teuns — 339 BCDM bedisselt — 340 CDM voordeel opgewisselt — 341 DM Als — 345 CDM angder — 346 BC maackteder

't Was een lanst vande Prins, hy can een kan door de glasen lappen,
Hy kon vier vaan so haast drincken, asse de Meyt kon tappen,
't Was sucken Coop-al, sucken Snoes-haen, sucken wey-man, sucken
Dan ick denck niet datmer in 't ouwe Testement van leest. [geest,
Hy leyde so gaeren een blaatje, een geftimpje, en roemsteekje,
Een ticktackie, een verkeertie, een troocentie kon hy uyt een eeckje,
Hy tuysten, hy wedde, hy ruylde, hy sammelde hiel fray,
Hy was een wildschut, een doel Heer, hy schoot oock na de Papegay,
Hy quam by groot hans, by kleyn hans, by Boeren en by Heeren,
't Was een rechtschapen Man om een hulck me te verteeren,
Hy was altemet een viertien dagen inde Kroech,
En dronck Brandewijn, Taback, een hielen dach van smorgens vroech.
't Gebeurden dat hy eens droncken by een lichte koy te bed„ was
Waer van hy so deerlijck, van twee ionge Dochters besett„ was,
Immers 't goetje raackten op, hy verdronck zyn wijfs ringen, en rocken,
En hy hulp heur allebey hiel iammerlijck ande poćken.
Somma, Vrecke-bart was het goed te vergaren een lust,
En om dat op te krygen, had Licht-hart nacht noch dach rust,
Seper 't is mier kunst 't gewonnen wel te bewaren,
Dan veel te konnen winnen en niet te konnen sparen,
Trouwen men sietet veeltijts 't geen dat een gierich mensch bespaart,
Dat daer een sluymer, en slemper dickwils wel of vaart.
Wel waer na mach myn Macker so lang wachten,
Ick gis dat de man met het geld niet seer sal iachten.
Dit is Bonte-botters huys, ick wil in dese krompt
Gaen leggen, en wachten tot dat myn Reys-broer kompt.

HIJ GAET LEGGEN OP 'T TOONEEL, DEN ANDER KOMT MET DE KOE ACHTER HEM UYT.

Pots Longeren, hoe wil ick nu speulen vande versierde,
Hoe dat ick tegen de Boer om geld raasde, en tierde,
En hoe dat myn de Huysman met kracht en louter gewelt,
Dese Koe dwong an te nemen op rekening van myn geld,
Maer, o sacker lyden, wat sal ick doch met de Koe beginnen?
Ick durf hem niet verkoopen, al mocht icker 50 guldens an winnen,
Want ick bin 't Amsterdam, om myn boevery wel bekent,

---

350 BCDM testament — 351 DM blatje, BCD geftempie, M geftempje, — 353 D samelde — 354 DM doel-heer — 357 BCDM veertien — 358 DM smorgen — 362 BCDM hielp heur, arme sloof, hiel iammerlijck — 364 CDM En om te krijghen, had — 373 DM spelen — 374 CDM teughen

Besongder op de Osse-marckt, of daerom trent,
Ick sel de Waert, so schoontjes praten toe:
Dat hy myn selfs gaet verkoopen dese Koe.
't Is nou goelickjes een kartier uyrs geleden.
Nou wil ick by hem wesen, so moet ick wat an treden.
Hy Ooms-kijnt, Ooms-kijnt. *Boer.* Wel Maegh bin gy daer,
Ick miende warhaftich dat gy after gebleven waer.
Gauw. O hongdert Turcken! o gaats sacker koeck en Vygen,
Hoe quaet ist huyendsdaaghs geld uyt de luy te krygen:
Ick vraaghde met een beleeftheyt, Huysman komtet iou pas,
Dat geld nou te geven, dat over Jaar al verschenen was?
Maar die sackereelde Gaffel, die loochendet, hy wout ontkennen,
Ick sey iou Kinckel, de Nicker moet iou schennen!
Missaack gy 't iou schelm, iou Kneuckel, dat doet de droes,
Ick het Ruyntje van 't stal, want de kop was myn so kroes,
Ick torrenden hem na 't gat, ick gingh hem na de huyt„ tijen,
Hier Veen-vos, seyd ick, geeft geld, of ick selt daer uyt„ snijen.
Terstont vil die loose Kaerel op zyn bloote knien,
Je souwtie slap gelacht hebben, had gy de Boer esien.
Heerschip, seyd hy, verschoont myn ionge leven,
Ick selje een moye vette Koe in betaling geven,
Ick heb warachtich gien geld, ick heb seker gien geld in huys,
Ja niet een Hollandsche duyt, gien helder-penning, noch kruys.
Immers zyn wijf con myn so moeytjes bepraten,
Dat ick my met de Koe genoegen most laten.
Het moeyt myn warachtich, ick bin schier bedroeft,
Dat gy hier so lang na myn gewacht hebt en getoeft.
Boer. O seker 't is een moye gladde Koe, hy is al wel gemiest,
Hy het vry wat op zyn schilde, 't is wel een deughdelijck biest,
Hy is wel in zyn vleys, zyn kost is hem wel bekomen.
Met oorelof, Lansje, voor hoe veel heb gy hum angenomen?
Hy is overdadich vet, ia dat ick 't niet wel en wist,
Ick seyde 't is myn Koe, seker me dunckt hy ist.
Gauw. Heer-waerd gy mist, waer souwt gy u wel toe neygen,
Ele-man, schijn bedrieght, daer is meer gelijx as eygen.
Boer. Ja wel ick kan niet kallen, maer as gy hum wel bekijckt,

---

380 DM Besonder CDM daer omtrent — 381 DM toe, — 384 DM Nou, wil — 385 DM jij — 386 CDM Ick mien waeraftich — 387 BCDM gants — 388 BCDM huyensdaeghs — 389 BCD iou te pas — 389 M komt jou te pas — 391 BCDM sackereele — 393 CDM Missaeckt — 394 BCDM *ook:* het — 397 CDM viel — 403 CDM moytjes — 404 CDM moest — 410 BCDM oorlof, DM hun — 413 C wist, M mest — 414 DM daer is meer as eyghen — 415 M hun

Ick segh noch dat hy myn Koe van aansicht wel gelijckt,
Dan ick ontgeeftme, want gistre laet gaf ick hem eten.
Gauwd. Dat sum recht Huysman, ghy moetet oock vergeten.
Hoe vreemt loopt dese dijck, wat seylt hier mennige schuyt,
Hoe vaeren dese witte-broots Keyeren met heur Jachten uyt,
Hoe heerlijck doet hem de stad op, met al die nieuwe huysen.
Dit hiele landt, hoor ick, wert gehouwen met dycken en met sluysen,
't Is wongder, niet waer, hoe fray sietmen de Zuyer-kerck,
Met die witte steenen tooren, 't is wel een treflijck werck!
Hoe flickert de Son met weer-lichtend geschimmer,
Op die verglaasde daken, en op dat nuw getimmer.
Ick heb hier langen tijt in dese stad verkeert,
En ick was by de mieste geacht, en wel begeert.
Wat duycker, sel ick hier dan met de Koe gaen loopen,
Dat durf ick niet doen. Ay Reys-broer, wil gyse verkoopen?
Ick selje een drinck-penningh geven, wilje Heer Waert?
Ick sal u verbeyden inde Herrebergh vant Swarte Paert,
Wat gy meer as negen pondt kondt bedingen,
Daer sullen wy lustich voor van Aaltge singen,
Altoos Lansje, versta gy wel, een Daalder staet vast.
Maer myn Goe-maatje, wat ben gy een arige gast.
Boer. Wel geeft myn de Koe, ick selse iou by gedt so lustich
Uyter hangd verkoopen. Ick sie wel Maegh gy bint rustich.
In 't swarte paart, dat's myn Herrebergh, wacht daer fijn man,
Gedieuw, ick sel sien hoe ick de Koe best verkoopen kan.

IOOSJE, DE OPTRECKER, WERDT WACKER IN 'T SWARTE PAART.

Gants slijden! bin ick hier noch! o gants sacker venten,
Ick durf waerachtich niet thuys comen, so sal mijn wijf parlementen,
O bloet, hoe wilse raesen, een mensch die mach verwilderen,
De Nicker is oock so lelijck niet asse hem wel schilderen.
Giertje tapt een Kanne-wijns. *Gier.* Wel hoe dus, smargens vroe?
Optreck. Wat het de Duyvel het paert ghegheten, hij eeter de toom oock
Giertje tapt, ick selje betaelen as een Man met eeren. [toe.
Giert. Wat so de vellen, op een qua merrickt moetmen wel teeren.
Optreck. Komt hier mijn Moer, komt sitten an mijn groene„ sy,

---

416 M van *ontbr.* — 417 BCDM hem noch t'eten — 419 DM menighe — 423 DM Zuyder — 424 DM treffelijck — 426 DM dacken nieuw — 428 CDM die mieste — 433 CDM kon — 434 DM Aalge — 436 DM jij CDM arrighe — 438 BCDM Wter — 440 BCDM die koe — 441 C slysen! DM Gans slijs en! — 445 DM smorgens

Giertje. Ast is vaer, so krijch gy met eeren het soene,, vry.
Joosje, ben gy wat vriendelijck? gy bint goet wijfs, en vry wat goet soens,
Optreck. Giertjen, ick word so tochtich, seecker myn lust nou wel wat [groens:
Heer hoe gaen mijn ooghen in gras-duynen graasent,, weyen,
Men souw wel Petercely leely in jou aasent,, seyen.
Gy bint so epronckt, men souwje wel an voor een rijcke pop,, sien.
Giertje. Maer wat bin gy een reyn man van neus, en van ooren, en van [op,, sien:
Gy hebt sulcke flouweelen opslaegjes, met damaste kousebanckjes,
Met sulcken sattynen neus, vol dyamanten, root, en blanckjes,
Ick gheloof niet datter kostelijcker aasingt inde stadt,, is,
Ist niet jammer dattet soo ghequelt vande madt,, is?
Optreck. Nou Giertje soenmen of, wel wil gy dan geen Peys?
Giertje. Die om podden te marrickt gaet, is wel belust om vleys.
Nou, hangt uyt de quist-quas, stil myn goe maatje.
Ick geef wel snack, voor back, met een slordich praatje.
Ick slacht de ouwe wagenaers, ick hoor gaeren 't clappen vande swiep,
Het mach myn niet heugen dat ick lest by een man sliep,
Hanght vande banck, het vleys is verkocht.
Optreck. Wel Giertjen, hoe dus? weyger gy een kunst, een tocht?
Jaesie! schurft is haest geraackt, nou moer, hoe bin gy so quaet?
Gy meuchtet mijn een reys weer doen ast jou beter staet.
Giertje. Ick danck jou vaar, dat gy mijn ouwe vel niet en versmaet.
Optreck. Wel Giertje, gy bint noch jeuchdelijck, ja by gants velten,
Men sou noch wel botter in jou mont kennen smelten,
Wy hebben niet uyt ons klieren geweest vande hielle nacht.
Giertje. Wech, wech, gy mallert, wech, uyt mijn schuyt, gy bederft
Neen vaar, wij mencaar niet, gy hebt sin in wat jongs. [myn vracht.
Optreck. Al reelijckjes, hoe ist met iou al, wat gedt seghen ongs,
Gy bint so gy bint, gy sout mijn genoech te pluysen,, langhen.
Giertje. Dat's waar, in ouwe pelsen kanmen oock wel luysen,, vangen,
Maer het jongh is vriendelyck, vrolijck, en beknopt,
Ay stil een reys Joosje, mijn dunckt daer werdt gheklopt.
Gauw. Wel hoe ist hier deynck ick, of hier yemant in,, is,
Mijn dunckt dit tot Vriessche Giertje de waardin,, is,
Goeden dach in huys, wel is hier niemant inne?
Giertje. Ja's Kaalis kynt, ay lieve komt mee binnen,

---

455 DM epronck — 465 DM wagenaers, hoor — 468 BC gy een langst een tocht? DM gy een lanst een tocht? — 469 BCDM Jae sie! — 476 *ook* BCDM wy menkaar niet, 485 DM binne,

Hier is noch mier van iou vollick, vande breyde kous.
Het zegendje bier. *Gauw.* Ick dangkje, dat is gard wous.
Ick heb van daagh niet een kruymel ghedroncken.
Avous lansje, een halfje, ick selder niet langh mee proncken.
Sie dat is uyt, en mijn lippen syn noch hiel droogh.
Giertje. Ja beter dat uyt dan een goet man zyn oogh,
Gy hebt trompetters wangen, en bierdraghers lippen,
't Is onmoghelijck dat jou een drop sou konnen ontslippen.
Gauw. Wel wat is dit! as ick mien datmen de milt steeckt,
So byten my de luysen, dat mijn 't hart breeckt.
Daer bijtmen een vreemde, en myn eygen mach geen beurt krijghen.
Giertje. Y gut eele geest, gy praet vanden ontijghen.
Gy mocht van jou leven niet beter komen slaach,
Hoe komtet volck by mekaar, hier is huych by haach.
Die ouwe spreeckwoortjes selden lieghen,
Selden sietmen uylen by vallicken vliegen.
Optreck. Daer men me omgaet, daer wortmen me ge-eert,
Men acht de man na 't vollick daer hy by verkeert.
Giertje. Ja, ja, sulcken waert, sulcke gasten.
Sulcke dieven,, sulcke basten,
Sulcke schepen,, sulcke seyllagie,
Sulcke kocks,, sulcke pottagie,
Sulcke Bruyts,, sulcke Speelnoots, dat's al recht,
Suck man, suck vis, sulcke meester sulcke knecht.
Want dat is gewis, de dingen die teghen menkander strijen,
En mogen menkaar in 't minste luchten, noch lyen.
Nou Gijsje, segh ick, laet die vuyle mannieren,, staan.
Gauw. Ay Giertje laet ons een half uurtie uyt ons klieren,, gaan.
Optreck. Sy weet niet wat sy wil, sy staet vast en bepeynster.
Giertje. Neen vaar, 't isser niet in te werpen as ien bal in een veynster.
Gauwd. Ay lieve laet Lubbert eens gaen inde wey.
Giertje. Neen vaar, ghy sult wel vijsten al eet gy geen prey.
Men sel daer wel liever, ja liever kyeren mee stillen.
Optreck. Nou Giertje, laetet hem een reys doen, om mijnent wille.
Giertje. Ay sus, daer wert gheklopt, of sou ick wel hooren,, mis,
Maer of deuse knecht al drooch after syn ooren,, is.
Gauwd. Wiljet doen, sie daar, ick selje een schellingh in je schoot,, smyten.
Giertje. Wel as een mensch veech is, een luys sou hem doot,, byten.
Nou drinck een reys om, siet hoe dat biertje gylt.

495 DM buyten — 496 DM vremde — 497 C hy praet — 504 DM sulcken gasten — 509 B sucke vis, CDM sulck man,, sulcken vis — 512 DM vuylen manierey — 513 DM kleren — 519 C Gou Giertje — 522 CDM Wiltet

Gauw. Siet daer kynts, dat's gheklaart, wel heb ick daar in ghequylt ?
Een hieltje? dat is te veul, maer met twee klockjes een half?
Optreck. Ick wil liever met iou drincken, as met een nochteren Kalf.
Hy leeft met de Kan as een Krijschman met een daggen.

DE BOER KOMT INDE HERREBERGH.

Giertje. Siet hier, siet hier, hier komtet varcken ongder syn maghen,
Ay sit wat Huysmans kijntje, hoe dus, gord bescherm is.
Wellekom Dirck Tyssen, wellekom broertie in onse kermis.
Gauw. Wel Dirck Tyssen, hoe isset met de Koe afgheloopen?
Boer. O Bloedt! ick had sulcke moeyte eer ickse kon verkoopen,
De Vleyshouwers die trentelde, en dongen, daer was geen raet„ toe.
Daer wasser ien die boodt tien ponckt ried gelt, ick seyden, ic slaet„ toe.
Hij gheeft hem de buydel met gelt.
Nou vaertie deynen, en seghter niet een woortje teghen,
Al haddet mijn eygen Koe geweest ick had niet meer ghekreghen.
O myn goe maet, 't moet duyster wesen daer ick dwalen„ sel.
Gauw. Waerdinnetie ick hebt, daer icket mee betaelen„ sel.
Laet ons nou een reys, WIE WIL HOOREN SINGEN VAN VREUCHDEN [EEN NIEUW LIEDT,
VAN EEN SOO LOOSEN BOERMAN, wel hy, en ken gy dat niet?
Boer. Mijn lust niet veel te singen, 't is noch te vroech mijn borst,
Ick heb vaack in myn tangden, ick heb sucken varkens dorst.
Gauwd. Doet myn eerst bescheyt, siet selfs oft een half of hiel„ is.
Wat so, een nochteren dronck is soo goet as een siel„mis.
Boer. Maer wat bin gy een ruych schaep! hay Avous langst,
Kijck, so voor ghepepen, soo na ghedangst.
Optreck. Ick heb hier de kan, ick bedanckje mijn Heeren.
Gauwd. Met sulcke Heeren, moet ghy jou ghelt verteeren,
Ick sie dat gy geesten bint, en de Koe het wel ghegouwen,
Wy willender by get, een lustige sluymer afhouwen.
Waerdinnetje schaf op, 't is eveliens vleys, of vis.
Giertje. 't Is mijn verboden te schaffen datter niet en is.
Gauwd. Had ick twee platteelen, ick haalden twee cappoenen,
Met een schape-schouwer, wat het mach syn Suster soenen.
Tot Pieter de Kock daer is gemeenelijck wat gaar.
Boer. O bloemer herten, hadden wy wat te bancken soo waeren wy klaer,
O pots-nickel, hoe souw so een lecker beetje smaken.
Optreck. By get speulnoot, gy sout mijn tangden wel wat'rich maken.

528 BCDM Krijghsman C dagghen. DM daghen. — 535 DM seyden, slaet„toe — 550 C beesten DM besten — 552 M evellins

Giertje. Wel maats ick heb vande nochtent noch niet ontbeeten,
Sou gy dus langh praten, ick kreech oock wel lust tot eeten.
Wil gy twie betielen hebben? *Gauwd.* O ia ick, gants sacker loot.
Giertje. Houw daer mijn groote maat, ick hebber geen meer soo groot.
Gauwd. Maar sal ick dus gaan loopen, de luy selle myn nae roepen,
Sie dat is een lecker tant, die gaat uyt snoepen.
Boer. Ay eele geest lient hem jou mantel wat,
Hy zelder niet veerder mee gaen, as in de stadt.
Wy selle mekaar terwylen een reys toe-pullen:
Gants slichters, as hy weer komt, gut hoe wille wy smullen.
Optreck. Houw daer myn broertie, siet datie haestich vliet,
Maer al even wel vergeet het weer-brengen niet.
Boer. Wat, ick geloof niet dat gy die fyn-man daar voor an siet.
Optreck. Wat bin gy mal! 't is myn mannier so van spreecken.
Gauwd. Wel an, dat is gangh, hoe wil iou dat ghebraan opbreecken.
Ick gae eensloefs nae de lommert, of na de diefjes vaers:
Daar koom ick altemets so eens: somtyts wel tienmael 's Jaers.
O gangs lyden, hoe wil die Flaers, die waerdin kyven.
Ick laet myn mackers voor 't ghelach te pande blyven.

BINNEN.

Boer. Waerachtich Giertje, gy bint so snobbeligen waerdin.
Giertje. O dat mach ick lyen, sey de Meyt, dat gy my soent daer ick
Maer anders sou ick quaet wesen: Hoe vaar gy Joosje? [by bin:
Optreck. Al wel moer, ist met soenen te doen, ick soen oock wel een
Y get Huysman, gy klaart dat lustich, gy bint al een giest. [poosje,
Boer. Voor niet en heb ick by de Vlamingen geen Retrosyn gewiest.

Ick brenght u eens met een discordatie,
En ick hoop, ghy sultet wachten plaan,
Al en is dit geen fraeye arguwatie.
Ick brenght u eens met een discordatie,
Ja al maack ick weynich dispensatie,
So sult ghy 't annemen saan,
Ick brenght u eens met een discordatie,
En ick hoop ghy sultet wachten plaan,
Gy syt mijn alderliefste graan.

Optreck. By get Huysmans seuntje, dat kost iou wel een vaan.
Maar secht myn een reys, heb gy oock in Vranckrijck verkiert,
Waer heb gy dat overdadich kostelijck Fransoys geliert?
Boer. Dat heb ick geliert by de maets van onse Kamer.
Optreck. Daer wil ick mijn kyeren oock senden, dat's veel bequamer

568 DM sulle — 569 BCDM Gants lichters, M als — 573 CDM manier — 577 DM Waerdinne — 584 DM niet een — 586 CDM sullet — 592 CDM sullet

Dan dat icker sou stueren over Zee, over Zanckt,
Asmen dus moy Francksoys kan lieren in ons eyghen lanckt.
Boer. De loffelijcke Philosophije,
Die verdrijft de ingnorantie,
Zondere edele Clergye.
De loffelijcke Philosophije,
De ab'le Poeterije,
Die is vol matery, en substantie,
Vol gratie en vol playsantie.
Optreck. Ick verstae de helft niet, behoudens uwer gunst.
Boer. So doet oock al 't gemeene volck, die weten van geen kunst.
Ick spreeck Rondeelen van twaelven, of van viertienen,
Wilger een hebben van vierentwintich, ick selse u verlienen.
Ick spreeck Sonnetten, en Balladen uyt de vuyst.
Optreck. Voor deuse tyt Dirckje, ben icker niet mee verkuyst.
Den eenen Cappoen, die mien ick louter op te snappen.
O eelekaerten, hoe willen de seentjes en beentjes knappen.
Boer. Ik sel mijn wel lyen allienich met de schapen bout.
Giertje. 't Andere hoen past op mijn, 't is ghenoech dat hy het doopjen [hout.

JONGHE KEESJE, HET BOEREN SEUNTJE, UYT AL SCHREYENDE.

Goe-luydtjes heb gy myn vaar oock ghesien?
Emme gy Jonge, nou laet my betien,
Ick heb al de wech gaen legghen en grynnen!
En waar dat ick loop, ick kan mijn vaar niet vynnen.
Ick wil gaen in zijn Herberch, inde Stee,
Daar hy mijn nou lestent had ghenomen mee,
Dat was in 't swarte paart, en dat is hier.
Gants lyden Vaar, o menschen! gae gy noch te bier?
Boer. Nou hangden uyt de monckt, hoe staet de lecker soo en pruylt,
Nou grijnsbeck, komt hier, hoe leyd de jonghe so en huylt,
Keesje wil gy eens drincken? nou as een man, tsus, tsus.
Wat schort myn seuntje, wel keesje, hoe grey gy dus?
Hoe sie gyer dus uyt? dus begrobbelt, en bekreten?
Wat isser Jongen, seg, het yement jou ghesmeten?
Kees. Neense vaartje, ick droegh huy nochtent 't voer byt„ stroo!
I wilje thuys komen myn schaam'le moer kryt„ soo?
Boer. Wel waarom? *Kees.* Maer die Mieste-Koe, die ons was bevolen,

601 DM Philophye — 609 DM ghemeen — 612 DM sprack — 617 CDM *Optrecker.* 't Andere *enz.* — 619 DM mijn — 620 M grijnen! — 621 DM ken — 629 D kesje 630 BCDM sier gyer — 632 CDM nochten — 633 CDM komen, — 634 M wast

Die is te nacht van de dieven uyt de stal gestolen.
Boer. O gants vijf-menten! gants swongden! docht ick dit niet.
Ick loof niet dattet van syn leven is gheschiet,
Ick verkoop mijn koe, ick brengh hem 't gheldt, 't scheen dattet myn [lief„ was,
Wie souw durve dencken, dat so eerlijcken man een dief„ was?
Ick selt in een half Jaer niet winnen met tappen, noch pracchen,
En ick moet waerachtich noch om de dievery lacchen.
Die geest moet hem daer al langh op hebben geneert,
Dat is een gauwe-dief, die isser gheweldich op ghetrynneert.
Kom Keesje, kom vaar, wille wy na huys toe gaan?
Giertje. Neen, sacht wat Huysman, ay lieve blijft wat staan.
Gy selt mijn iou lach al lachgende betaalen,
Of ick sel terstonden aan de Schouwt gaan haalen.
Wat rijdt myn dese Man, fluck, fluck, komt schaftmen hier 't ghelt,
Wil gy 't niet met ghemoe gheven, so krijch ick het met ghewelt:
Ick sel waerachtich stracks om de Soldaten stuuren,
Nou wil gy 't gheven of niet? of ick roep al mijn buuren.
Boer. Ay lieve, sus, swijcht, ick selt u gheven tot een duydt.
Hoe veel ist de Man? *Giert.* Maer een spaansche kluyt.
Boer. Ick heb myn gat wel geschraapt, hou daer, ick mocht wel by [paaren„ kitten.
Giertje. Maer die zijn neers brandt die moet selfs op de blaaren„ sitten,
Ick verlies myn betielen, en 't lach noch daer en toe!
Optreck. En ick mijn moye Mantel! *Boer.* En ick myn vette Koe.
Ick heb mijn gelt, en mijn schoone tijdt verloren.
Hy het ons allegaer over een kam gheschoren.
Wel gedieuw Giertje, ick bid dat gy 't niet nae vertreckt:
Of ick sel al mijn leven vande Steekatten werden begeckt.
Giertje. Kom Joosje, slinger over, wat mach dese veyndt„ letten!
Gy seltet mijn geven, of ick sel de buurt over eyndt„ setten.
Optreck. Hou daer is ghelt, wat, hoe raest dese meer.
Giertje. So as u dat bekomt, so komt vry morghen weer.
Optreck. Wel wie hoorde sulcken behendicheyt syn leven?
Hy hettet niet ghestolen, wy hebbent hem alle drie ghegheven.
Nou ick wil deur gaan en maken geen gherucht,
Wistent de Rederijckers sy speelden daer af een klucht.
Al even wel moet ick mijn mantel en mijn gelt missen:
Maar op sulcke wateren vangtmen sulcke vissen.
Ick sel mijn hoedt in huys werpen, en is die lief of waert:

643 M ghetryneert — 648 DM men BCDM kom — 662 CDM Koom Joosje, slinger over my, — 668 CDM Nou wil ick

So wil ick inkomen, wat schatet of mijn wijf wat baert.
Sy het vry wat ghelijckx, en 't sel heur vry wat spijten.
Maer alst de mannen verkerven, willen syt de Wijven wyten.
Doch die met hoeren of boeven is belaan,
Die snijtse of en laetse gaan.

Gheschreven, gherymt, ende verdeylt, door my

GERBRANT ADRIAENSZ. *in Bredero,*

Den 6. Augustus 1612.

't Kan verkeeren.

G. A. BREDEROOS

Klucht/

Van

SYMEN

Sonder Soeticheit.

T' AMSTELDAM,

Voor Cornelis Lodewijcksz vander Plasse/Boeckverkoo-per/woonende op de Beurs in d'Italiaensche Bybel.

ANNO 1619.

G. A. Brederoos SYMEN

Sonder Soeticheydt.

Persoonagien.

SYMEN ZONDER SOETICHEYDT.
TEUNTJEN, (ALIAS) ROERT MY NIET.

SYMEN.

Slordicheyt en is geen heylicheyt, dat seyden mijn zalighe besje.
Al bin ick een kleyn veugheltjen, seydese, 'k heb weer een kleyn nesje.
Hoort hier Symentje Neef, seyse, onthoudt van my deuse leer:
Wilje wel doen kijnt, seyse, so zet jou teer nae jou neer,
Wangt watmen bespaart vaar, seyse, dat is altoos eerst ewonnen.
Jou Beste-vaar en ick, seyse, hebben 't met niet begonnen,
Maar wy en bancketeerden soo niet, seyse, as de luy.
Wy aten een potje karmelck, seyse, en droncken een toochje huy,
En as mijn man eynckel belust was, seyse, om vis te eten,
So haalden hy een net vol spiering, seyse, die een aar had wech esmeten.
De suynicheyt die weet wat, o kynts! seyse, wy hebben so dick e vast,
En wy hebben van ons leven, seyse, niet eensjes in noch uyt egast,
Wat haest hadden wy, en assewe dan, seyse, eens moss'len koockten,
So sochten wy de spaanders by de wech die wy daer onger stoockten.
't Is wel waar, seyse, onse renten die meugen ons wel voen,
Maer souwen wy daerom onse goetjen soo overdadich verdoen?
En datte wy soo beroyt en arm quamen te sterven,
Wat sou gy en ons erfgenamen dan doch hebben te be-erven?
S'het seper veul voor ons edaan, ja selfs soose op heur dood-bedt lach,
En dat Doctor Jan de pis-besier heur misselijck water besach:
Soo seyd hy lieve kijnt, hier is geen hoop van leven,
Of ie most in nemen, seyd hy, het geen dat ick ie in sel gheven.
Hoe veul soud wel kosten? saydse, maer, seyd hy, ten minsten vijf [groot,
Dat's my te veul, saydse, Liever wil ic sterven, en korts so wasse doot,

2 GM Veugheljen — 3 GM seydse, — 4 GM seydse — 5 F seyse, is altoos — 7 M als — 8 BEFGM huy. — 9 GM was, om — 12 F iensjes — 14 GM ongder — 20 EGM doctoor — 21 GM kindt — 22 EGM moest

En al heur goedje besprackse myn, in dat heb ick oock ekregen.
Maer al even wel ick moet deuse Kamer wat raghen, en wat vegen,
Jemeni watten baijerdt leyd hier! wat hangen daer al dodden ragh,
Maer langhtme daer de raegh-beusem. iae wel, iae wel, datie hier een [reysie sagh,
Je sloeght een gat inden hemel, ich moetme kruyssen en segenen!
Wat binnen hier Rypen inde boom, och wod het toch een lutie regenen,
We souwen Wassen, en onse back is leeg, en 't water uyt de brouwers [schuyt,
Dat kost ien hiele hanght vol ghelts, elk emmertie, leghseme daer, [een duyt,
Maer eer datmen Moer, of ick het water so duur souwen koopen,
So wille wy liever naeckt, of een maent in onse vuyle hemden loopen.
Ja wel het is te wongder, wat is hier ien hoope stof?
Nou ick mach gaen krygen 't half vat, en loogen myn vaten of.
Nauwe-Niesie, ongse afters kijnt, die sprackme nou lestent een woortie:
Ick haal myn Loogh in 't Hoef-yser, saydse, daer krygh ic so veul om [ien duyt, als ywers om een oortie,
En so doe ick oock. Of ic nou myn armen wat opstroopten, wat kond [schaen? Waer sinie hier tangh?
Ick selie so klaer maken as pens-sop, seper in lang
En hebie so vuyl niet eweest. O menschen ick kan so schuren!
Ick wil wel uyt tarten de rendelijckste van onse buren.
Waer sinnen de kannen, de lepelen, so van silver as van tin,
Elck een is verwongdert hoe ick so vervaerelijcken puntich bin!
Jae het alder tentichste wijf weet op ongs huysraet niet te seggen,
En by men boenen, en wryven meugen de dienst-maysiens heur broeck
Nou seper dat het al ien moye streeck ehad uyt de pan. [by leggen.
Wat mienen deuse hangdeloose tetten dat ick me niet wat doen en kan?
Dat waer myn kroon te na, dat waer myn leet warachtich.
Myn Moer of ick behoeven gheen Meyt, wy sinnen ons werckie self wel
Ick doe oock wat ick doe, ick doe myn werckie met vreucht, [machtich.
Nou ick mach een Liedtie singen, dat ick lierde in myn ionge ieucht:
Het ginger ien Meysie dolen onger de Lijnde, Het ginger, etc.
Soo lang maer datse swaer was, heer ionck heer,
Soo lang maer datse swaer was met Kijnde.
Heer kyeren, ick had so gaeren myn heyligh aevend edaen,
Want ick sou noch gaeren tot ongse Jannetie Nift te bruyloft gaen,

---

25 GM ic *ontbr.* — 27 GM dooden ragh! — 28 EGM datje reysje — 30 M wou — 32 EGM emmertje — 33 F souwe — 35 BEFGM het is wongder — 37 EGM Niesje, F ien woortje — 38 GM saydese, EGM oortje — 43 F tin?

En ick moet myn klieren noch of krygen, se hanghen ande balck in
[een kustory
Van stijf bort-papier. O mijn wit wammesie dat is al myn glory!
Ick kanmen so verweent op halen met een mouwe spelt,
En as ick myn ongdiefte groote broeck an heb, dan bin ick ierst estelt,
Ick weet mijn goetie ongneertich, en wongder wel te bewaeren,
Ick heb mijn pack al ehat van Lecesters tijen, dats nou wel 20. Jaren,
En 't is noch kars enne vars, noch gnap, en gnut, 't is niet vreemt dat
[het hem noch soo wel onthout,
Al ist gien nieu fatsoentie, wat schaed dat, ick houwme noch aen 't out.
Jae praat gy wat, ick ken al moytiens looghen.
Nou dat is al ghenoegh, ick mach mijn poppe-goet of gaan drooghen,
En brenghent op de Potte-banck, ick moetme noch verklien,
Terstont selmen het volck eens op sen Paes heylighe daechs zien.
Binnen.

SYMEN ZONDER SOETICHEYT STRACKS WEER UYT.

Neen blijf vry zitten, loop niet, weest niet bevreest,
Schreumt veur myn niet, 'k ben oock wel eer een kales eweest,
Maar omdat ick in elcks feest d'een en d'ander om 't kleet sie eeren,
Soo trock ick oock aan mijn verweende Bruylofts kleeren,
Dus hout iou plaets, en sit vry met ghemack„ an:
Ick bin gien Joncker al heb ick een weyts pack„ an.
Mijn fluwiele hoedt, met mijn schoone Kramerijcksche kraeghen,
En deuse blancke rampuyt die draegh ick alle daeghen,
Mijn bonte mantel is rustich, wijt, en onbekrompen,
Kijck hoe past mijn dit lijf, hoe staan mijn deuse klompen,
Hoe ruym is mijn deuse Broeck, wat bin ick nou al mans!
Mijn kousen syn eployt soo aartich op sen Frans,
Dan 't kost mijn wel een moije dicke duyt, somma, sommarum,
Ick koom hier niet om zus, maer om een groote waerom,
Mijn broeck is groot ghenoegh die ick heb om mijn lijf,
Dus moet ick (naer 'tspreeckwoort) uytsien om een wijf.
En alsoo ghemeenlijck uyt Bruyloften, Bruyloften komen,
So heb ick mijn gang wel vrijelijck hier enomen,

---

58 GM kleren — 62 GM ongneerstich — 63 M alle het — 64 BEF kars ende vars, GM kars en vars, BF guut, EGM gunt — 65 F dat? — 69 F iens — 71 GM schreumt u niet,'ben — 72 GM d'een d'ander — 76 M Kramerlijcksche BEFGM kraegh — 77 BEFGM daegh — 79 BEFGM kijckt — 82 GM my, F sommarom — 86 EGM ghemeenlijcken — 87 GM gang vrijelijck

Om te sien of ick mijn gaejingh hier oock vinden sou,
Want wat hettet te beduyen, ick moet toch ande vrouw.
Wel Dochters wat dunckie nou van mijn drievoeticheyt?
En heb ie nou geen sin in Symen songer Soeticheyt?
Maar mijn naem strijt reghel-recht teughen mijn natuur.
Wangt veul liever heb ick het soet dan het suur.
En ie sout by mijn hebben sulcke goe leckere daghen,
En over de goe nachten sou ie oock niet hebben te klaghen:
Want ick bin al wat dat een Man wesen mach.

TEUNTJEN (ALIAS) ROERT MY NIET.

Goeden avent vrienden, en God zeghen iou ghelach.
Vergheeft het mijn dat ick iou steur in iou woorden.
Mijn docht dat ick hier stracks de speel-luy hoorden,
In wiens lieffelijck ghespeel ick alsulcken ghenocht„ nam,
Soo dat ick hier om het spel, en niet om de vocht„ quam.
Wel sinne de speul-luye wech? soo mach ick weer gaan wandelen.
Symen. Sacht wat moye meysje, wy sullen daer wat breeder van handelen,
Weet dat ick hier ben ter Feest ghenoot, al hier op dese Stee.
En een ghenoot vriendt, brenght wel een goet vriendt mee,
Dus blijft wat by mijn staan, ick hebje wat te spreecken.
Teuntje. Gy leelijcke duyvel, wel wat sal iou ghebreecken?
Fy gy bulle-back, flucks, segh ick, laet me gaan,
Wech, wech, gy vuylen druyt, flucks segh ick, laatme staan.
Laatme los, segh ick, en laatme gaan mijner vaarden.
Symen. Hout moye meysje, men beslaan geen loopende paarden,
Ick neem het in danck, al doe je mijn dit verwijt„ siet,
Al ben ick wat leelijck, (gheloofd me) ick en bijt„ niet,
Nou al goelijckjes, je bent soo quaet niet as gy iou wel kent houwen:
En wat kraftich van spraeck, syn meest de schoonste Vrouwen,
Ay hout doch wat ghemack, en blijft by myn hier stil.
Teuntje. Sel gy myn dwinghen, gy schob-jack, as ick niet en wil?
Hout iou hangden iou fielt, of ick drijfje veur iou wanghen.
Symen. Met onwillighe honden ist quaet hasen vanghen,
Dus Dochter verbijtie wat, en steltie wat ter neer,
De speelluy sijn om laegh, se komen strickx strackx weer.

---

88 F gaeing — 91 F gien GM Songder — 94 F sucke — 96 F Wangt BEFGM wat een — 97 F avengt, GM avont — 100 GM ghenoech — 102 BEFGM sinnen F speelluy 107 F Jy — 109 F flucx — 113 F bin — 115 EGM schoone — 117 F als — 119 F hongden — 120 F Dochters — 121 M spelluy BEFGM strack

Nou laetie segghen kijnt, kaes en broot laet hem eeten.
Teuntje. 't Is waar propertie, ick heb iou naem vergheten,
Neen vaar ie bint het ventie niet na dat ick ie ansie,
En nae het schijnt soo heb ie iou vijf zinnen alle drie.
Loop, geck loop, wech, wech, ay lieve loop vry speulen,
Gy murrewert, wat deed ie soo nae an de meulen?
Hoe rammelt iou dat hooft, nou sot laet mijn met vreen.
Symen. Wel Joffrouw ben ick een geck, ick ben het niet alleen.
Kom hier gy schoon, kom bekijck iouw eens van binnen,
Voor seper sel ie de moer van de malle luy daer vinnen.
Lieve kijnt, loopt al ie best nae iou kluys,
Ghewisselijck ie brenght een heel mal mensch thuys,
Bijt op iou tong, gy flaers, ie selt een sottin voelen.
Teuntje. Dat is een mongt! men souwer een vuyle broeck in spoelen.
Seght op iou loer, hoe staet iou deuse flaers al an?
Schorter iou wat op, Jan sloot, soo haelter wat van?
Gy Lyf-uyt, gy hang-wieck, gy schuymsel der Rabauwen,
Gy onbeschaamden boef, durf gy myn noch soo toe-snauwen?
Graut iou gat toe, gy fielt, verstaeje dat wel?
Symen. Dat's een pangt, dat's een beelt, siet dat's een kats-vel,
Wat boeven of fielten sticken heb ick iou bedreven?
Segh, gy hoer, gy slet-vinck, gy ammerael vande turf-teven,
Gy karoonie, meer, varcken, wout-aep, wout-esel, lelijcke pry.
O bloet waer gy een man, of stongt mijn zoo wel vry,
Ick sneedje in iou wang, of ick wurpje wel in 't water.
Gy vel met een gat, gy overgeven kyve-kater,
Gy adders vel, kom hier, kom hier, segh ick een reys,
Gy mongt-revier, gy lang-tong, o gy stucke vleys,
Gy langh-lyf, gy elf-rib, gy beelt van elf ellen,
Het hiele selschip selse noch in rep en roere stellen,
Ick ken 't niet langer harden soo staat mijn 't lijf en ryt.
Teuntje. Fy gy rekel, gy uyl, barsten wil ick van spijt,
Gy sot, gy geck, gy door, gy verwaande nar,
Gy buffel, gy esel, gy stier, gy bock, gy bul, gy var,
Gy Kalf, gy kapoen, gy Olyphant as gy bent,
Gy kinckel, gy gaffel, gy mallen schelm, y gut vent
Crijch ick iou in myn kluyven ick selie vernielen.
Gy eer-vergheten guyt, loopt by iou kack-hielen,
Gy schrobber, gy droch, gy beest, gy vuylen schavuyt,

122 BEFGM Kindt — 123 BEFGM vergheten. — 128 M rommelt — 132 BEFGM Kint — 136 GM deuse naers — 139 F mijn so — 141 F beelt, dat's — 148 BEFGM kom hier (1 ×) — 151 F roeren — 159 GM Hy eer-vergheten

O menschen, had ick iou hier ick krabden iou de ooghen uyt.
Mocht ick myn lust eens te deghen aen iou boeten,
Gangs velten hoe wod ick ie met mijn sleutel-reeckx groeten,
Wat doe ie hier met die kales, dien droncken snuyt?
Goe luy jaecht hem van hier, 't is een deuch-niet in sen huyt.
Och, ick en raack niet weer te deghen in drie dagen.
Symen. Ja was ick as gy, ick wod noch beginnen te klaghen,
Nou, ick geeft iou ewonnen, koopter appelen om,
Hoor Vrouwtjen, wy sullent of drincken, ey lieven kom
't Is hoogh enoegh, wy willent daer by laeten blyven.
Teuntje. Neen gy veugel, ick sweert jou ick seltje uytdryven
As gy der minst om denckt, o gy droncke slet!
Och ick word so qualijck, ay brengt me doch te bet.
Myn hart dat barst, ay mijn! ick ken myn a'em niet krijghen.
Symen. Och brenght toch water, en helpt mijn deuse vrou ontrijghen.
Och, och, se sterft, wat raet gaet myn nu an.
Elacy, nou bin ick al mijn leven een bedurven man!
Ay lieve laet heur toch an heur schorteldoeckx bandt ruycken.
Kender nu toch niemant eenighe raet ghebruycken!
Hoe ist moer? hoe ist kynt? is 't hart noch so benaut?
Teuntje. Wat sey de schijn-deucht daer? spot gy noch rabaut?
Gy draeck, durf gy in deusen staet noch met myn gecken?
Hoe qualijck ken de Vos syn schalckheyt bedecken,
Mijn is so bang, helaes, ick weet my geenen raet!
Symen. Maer om Gods wille, Vrouwtie, draecht doch niet langer haet!
Heb ick iou yets misseyt, ay wilt mijn dat vergheven,
Mijn lieve schaep, het is door haesticheyt bedreven,
Jou naem is mijn onbekent, segh myn hoe dat je hiet.
Teuntje. Myn naem is Teuntje (alias) roert myn niet.
Symen. Och had ick dat gheweten, lief, ick haddet wel e laeten.
Want de Vrouwtjes, seydme, syn doch swacke vaten.
Hoe ist myn liefje? hoe ist datje iou nou al bevoelt?
Is de tooren over? is de hette wat ekoelt?
Belieftje oock een roemer wijns, om 't herte wat te laven?
Teuntje. Ist jock, of ernst, dat gy mijn aenbiet deuse gaven?
Och ja, ick dronck wel eens. Wat so, dat geeft myn hart weer moet,
Ick danck iou voor dees deucht die gy mijn tegenwoordich doet,

---

161 EGM hier, — 164 M doe je, F kalis — 166 GM raeckt — 167 EGM ick wou — 169 FGM Hoort — 172 BEFGM Als — 175 F doch water, GM tooch water — 177 EGM Eylacy — 181 BF seyd EGM seyd' — 188 F segt — 191 G Wat — 193 F hitte — 194 F hert — 196 BEFGM hert — 197 F danck voor

Ick selt tot zijner tijt danckbaerlijck vergelden,
Vergheeft het myn dat ick iou soo lasterlijcken schelden.
Myn onbeschaamde mongt liet onbedachtlijck slippen
De groote tooren van myn onverbolghen lippen.
Mijn onberaedsaem hert de schult alleenich heeft.
Symen. Ick vergeeft iou gaeren, indien gy 't myn vergheeft,
't Is langh enoech gekeven, wy willent hier by laten blyven,
Men kan een dingh doot swijghen, maer niet doot kijven.
Dan dat is daer, kom brenght ons slechs wat nieuws voort,
Seght Teuntjen, heb gy van geen nieuwe hyleken ehoort?
Doet ons daer af een woort, en 't ander over eslaghen.
Teuntje. Gij hebt een onrecht voor, dat most gy een ander vraghen
Die 't beter weet, vraecht die, myn leyter gants niet aen,
Ick laet Gods water over Godts acker gaan.
'k Heb selfs ghenoegh te doen, 'k mach my met een ander niet bemoeyen.
Symen. Kijck, moer is wel soo wijs as seve dolle koeyen.
Hout iou wat slechties, gy weer nergens van.
Hoe vaeren wy tot iouwent, wil gy niet ande man?
Daer 't soo soet is as men malkander so dicht gaat an 't lijf„ legghen
Teuntje. Ande man Symen? wel wat sou dan 't wijf„ seggen?
Weligh wijf sonder man, een man en dient myn niet.
Wat is dat eseyt, wacht iou voor een dinck dat man hiet.
Ick eet, ick drinck, ick koock nae mijn eygen lusten,
Ick gae daer 't mijn belieft, ick legh mijn weer te rusten.
Ick slaap tot aanden dach, ick doe al wat ick wil,
Wat sou ick met een man doen? ay lieve swijcht toch stil,
Ick hoef niemants hooft waer te nemen, of te achten,
En dan naer een droncke gat een gantsche nacht te wachten,
Dat mach doen die wil, maer ick nou noch nemmermeer.
Symen. Daer geen man is, lieve kynt, daer is geen eer.
De man is d'eer van 't huys, en het hooft vande Vrouwen,
Die eert hy, die prijst hy, die kan hy in waerden houwen,
Met moye kleeren, met kostelijcke ringhen,
Met suyver huysraet, en alle verweende dinghen,
Voort dat hy soo lodderlijck siet, en kust, en armt,
Soo lieffelijck troetelt, soo minnelijck verwarmt,
Met reyne liefd, en aengename bevallicheyt,

---

198 GM zijnder BEFGM danckbarelijck — 200 F onbeschaamden — 201 BEFGM Den grooten tooren — 202 BEFGM alleenlijck — 204 F ekeven — 206 BEFGM slechts — 208 M wordt — 209 F Jy hebt EGM moest — 212 F machme met ander — 214 GM slechjes — 216 BEFGM so dicht an 't lijf„ legghen. — 226 EGM nu F nummer meer — 227 BEFGM man en is, F daer en is — 230 F clieren,

Met soete vrientschap, en wijse mallicheyt.
Geluckich is de vrou die een deuchdelyck man„ krijcht,
Hierom lieve Teuntie van iou ienicheyt dan„ swijcht,
Want ienicheyt is armoe, en armoe doet treuren.
En al mocht mijn alleen de gantsche werelt ghebeuren,
Ick en begheerdese niet, ghelooft mijn vry;
Dat soete gheselschap daer ben ick soo gaeren by.
As gy aleenich bent, en as yet vreemts beieghent„ u,
Of as gy hoest of niest, niemant en seyt God segent„ u,
Neen kijnt, neemt een vrijer, en maackter een man„ van,
Ghebruyckt iou ionghe ieucht, gy benter best an„ dan,
Wanneer de treurighe outheyt komt met syn ghebreck„ by.
Teuntje. Gy keunter om kallen as ledder om 't speck„ gy,
Wel vrijer hoe komt het, derf gy 't niet waghen?
Of wacht ie tot dattet de vrijsters iou selle komen vraghen?
Wat ie moet selfs as een blint paert sien inde wint.
Je most oock al anders gaan wilie van een ander syn bemint,
In iou geel, in iou wit, in iou root, in iou purper satyne,
In iou fluweel, in iou kamelot, in iou karmosyne,
Dat 's nou de nieuwe snof, de rechte slach mijn breur,
Wech met deuse poock, wech met dese hoed, wech met dese sleur,
Wech met dese pels, wech met dese vodderije,
Wech met dees malle tuych, wech met dees brodderije,
Versiet u van mantel, van wambays, van broeck, van hosen, en schoen.
Symen. Dit's mijn werck-pack, dit's mijn Kerck-pack, en dit selt hem
Die mijn dus niet en wil, mijn anders oock niet en sel, [wel doen,
En wil den eenen niet den ander die wil wel,
En met dit fatsoentie, moer, meende ick yemant te behaghen.
Wangt ick moet mee wat vreemts en onghemeens draghen,
Kijck, hoe geestigh staat het, hoe aardich is 't over al,
Ick sorgh dat mijn het puyck dit haest nae doen sal.
Wel benie geck, men mach nieuwes geen beter kleet vinnen.
En om dit kleet, moer, soo soumen my beminnen.
Siet hoe reyn staat mijn deuse Lijnwaatsche doeck.
Teuntje. Symen ick verlief op iou as een boer op een boeckweyte-koeck,

---

242 F alienigh bint — 247 F als, BEFGM Lodder — 250 GM Want je — 251 BEFGM van een yeder — 255 GM dese poock, F deuse hoed — 256 F deuse deuse — 257 BEFGM dit malle — 258 GM wambas — 259 FGM *Symon, ook verder dikwijls i. pl. v. Symen* — 260 F aars — 261 E den anderen die wil wel, F den aaren GM den anderen wil wel — 262 F mienden — 263 F vreems ongemiens — 264 F giestigh — 266 FGM bin je F gien cliet — 267 F cliet soume — 268 F staetme — 269 GM Symon F ien Boer op ien

Maar lieve Symen, segh mijn doch eens het rechte bescheyt,
Selie Jannetgen Gaelen niet hebben de moye meyt?
Je benter heel op verslingert, soo ick verstae.
Symen. Ick wodse niet hebben al liepse mijn nae.
Jae wel wat een bescheyt, wie segie Jannetie Gaelen?
Men sou wel aerdakers van heur rietschapie haelen:
Neen die is mijn te morssich, en siet, daer beneffens
So drincktse as een Koe, dat's een toochien seffens
Goelijckiens van een vaan, die klaartse voor den tap.
Teuntje. Achter de hal daer woonter eentie die hiet wap,
Dat's een naerstich wijf, iaet by mijner trouwen,
Had ie die, Symen, ie waert gewisselijck behouwen.
Dus staeter nae, ie krychter misschien 't ghebruyck„ van.
Symen. Ja nou scheur ick myn reusel en maker een huyck„ van.
Legh gy myn aers niet toe? dat is seker wel fray,
As sucken Hael-over, sucken onwetenden vlay,
Die om een Haver-stro de hiele buurt stelt over ende.
Wegh, wegh met die lompe, wegh, wegh met die slappe-lende.
Wel wat sout zyn, een eeuwich twist-huys en een aertsche hel?
Een onrustich gemoet, een lang en wreet gequel,
Want dat leelijcke vel„ dat raest al waerse beseten,
En oock so isse al te out, te kout, verrot en versleten,
Het iong is al myn lust, het iong wil ick beminnen.
Teuntje. Ja wel, wortje nou niet wel uyt iou sinnen,
Wel lieve Slocker, isser so veel aen iou te vangen?
Wel Robbeknol wilje niet out wesen, so laetje iong hangen,
Wel hoe isset hier, durf gy den ouderdom versmaen?
Gy meucht je ouwer ontgaen (seyd me) maer niet ontraen.
O salege knecht, een out Wijf die is te prysen,
Want 't geen ghy niet en weet, dat selse iou wel wysen,
Sy schaft het ten orber, se hout het goetjen te raet,
Neen seker, een goet out wijf en is niet quaet,
Eer 't iou rout te laet„ soeckt een wyse bejaerde„ vrou.
Symen. Ick segh noch dat ick van geen gryse beiaerde„ houw,
Of so ick het deed, daer most lustich kley ande kloet„ zyn,
Se most schat rijck, en overdadich goet„ zyn,
Of dat sy eenige neringh deed, daer sy so veel me won,

---

270 F segme iens — 272 FGM binter F hiel — 273 F liepseme — 274 F ien — 275 BEFGM rietschap — 277 F ien ien — 278 F ien — 279 F ien die — 280 F ien — 285 GM as sulcken — 290 F Wangt M leelijck — 294 F an — 296 GM durft — 298 E wijf ie GM Wyfie is — 302 BEFGM bedaerde — 304 EGM moest — 305 EGM moest

Dat icker, als een Lanst, lustigh op leegh-gaen kon,
En by de Gasten rijckelijck me mocht op blyven,
Ende om heur geldt mocht koopen andere ionge wyven.
Weetje daer raet toe, so wilt het opentlijck belijen?
Teuntje. Jae ick weeter een, die is heel quickx te vrijen,
Die seer wel sit op de Marckt, jae sy verstaet
Haer de Komanschap wel daerse me om gaet,
Op den Dam isse wel bekent, ia sy praet tot allen stonden,
Niet als een slechte doy, maer al by loutere ponden,
En sy isser vlytich by, als een die heur 't winnen niet en schaemt.
Symen. Maer hoe hietse doch? *Teunt.* Trijn Aerd-akers isse genaemt,
Dit is de Vrou die so rustichlijck kan winnnen.
Symen. Wat de duyvel! Messieurs hoe keunjet versinnen?
Na de wijnt leyden ick myn ooren so dapper inde wieck,
Vermits dat ick so schricklijck van 't luye-evel ben sieck.
Ick mienden al waers, doen gy 't my so beduyde,
Je hadme daer al binnen, al eer de poort klock luyde,
Maer ick selje wel weer hebben, in dien ick so lang leef,
Wegh met dit ouwe vel, wegh met die taeye Teef,
Wegh met die murrewe mongt, s'is al te seer ekevelbeckt,
Met hangende lippen, waer over sich haer gevel streckt,
De murrewe, de murrewe, dunckt myn, hoor ickse roepen,
Dat koop-wijf sit doch wel, voor die so garen snoepen,
As gy en ious gelijck, dan dat laet ick daer by zyn.
Teuntje. Dat en roert iou niet Dras-broeck, dat doen ick van 't myn.
Houdt iou mongt of je selt myn weer sprekende maken.
Maer nou om by 't propoost te blyven, daer wy flus of spraken:
Wilje wat moys in 't oogh hebben, so seght eens op?
Ick weeter een die is toe emaeckt as ien pop,
Vol koleurtjens, men ken iou geen rijcker wijf,, venten,
Se het veul inkompste, en daegelijckx geweldich veel lijf-renten.
Symen. Hoe hietse doch, ey doet myn die verklaering?
Teuntje. Maer Lijsje waer is Jan? so hietse inde waringh,
Een Kijnt selie te rechten helpen hebje eenigh verlangen.
Symen. Kijck hoe kanse dat uyt setten met stijve wangen,
Dat's daerom, nou moer ick en selje niet meer vragen,
Want wat ick segh, ick ben evangen of eslagen,
En dat's de oorsaeck dat mijn aensicht hem treurich,, went.

---

307 F Langst — 309 M mochte — 315 F maer als — 318 BEFGM die 't so — 319 G kennjet M kentjet — 321 M schrickelijck — 325 F de taeye — 330 F Als gy — 332 F sult — 334 GM seg het eens — 337 F inkomste — 341 E *Teuntje* i. pl. v. *Symen* — 342 BEFGM Dat's daer, nou F nou moet ick

Teuntje. Noch seg gy Symen datje niet schrickelijcke keurich„ bent,
Jannetje Cladde-botters begeerje niet so gy seght,
Noch Puntige Bely, noch onse Smerige Brecht,
Nae Marry Krabberts en wilje niet eensies sien,
En loopende Lijsbet wil hiel met iou op de bien,
Malle Peet loopt iou na, en Trijn en laetje niet met vreen,
Gerberich, wat brieven, wat klachte, wat reen
Die sy aen iou versoeckt, gy wiltse niet te woort„ staen.
Symen. Also Moer, geeft hem, laet die wagen vry voort„ gaen.
Teuntje. Gy sout wel een dosijn Vrijsters macklijck konnen krygen,
Ick wilse wel noemen, maer 'k sel om reden swygen.
Of wil ick liever iou getal voort vol„ maken?
Symen. Gy sout myn wel mal, sot, en half dol„ maken
Met dit versoorde goed, oock eensdeels door iou snarricheyt,
Gy deur-trapte sack vol schelmery en arricheyt.
Teuntje. Swijght iou Rekel. *Symen.* Wouje wel datje sulcken Rekel„ hadt?
Teuntje. 'k Wou liever datje met iou gat op een hekel„ sat,
Gy Mallert, wel wat sel gy iou duncken laten,
Gy groot dunckende geck, gy plompert in iou praten,
Gy roem-drager, gy bloedt, en port my nou niet meer!
Symen. Koomter weer een kaepje, seg rasend onweer?
Hoe is 't Moer, hebje iou safte hembt verkeert aen?
Of benje huy-morgen te vroegh van 't bedt gegaen?
Wel hey, hebje iou gat vol, of benje bestoven?
Kijck, kijck, hier komen de qua buijen weer boven.
Fluckx magre heyn, hout ten beck eer icker op ga trommelen,
O bloet van gangsen! hoor ick iou ien woortje rommelen;
Gy selt Stock-vis eten, en die met Vuyst-loock over goten,
Gangs willigen, had gy myn tot een man genoten,
Ick souwie dat snappen wel haest betaelen.
Teuntje. Gy duyvel! ick sou iou 't licht uyt iou oogen halen.
Gy schelm, gy dief, gy bloetdorstighen tyran,
Kom, driegh gy een vrou te slaan, gaat slaat teghen een man,
Schoon genomen, dat gy myn tot een Vrou verwurf:
Siet myn vry an veur soo soeten slechten slurf,
Gy sout men geen drie-maal slaan, of gy sout iou loon ghenieten.
Mallen pis-dief, ick sou jou ghesmolten loot in iou ooren gieten,
Kael-kin, ick sou iou wel knap helpen aan een kant,
Of steken 't huys met iou, en al den bras aen brandt,

345 E Teuntje *ontbr.* EGM schrickelijck — 351 F met reen — 365 F Komter — 371 BEFGM iou noch ien — 374 EGM Souje — 375 GM Hy duyvel! EGM u ooghen — 377 F op een vrou

En weet datter geen arger list evonden of ekregen„ is,
Dan door een quade vrouw die seer boos ghenegen„ is.
Dan dat is daer goet-hert, soo gy wilt so wil ick mee.
Symen. Nou alle dinghen doot en te niet, pays ende vree,
Maar gy vraachdemen flus of ick niet hylekes gesint„ was,
Maar of ick iou eens seyde dat je van een groot Heer bemint „was,
Ja al van een groot Heer, let vry op mijn woorden.
Van een heylich leven, ja van Broer Cornelis oorden,
En hy is rijck van herten, en arm van macht,
En 't is een Keysers kint, jae van Keysers gheslacht.
Teuntje. Hoe is syn naem? antwoort mijn hier op heus.
Symen. Maar syn naam is (met oorlof) Pieter drie-bochgelde neus.
Teuntje. Ist aars niet, as sucken hoochmoedigen stock-nar,
Wat helptet hy is so kackx, soo naackt, so beroyt, soo sober,
Wod je me seper an sulcken geck of nar besteen?
Symen. Wel hoe ist Moer? praat ick so veer buyten reen?
Houwtje so qualijck niet, hy is tot jouwent wel esien.
Teuntje. Dat's waar, maar niet met mijn wil, wangt watmen hem verbien,
Hy komt telckens weer, wel stout, en vrypostelijck.
Symen. Neen werpje soo niet wegh, maer hout iou vry wat kostelijck;
Maar noch weet ick een grooter Heer, die nauwelijcks kan staan„ stil,
Hy en weet van dartelheyt niet hoe dat hy gaan„ wil,
En hy stryckt alle dommelycke daeghs verby iou wooningh,
En naer datmen kalt kynt, soo ist een Koningh.
Ja ick heb selven ehoort dat hy roept en opentlycken schelt,
Onse Burgermeesters op de straet, en seyt, je doet me kracht en gewelt,
Se wroeten in myn goet as verckens inde zeuningh,
Schort nou iou lip op Teuntje, want het reghent heuningh.
Teuntje. Hoe is toch zyn naem? ay secktme, of zyn tittel?
Op dat ick myn met goetduncken niet al te seer en kittel,
Is het een Keuningh? of wilje met mijn spotten?
Symen. Ja 't is een Keuningh.
Teuntje. Van waer?
Symen. Maer vande water-rotten:
En hy seyt dat hy een Keuningh van Amsterdam„ is,
Maar hij isser noyt voor bekent, dit's de oorsaack dat hy gram„ is,
Ja moer, bin gy dat Venisje daer Cornellen op verlieven?

---

387 E doot en niet — 388 F vraeghdeme — 389 F iou nou eens — BEFGM dat gy — 393 BEFGM van 't Keysers — 397 BEFGM so kael, soo naeckt, so beroyt, soo barr' — 398 F sucken — 402 BEFGM telckes — 404 F ien — 409 F ongse — 418 EGM Venusje

Teuntje. Cornel, van wat regement?
Symen. Maar, Cornel vande gauwe dieven.
't Mannetje met een been, die de Tonnen thuys gaat rollen,
O bloedt! daer had ickje weer, sou mijn dat niet bollen,
Wel roockje geen lont? dat dunckt myn al te nu.
Teuntje. Daer hadie myn in 't haer geck, maer flus had ick u,
Dan nietemin ie hebt ien ouwe Vos seer listelijck evangen.
Symen. Jae Moer myn stricken haddender lang enoegh toe ehangen.
Maer nou momplense, hoe datter Ridders en Kruys-heeren,
(Niet sonder archwaen) tot uwent en verkeeren,
En een slecht Burger en isser niet gesien noch geacht.
Teuntje. Gy loose schalck, wat hebie nou weer bedacht?
So grooten logen en behoortmen niet te straffen,
Dan nietemin ick moet wel een hont hooren blaffen.
Ay lieve Soetert koom hier, ay ick bidder„ om,
Noemt myn toch een Kruys-heer, of een Ridder„ kom
Je selt me vrientschap doen, wat meenie daer me swager?
Symen. Maer een Sleper voor een Ridder, een Kruys-heer voor een [Waegdragher,
Salege Mens tast nou toe, nou gy wel meucht, en voorie siet,
Wangt alle daegh en hebie die gelegenheyt niet,
En dan kompt het berouw te laet, gelijckmen ziet gebeuren.
Teuntje. Jae, iae, ick machme met geen lappen noch leuren versteuren,
Ick sel doen dat in myn is, Laf-beck, heb gy gien sorgh,
Daer is geen swaricheyt Kael-kin, ick blijf sen borgh.
Maer hoe gaet het toch met iou buuren, wilt myn dat doch uyt„ leggen.
Symen. Me Joffrouw, meughie wat wachten, ick seltie over luyt„ seggen:
Maer Jores het teugen de Ratel-wacht evochten,
Hy tierden as een Duyvel, so dat wy het niet houwen mochten.
En onse aller Griet, die is van Goosen elegen.
En Miewes het ongerdaeghs een Kijnt 't huys ekregen,
Daer is 't wapen moort, en Hollandt is in last.
En Rijckert het onrechtvaerdich goet an etast.
En Claertjen die is van Joores bevrucht.
Teuntje. Om Goodts wille swijcht, mijn dunckt schier dat de lucht
Hier om betoghen is, van al die boose songden,
Volght het loon na 't werck, gut hoe wilter hongden!

---

420 F de toonen — 424 GM niettemin GM een — 425 GM toe hanghen — 426 GM Maet non — 431 BEFGM niettemin — 436 M nu toe — 438 EGM komt — 441 F gien — 443 F Juffrouw — 444 M Joris GM teghen — 445 F ien BEFGM wy hem niet — 447 GM onderdaeghs BEF Kint — 450 BEFGM Goores — 452 BEFGM Hier van beswalckt is

Maer hoe gaet het toch met Joost de breyer?
Met Pieter de wasser, en met Jan de neyer?
Met Marckis de schuurder, en Luyt de maalder?
Met Cales de Visch-drager, en Lubbert de water-haalder?
Hoe gaat het doch met Bouwen, die goede en vroede gesel?
Symen. Wat sel ick seggen Joffrouw, ick weet niet aers as wel.
Maer Jan Vercki het die tot jouwent een blaeuwe scheen eloopen?
Jantje Roock-vleys quam die lestent tot jouwent wat koopen?
Malle Hans het die wat sonderlings op jou begeert?
En malle Lucas (seggense) die het iou onteert,
En malle bouwe die het jou in 't aansicht espoghen.
Teuntje. Symen seght dat niet na, want al de vleet is looghen.
Nou ick moet gaan mijn vrient, want ick heb mijn tijdt verpraat.
Symen. Om godts-wille Teuntje, ick bidje datje noch niet en gaat,
Och mijn Lely, hoe komt datje nou dus jachtich„ bint?
Och mijn troosje, weet dat mijn hert iou krachtich„ mint,
Mijn bloempjen, myn schoon, mijn beckje uytghelesen.
Teuntje. Ick bin al te out, Symen, iou sot en spot te wesen.
Wie bid je om de loghen, seght eens wat noot„ ist?
Symen. Mijn smeer van myn elle-boogh, myn naghel van mijn doot„-kist,
Ten is geen jock, neen, mijn brootje, mijn suyveltje,
Je bint mijn lust, mijn smart, mijn rust, myn engeltje, myn duyveltje,
Och ick was berecht dat ick sulcken lieven dier„ had.
Teuntje. Al eveliens of je met bey iou bienen in 't vier„ sat.
Mijn lieve vaar, wat souje toch met mijn beginnen?
Ick ken neyen, noch spinnen, noch niet een penninck winnen.
En 't hyleken, lieve Symen, dat het soo veul in,
Daer moet soo veul tot het huysraet syn, en tot het huysghesin.
Het kost soo veel wilmen 't al in eeren houwen.
Waer 't altydt Bruyloft, of mochtmen al te met eens trouwen,
Dan sach ick het eraan, dan sach ick het emaackt.
Symen. Mijn lieve schaap, hoe binie aen dusschen noodeloosen sorgh
Och myn troost, mijn eygen, myn wel-beminde, [eraackt.
Ja duysent middelen weet ick daar toe te vinden,
Wil gy mijn maer ghehoorsaem en getrou„ syn,
Soo sel gy myn lieve, mijn waerde huysvrouw„ zijn,
Ick selje niet een quaat woortje toe-spreecken,
Je selt niet een hangtje in 't kouwe water steecken,

456 GM Marcus — 460 GM Maer Vercki — 464 BEFGM malle Bonne — 465 M alle de — 466 M Nou moet ick — 476 EGM was ghebercht F ebercht sucken — 479 F penning — 481 GM tot huysraet — 482 GM houden — 485 GM eraackt? — 488 G ghehoorsam

Je selt gaan op iou gemack, en leven op iou rust,
En doen wat iou belieft, en wat iou hertje lust,
Jae de aard sal syn te koudt die gy sult overtreden,
Dus mijn uytverkoren Teuntjen, ey stelt iou toch te vreden,
Laet dees onnutte sorgh u toch niet meer om 't hooft beyeren.
Teuntje. De woorden syn wel goet, maar d'Eenden leggen d'eyeren.
Maer lieve Symen, is dese saack al songder sorgh?
De beloften syn wel goet, maar beter is de borgh.
Weetie wel Cornuyt, wat het spreeckwoort ontsluyt,
As de Bruyt is inde schuyt, soo zijn de beloften uyt.
Gy belooft wel suycker soet, en 't mocht wel bitter roet „vallen.
Jou Lammere tongh die kan dat Engels al te soet„ kallen.
Symen. Wilie dan iuyst de schoonst, en de ryckst' van 't langt „hebben?
Teuntje. Neen, maar ick wil de eynden in mijn hangt„ hebben.
Symen. Die dickwils 't meest begheeren, krijghen vaack het minst.
Teuntje. Ick soeck een goet ghesel, met eerelijcke winst.
Symen. Tast toe nou iou wat goets mach gebeuren.
Teuntje. Het reuckeloos verkiesen doeter menich treuren.
Symen. Y get Teuntie, soo gy die swaericheyt sorchvuldich in siet,
Voorseker soo en hylick gy van iou leven niet.
't Hyleken is een aventuur, men krijcht het met geen krachten,
Men moet de zeghen van de lieve Godt verwachten,
Wat hettet te beduyen datmen hier veel „roemt.
Teuntje. Wel an Symen, ick bidie datie mijn een deel„ noemt
Van iou middelen, tot onser beyder voordeel.
Symen. Wel an Teuntien, kiest dan het best nae iou eygen oordeel.
Ick doe koomenschap. *Teuntje.* Wat voor koomenschap, dit my ver-
Symen. Maar ick verkoop op mijn Jerusalemsche vaart, [klaart?
Op mijn Roomsche reys, op een wilt dier te temmen,
Op myn duycken, op mijn loopen, op mijn rijen, op myn swemmen,
Op Jaer en dach, dat's op mijn Jonghe lijf,
En op mijn toekomende kyeren, die 'k sal krijghen by mijn wijf.
Ick koop hongden, ringhen, sulverde messen, om te brommen,
Die ick binnens weecks wel teghen de helft weer kan versommen:
En ick wed dat ick in soo veel treen sal aan den Overtoom stappen.
Teuntje. Wech, wech, Symen, dat binnen niet dan malle koomenschappen.
Maer keun gy yet anders, seght dat op as een helt?
Symen. Ja, ick vaer alle daeghs met de weyschuyt in 't velt,
Ick ken moytiens Seylen met Jachten en Schuyten,
Ick ken gheweldich slaan op harpen en op luyten.

497 M d'Enden — 502 F Jy — 505 GM eynde — 510 F so jy — 511 F hylickje — 512 M avontuur — 522 F Op iaar en op dagh — 523 F sel — 528 F segh

Ick ken netgens dangsen, en lustich springhen,
Ick ken reyn rederijcken, en vervaerlijcken singhen.
Ick ken een kanne wijns ten eersten in mijn huyt„ gieten,
Ick ken die op staande voet oock stracks weer uyt„ schieten.
Ick ken schermen alsoo wel as Pieter Brack,
Ick ken behendich en fray speelen uyt den aes-sack.
In 't groote huys-boeck ben ick dapper in ervaeren.
Ja sietmen vry an, de Bybel van 52. blaeren
Die heb ick op mijn duym, dat segh ick iou op 't ronst,
En noch heb ick soo menighe schoone aerdighe konst
Daar ick veel gelts mee win, en veel lieffelijcke gunsten.
Teuntje. Ja wel Symen, dit sinnen al noodeloose en broodeloose kunsten,
Krijch gy daar de kost mee, dat's al wel eklaart.
Dan ick deynck niet dat gyer veel mee over gaart.
Nou, degelijcke deegh, alle gecken laat vaeren,
Sou gy tot ons behulp niet yet anders kennen klaeren,
Met eenige wetenschap, of een eerlijck ambacht?
Symen. Ja ick kan neyen by daagh, en bondt-wercken by nacht,
Dus so gy 't met mijn bestaat, gy selt wel etent blyven.
Ick sel iou houwen en vieren as een wijf der wijven,
Als gy sult slapen sacht, soo sal ick metter vaart
't Huys schrobben, en feylen, en opnemen den haart,
Ick sel de potte-banck houwen zoo helder en so klaar,
Aers niet of gy der over al tegenwoordigh waer.
En de kost, lieve Kijnt, die kan ick rijcklijck winnen,
Wangt ick kan alle Jaer een moy Web Laken spinnen.
Ick heb twalef hemden, en negen nieuwe Sloopen.
Ick bin al een vet Veugeltie, ick ken me self wel bedroopen.
Al bin ick arm, ick bin warm, ick bin stilswijgend wel estelt,
Ick heb vijf huysen, ende drye sackies met geldt,
Alle dingen is vol, ick heb moy Turf, en hout,
En also wel as de Rycke-luy ien halven Os in 't sout.
En as 't gevalt dat ick mach koomen te sterven,
Soo sal gy (och Roert my niet) al myn goetien erven.
Wel wat segie nou, benie noch niet te vreen?
Teuntje. Wat sel ick seggen, ick weet niet, iae, of neen,
Wil ick, neen ick, dorst ick, ay siet hoe ick hier stae,

---

532 F netjens — 543 GM *Symen* in plaats van *Teuntje* EGM dit sienen — 546 F degelycken — 549 GM *Teuntje* i. pl. v. *Symen.* by daaghe — 555 F Aers noch aers of — 557 F iaar wel een mooije — 558 F twaelf nege nuwe — 559 M Veugeltjen — 561 F en dry sackges — 565 F Sel — 568 BEFGM stae.

Wil ick het doen, ick durf niet, wel koom in Goods naam, Jae.
Nou myn Prins, myn Keuning, nou wou ick wel begeeren
Dat gy iou beloften alhier te houde wilde sweeren
Voor al dit volck. *Symen.* Wel ick sweert iou so dick as Karnmelck
Jou gehou en getrou te zyn tot inde kouwe doot. [op iou broot,
Och myn vreucht is so groot dat icket niet kan zeggen,
Gy och (Roert my niet) selt in myn armen leggen.
Teuntje. En ick sweert iou, met een wondelijcken eedt:
Jou gehou en getrou te zyn, ia tot de leste beet.
Symen. Myn vrunden weest gegroet, ghy Maeghden en ghy Heeren,
Draeght ons dees naem niet na, dat's vrientlijck ons begeeren,
Want soumen ons onteeren „dat loon dat was te olyck.
Teuntje. Wy seggen u a dieu, en denckt op 't geen wy leeren:
Dat's menschen gemoet metter haest KEN VERKEEREN,
Koom hertie laet ons gaen, vaert wel, en maeckie vrolijck.

'T KAN VERKEEREN.

EYNDE.

569 F Gods BEGM Godes — 570 EGM wou ick niet begheeren — 575 F Gy (och Roert me niet) men armen — 576 EGM wonderlijcken F wongderlycken — 577 EGM tot dese leste — 581 EGM audieu — 583 BEGM komt F kom

Klucht/

Van

G. A. BREDERO,

Ghenaemt den

MOLENAER.

T'Amsteldam,

Voor Niclaes Ellertsz Verberg/ Boeck-verkooper/ wonende inde Beurs-straet/ inden Boeck-verkoopers winckel. Anno 1618.

In de uitgave van 1619 (A) plaatste *Vander Plassen* op de bladzijde achter de titel het onderstaande bericht:

DEN DRUCKER TOT DEN LESER.

Vermidts ick V. E. konst-gierighe ende lust-lievende Leser, weet seer geneghen te wesen tot de lessen ende ghedichtselen des E. seer vermaerden Rymer, *Gerbrant Adriaensz. Brederode*, salig. diens wercken ick alle, met zijn eyghen handt gheschreven, niet sonder groote moeyten ende diere kosten, hebbe by een versamelt, Jae een yegelijck by wien ick zijn schriften vondt, de selve als uyt de handen ghebroken, arbeydende omme die nae hunne weerde op het cierlijkcste V. E., goetwillighe Leser op te dragen: Zo is daer noch eene geweest, die desen mynen ernst ende vlijt niet aensiende, heeft aen geleydt dese kluchte, genaemt den *Molenaer*, te drucken, naer een seker slordich uytschrift, als blijckt by vele woorden, jae halve ende heele reghelen daer in uyt-ghelaten ende verandert, die niet weynich den rechten geur ende eyghen sin van des Dichters soete spreucxkens en quetsen; Stekende daer en boven V. E. het selfde zoo naeckt ende bloodt als een vondeling, sonder eenich voorschrift, op zijn boers inde handen. Daer dit doch meer, als ghene zyne andere wercken, (om der velen misduydinghe) V. E. billijck ooghe ende verschooninghe van doen is. Wes halven ick my ghenoechsaem voor genootsaeckt hiel, soo dese, als oock zyne andere kluchten, vande *Ghestolen Koe*, den *Quacksalver*, ende *Symon sonder Soeticheyt*, te gelijck op het bequaemste nu in suyveren druck te verhaesten: dat by avontueren niet weder een ander kome, als de haen over de kolen loopen, mishandelende zyne voornoemde andere kluchten, als desen jeghenwoordighen gedaen is. V. E. vriendelijcke Leser daer en tusschen met een onvol-maect ende slordich werck payende. Neemt dan in danck, seer beminde Leser desen mynen arbeyt, ende wilt met u goetgunstige oordeel dees kluchten ten rechten duyden, sy is gherijmt in 't groenste van ons Dichters leven. Men houdt dat dit inder daedt alsoo voormaels hier soude gheschiedt zijn, oock noch wel soude kunnen ghebeuren. Vint ghy onder wylen in 't lesen eenighe oubollige woorden, neemt die niet als van onsen Rymer, maer van sodanighe personen in sulcken ghevalle ghesproken, welcke maniere van doen ende segghen hy voor yeder een ten toone steldt: jae soeckt te schavotteren ende voordacht te maken. Zoo doende, sult ghy voortaen een beter ghevoelen hebben van derghelijcke spelen, Ende is daer doch evenwel een steentjen daer V.E. hem aen mochte stooten, wilt doch dat wyselijck, om beters wille, ter zyden treden: 't Welck wenscht ende bidt

V. E. dienstwillighe
C. LODOWIJCKSZ. VANDER PLASSEN.

G. A. Brederoos Meulenaer.

Personagien.

SLIMME-PIET.	*De Molenaer.*
TRYN JANS.	*Een Ste-Vrou.*
AELTJE MELIS.	*Vrou van den Molenaer.*
JOOST.	*Knecht van den Molenaer.*

TRYN IANS.

ICK heb geloopen dat ick sweet, o mijn! ick bin so moe:
En nou ick juyst uyter weer egaen bin nou is de Poort toe,
Ja wel 'kbin uyt men a'em, so geweldich heb ick eloopen:
Op and're plaetsen kanmen de poort om een pyntjen op koopen.
Dit is te byster voor de reysende man, en borghers verdriet.
Wat sal ick doen? in een Herbergh gaen? dat derf ick niet.
En ick heb hier geen kennis, daer ick mach slapen of vernachten,
Ick weet niet hoe ick wil: ick heb wel duysent ghedachten!
Dan wil ick dus, en dan wil ick soo; ey sietmen hier eens staen:
Wel wat vraech icker oock nae, ick wil hier yewers ingaen.
Beraetje ierst, Tryn Jans: en wilt soo seer niet jachten,
Denckt dat een eerb're Vrou haer immers so nau moet wachten
Veur opspraeck, als voor daet, sieje niet hoe haest men op 't woort„ is,
Weetje niet dat hier nau ien degelijcke herberch buyten dese poort„ is
Of 't sinnen miest hoere-kotten, en datjer onverhoets quam:
't Was morghen, dien dach, over de hiele Stadt van Amsterdam,
Want het herommenes is van alle deucht soo vervreemt:
Dat het veel eer de loghen dan de waerheyt aenneemt.
Ick weet goet raet, ick sel vande noodt een deucht maken,

A G. A. Brederoods K G. A. Breddroos — 1 M is sweet — 2 ABIK ick uyter weer gegaen M ick uyter weet gegaen A is juist de poort toe: BIKM iust de poort toe — 3 AKM geloopen — 4 A Ja wel op andere plaetsen — 5 ABIKM burgers — 6 M herrebergh ABIKM durf — 7 ABIKM slapen mach — 8 ABIKM wat ick wil — 9 ABIKM dus, dan — 10 ABIKM icker na, ick mach A angaen. 11—18 ABIK *voorafgegaan door„* — 11 ABIKM eerst — 12 A Deynckt ABIKM heur immers so seer — 13 ABIKM Voor d'opspraeck als voor de daedt. Weet je is? — 14 ABIKM Sieje niet datter nau een de poort is, — 15 A Of 't zyn maer hoere-kotten en kufjens. Datmer BIKM Of 't zijn hoerekotten en kufiens. Datier — 17 ABIKM deucht vervreemt, — 18 ABIKM veul — 19 BIKM goe M sal

En sien of ick hier yewers kan in huys raken,
Ick selt gaen avontueren, wat schaed versocht, die soeckt die vynt.

SLIMME PIET DE MOLENAER.

't Is wel Aeltje Melis, ick sel gaen kijcken na de wynt.
Wat hettet van daech een ruych weer eweest, 't is niet te segghen.
Doch nou op den Avent so gaet de wynt al moeytjes legghen,
Maer op den dach de locht betrock, het swerck dat vlooch,
't Scheen al de windt zijn kracht op onse molen uyt spooch.
So gilden de plancken, so kraeckten de sporten.
Ick docht altemet daer me selt hiele sootje van boven neer storten:
So kraeckten de trappen, daer stont niets stil,
Den vliegenden storm blies, dat ons duyfhock van boven neer vil,
Doch onse goe Joost die hettet wat e klust, en t'samen eslaghen.

TRYN IANS, EN SLIMME PIET.

Tryn Ians. Goeden Avont fijnman, ick souje gaeren een woortje vraghen.
Goede vrient, binje goet-hartich, en beleeft,
So bid ick dat gy mijn te nacht huysvestingh geeft.
Ick sou wel yewers gaen, maer siet, ick vrees voor schanden:
Want je weet wel een vrou het toch vrienden, en vyanden:
Een yegelijck seyt van je 't gheen dat hy jou gunt,
En een vrou hettet haest verkerft, al misdoetse in 't minste punt.
De werrelt is so verkiert! niemant duyd yet in 't goede!
En op datse van my niet quaet moghen vermoeden:
Soo laetmen in jou huys te nacht hier rusten op de stoel.
Want in deuse kufjens ist myn niet eers genoech, en op de wech ist [myn te koel.
Piet. Wel vroutje wat sel ick seggen? ick selt me vrouw vragen:
Je bint seker al te goelicken Sackje datmen jou sou inde kou jagen.
Aeltje Melis, moer;

---

20 A nieuwers ABIKM ken in een huys — 21 ABIKM avonturen. Wat versocht. Die — 23 ABIKM ien BIK 't isie M isje, — 25 ABIKM lucht — 26 ABIKM 't Scheen de wijnt al sen kracht op ongse meulen spooch, — 27 ABIKM So kraeckte de trappen, en so verbrangst gilden de sporten. — 29 ABIKM So drilden de vleugels, soo rammelden de plancken, daer stont niets stil, — 30 ABIKM Een vliegenden IKM viel — 31 A ongse — 33 A hertich BIKM so goethertigh — 36 ABIKM Want gy — 37 A Een peghelyck (*lees*: yeghelijck) seyt van 't gheen BIKM van u — 38 ABIKM licht verkerft, — 39 AKM Werelt — 41 ABIKM een stoel: — 43 BIKM eens vraghen: — 44 ABIKM datme — 45 ABIK *Aeltje* behoort vóór 46, staat vóór 45; in M voor 46.

AALTJE SPREECKT VAN BINNEN:

Wel wat isser kijnt? *Piet.* Maer, hoor hier.
Aaltje. Ick mach niet liefste, de ketel, vaer, die moet te vier:
De visch die staet noch in heur bloet die 'k te middach heb ebroken,
Ick moet water halen om die te wassen, en te koken.
Piet. Aaltje, segh ick, hier is een stee-wyf dat nae je wacht.

TRYN IANS, SLIMME PIET, AALTJE MELIS.

Tryn Ians. Vrouschap hebje niet een plaetsje veur mijn van dese nacht,
We komen uyt de Leydtse kaegh, en ick ben buyten esloten,
En ten past niet, voor een eerlijcke Vrou, te gaen in hoerekoten,
Mach ick maer op een stoel slapen, ick wil hebben iou gemoe?
Aaltje. Wy hebben maer een bedt. *Tryn.* Dat schaed niet. *Aal.* Vaer,
Piet. Laet ons dat Vrouwtje daer me gheryven. [wat seg jyjer toe?
Rekent by je eygen hart, hoe noo dat j'op straet soud blijven.
Aaltje. Komt in moer, hanght je huyck op, en set je manckje neer.
Tryn Ians. Wel vrienden 't is onverdient, niet te min, ick danckje seer.
Maer hoe reyn woonje hier! Heer, hoe helder leyt desen haert!
Ja wel, ten is hier anders niet dan of je innen Begynen selletje waert!
Heer hoe glimt jou kanne-bordt, jou tinne-werck, jou pypen, en jou
[krensen!
Wel salighe luy! gy hebt al wat gy sout kunnen wenschen.
Jemeny! de balcken en de solder is met schulp-sant eschuert!
Piet. Mijn wijf het geen weergae, sy is het puyckje van de buert.
Sy wast, en sy plast 't hiele huys al moerlijcke lienich,
In heb ickker ien reys van doen sy helpt my wonder ienich.
Tryn Ians. De man is wel gheluckich die sulcken besorch van ien vrou
Piet. De Man is wel dubbel gheluckich die jou het. [het.
Tryn Ians. Maer susje waer zyn jou keyeren? *Aal.* Maer, die loopen
Hier rontom het huys, op de werf, en in de meulen. [vast speulen
Tryn Ians. Hoe oud is het jonghste? *Aal.* Dat is nou goelyckjes twee Jaer.
'tSongt die tijdt heb ick noyt etwijffelt, of ick en was noyt swaer.
Ick loof niet datter myn mans goetje langer sel toe dooghen,

---

49 ABIKM ien — 51 ABIKM bin — 54 ABIKM ien A jyder BIKM Wel vaer, gyder — 55 ABIKM Maer Aeltje laet — 56 ABIKM hert — 58 IKM vriendin — 60 AB in een IKM in ien — 62 M saligen ABIKM ghy hebt hier al ABIKM konnen — 64 ABIKM gien — 66 ABIKM onder ienich — 67 ABIKM een — 69 A spelen — 71 ABIKM twie — 72 ABIKM Songt of ick was
M *i* waar H *j* heeft, bijv. 57 hangtie huyck setie manckie 58 danckie 59 woonie 60 ofie 64 puickie 71 goelyckies 73 goetie enz.

Want hy drinckt te veel Toeback, en die (seggen de luy) doet opdroogen.
Hy plach wel een man in 't velt te wesen, maer nou is hy te slap.
Piet. Ick selme beteren wyf. *Aal.* Jae hoe? als Scharbier op den Tap?
Tryn Ians. Neen, dat behaeghtmen wel, dat hy seyt ick selme beteren.
Piet. Igut dat ick jou iens hadt, hoe sou ickje nae 't gat veteren.
Tryn Ians. Kenje wat veteren vetert jou lief, jou bruyt.
Aaltje. Neen moer, hy slacht de Koekoeck, hy leyt zijn eyeren al uyt,
Hy het zijn beste pijlen al in 't wilt verschoten:
Dan seker 't is syn schult niet, hy is van 't houtje esproten.
Piet. Een man die seven Jaer by een vrou blijft die wort melaets.
Aaltje. Dat hebje van een hoer eliert, in een oneerlijcke plaets,
Maer, Vrouw-mensch, hoe statet toch met jou mans saken.
Tryn Ians. Maer mijn man, slacht jou man, die kan mier praten als [maken.
Ick bin wat mitten iersten, over drie vierendeel Jaers, bin ick op men [tydt,
Isset anders, ick weter niet of, so bin ick het boeckje quijt,
Mijn man seyt dat hy blint wort van al dat parle-gaten.
Piet. Men dunckt dat de wijven altoos van kyere-maken praten.
Besongder alsser een kint ehaelt wordt, dan hebbense sulcken deun.
Gelijck ick nou jongst hoorden, op het mael van men Joncksten seun.
Hoe slordich leyden sy 't of doe sy de kandiel in 't lijf hadden,
Ick moetet lachgende verhaelen, hoe dat sy voor mijn wijf badden.
„Nou willen wy bidden de goede man Sint Jan:
„Dat hy jou met lief weer helpt onder de man.
O bloemer herten wat hoorden ick al vande weyicheyt!
Van dese man zijn koelicheyt, en van den ander zijn freyicheyt:
En dat die so hiel loom was, en d'ander weer soo snel.
De oude wijven lachtender om, o het deder so wel!
Tryn Ians. Siet keyeren, doet wat daer de mannen by binnen.
Aaltje. Maer wat kallingh praet gy luy by jou ontydige waerdinnen?
Piet. Waerafter wijfje, mocht ickket je noch iens hooren seggen,
Ick wodder sepers noch wel eens om in de kraem leggen.
Aaltje. Ja, ick gelooft wel, dat gy wel sout willen, myn lieve man,
Konnen wy soo mackelijck van 't kynt komen alsmer wel komt an.

---

75 BIKM wel eer een — 77 ABIKM behaechtme — 78 ABIKM nae iou gat — 79 ABIKM vetert iou wyf, iou lief, iou bruyt. — 82 ABIKM ghesproten. — 84 ABIKM ien hoer — 85 ABIKM saken? — 88 A puyt, *lees*: quyt, — 90 A Mijn BIKM Mij M kyer-maken — 91 ABIKM asser ien kijndt — 92 M jongste — 93 IKM kandil — 94 *ontbreekt in* I — 95 ABIKM gaen bidden — 96 ABIKM ongder — 99 M anderen — 100 ABIKM o myn! A deder noch so wel — 100—102 B *verkeerdelik de namen der personen voorgeplaatst in plaats van* 101—103 — 104 ABIKM iens — 106 B asmer IKM asmer komt an

Tryn Ians. Alst is moer. Hoe heet gy? *Aal.* Aaltje Melis is myn naem.
[*Tryn.* En jou mans?
Aaltje. Die hiet Slimme Piet inde waaringh. *Piet.* Hoe noemense jou?
[*Tryn.* Ick hiet Tryn Ians.
Aaltje. Weetje wel hoe onse Symen buer met syn nieuw-backen wyf
[pleech te mallen?
En arme vaer! hy lach wel een half Jaer voor syn Vrou bevallen
Inde veur-kraem, het was hem op zijn Bruyloft wel eraen,
Dat hy hem niet sou verhaesten, want seydese, de Papegaey sal langh
Maer wat wast? hy miendender gout uyt te pueren. [enoegh staen.
En 't vil boven quicksilver niet. *Piet.* Hij mochter te lydich op dueren.
Immers soo Fytje-buer seyd, so wast ien geweldigh kloeck gast.
Menschen! het ginck altemet op ien snaerssen, elck hout zijn broek vast.
Ick weet niet hoe veel meysjens hy de maeghdom wel het benomen!
Mit noch sulcke stucken, men souder op raden om komen.
Ik seyden altemets, ick prijsje, Fytje, datje niet en veynst.
Dat hem de boeren hadden: sy maecktender een bul of, of een springh-
[heynst.
Waert niet jammer dat syn moer een Non, of een Bagijn gewiest„ was,
Och mochtse noch iens opsien datter seun sulck ien giest„ was,
Ick wedse hem een Roosenobel sou toe-smyten stil,
Gut hoe souse lachgen. *Aal.* Ja, als een paert dat byten wil.
Ick mien dat sy om haer seuns oolijcke boeverijen,
Inde hel oft 't vegevier ghenoegh het te lijen.
Quam hy niet nou lestmael tot Annetjen Stellaers,
En klom vande plaets in 't veynster sonder licht of kaers,
En gingh veur de dochters bedt, en begon deken en laken t'ondecken.
Sy, arme sloof, haddet haer beste-moer wel hooren vertrecken,
Dattet daer waerde, en spoockten, als het snachts bruyn„ was,
Doch sy voelde wel dattet geen nacht-merry, of geen ruyn„ was,
Sy lach in wijntiens pars en wist niet hoe sy„ sou.

---

107 ABIKM Ast — 109 A Symon ABIKM nuw-backen — 110 A ien hallif jaer veur KM veur M hallif — 112 ABIKM hum wangt seydense, sel — 113 ABIKM miender — 114 KM viel — 116 ABIKM O menschen! 't gincker sneersen — 117 ABIKM veul ABIKM enomen, — 118 M met ABIKM sticken, men souder om op Galeyen komen. — 119 ABIKM seyde altemet, niet en ding veynst. — 120 ABIKM ien ien — 121 ABIKM ien ien geweest — 122 BIKM nou iens ABIKM heur seun sulcken geest — 123 ABIM ien K in — 124 ABIKM as ien peert — 125 BIKM meen ABIKM dat se om heur — 126 ABIKM of't ABIKM vagevier — 127 ABIKM niet, as hij noch vrijer was, tot Jannetjen Stellaers, IKM als — 128 ABIKM of sonder kaers — 131 ABIKM hiel bruyn — 132 IKM voelden dattet ABIKM gien gien IKM nachtemerry — 133 ABIKM weyntjens pars, sy wist
M heeft veelal *i* voor *j*, bijv. 107 Aeltie.

Wat sou sy doen, goe meyt, hy dee al wat hy„ wou,
In sy swieten Judas swiet, en sy dorst noch hicken noch spreken,
En doe is hy al stilletjens weerom na huys estreken.
Smorgens ast dach was soo seyde zijt haer moer
Van stickje tot beetje, en hoe datse snachts al voer.
Sus, sus, sey de moer, gy droomt, dat sinne maer vyesevasen,
Kynt dat is swaer bloedt, dat gy hebt voelen leggen en rasen,
't Is niemendal, ick hebbet mee wel ehadt, 'tsel wel vergaen,
Ken gy slechts, alst weer komt, met iou tongh ien kruysie slaen.
Wel docht sy. Daer na, kynt, over drie weecken,
Soo kroop hy weer by 't selfde meysie onder de deken.
Maer dewijl hy het muysie in 't valletje of het huysie„ ioegh,
So wast haer onmeugelick dat sy met heur tongh een kruysie„ sloegh,
Doch als het langh ghenoegh ghestormt had, en ghereghent,
Doen heeft syer wel ongnaertich ghekruyst, en gheseghent.
En doe gingh hy deur. *Tryn.* Ja wel! wat segje van dien rabbaut?
Hoe liep het mittet meysie? *Aal.* Maer die worde so benaut.
Het koorden, het spooch, het ontreech haer borst, en het worden hiel [blieckies,
Se had gien smaeck in heur eten, sy was belust op karssen en op kriecies,
In 't midden van de winter, de moer liep selfs om Mr. Jan de doctoor;
Maer 'thielp niet wat hyer in gaf, het gelt en goetie was te loor,
Heur oogen villen in, heur neus beloock, heur buyck swol oft water- [sucht was.
Hier de kopster, Neel slim-mongs, sach ierst datse bevrucht„ was:
De Vaer die baerden aars noch aers as de baerlijcke Hel,
Hy wodse in een doncker gat setten, versinie wel?
Doch Josep Lammertsen, die sin kin het vol kekelen, en stoppelen,
Die hetter hem van zyn Petemeuy, ier hyse esien had, an laten koppelen,
En die goe Slokker, die was soo blyd, ie weet niet hoe,
Hy kreegh dat bere'en Merritie, met ien Veulletie toe.
En onse Symen buur, liep op de Bier-banck, by zyn droncke gesellen:
Dit hiele Storijtje voor ien nieu Sproockie vertellen.
Maer alle seven iaren koomt ien ding weer te pas,
Gans lyden, de Heylgen komen nou so derelyck om heur was.

142 ABIKM Kenje slechs, ast — 143 ABIKM Kynts, — 144 ABIKM ongder — 145 ABIKM of in 't huysie — 146 ABIKM heur onmoghelijck datse mit ien — 148 ABI ekruyst in esegent. KM ekruyst en esegent. — 150 KM liep mettet ABIM seer benaut. K seer seer benaut. — 151 ABIKM borsten, worde — 153 ABIKM self — 157 BIKM baerlijcke droes. — 158 BIKM gat laeten setten, van Willem Verdoes, — 159 ABIKM Lammertsz. — 160 M Petemuy (hier hyse esien had) — 161 ABIKM ick en weet — 162 M een — 165 ABIKM Komt IKM een — 166 ABIKM Heyligen

Ja wel hier sit ick vast en lary, ick sou myn vis over hangen,
Heer myn Man het huyenochtent sukken moijen Soo evangen!
Tryn Ians. Wel doeie dat selfs, dats wongder! houie gien Meyt?
Aaltje. O neen ick Susie, dat heb ick flus al iens eseyt,
Daer moet ick selfs over gaen, ick moet inde roo-kuwen
Selfs bewribbelen, en schoon maken, en 't bloed daer uyt duwen,
Sou ick daer dienstmeysiens me laten begaen?
Ick segie dat de Vis myn sou teugen staen.
't Is van dat morssige volck, en van de Ditmarssen, en Poepen,
Daer zy over gaen, kijnt, dat sel ick iou niet afsnoepen.
Tryn Ians. Je seght de fijne waerheyt, wy hebbender nou t'onsent ien,
Men dienter staech wel na te gaen, en na de handen te sien,
Sulck een Bely Klonters isset, hier leggen de luyren, daer de doeken,
Se dreumeld het goedje so wegh, datset self niet weer weet te soeken,
Myn Betielen siender uyt als loot, en datje myn Koper-werck saecht:
Je sout spuwen so root is 't. Ick seg altemet: Aecht
Gaet nou wat vroegh te bed, rijst morgen vroegh op, en weest rat„ kijnt!
Maer wat ist? sy blijft leggen, en vyst by haer hielen dat haer de son
[in 't gat„ schijnt,
Se het ien uur werck ierser kliet, se komt te achten of te negen,
En segme dan ien woortie, se durf ien mensch noch wel qualick beiegen,
Ick denck, absolvat vuyl-vat, vuyl vind ickie, vuyl laet ickie, al ben ik
[noch so quaet,
Wangt dat versoorde volck draeght ien anders hiel over de straet.
As de dienst-Meysiens heur Vrouwen of Miesters uyt de kerck halen,
't Is je niet te seggen watte sticken datse daer verhaelen,
Den ien seyt zy krijcht niet te drincken of te eten,
D'ander seyt, mijn miester het gist'ren zijn vrou esmeten.
Onse dochters vryer, dat is sulcken go'en knecht, hy hetme so lief,
Hy gafmen lestent een stuck van vieren, om dat ick brocht ien brief
Aen zijn Vrijster, en so hyse krijcht, belooft hy my een nieuwe bouwen.
Ja seyt ien ander, daer veel dochters binnen, daer binnen veel vrouwen,
Ick sou liever om go gaen, gy meuchtet looven of ghy wilt,
Ier ick daer sou dienen, so besucht werter een mensch bedilt.
Hoort, seyt een ander: onse seun het vande weeck soo op etrocken,

168 ABIKM sulcken — 169 ABIKM selfs? dat's wonder, houie dan geen meyt? M houje — 170 ABIK flusjes alle seyt. M flusjes al e seyt. — 171 ABIKM moet de roo-kuwen — 174 M seyje BIKM visch die sou mijn A teghen — 175 BIKM volck van de ABIKM Ditmerssen — 177 KM onsent een — 181 M as — 184 IKM haer son — 185 M een eerser AB komt of te achten of I komt af te acht of KM komt of te acht of — 186 ABIKM En segje — 188 ABIKM Want — 189 IM als ABIKM meysgens — 190 BIKM daer vertalen. — 194 ABIKM gafme stick — 195 AB nuwe — 198 ABIKM Eer ick heur ien. — 199 ABIKM ien

Hy souwer kortelingh ien neer eleyt hebben, haddet willen locken.
De vijfde seyt, as onse volck iens rustich gasten,
Soo moeten wyer ien hielle maent by leggen en vasten.
Somma, sommarum, daer wert so lydighe veel ghekalt.
Piet. Mijn dunckt dat je allebey vanden os opten Esel valt.
Tryn Ians. Nou, vaer, de Wijven praeten so Wyven praetjes.
Aaltje. Neen kijnt, ick koock mijn etentje, ick was mijn vaetjes.
Ick heb mijn huyswerck dus lang allienich eklaert.
Tryn Ians. Deynckt sus, dat gy alle Jaers wel hondert daelders bespaert,
En dan heb gy noch jou vryheyt om wat te mallen.
Je hoeft niet te vreesen dattet yemant sel uyt loopen kallen.
En jou goetje en werdje niet ontmomt, noch verhuysmorst.
Wat hetme onse Aecht wel goet of-handich ghemaeckt, en ontlorst.
De helft van den tijdt mis ick dit of dat, van neusdoecken, of van huyven,
En s'is so lecker, se mach niet dan mangelen, rosynen, of druyven,
Als wy volck hebben, en ick dan na ien appel of en neut vat,
So staet sy van veer en grijnst als een nickker voor een geut-gat.
En hebben wy Rotterdams, of longs Engels, of Rijns of spaense wyn,
Se drinckter soo droncken als een Varcken, dat je wist hoe ickse som-
Je souje verwonderen, ja dat ickket niet liet om de bueren, [tijts vyn,
Ick sou van dese weeck een andere meyt gaen hueren.
Mijn man is altemet so quaet, hy wilse somwijls een bet slaen,
Maer sy slacht den Esel sy wil niet een voet uyt heur tredt gaen.
Al kijf ick dat ick schuymbeck, sy paster niet op, sy beeft als een oven,
Wil ick wil van heur hebben ick moeter een kermis beloven.
Met die deense-koppen en kanmen heen noch weer.
En die West-falinghen en Knoeten ribsacken ons noch veel meer.
De Waterlandtse meysiens zijn rendelijck en klaer,
Maer die hebben sulcken gerit van heur moer, en heur vaer,
En van heur speelnoots. En noch willense alle Jaeren
Ten minsten drie of viermael na huys uyt speulen vaeren,
Krijchtmen dan, dat selden beurt, een dienstmeyt die suynich, en trou„ is,
Die later selven duncken datse mier Mans as de Vrou„ is,
Die moetmen niet ien on-effen woortie toespreken,
Of sy sullen 't geen sy ande Ouders niet, ande Keijeren wreken,

201 ABIKM lustich — 202 ABIKM wy ien hiele maent bylegghen, en winnen 't weer met vasten. — 203 I so veel lydighe veel — 204 ABIKM dat gy — 208 ABIKM Denckt — 213 ABIKM Helf ten tijt dat, dan neusdoecken, of dan huyven, — 215 BIKM As, ABIKM of neut — 216 ABIK as ien nicker veur ien geut-gat. — 217 KM Longs Engels Ryns of — 218 ABIKM as ien — 219 ABIKM Je soutie — 220 ABIKM ien are — 221 ABIKM somtijts ien — 222 ABIKM ien — 223 ABIKM as ien — 224 ABIKM ien — 227 AB zijn wel rendelyck IKM zijn wel redelijck — 228 ABIKM moer, van heur vaer,

Men weet dickwils niet waerom onse Keijeren lam„ zyn,
En dat komt van die eer-loose Feecksen asse gram„ zyn,
Se gevense sukke harde duwen, of schrickelijcke grepen,
Ghelijck myn Susters Kijndt nu lestent van die kobbe-Soch worden
Hoe luckich bin gy, dat en gebeurt iou niet. [genepen,
Aaltje. Wel Tryn Ians blyft hier wat, ick denck dat myn water siet,
En ick hoor iou so veel vande Keijeren seggen,
Ick mach de myne met een te bedde gaen leggen.
Tryn Ians. Doet so. *Piet.* Maer iou voorschreven Meyt isse wat moy?
Tryn Ians. Ja van passe. *Piet.* Vreesie niet datter iou man me tijd
Of het hy gien sin in wat versnaperings as gy uyt„ bint? [ter koy?
Tryn Ians. O Slimme Piet! nou hoor ic ierst dat iy ien door-trapte
[guyt„ bint.
Piet. Wel, Moer, wat mienje datie sukke dingen niet gebeuren?
Tryn Ians. Sou gy om ien lust u Echt wel willen scheuren?
Piet. Wat schyt Echt, as ick gebruycken mach myn lust.
Tryn Ians. Salige-man, weet gy wel, hoe de snelle sonde lang ontrust?
En gehout man en behoort sulcx niet iens te durven dencken,
Wie meughd gy beter vreuchd as iou Vroutie schencken?
Piet. Weet gy niet onse natuer dorst altijt na wat vars,
En ienderleye saken werdmen haest moe, en wars,
Verandering van spijs, seytmen, doet wel eten.
Tryn Ians. Ouwe kost goe kost, veel tijts bekomen qualijck de lekkere
Die quaet doet, quaet ontmoet, de straf die volgt te snel. [beten,
Piet. Al praeties voor de vaeck, een gestolen beetje smaeck wel.
Wat schaed de lucht datter altemet een vogeltie door keylt?
Wat schaet de zee datter altemet een Scheepie door seylt?
Wat schaed de aerd dat zy van velen werd betreden?
Tryn Ians. Dat zyn al gemeene dingen die elck gebruycken mach met
[reden.
Altoos myn man en siet niet liever dan dat ick my 't huys„ hou,
En al wat hy doen kan, dat is voor zyn beminde huys„ vrou.
Piet. Ick seg oock so, maer vind ick yewers ien moy Meysie;
Ick tijer altemet me op de kittel-iaght, om ien snoep-reysie,
Myn wijf mach dat wel velen datmen altemet ien broot„ lient,

---

235 ABIKM waerom dat de kyeren — 237 ABIKM sulcke — 238 M Ghelijcke ABIKM nou — 239 ABIKM lockich — 240 A denck myn — 242 ABIKM mit ien — 243 I is wat moy? — 244 BIKM te koy? — 245 ABIKM versnapelings — 246 ABIKM gy ien deurtrapte — 247 ABIKM sulcke — 252 ABIKM meuchdy — 254 ABIKM eenderleye — 258 ABIK smaeckt — 259 AB ien veugheltje deur IKM veugheltje — 260 ABIKM ien AB deur — 261 ABIKM datse — 263 ABIKM my kuys hou: — 266 M jach — 267 M altmet ABIKM brootje

Seker s'is daer niet hongs of, wy blyven even groot„ vrient.
Tryn Ians. Hoe seyde Harmen teugen zyn vaer? *Piet.* Hoord dien [dief liegen.
Tryn Ians. Ick gis datie myn man slacht, die betaelt my dickwils mit
'T is al ien lock, schat ick, ast om de maend iens geschiet, [driegen,
En dan gatet noch as Lubbert, die hou daer sey, en hy gaffer niet.
Ick loof niet dattet iou Vrou lijd datie iou met andere soud mengen,
Ick gis dat gy over hebt dat meughie wel in 't Gasthuys brengen.
Piet. Elle male menten, dat ick byget sukken wijfie had,
Ick soumen warafter ier doot soenen, dan vernoegt of sat,
O myn ick word so nuwelijck! Oy myn, ick word so wyvich!
Tryn Ians. Loopt al ie best by iou vrou. *Piet.* Die word al te vol lyvich,
Maer so haest as ick iou sach, heb ick op iou gevlamt,
Myn lijf stont myn en beefde, sie ie wel hoe root bin ick ekamt,
Ick wod nou wel een reys voor myn eten, gy siet myn wel.
Tryn Ians. Schaemt iou, Piet, hoe praet gy so, die quaet doet vaert [inde Hel.
Piet. Dat schaed niet, als ick slechts mocht myn buyck vol soenen.
Tryn Ians. Ja wel datie myn man waert, ick liet ie ruynen of kapoenen,
So souie myn so veel niet by onty uyt krollen„ gaen.
Piet. Neen byget so niet, ick wod liever myn leven niet uyt snollen„ [gaen.
Maer al even wel Trijn Jans, verstaie wel, ey laet my eens betien,
Je weet wel, hoe sta gy so? de vrienschap, ie man en selt niet sien.
Tryn Ians. Wel Elen-baes, wat kalling is dit? 't is quaet ghenoech of [ick ien hoer„ was.
Piet. Die waeght die wint, gy mocht aers mienen dat ick een verkleum- [den boer„ was.
Tryn Ians. Loopt by iou Hoeren, Slimme Piet, myn goed dat is myn eer.
Piet. Nou laet ick een reys voelen? komt bruyckt de vryicheyt weer.
Tryn Ians. Maer wat binie ien nieu man, ick weet niet, ick sou„ schier.
Gans lyden, wat raet, ey laet staen, flusies komt iou vrou„ hier,
En datse iou mallicheyt sach, wat souder anders uyt spruyten:
Als datse myn sou uytstooten, en de deur voor 't hooft sluyten,
Waer sou ick dan loopen by de wegh, en dolen onder de lucht?

---

268 ABIKM goet vrient. — 270 ABIKM dat gy ABIKM betaeltme veeltijts — 274 M muchje — 275 A Ellemallementen ABIKM sulcken — 276 ABIKM Soume — 278 KM Loop IKM alle best — 279 ABIKM evlamt. — 280 ABIKM stong — 281 ABIKM ien ABIKM jy siet IKM my wel. — 286 M snolen — 287 ABIKM iens — 288 ABIKM sta jy ABIKM vrientschap — 290 ABIKM je mocht anders mienen of ick ien — 292 ABIKM ick iens voelen. Comt gebruyckt — 294 K Gants M Gant

Piet. Neen myn lieve Schaepie, weest daer niet iens om beducht.
Moet ick slech ien reysie? ie weet wel wat ick wil seggen.
Tryn Ians. Wel schoon genomen ick wou, hoe souden wy 't anleggen?
Want hier is gien gelegentheyt. *Piet.* Niet? genoegh, ick weet raet:
Als wy flus egeten hebben, sel ick seggen dat myn wijf te bedde gaet,
In dat ick na de Molen gae, om te nacht wat te malen,
En als de keers uyt is, sel ick ien slockie komen halen,
Hoor gy wel Trijn Jans, gaet gy dan sitten an de deur,
En als iy myn hoort hoesten of hemmen, so denckt Piet isser veur,
Rijst gy dan stilletgens op, en doetse soetiens open,
Ick sel iou dan wel te vreen stellen, dat sou ick hopen.
Tryn Ians. Ick weet niet hoe icket aendreyen sel, ick bin te seer vervaert.
Piet. Schijt, schijt, niemendal, myn wijf slaept so vast als een paert.
Tryn Ians. Heer dattet uyt quam, iemeny hoe sou sy kyven,
Dan niet te min 't is nu geseyt, en 'tmoet geseyt blyven.
Piet. Mien gyt myn hartie? So geeft me dan een soen.
Tryn Ians. Wel dat's een kleyne saeck, dat wil ick geeren doen.
Maer als gy flus over tafel sit hout iou wat statich,
Ick sel oock myn best doen dat ick myn bedwing en hou matigh,
Want dattet iou wijf sach sy worden ialours.
Piet. Ick selje dat wel of sien, ia voorseker, so wat op zyn boers,
Y gut hoe sellewe! hoe willewe! ick woudet al nacht„ was.
Tryn Ians. Ick kan niet kallen, ick wou dat ick al op de schiltwacht„ was.

AALTJE MELIS, UYT.

Aaltje. Hoe voer gy hier innen kaer, geef ien kaer ien praet?
Trijn. Jou man verteltme so veel van zyn vrijerlijcke staet,
Ja wat helptet, wat is hem al over ekomen,
Hy vertrock wat hy al had als hy iou ierst had enomen.
Piet. Wijf, ic heb Tryn Jans laten sien myn Sulver-tuygie en myn tas,
Met myn root-schaerlaken wollen hemd, daer ick de Bruygom in was,
S'is verwongdert dattet so gnap en gnut is, en niewers niet estooten.
Heer se het sukken sin in iou Jackie met Hongskoten,
En in iou blau Versetten Rock, met die stootkant van Fluwiel.

301 ABIKM geen — 302 ABIKM As — 303 KM wat *ontbr.* — 304 ABIKM as — 305 ABIKM Hoor je gae jij — 306 ABIKM En asje — 307 A Rijst jy BIKM Rijs jy — 309 BIKM hantdreyen — 310 M ien — 313 A Mien jy 't myn hertje? BIKM Mien iy 't myn herte? M jyt ien — 316 KM hou machtich: — 317 BIKM worden wel jalours. — 319 A Ygut hoe sellewe! hoe sellewe! BIKM Ygut hoe willewe! hoe sellewe! ABIKM ick wou dattet al nacht was. — 321 ABIKM vaer geefje en kaer M klaer — 324 ABIKM eerst — 326 ABIKM scharlaken — 328 ABIKM sulcken ABIKM mit honskoten,

Trijn. Maer watte moye brieven heb gy hier, iemy, dit is ien reyn
Weet gy niet oft ien Story, ofdattet Poeetery„ is? [taferiel,
Piet. Wat weet icket oft uyt de schrift oft ander schelmery„ is,
De Schilderaers die schilderen altemet so wat heen.
Aal. M. Wat dunckie moer van myn Kevy, isse niet ongnaertich gesneen.
Tryn. Se blinckt as ien becken, maer wat zynder konstige gasten!
Ja wel alle dingh is hier so reyn, men sout met gien vuyle hangden
Wat hettet te beduyen, ie bint te dubbel ondieft. [an tasten,
Aaltje. Man as gy wilt, het eten is riet, komt binnen Sus soo 't u belieft,
Komt eet wat met ongs, versmaet onse kleynicheyt„ niet,
Houtet myn ten besten, soie iuyst gien steetse reynicheyt„ siet.
Tryn. Hoe keun gy 't seggen, ick wil myn muylen uyttrecken.
Aaltje. Ay nou gaet in, gaet in, ie mocht so lief met myn gecken.
Nou vaer neemt iou plaats, nou Kijnt wel „sit,
Piet. Wat, wat is dit. Ick wil dat gy teugen my over ande tafel„ sit.
Tryn. Neen ick bedanckie, ick sit wel, ick sel hier wel blyven,
Nou Aeltje gaet gy sitten. 't Syn qua gasten die de Waert verdryven.
Piet. Nou eet allegaer, ick kan niet noon, daer staet de betiel,
En 't is gien benier dat ickje vis veur diel.
Datsje veur, doetme na, gy moet so wat inslingeren.
Aaltje. Maer hoe boerachtich vat hy dat an met duym en met vingeren.
Nou Trijn Jans peuselt wat, smeert ien stick botteren broot,
Wy hebben sucken koren-ayertjes, se hebben doren as ien gout so root,
Se binnen van passen harties, se hebben sulke dunne schillen.
Piet. De Visschen hebbent goet. *Aal.* Hoe so? *Piet.* Die meugen drincken
[alsse willen.
Aaltje. Daer was ick voor iou riet, wod gy niet wel dat gyt kreeght?
Piet. Maer Aeltje jy grijpt na de kan as ien aer zin mongt veegt.
Aaltje. Dat lierden my mijn salige vaer, ik sel syn doo-mont niet be-
Piet. Y wat, ick stick schier van dorst, laet eens overvlieghen, [liegen.
Gants bloet ick heb sulcken schrickelijcken grooten dorst,
Men dunckt datter een gloeyende steen leyt in myn borst.

---

332 ABIKM of angder — 333 A Schilders — 334 ABIKM esneen, — 336 ABIK geen vuyl hangtje KM hangties — 337 M beduyden, ABIKM gy — 339 M Koomt mit ongse — 340 ABIKM so gy — 341 ABIKM segghen. Wil ick uyttrecken? — 342 ABIKM mit — 343 A plaets. Nou Trijn Jans sit neer. BIKM plaets. Nou Trijn Jans, wel wat is dit? — 344 A dit? sit teugen mijn over, want ick dit keer. BIKM Ick wil hebben dat ie (M datje) teghen mijn over ande tafel zit. — 346 ABIKM Aeltje Melis — 347 M Nu — 349 ABIKM moeter — 350 ABIKM mit (2 ×) — 351 KM ie stick BIKM botter en broot — 352 ABIKM sulcke koren eyerties, — 354 ABIKM asse — 355 ABIKM veur — 356 ABIKM zijn — 358 ABIKM schier, nou Melis kijntie laet — 359 ABIKM Gans schrickelijcken dorst; — 360 ABIKM Myn stien

Aaltje. Daer hangt botter in iou baert, veecht 't of eerter in gaet wortelen.
Piet. Neen, laet hanghen, als 't drooch wort dan selter wel uyt mortelen.
Wat so, nou ist mijn beurt, avoes Tryn Jans. *Tryn.* Ick danckje.
[*Piet.* Danckt als gyt hebt.
Dit is inde kijntsheydt wijf, is tappen te veel, soo siet dat gy 't schept.
AALTJE, METTE KAN, BINNEN.
Piet. Tryntie het wort schier tydt, ick wil nu strackx wech gaen.
Siet toe, houtie woort, ick laeter het op staen.
AALTJE MET DE KAN WEER UYT.
Aaltje. Wel, vaer, staeie soo op? gy hebt immers niet ghelesen.
Piet. Ja wijf, het sel ten Jongsten daghe even veel wesen.
Of ick daer ien diel woorden brabbel, 't het niet een beet om 't lyf.
Liefste, ick gae, na de meulen. ga gy nae bedt toe, selie wijf.
Ick moet wat doen, de wynt is goet, te nacht wil ick iou quyt schelden,
Dan Morghen-Avent sel icket ie weer dubbelt verghelden.
Aaltje. Gy dreycht den onvervaerden, ick heb myn schilt al by me,
[myn vaer:
Piet. Gedieu, genacht, wijfie, ghenacht Trijn Ians, houdie wat by ien
[kaer.
Tryn Ians. Heer wat hebie daer een ghenoechelycke man, het is te byster.
Wat helptet, hy is te eunjer, hoor hy singht als een Lyster.
Hy is drollich van praet, en blygeestich als hy singht.
Aaltje. Ja lieve Tryn Jans, ick weet selfs best waer myn de schoe wringt,
Hy verteert alle daeghs sulcken gelt, en hy brenght niet„ in:
In dat mier is, hy is so vrou mal, och ick hebber sulcken verdriet„ in
Staech is hy inde kuffen, of inde boeven droncke bier„ lagen:
Hy is soo nat-gierich, men sou hem met een goe tooch door een vier„
Hy het so veel vermalle-koomenschapt mit de sotte luy: [iaghen.
En ick spaer 't vast uyt myn lijf, en ick drinck niet dan wey of huy
Wat noot wast dat hy een pijntie by de luy gingh verpoyen:
Maer als hy droncken is loopt hy staech by syn lichte koyen,
En 's anderen daechs sit hy dan en knort, en mort. Ja kyns, ick heb
En een ander (as men seyt) hetter de soeticheyt en de wil van. [de man,

— 361 ABIKM veeght of verwortelen. — 362 ABIKM drooch is — 363 KM as — 364 ABIKM Die is A veul BIKM te veul werckx — 366 ABIKM ick latet daer op staen. — 368 ABIKM sal veul — 369 ABIKM ien beet — 370 ABIKM jy — 371 ABIKM ickje — 373 ABIK d'onvervaerden M onvaerden, Schil — 374 M jen kaer — 375 ABIKM ien genoechlijck — 376 ABIKM helpet hoort A as ien Lyster — 377 ABIKM as — 378 ABIKM waerme — 379 ABIM daech — 380 ABI sucken M sulcke — 381 ABIKM Boeren M droncken — 382 ABIKM ien vier — 383 ABIKM veul KM vermalle-komenschap ABIKM die soete luy: — 385 ABIKM ien — 386 ABIKM as A stracks mit zijn BIKM stracks by de — 387 IKM daech M Ja *ontbr.* — 388 ABIKM ien ander BIKM als

Van waer komt de mannen de vryicheyt om by and'ren haer te voegen:
Dat wy altemet iens verwisselde, hoe qualijck soudense genoeghen.
Tryn Ians. Neen seker ick prijs mijn man, hy is wel haestich en quaet:
Maer 't is in een ommesien edaen, wast anders, ick wist me geenen raet:
Neen sepers de myn is anders heel deuchdelijck van leven:
Hy het my van zijn leven geen quaet exempel ghegheven.
Hoort Aeltie Melis, hoort kynt, moer luystert gauweties toe:
Tansgis als ick met iou man allienich was, doe
Was hy so heftich, ick kon hem met gewelt niet van mijn lijf houwen.
Aaltje. Maer waerom? *Tryn.* Maer om de nuwicheyt daer de knech-
[ties ien wijf om trouwen,
Wel iemers, sus, hy hettet my soo langh ghevraeght
Tot dat icket hem toeseyden: en wy hebben beraetslaeght
Dat hy myn, as de kaers uyt is, sel komen besoecken.
Kom hier mijn moer, laet ick iou op mijn benier iens doecken,
Treckt myn vlieger an: en gaet hier sitten op dit ghestoelt:
So werdt zijn heete lust sonder sonden verkoelt.
Ick hebt hem belooft, uyt vrees van hem te vertoornen:
Ick heb mijn man te lief dat ick hem kroonen sou met hoornen:
Ick heb hem om iouwent wil met ien klucht ghestilt:
Gy kont nou wel ien soeticheyt hebben, so gy maer wilt,
Mijn hert is te eerlijck, dat ick yemant sou verongelijcken.
In as hy dan ghedaen het, o bloet hoe sou ick hem uytstrijcken!
Aaltje. Wel siet, is dat niet een groote last, dat speelt hy myn altemet.
Trijn Jans maeck gy mijn toe, na ie sin, gae gy leggen op mijn bedt.
Hebt gien sorgh, ick sel de rest al swijgend wel beschicken.
Ick sel de vreemde vogelaer vangen in syn eygen stricken.

TRYN KLEET AALTJE.

Tryn Ians. Wel Aaltie Melis, nou iou selven wel besiet,
Seper, me dunckt, je lijckt jou selven niet.
Aaltje. Ay lieve help my knap, Heer keyeren ick heb sulcken verlangen
Om die wilde weyman in syn eyghen stricken te vangen.

---

389 IKM vryheyt — 392 ABIKM in ien ommesien ghedaen, ghien M gheen — 394 ABIKM gien — 395 ABIKM gautjes — 396 ABIK Tansjis as ick mit M Thansjes als ick met ABIKM was, hy vraechdeme doe — 397 ABIKM So heftich, ick mit — 398 IKM nieuwicheyt BIKM knechtjens om een wijf trouwen — 401 IKM als — 402 IKM manier ABIKM eens 405—409 ABIKM *voorafgegaan door* „ — 405 BIKM hebt belooft — 406 KM hebt AB mit — 407 ABIKM mit — 410 AB En as IKM En als — 411 ABIKM ien groote last? IKM my — 412 ABIKM maeck mijn toe, gae jy — 414 M sticken — 415 AB Melis, asje nou IKM asie jou selven — 416 ABIKM selven in 't minste niet.

Tryn Ians. Doet open asje hoort hoesten, of hemmen, nou, adieu goen
Aaltje. Wel droomt gheneughelijck, Trijn Jans, en slaept sacht. [nacht.
Nou ick mach hier gaen sitten, holla, ick most de kaers uytblasen,
En wachten soo de gracy met een stillicheyt, sonder veul te rasen.

PIET UYT.

So soumense loeren de besuckte Stee-katten:
Se binnen datse binnen, de Moolenaers weten mee watte.
Ick selder by gut soenen datter een poos heugen„ sel.
Maer 't is sulcken eunjeren diertje, ofser wel tegen meugen„ sel?
De Borgers die meugen heur wyven wel uyt-stueren,
So krijghense hulp vande vreemde man, of vande bueren:
't Is menschelijck dattewe mekaer wat helpen, maer
Dus komtet dat de kyeren niet een beet ghelijcken de vaer:
Of als Sytje an den Overtoom, die als sy op heur sterven lach:
Elck kindt met een besondere levendige vaer versach.
Ick heb daer inde schuer strackx dry rauwe aeyeren uyt esopen,
Daer kenmen so lustich of! nou, dats enoegh, slaepje Tryn Jans? doet [open,
Gaet stilleties te werck, sus, sus, dattet mijn wijf niet en hoort:
Wat, nou hou ick noch veul van iou, dat gy so rustich hout je woordt.
BINNEN.

PIET WEER UYT.

We meugen so veul houwen as we willen van de boerinnen,
Maer ick seg dattet de stee-wijven heur veer of winnen.
Onse vrouwen zijn te bot, want sy hebben dat verstant„ niet:
Dit vroutje kon heur Ambacht, heurs gelijck en isser in 't lant„ niet,
Ick heb mit ien vruntschap, verstaeje wel, mijn afscheyt ghenomen.
En ick seyden heur, in heur oor, dat ick flusjens weer sou komen.
Nou ick mach na de moolen gaen. Ho slaepje Joosje mijn knecht?
Joost. Neen Miester, se slapen niet al die der snuyven. *Piet.* Wel [dat's hun recht,

— 419 ABIKM audieu goe nacht. — 420 AIKM ghenoechlyck B ghenochlijck — 421 IKM moest — 422 ABIKM veel — 423/4 *ontbreken in* H; ABIKM:
Piet uyt. Gans lyden hoe raeckt een man somtijts te peert, byget!
Ick hebber mijn ruyntge soo recht scherp op ewet.
424 BIKM soo rechtschapen — 425 ABIKM die besuchte — 426 ABIKM Meulenaers — 427 BIKM begut BIKM ien — 432 IKM komtet dattet de BIKM ghelijcken na de vaer: — 433 ABIKM Lijsje an den Overtoom, — 438 ABIKM datje — 441 KM wat sy — 443 ABIKM vrientschap — 444 ABIKM seyde flusies — 445 M Nu

By get, Joosje, ick bin so blijt, ick heb daer sulcken avontuyrtje„ ehad.
Ick heb van mijn leven geen soeter half uyrtje„ ehadt.
Joost. Wel hoe ginght in syn werck? ey dielt ien mensch wat mee.
Piet. Ick seltje seggen, daer quam van 'n avont ien vroutjen uyter stee,
Die buyten eslooten was, om huysvestingh vraghen.
Wel immers, mijn groote maet, wy hebbense in huys eslaghen.
't Was sulcken moyen dier, se had oogen die glommen as ien kool van [vers,
Se hadt roose wangentjes, in lippen soo root as ien kars.
S'is te oevelijcken reyn, se het sulcke verweende klieren,
Die heur reysighe lichaem noch te helft te mier vercieren.
Ick vlamde daer op als ien boer op ien boeckede koeck,
Ick had sulcken spul, ick kon gien huys houwen met mijn veurbroeck.
Joost. Wel hoe voer gy toch? *Piet.* Wel, hoor hier, ick seltje seggen:
As mijn wijf, Aaltje Melis, de kyeren te bed ginck legghen,
So heb icket heur van veers soo wat veur eleyt.
Mitten iersten hielser weyg'righ, en s'hetter wat teghen eseyt,
Maer daer na hetse mijn vrywillich bescheyden,
Datse mijn op ien stoeltie, ande deur, sou sitten en verbeyden.
En as ick hoesten of hemden, seyse, dan souse opstaen,
Daer heb ick een reys, ie siet men wel, een gangetie egaen,
Ick bin van men leven van niemet so vriendelijck ontfanghen:
Se hing men om 't lijf als ien klat: ja ien ael kan so niet aen ien dob- [ber hanghen.
Dat's nou al eveliens, se wierp men uyt de sael oft niet„ was:
Het moeyde me werentich dattet so besuckt haestich eschiet„ was:
Bylo dat ick sulcken wijfien had, ick lieper mede 't lant„ uyt:
Ick heb daer selfs ien vrou, hier eseyt, sy leyt as ien sant„- schuyt.
Joost. Gants wongden, miester, gy sout mijn so wel gaende maken.
Wat dat ick so ien reys mocht mit myn neus in 't vet raken,
Hoe sou ick snobbelen! hoe sou ick woelen! ged hoe sou ick me spoen!
Piet. Wel heb gyer lust toe, ic geefie oorlof, wilt gy 't eens voor myn [doen.
Joost. Ick durf niet, ick vrees, in of sy dan wacker worden.
Piet. Hebie gien hart? o blooten guyl! wegh, wegh, ben gy sukken [Jorden?
Neen, by get, ick heb ien andere langst in myn tijt eweest.

---

449 KM ien menschen — 450 ABIKM van avont — 453 BIKM moeyen ABIKM van vars, — 454 ABIKM en lippen — 455 ABIKM euvelijcken — 456 KM reysie — 457 ABIKM as ien — 458 AB mitme broeck IKM mitte broeck — 459 ABIKM voerje — 466 ABIKM ien reys myn ien A wel *ontbr.* — M 467 mijn AB niement IKM niemant — 468 KM om 't lijf as ien ael: ja ien ael M en ael — 471 M liever 472 ABIKM hier e seydt? wat ist? se leyt M sondtschuyt — 473 ABIKM Gans ie sout my — 474 KM Want — 476 A hebt BIKM wil iens voor mij — 477 ABIKM en worden? — 478 ABIKM hert? benje sulcken — 479 ABIK angder M en angder

Wel hy, bin gy so geck Joosie? ick weet niet waer veur gy vreest,
Gy keunt nou iou lust voor niemendal krygen,
Daer is gien swaricheyt, keun gy maer swygen.
Weest stout as ien man, lierdt an myn, wat dunckie dat dit gien Ro-
[meyns bedrijf„ is,
Dat ick ien ander zyn vrou of soen inde kamer daer myn wijf„ is?
Hoe bevoel gy iou al, seg Joost, krijgh gy wat moets?
Joost. Pot longeren, ick word so wild, ge maeckme schier broets.
Piet. Ast is, mochtet sommige van die ionge maets gebeuren;
O bloemer herten, hoe wacker souwen sy daer an peuren,
Nou wil gy 't doen? so doetet, ier icket doe.
Joost. Neen blijft gy hier, ick selder gaen, dat gater na toe.

JOOST BINNEN, PIET BUYTEN.

Piet. Dat mach ick lijen, sey de meyt, datje myn soent daer ick by„ ben
Maer aers sou ick quaet wesen, ick weet niet hoe ick so bly„ ben.
O gy Burgers wilt gy iou Wyven niet beter bewaren?
So stuertse by de Meulenaers, die sellentie wel of klaren.
't Sel me benuwen hoe 't Ioost daer of touwen„ sel,
By get Burgers, ick segh noch bewaert iou Vrouwen„ wel,
Voor iongens, voor boeren, voor vreemdeling en Reysers,
Ja de slechste Joolen hebben veeltijts de grootste deysers,
Gy meught allegaer wel huysen met toorens„ setten,
Maer de Molenaers sellen al de Ste-kliecken noch hoorens„ setten.
Roept weer Molenaer Koren-dief,
Groote Sacken hebje lief.
Wy sellent, dus doende, iou wel weer betalen.
Nou ick mach na boven gaen, en tijen wacker aen 't malen.

AALTJE VAN BINNEN TEGEN JOOST DE KNECHT.

Ghy luysige rabaut, by wie meyn gy dat gy bint?
Is dit de liefde gy luys-bos, daer gy myn me bemint?
Gy hoere iager, gy licht vinck, de vrou is te eerlijck

480 ABIKM hey — 481 A Jy IKM kunt — 486 ABIKM Pots je maecktme — 487 IKM Alst ABIKM is vaer, mochtet M de — 489 ABIKM Nu doetet, ick segtje, eer — 490 BI blijf — 491 ABIKM gy me — 492 KM hoe *ontbr.* — 493 ABIKM O Burghers B wil hy (*lees*: gy) IKM wil gy — 497 BIKM vreemdelinghen en — 498 M slechtste — 499 ABIKM Jy meught — 500 BIKM meulenaers M sullen — 501 BIKM meulenaer — 502 ABIKM heb gy — 505 ABIKM Jy luysighe BI meynie KM mienje — 506 ABIKM liefde, luys-bosch, — 507 ABIKM Jy hoerejagher,

Dat sy in Overspel haer ziel sou besmetten so deerlijck.
Gy Eet-breker, gy trou-schender, gy eerloosen dief,
Durf gy noch seggen: gy Fiel, dat gy myn hebt lief?
Gy onkuysschen bock, gy guyt, selt myn gien mier so veur liegen,
Men sel iou lieren, iou schelm, eerlijcke vrouwen te bedriegen.
Nou koom iy wel dickwils, en anders so doedy schaers,
Gien vijf kunsjens in ien hiel volslaghen vierendeel Jaers,
Wat mach ick sulcken ritsen hongt toch beminnen!
Loopt an de galgh gy vleys-dief, o myn! ick werd wel uyt myn sinnen.
Gy meyneedige gast, gy trouweloose bloet, gy geyle droncke fun:
Ick segh noch, 't is wongder dat ick jou 't licht in jou oogen gun.
Dat lichtveerdighe hersebecken sel noch van de Donder breecken.
Gy selt den dach niet leven dat gy selt jou bienen by myn onder steken.
Loopt dat gy besuckt, en bekrenckt wort, gy overdadighe schavuyt.
Heer, hoe kom ick an dusschen man, jae wel, ick kryt myn oogen uyt!

JOOST WEER UYT.

Ja wat duyvel, daer heb ick myn te lelijcken verkeken.
Gantsch willige, dat mach niet deur, ick heb myn vrouw of esteken,
Mijn hert dat jaechtme, noch beeft mijn hiele lijf.
O seve-sacken met krenten, hoe ysselijck baerden dat wijf.
Had semen ekreghen se had me vernielt mit heur pooten.
Segh ick dit myn Miester hy sel me deurstooten.
Ick weet me gien raet, wil icket hem segghen of niet?
Jaek, 't hettet nou al, 't is door zyn ingheven eschiet.
Piet. Wel waer blijft hy soo langh! wat semelaer is ditte!
By lo, doen ick jong was, ick konder wel anders op-sitten,
O lijden, hoe rustich lach ick met Lobberich in 't klaver„ vlack,
Ick bicktender op as ien Kraey op ien krengh, as ien Bock op ien [haver„-sack:
As ien duyvel op ien siel. Wel hey, hoe gy so droomich Joost?

---

509 ABIKM Jy eedt-breker — 510 AB fliel — 511 AB Jy onkuysschen bock, gy seltme gien mier IKM Jy onkuyschen bock, gy seltme niet mier — 513 ABIKM koom gy — 514 BIKM vierendeels — 516 ABIKM o my! — 517 ABIKM trouloose — 519 ABIKM lichtvaerdighe — 520 ABIKM dat gy iou bienen selt by my onder steken — 521 ABIKM besucht — 522 ABIKM koom man? Och ick krijt — 523 ABIKM duyvel, ick heb my daer te leelijck — 524 A Gans sacker wilghen BIKM Gants sacker wil'gen — 526 ABIKM O seuven sacken mit — 527 ABIKM Hadse my — 529 ABIKM hum — 531 BIKM blyf gy — 532 ABIKM konde wel — 533 ABIKM lustich ABIKM mit — 534 KM Krey ABIKM as ien geyt op ien haver sack. — 535 ABIKM hoe koom gy

Wat schortje, seght? *Joost.* Ick durf niet. *Piet.* Wat isser bin je qua-
[lijck etroost?
Wodse niet op-doen? *Joost.* Jase. *Piet.* Hebje dan niet iensjes? *Joost.*
[Jaeck.
Piet. Wel hoe, binje dan noch soo treurich, dat is ien bystere saeck.
Schaemt jou datje soo sint, en soo komt an druylen.
Wel wat bin gy voor ien knecht! ja uylen blijven uylen.
Wat isser? ick wilt weten. *Joost.* Maer Miester ick hebme vertast.
Ick miende dat ick de burgerin had, en jou vrou wast.
Piet. O gy schellem! kon gy niet sien wie gy veur hadt.
Joost. Wat sou ick sien int doncker? 't was de vrou die ande deur sat,
An myn rechter-handt, op een passelijck leech stoeltje.
En al sou ick sterven, ick wist anders niet of het was jou boeltje,
Die so louter (as gy seght) van jou iens over ehaelt„ was,
Maer doe 't spul op syn best was, doe hoorden ick ierst dat ick ver-
Soo beseten as jou wijf redementen, tierden, en riep, [dwaelt„ was.
Ick had ghenoech dat icket, met mijn broeck in mijn hant, ontliep.
Het schaedt niet, sy wist niet dat icket was. hoe bin gy so beteutert?
Piet. Maer ick wetet wel, daer leytet mijn, dits te elements verpeutert.
Neen, Joosie, wy dienen mekaer niet, gy moet gaen, hoorie wel? ic
[seg„ het;
Ick sou gien huys metter kunnen houwen, nouse iou smaeck weg„ het.
Daer is iou geld, neemt iou sack, iou pack, iou koussen en schoenen,
Ick bin niet nydich, maer ick mach niet lijen datse myn ofsoenen.
Joost. Wel miester wat kon icket beteren, gy hebt myn daer toe ebrocht,
Doe ick niet ien hayr op myn hooft had dat dair om docht.
Piet. Het is myn schult, ick bekent, daerom ly ikker de smert„ of,
Neen byget maeckt ons gien kruijen, of ick stoot iou 't hert„ of.
Ick hebme gat wel eschraept, ick mochter iou wel toe roepen,
Ick sel van myn leven gien andere mans Vrouwen of snoepen.
Nou Joosie, fluck, ick wilt hebben datie strackx metter daet
Vertreckt, dewijl dat die Vrou slaept. Maer, hoor hier, eer gy gaet,
So bid ick, wilt dat niemand tot mynder schanden vertrecken,

537 A iensgis, he? BIKM eensjes, he? — 539 ABIKM datje so suffende komt andruylen. — 540 ABIKM binje veur ien — 543 ABIKM O gy schrobber, hadt? 545 ABIKM hangt, op ien passelijck laegh — 546 ABIKM Al sou angders — 547 ABIKM louter, as je segt, van iou over ehaelt was: — 549 ABIKM rimenten — 550 BIKM genoeg te doen dat ABIKM mit indehangt — 551 BIKM sy weet niet ABIKM binje — 552 A *Piet* ontbr. — 554 ABIKM mitter — 555 ABIKM isje gelt, neemtie M neemtje — 556 ABIKM myn wijf of-soenen. — 557 BIKM wat kan ABIKM my — 559 IKM ley — 560 A ongs so gien kruys BIKM ongs so gien kruyen — 562 BIKM Ick en sel — 563 ABIKM mitter — 564 ABIKM Vertreckt, terwyl datie — 565 ABIKM bid ickje wilt dit

Denckt Joost, die een goe Ael in zyn pot het, moetse toedecken.
Hou daer is ien Drinck-penning, en schandelizeert iou Vrou niet.
Joost. O neen. *Piet.* Wel gedieu. *Joost.* Genacht Slimme Piet.
Piet. Ja wel isset van sin leven wel eschiet? 't zyn vreemde saken,
Ick wil by myn wijfs Moer loopen, die sel de peys wel maken.
Maar wat staet hier an de Leuyffen?

DAT GHY NIET WILT DAT U GESCHIET,
EN DOET SULX AEN EEN ANDER NIET.

O bloet van Gansen, had ick dat gister avond elesen,
De goe Joost sou van daegh myn Luytenant niet wesen.
Dit is wonder wel eseyt, doch daer is goets genoech eschreven,
Maer 't gaet daerom niet te beter in ons leven:
Hy spiegelt hem aen my, die van dit nevel sieck„ is:
Hoorie wel Steeckel-baersies, Pis-reuties, die gaeren zyt daer het warm [en wieck„ is,
Hoort na myn raet, gy meught wel ien woortie in 't sot„ spreken,
Maer men mach gien vreemde sleutel in ien anders slot„ steken.
Daer luyd de Poort-klock, me dunckt dat de trommel dobbe dobbe dob
Ja wel sie ick recht, men dunckt dat de poort al open staet. [gaet,
Sus, ick hoor mijn wijf.

AALTJE MELIS, EN TRYN IANS.

Aaltje. Dat is gaeren edaen.
Tryn Ians. Ick danckie dat icker wel eweest ben. Nou ick mach gaen.
Komt haelie scha weer, Heer keijeren, dit is onverdient.
Aaltje. Och Moer jou is niet te goed eschiet, ick loof niet datiet mient,
Of gy weer buyten gesloten worden, ick wilie garen huysvesten.
Tryn Ians. Wel adieu Aeltie Melis. *Aal.* Wel adieu Trijn Ians. *Tryn.* [Hout myn vryicheyt ten besten.
AAL BINNEN.
Wat seg gy van die Rekel, had hy my daerom genomen in?
Wel ick danck God dat icker so afgekomen bin.
Dit moet ick myn Man vertellen, en al myn Neven en Nichten,

---

566 ABIKM Deynckt ien A pot siet die moetse BIKM het die moetse — 567 H Schandesizeert — 569 ABIKM 't zyn te vreemde saken. — 571 ABIKM luyffen — 573 ABIKM dit ghelesen, — 577 ABIKM spieghel ABIKM evel — 578 ABIKM Hoor gy — 580 ABIKM gheen vremde een — 582 ABIKM Ja wel, hoe nou? sie ick recht, poort vast open — 583 ABIKM wijf, ghedieu. *Piet binnen.* — 584 ABIKM eweest heb. Nu — 585 ABIKM Komt en haeltie scha weer in. Heer kyeren dits KM keyren — 588 ABIKM Wel gedieu Aeltie Melis. *Ael.* Wel gedieu

As myn Susterling Hillebrandt dit hoord die selder stracx wel wat of [dichten,
Ick loof niet of het sel over de hiele stadt noch wel worden verhaelt.
Hoe listich heb ick daer list met list betaelt.
Heer ien mensch en kan hem niet nau genoech bewaren,
Ick sel van me leven niet meer allienich uytvaren.
Vrouties ick waerschu iou, dat gy doch wel voor iou siet,
WANT KEIJEREN, AL SIETMEN DE LUY MEN KENDTSE NIET.

't Kan verkeeren.

EYNDE.

592 KM Als — 595 ABIKM Heer een — 596 A alleenich — 597 ABIKM Vroutjens

G. A. BREDEROODS

Hoochduytschen

Quackſalver,

Gedruckt in 't Jaer ons Heeren / 1619

Een soete, doch leerliicke, en belacheliicke klucht, van een // Quacksalver in 't Hoochduyts, ghenaemt Rijckhart vande goude My- // nen, met een out man, genaemt droge Lammert, ende van een siecken, // ghenaemt Ioost den Drucker, waer van dat Rijckhart aldus voort-ge- // daen hebbende, begint te swetsen.

Anheurt vrumer burger und cauffluy jungh und alt,
Edel ob unedel, edert sey vom was ghestalt,
Hooch ob leech, kleyn und groot, man und weyb kumt anschouwen,
Ghy vryers, gy vrysters, gy wenaers und weduvrouwen,
Kumt heer vreylich by, ich brauch doch meyn kunst,
Vor dem reycken umb geldt, den armen gaer umb sunst.
Giebt mier was stilstant das fruntlich meyn beden,
Giebt mier was gehor, anheurt toch meyne reden,
Vom den welchen bald ich nu wil fanghen an,
En reden tot dy hier als eyn redner daer van.
Wie wol gunstiger Herren und seer liebe frunden,
Viel kunstener geysten und artzenen sey gefunden,
Der viel kranckheyden ofte siechen haben ghenesen,
So weyt ich leich wol das meyn person noyt bint ghewesen
Alhle in dees wijtberumbter und neringbare stadt,
Welchers grossen naem mey hie getrucken hadt,
Umb dem vermaerden ruff vom kostlichen gebauwen:
Vornemlich so schipffreych und liedren vol vom trauwen,
So das ich entlich hie auch mit vleyt ghekamen bin,
Het welch altezaem ich waerlich toe seyn bevin.
Ich die das Rotte-meyr, und das Swartzelant der Moren,
Vor meynen erbdeyl und vatterlandt hab erkoren,
Ich die im Asia, im Affrica so wol bin bekant,
Im America, ja im der Francken-lant,
Hab 't Spaensch, 't Roomsch gebercht mit wunderlich gelucken,
Jerusalem, Cicilien, und Oostenreich deurtrucken,
Ich die 't alles heb bespiert, und ghesien, und auch weet,
Ich bin der selben man die dem golden Meyster heet,
Dem seer klinckenden Rijckhart vom der golden meynen,

---

5 B ic IKM ick — 6 BIKM voor — 7 B Gieb — 8 IKM Gieb IKM redenen — 12 KM gesunden — 13 M Siechten — 15 BIK Alhie M Alhier — 20 BIKM ick — 21 IKM de Moren — 23 BIKM Ick — 24 IKM In America — 26 IKM Ostenrich

Die mit meyn dierbaer kruyt und gutter mediceynen
Meynich betruckter hert hab vom seyn smarts erlost.
Die speys nochte dranck, oder die saubre kost
Nicht nuttighen kon, want sy das nicht en hadden,
Die gab ich was duym-kruyt deweyl das sy my badden.
Ich hab auch viel vrouwen vom sweir arbeyt bevrijt,
So dasse nu mit freuwd sich blyde baren altijt,
Und manich maechdlijn kleyn doen seyn im grossen anschouwen,
Und durch meyne macht im grosser waerden houwen.
Ich die manich jong-man so hooch doe seyn geacht,
Al was hy vom eyn slecht und eyn versmaet geslacht,
So doe ich im dur precht und gunst meyne gaben
Seer gros achtbar seyn, dur ubervloz von haben.
Ich trouw hie manuch paar, ick coppel und vereent,
Das na verlaub von gut weer deerelijck beweent.
Ich doe das manuch knecht ghezwunghen wert to minnen
An eyner die hun haet mit aller hart en sinnen.
Ich bin die d'vryers auch also bestiert bestrijcht,
Das hy eyn aartsche maecht bey eyn Gotin ghelijcht.
Ich bin die d'vrijsters hart so begeerleych kan treffen,
Das sy eyn reycher nar gaen als eyn Got verheffen.
Ich maeck de geen die eerst, arm zijnde was onteert,
Van al de Werelt wed'rom gheacht und wol begeert.
Ich doe durch meyne kraft met sunst eynighe peynen,
Die doore luyten weys und scherpsinnich scheynen.
Ja dats' im curtsen stundt uyt eyn ellend'ge staet,
Durch scheynbaerheyt van kunst gerachen inde Raet.
Ich kan durch meyne gaab wunder te wege richten.
Ich verhelff gaer bald das leytlich angesichten,
So das gants angeneem yders augen steehn,
Un das mit grossen lust de vryhers daer toe geehn.
Durch meyn geliertheyt weys en kunstige prackteychen,
Toe ich quade luyten gutt, und swacke starcke leychen.
De geele maach ich blanck, de swartzen maach ich wit.
't Besmeurde maach ich schoon, und grauwe angden git.
Ich bringe meer te weech mit meyn gaben en giften
Als d'alderweysten man mit seyn geleerste schriften.
Ich verwerff by elck ein laub, liefde und gunst,

---

30 BIKM medeceynen — 35 IKM swier — 41 IKM Soe — 42 I achbar KM seyn, dat ubervloz — 43 M Ick — 45 M manich — 56 M gerachten — 58 BIKM Ick — 62 IKM lutten — 64 BIKM ick — 65 BIKM mier — 66 BIKM gelierste — 67 M gonst,

Men vind ter Werelt geyn so hauchloblichen kunst.
Voorts meyn geswinde list gheneest so veyl ghebrechen,
Die mey nicht moogleych seyn hier auffentleijch te sprechen.
Veyllicht das yemant vreecht waer mit das ich dit doe?
Die antwoort ich bald, luystert man vleysich tsoe.
Ich ghebrauch golt, im al meyne artsenen of sachen.
Ich ghebrauch golt voor al om heylichen tsoe machen.
Is eyn jong gesel verlieft dat er heymlich treurt,
Und claacht von grosser pijn dat het harte scheurt,
Umb das hy na wensch soecht eyn golden bloem te pluychen,
Hy moet auch anders nicht als golt hier tsoe ghebruychen.
Mit golt moet hy smeeren sommighe handen.
Van golt moet hy dan noch machen golden banden,
Om de golde treck-playsters wel te binden vast,
Mit kunstich golt-draet das om de vingers so wol past.
Veel stapels golt-salf, voorts baggen und juweelen,
Dit doet wol groeyen, wol trecken, wol lieben und heelen.
Voor de geel-sucht, gelt-noot, gelt-hongher en gelt-dorst
Ghebraucht das selbst mittel, das ghesecht op 't alderkorst.
Of gorgelt mit goltdranch, und vret nicht dan golt visschen,
Und lecher golt-vleys, 't sal u lustich verfrisschen:
Maar so u hunger is onversadelijck und groot,
So frucht ich entlich vor u de sekere doot:
Went eyn seer eubel ding ist der grage golt kancker.
Die eet 's menschen ziel, en maecht het lichaem krancker.
Vom golt is al meyn salb, vormaels kunstich gemaecht.
't Golt heelt alt gebrech, waer das man eyns an raecht.
Manuch Meister wunder vom seyn stercke euly redt:
Man ich bid dy eyns auff meyn gutter gold salb ledt,
Ghemaecht van Portogoloysers und Lijsbetten,
Vom Dubbloenen und vom acht dubbeld' Pistotten,
Vom olde Nobels, und vom golde rossen vrunt
Vom Kaysers gulden, und vom Koninglicher munt,
Vom Fransche kroonen, und vom Spaensche kluyten,
Vom Friessche dalers, und vom Geuse duyten,
Dit sein de spieren, het specy, und het stof,
Hie maech ich meyn golden heel en treck-pleysters of.
Der qua gewoont und absatz kan ich die niet dechen,
Man eyn reyn hertlich hart un kan ich nicht bevlechen,

70 BIKM my — 73 BIKM Ick artzney — 74 BIKM Ick — 76 IKM herte — 84 K wel groeyen — 90 BIKM voor — 98 KM duybeld' BIKM Pistoletten — 104 BIKM mach — 106 BIKM niet

Wol die in tseytelich gut stelt zeinen hauchsten vreucht,
Die maech ich durch sein lust ein fyand vande deucht.
Het golt is gut noch quaet, het golt kan niemant deeren:
't Quaet kumpt durch het misbrauch, un 'tgoet vom wol regeeren.
De wijtter Werelt durch sprucht und rumbtmen al vom meyn:
Vom mein selb, vom mein kruyderen feyn.
Wie grosser Potentaet, wie grosser Prins und Herren,
Wie das sey alderminst meyn kruyt moghen ontberren.
Dem Coning vom Spangien selbst die heft mein gros gebrech,
Darumb heft hy versiert ein schalckhaftighen trech,
Um mey wedrumb mit list in sein lantschaff te lochen,
Um vom meyn Laphes dan te machen golden stochen,
Dar hy het Niterlandt, ob de lenderen gheleich,
Mit te troetelen waent, und te trechen am seyn reich.
Man Got die maecht toe schend alle sein lose funden,
Darumb bin ich vom hum hie vom dem Herr ghesunden.
Dis is de ware saech das ich hie bey u sal blyven,
So lang als ghy sein dinst hie oprecht solt bedryven.
Ich gelaub das dy tweyfelt vom waan ich bin ghekamen,
Ob vom weer meyne kumst sein oorsprung heft ghenamen,
Laes! al u wund'ren stehn, wes das man mey ierst sach,
Im het swerts Indien heet, dar ich begraven lach
Verwurpfen und veracht, als vaule dreck mispresen,
Un bin aus slichten slijm dus treffeleich verresen.
Het Weyf die mey dis artz so herleich heft geleert,
Die wiert vom yder ein vor het gheluck ghe-eert,
Und steet mit vluchtich hayr, und mit swie snelle vlerchen,
Und kiert sich mit de wijnd, war an man wol kan merchen
Haer lichtvaerdich hart, doch heft sy vom al dis goet,
Mey dis ghebrauch verlient, mit ein bly anscheyn soet,
Und heymlich verlien icht wier an alle staten,
Diet wannier har gevalt mit rauw moesen verlaten.
War tzeyt ghy, kumt toch her. Kumt her, war meucht gy seyn,
Die klaech vom onlust, vom tantswier, vom hooftsier, herts peyn,
Vom kommer, vom gebreck, kumt her ghy arme kranchen,
Ghy sult mey durch meyn gunst und lustich werck bedanchen,
Kumt her das ich u helff, und wacht nicht tot am lest.

---

110 M misbrauchen KM u 't goet — 111 M unde — 113 BIKM Wy grosser Potentaet — 115 KM Den Coning — 117 KM wedrum BIKM lantschap — 119 KM Nitterlandt — 122 BIKM den Herr — 124 B ghysein KM ghyse in — 125 BIKM ick din ghekamen — 126 M kunst KM sey oorsprung BIKM heeft — 129 KM al vaule — 130 KM treffelich — 131 KM heerleich heeft — 139 BIKM tseyt — 140 KM hooftzier

Die gheholden, ghestochen, gebrochen sein of gequest,
Leytleich, vreesleich, buslich, lam, manch, doof, kreupel,
Galtsich, narrisch, und alt ongevallighe peupel.
Die geborsten, geklooft, ghescheurt, gaet im banden,
Ich schal u durch behulff vom meyn naerstighe handen,
Wedrumb ghenesen wol, hab ich anders de macht,
Ofte bey ghebrech vom dien het lassen nu volbracht:
Want ich weet dar solche decksels toe te bereyden,
Das niemant en sol seyn u onghevallicheyden.
Mit golde Mantels wiert har daughen uberhaelt,
So das men nicht en siet was u manghelt ofte faelt.
Mein reyche kunst weet raet vor gevarlicheyt und noot,
Man ich weet gans kein list vor d'al vretende doot.

Droge Lammert een ouden Bruydegom.

De jaren heb ick wel, ick had wel moghen rusten:
Maer niet heb ick de macht, dat ick de groene lusten
Heb konnen wederstaen, wat raet, mijn stramme leen,
Die zijn nu hare kracht en vochticheyt ontgleen.
Ick moet, en ick en kan, mijn sinnen niet bedwinghen,
Ist meughelijck dat de liefd' kan door d'ooghen dringhen,
In een so ouden borst, en juyst het herte treft,
So gheloof ick datse my u tot een voorbeelt geft.
Siet hier een machtloos man vol jeuchelijcke sinnen,
Die billich docht om 't graff begint op nieuw te minnen.
Ist wonder, vraech ick dan, datmen dit siet gheschien,
Van die vrolijcke jeucht en lustighe jonghe lien,
Die door natuur en liefd' sich daer toe moeten gheven,
't Welck ick nootwendich doe, nu in dit oude leven.
Mijn senuwen zijn tay, myn bloedt verstijft, verkout,
En noch heb ick van daech een jonghe meyt ghetrout,
En so d'ervarentheyt my leert den aert der wyven,
So soud' ick dese nacht gaerne wat vreuchts bedryven,
Met dese jonge maecht, met dese jonghe vrouw',
Maer ick en kan niet, als eerst, of als ick garen sou:
Want siet mijn dorre staet en wilt dat niet ghedogen,
Vermits dat mijn natuur en krachten heel verdrogen.
Dees quacksalver weet remedie tot veel quaets,

144 BIKM gequetst — 145 KM vreesliech — 149 KM Wedrum — 161 M ick kan — 169 KM natur — 172 KM gherout — 173 K eervarentheyt — 175 KM desen jonghe vrouw',

Dees sal ick vallen an, en vraghen hem wat raets.
Doctoor, weet ghy oock raet, dat moet ick iou vragen,
Hoe dat een ouden man snachts een jonghe Bruyt sal behaghen?
Rychart. Plinius und Aristotelus schreyven viel vom natuur,
Ja, ich weets tsoe werchen ein gutter kuur,
Sie dis recept sult ghy aus d'Apteech lassen halen.
Lammert. Och Miester maecket goet ick sal 't u dubbelt betalen,
En sechtet my in duyts, of dat ick het kan verstaen.
Rychart. Vor ierst soldy im Apteech toe Peter Paresten gaen,
Langt im dis brieflijn, und lasset hum eins leesen,
Holt goede mut, dijn dingen schollen wol weesen.
Briefken. Nemt ierst oly vom uytgheparste Spaensche druy
Un corellen, un 't puyck vom lechere struyven, [ven,
Moye sparges suldy nemen, nach vom das und elcx,
Nach was neuck-wasser, und nach was soete melcx,
De boomjes ghestooft vom scheune aertgesocken,
Sonder tweyffel de saeck schol wol gelocken.
Ghekoockte rapkens soet, und vom verssche ayer sap,
't Sol wol verquicken al wasz nach eins soe slap.
Dis hab ich, gutter man, toe dijn erquicking gheschreben.
Dees cedul sult ghy d'aptecher im handen gheben,
Ob das heyt u bereyt, und heurt was men secht.
Dis sult ghy nuttighen eer ghy u te bedde lecht.
Ga hin, ich sol op stee hum selbst kamen sprechen.

Een siecken, ghenaemt Ioost den drucker.

Siet hier d'ellendicheyt self, siet hier alle gebreken,
Daer ick arme krancke mensch soo seer met ben vervult,
Van al dese straf heeft mijn sonden de schult,
De langdurige sieckt, de jammerlijcke pynen,
Die doen mijn vleys en bloedt so vreesselijck verdwynen:
Mijn smakelooze mongt proefden in lang geen kost.
In lang en heeft mijn maech oock gants geen goet gelost.
't Ghedenckt my hoe ick laest eens op mijn tanden knarsten,
Doe mijn opgheblasen buyck door weedom scheen te barsten,
Wanneer de groote noot my so gruwelijcken dwong,
Dat ick kreet, beet, smeet, ja spartelde en sprong,
En raesden als een sot door 't lyen onverdraechlijck;
En my ging gans niet of, is dit niet recht beklaechlijck?

181 M Doctor — 183 BIKM Schreyben — 185 I dies — 192 KM lichere — 194 BIKM Noch was — 200 KM gheven — 215 KM onverdrachlyck, — 216 K beklachlijck?

Vrunden 'tis sulcken last; hy isser qualijck an,
Ick wetet, die zijn gevoech na wil niet doen en kan.
Och lacht ghy noch daer ghy my dus euvel siet treuren?
Weet ghy wel jonge luy dat het u mee kan ghebeuren?
Och ick heb van desen dach van een goet vrient gehoort,
Datter een kostelijck miester op het Water staet voort,
Ick moet hem eens an boort. Ick mach mijn noot hem klagen,
Meughlijck werd' ick van dese smert ontslagen.
Mijn broertjen secht my, is dit de miester of de man
Die so kunstich en kostelijck 't volck miesteren kan?
Goeden dach Doctor Heer: door de last der natuuren,
Kan ick ellendich mensch dagen noch nachten duuren.
Mijn grage keel raest, mijn buyck gheeft hel geluyt,
Mijn maech die is in slot, daer mach in nochte uyt,
Mijn pens is ydel, mijn darmen in een ghedrongen,
Die krimpen in malkaer, so dat lever en longen
Hier door so zijn ghequelt. Hier door so zijn gheparst,
't Is wongder, so my dunckt, dat mijn lichaem niet en barst.
Mijn hooren en sien vergaet so haest my dit gheschiet,
En an elcken hayr hangt dan wel ien droppel swiet.
De aerd' is my te nauw als my die buyen plaghen.
Wat moet een sterflijck mensch ter Werelt al verdraghen.
Rychart. Ach brodder west gerust, west duldich in 't verdriet,
Denckt dat sunder Gottes wil ter Werelt nicht geschiet.
Habt hoffenung im dijn druck, holt mut im dijn lyen,
Die dijn heft bedruft, die schal dijn wol weer verblyen.
Cato und Gallenus die haben viel gheschrieben
Tot verstarckung von 't sware menscheleich leben.
D'ondervindung, somen seght, is de beste leer-meyster,
Man hie vor hab ick kein kruyt, salb, smeer noch pleyster.
Briefken. Dan im d'Apoteech dar schalmen dijn umb sulcx te
Geben was Vlier-wortel und was scharp Spaens groen. [doen,
Huy-pillen, karnmelch mit honich und viel pruymen,
Und viel Delbs bier, maecht openung, und doet ruymen,
Met wat raboly, und was vygen mit siep,
Ghy solt soe radt wurden als ein wackere swiep.
Ga hin bringt desse brief, und al dijn surghen staacht.
Ich wol bald kamen und saghen im das hy 't wol maecht:

---

218 BIKM weet, die — 220 BIKM beuren? — 237 BIKM de buyen — 240 A Gtntes — 241 BIKM hoeffenung M in dyn lyen, — 243 BIKM gheschrieven — 244 BIKM leven — 246 BIKM die vor — 247 M in d' — 248 BIKM Geven — 251 BIKM met siep, — 254 BIKM Ick I komen

Wer ich moet vorthin gehn tsoe meynen frunt toe etten,
Past ghy dan op dem tzeyt, und wilt das toch nicht vergetten,
Dan sult ghy meyn kunst sichtbarlich bemerchen:
Dan sult ghy meyn vernuft wunderleich werchen.
Ioost. Och Miester! vind ick baet, en ghy u konst wel toont,
't Sal u sonder vertreck hondertfout werden gheloont.
Adieu mijn Doctor Heer, de wijste vande kloechen.
Rych. Vaert wol, ga hin, murgen kom ich dy eins besoechen.
Der marckt is meist getahn, was baat ob ich viel spreech,
't Is best das ich meyn kraem und kramery obbreech:
Want ick sie dem abent valt, de kauffluy die verflauffen:
't Is toe beduchten das ich nicht meer schal verkauffen,
Und 'tis auch bald dem tzijt das ich musz gehn tsoe gast,
Und 'tis auch bald dem tzijt das ich d'aptecher belast
Das hy haer de recepten mach volghen lassen.
Vart wol toe morghen, ick ga das meyner strassen.

DIT SCHIET INDE NACHT BINNEN, EN LAMMERT SEYT OVERLUYT ALDUS.

Liefste langt mijn de pot, of wijst my het ghemack,
Het komt my weder an, ick krijch soo grooten kack.
Och my mijn buyck, mijn buyck, ick sin so afterlastich.
Mijn lief weest niet betreurt, verdraechtet doch stantvastich.
Wat beduyt de hangt an 't hooft, secht uytverkoren Vrouw?
Maeckt om dees eene nacht doch geen bedruckte rouw'.
WIJF VAN BINNEN.
Ja ghy secht dat ick sou geen droefheyt daerom maken,
Maer wildy dus toe so lech ick het bed noch vol te raken.
Is dit het leven daermen so smakelijck van praet?
So ben ick, laes! gheraeckt in een seer droeve staet.

RYCHART SMORGHENS VROECH UYT.

De heele gantse nacht hab ich vast ligghen ronchen,,
Want gister abent laet quamb ich tsoe heym sat dronchen.
Dus lach ich tot am dach, tot dat de murgenstundt
Toonden haer liebleich haubt, und roo gebloosde mundt.
De sluymerende vaeck die wreeb ich aus meyn augen.
Als ich my geweschen hat geng ich my schoone draugen.
Eyn lepflijn extract das is meyn murgen dranch,
Dis gut is ober gut voor vaule lucht und stanch.
Hie mit so gehn ich hin, wie das het nu mach weesen

257 BIKM Sichtbaerlich — 263 I miest — 265 BIKM Ich — 267 BIKM toe gast — 288 BIKM over gut

Mit meyn pacienten beyd, ob sey al seyn gheneesen?
Gister abent haben sey haar drencken al gehaelt,
So sey gehulpsen seyn so wurd ick wol betaalt.
Voor het drinck-gelt wil ich auch lustich smetzen,
Und dem teer-penning wil ich versauffen und verfretzen.
Went al das gelt das ich mit dessen handel win,
Das hoort nicht meyn, maer meyn liebe schoon wartin.
Wol an das gang. Ich twyfel ob ich hie bin veur
Het rechte hoes vom drooghe Lammers deur.
Jae 't. Gut murgen, wie geyts? wie ist u al vergaen?
Lammert. Voorwaer Heer ghy hebt my een boos stuck ghedaen:
Want waer ick stercker als ick bin, ick sou u hersebecken
So versetten, dat ghy 't geen mensch en sout vertrecken.
Ghy eervergeten loer, ghy buffel en ghy droch.
Rychart. Wierumb? hoe so? was ist? *Lam.* Esel vraechje dat noch?
Ghy langtlooper ick sla jou wel veur jou beck goet koop.
Ick heb al de nacht gequelt geweest vande loop,
En heb gantsch niet gerust, noch niet in 't lijf gehouwen,
En heb niet eens gedaen het geen men doet de vrouwen:
Want 't liep tappeling uyt mijn lijf so drabbelich en so dun.
Och had ghy 't in jou muts het gheen dat ick jou gun.
Of mocht ghy voor 't ontbijt u eyghen werck eens proeven,
In plaets dat mijn Bruyt sou blyde zijn, is sy droeve.
Daerom wensch ick u voorwaer veel onghelucks en ramp,
En in u brodders oogh de krevel en de kramp.
Giesselen hoortmen u met netelen en met doornen.
Rychart. Och vatter wilt u nichts dus uber mey ertsoornen,
Want nu bevind ich das hem d'aptecher sich heft verdwaelt,
Eyn ander heft deyn dranck, und ghy de seyn gehaelt.
't Is onnosel verwesselt, meyn kunst ist drumb nicht minder,
Vergebet meyn, ich bid dy slaept, ich ga, eer das ich u hinder.
Hy doet de gordynen toe.
Ghy lachers helpst mey lachen, nu ich dus lustich lach
Ich lach das meyn naers op geyn vadem tsoe en mach.
In plaets das den olden mit de Bruyt meynt te schempen,
So soecht er nu viel raet umb dem slauff toe stempen.
Ich lachten im meyn faust, und must nach swygen stil.
Ich dacht al hat er schoon dem drauch 'tsou u nicht helffen vil:
Want als de olde leen eens missen haer ghestalten,

292 KM wel — 294 BIKM penninck verfretsen — 297 BI das gang — 311 BIKM onbijt — 312 KM is droeve — 315 I nettelen — 316 KM ertsooren — 321 BIKM helpt — 325 BIKM in meyn

So kunnen sey haer vocht und krachten nichts behalten.
Ich sech die die kunst heft of die scheune prachteych,
Ja waerleich die wurts bald heerlich und seer schat reych.
Te weten, die vom olde koon machen frissche jongen,
Die maacht das sey wederom doen wisse sprongen.
Nu ich mach gangen hin bey Joost die mey verbeyt,
Und heuren was dem man vom meyn kunste al seyt.

BINNEN.

IOOST SEYT BINNEN ALDUS.

Dus heb ick al de tijt, ja de lieve langhe nacht
Na loosinghe met vlijt, doch vruchteloos ghewacht:
Maer 'tschijnt wel dat de kracht een plaetse heeft genomen,
Daer ick 't niet had ghedacht noch ghewenscht te komen.
Hoewel dat my mijn sieckt maeckt slaphertich en swack,
Nochtans voeld' ick te nacht dat my een Vrouw' gebrack:
Want die milde natuur schonck my een harden deegen:
Dus heb ick met pijn en sonder vaeck te nacht gheleegen,
En heb gheweest gequelt met een dubbelt verdriet:
Want het onverwachten had ick, maer het verwachten niet,
Na een jonghe Vrouw' had ick vergheefs verlanghen.
En neffens dien had ick noch garen op stoel ghegangen.
De nacht die is verby 'tis tijt dat ghy opstaet.
Ansiet, o mijn gesicht, den gulden dagheraet
Vertoont zijn blickerend hooft met zijn glans-rijcke lichten,
Om 's werelts wilt geswarm seer neerstich te besichten.
Ick sie u fackel wel, o alderklaerste baeck!
Maer ick ben overheert vande rusteloose vaeck.
Ick weets u grooten danck, ick hou u licht in waerden.
Danck hebt, o schoonste Son! danck hebt lantaern vander aerden,
Vergeeftet my dat ick van vaeck bedwonghen doe,
En moet nootsakelijck de gordynen schuwen toe,
Dewijl ick nu met lust gaern wat rust sou rapen,
Ick maeck de dach mijn nacht. Vaert wel ick ga wat slapen.

RYCHART UIT.

Dis is dem rechten wech, dis is dem rechten straet,
Diemen regel-recht na Joost dem drucker gaet.
Mey wundert das zein huys nach is thoe gheslosen,
Im moet dese necht gheloof ich nichts haben verdrosen,

330 KM waerlich — 332 BIKM sy — 333 M by — 339 M slaperich en swack — 342 KM pyne — 343 M dobbelt — 348 BIKM Aensiet — 356 BIKM schuyven — 361:362 BIKM gheslossen: verdrossen

Ir ruwest uber lang, tzeyt das ich eins clauff,
IOOST BINNEN.
Wie is doch daer? *Rychart.* Komt sicht en doet doch eyns auff.
Wol gut morghen Herr Joost, wie steytet nu mit dijn hinder?
Is dein bauch nu nicht slap? *Io.* Neen Heer 'tis niet veel minder
't Heeft niet gheweest, daerom doolt u kunst of 't ghebruyck:
Want in plaets van slaping inwendich in mijn buyck,
Kreegh ick door u recept een harding an my uytwendigh,
Dus bleef ick de heele nacht slapeloos en ellendich.
Ten eersten misten ick 'tgheen ick te lang ontbeer.
Ten tweeden misten ick 't ghebruyck van mijn begeer:
Want an een jonge Maeght had ick liever my ghekoelt,
Dan ick deur groote noot wou gaen op het ghestoelt:
Dus leed ick dubbel pijn met een smartelijck deeren:
Dese u kunst is vals, ghy hoort eerst beter te leeren
Eer dat ghy and'ren helpt. Hoorje wel wat ick segh?
Ghy meught nu wel gaen, ghy hebt u danck al wegh.
Gaet heen ghy Lapsalver, ghy snoode leugen verkooper,
Ghy bedrieger, ghy schelm, ghy loose langtlooper.
Och die vremde miesters of vremdelingen gelooft,
Die mist zijn sinnen, en wert van zijn sinnen berooft.
Gaet heen ghy fielt, ghy guyt, ghy eerloosen knoet of deen,
Die u annemen die ontsteeldy hert, sin en reen,
Met u brasselletten, en schijnschoone ringhen,
En met u brieven vals, en ander wonder dinghen:
Maer als ghy deur Gods hant rechtvaerdich straffe lijt,
So denckt dat ghy alleen daer d'oorsake of zijt.
Wech uyt mijn huis of ick geef u stracks slaghen.
Flucx packt u van hier, of 't salder noch qualijck daghen.
RYCHART UYT.
Meyn danch die is hier kleyn, meyn kunst is nicht gefaelt.
In plaets vom grossen loon wierd ich mit schand betsaelt.
Die andren yets bevielt, 't gaet dum dien uyt seyn gissen.
Selbst isset beste kruyt, doch de wijste kunnen missen.
So viel dees saack angeht die is kleyn van belang:
Want door 't missen kreech den olden kamergang.
Und dem dreutelaer die heft hum so bevunden,
Als of seyn dingen al seer toe hylichen stunden.

EYNDE.

363 BIKM iens — 365 M Heer Joost — 368 KM slapping — 369 KM hardring BIKM an mijn — 374 KM door — 381 M vreemde — 384 KM onsteeldy — 385 BIKM brasseletten KM en schoone — 391 KM dangh — 395 BIKM aengeht — 397 M hun — 398 K sey dinghen

VERMEERDERINGH,

EEN ANDER CLUCHT.

VAN EEN HUYS-MAN EN EEN BARBIER.

Myn Botter, mijn Kaes, mijn Hennen, mijn Eyntvogel met mijn Smient,
Daer heb ic al vry wat mier of emaect, dan onse Sijbrech wel mient,
Ick hebber ien moye mors-penning in mijn dief-sack of an een sy esteken.
O gangs bloet hoe heb ick daer die pap-eeters uyt estreken,
Die melck muylen, sy leggen de hiele halven tijt ande mam,
Sy mache gien knoopige Verkens, maer sy mogen wel gortige Ham,
Die lecker tangden, sy wraken het spec om wat gorts of om wat knoopen,
En in de winter comeset ongs ten duyrsten ter vriende bee ofcoopen.
En van al mijn Ayeren en isser geloof ick niet ien goet,
Sy sinnen miest al vuyl of wat anneset, of ten minste half uyt ebroet,
Wangt ongse broetse sprenckelde crieltie, die was over ien maent al clocx,
Sose daer gien jongen in en vijnen so hebben sy al vry wat gelocx.
Die stee-kliecken hebben so gaern overwicht en botter die geel „is,
Sy weten niet vande gouts-bloemen, noch dat de boom van een dicke [deel„ is,
En so ongse Koeyen heur verworghen of sieck zijn sterven heur eyghen
Of heur self verdreyncken of sneuvelen en smooren inde sloot, [doodt,
Daer maecken wy Tonne-vleys of, dat coopen de Schippers omt jaer [drie pongden,
Dat geven sy Jan-Rap en zijn maet, die sterven daer af als katten en [hongden.
Loopende Lijsbet ongse buer-meyd, dat is by gord ien loose feecx,
Die creech binnen sjaers tot buytekangsie ien moye sulvere sleutelreecx,
Met ien rechtschapen sulvere ongerriem, en ien paer sulvere messen.
O vijfmenten s'is van klinck, o s'is ien perige sack, neen byget s'is van [sessen,
'Tis wel waer heur Moer matter de melck toe, maer wat deese, sy goot
Daer claer watertie in, en dus comtet datter dus veul over schoot,
Ja wel 'tis ien hecht van ien meyt: jonghe Jaep hetter veul weers omme„ daen,

---

2 KM Sybrich — 3 M af an — 5 KM halve — 6 KM knoppighe — 8 KM oft coopen — 9 M ister — 10 KM ten minsten — 11 M spreenckelde — 17 KM Schipper — 21 M Ongeriem,

Se het ien aasingtie hier eseyt, de burgers die souwender mee uyt [momme„ gaen,
Se wil wel besien wesen, se gaet daerse gaet, al gaetser as een slurf„ heen.
O bloet sy kan so karnen, en so voeren, en so wasschen, en so turf„ treen,
Je meucht deyncken of sy niet proper is, sy claertet mit heur voeten,
Daer angdere wel goet schick een planckje hebben moeten.
Se het lang met de vaering loopen, deur 't hiele langt
En waert niet wel locken wou, daer hulpse hem te rechten mit heur hangt.
Je meucht seggen tis ien panckt, hetse loopen met de sneering.
Ick moeter na geve datter na comt, sy verstater op de neering,
So wel as de Mient vande Schuytluy, ja schier so wel as heur moer,
S'is nou alle Mans gayng, ast alle seyt, s'is nou alle mans voer,
Het is te wongder so' er de Weenaers en Vryers verbadden„ in
Daer is hier Mieuwes mal-monckt, en Goossen kley-treer met sijn gladde„ [kin,
Die hebben heur lang na gaen, tis je niet te seggen, wat sy wel of„ staet,
Wodder droncken Dircje niet me inde Barech, op een half vat die of„ gaet,
Maer s'is te duysent duyvels arch, wy sellen ien Jongspul hebben inde [buert,
Blauwe Barent die het Jan schram des Schouts swagers huys gehuert,
O bloet comtet iens slaachs, ick wil daer iens na haer gat tarnen,
Ick plechme dit hayr altemets een reys te laten of barnen,
Maer ick wil nou mijn baert laten barbieren om twee blancken,
En geef ick de knecht een oortie hoe besuckt wilme die bedancken,
Hier Miester Gorus die scheert de luy hiel goet coop,
Dan trouwen daer veur het hy so geweldich de loop,
O 'tis ien giest van een man, daer meugen gien wongden wesen,
Of hij weetse met de Wilde boeren salf wel te genesen,
Ja al had jy noch iens so qua'en ding, an jou lijf,
Hy weetet te miesteren, en hy coestert met ien Wijf,
Vande scheurbuyck, so stilletjes datse niet iens luyt riep,
Nochtans so douwden hy heur datter de matery uyt liep,
Hy wort so veule beesicht ande schancks en ande wael vande hoeren.
HY CLOPT.
Hem sick! hou! go'en dach in huys, go'en dach, maer scheermen hier
Sy hebben me hier ewesen, ist hier inde vergulde plat„ luys. [boeren,
Mr. Gorus. Neen Huysman gaet tot de plockebeurs, of ginder op 't
Jy selt daer niet t'onpas coomen, want siet sy scheeren [Stadt„ huys
Daer ien hielen dach, de burgers, de coopluy en de heeren,
En so veul de boeren an gaet, die scheermen deurt hiele lanckt,
Ja in veul herbergen, daer de schaer uyt hangt,

60—62 *In margine:* En besonder in 't Hoff.

Ick bin wel moeyelijck, dat me Vaar dit Amicht my liet leeren,
Over mits dat dit volck hier iens 's jaers in April om niet scheeren,
Boer. Neen by loo, as onse Velt-scheerers maer iens scheeren het velt,
So hebbese de kost, en vry slapen, mit ien hangt vol gelt,
Met noch so veel biers asse op ien dach meughen kitten.
M. Gorus. Huysman wilje schooren wesen, hee. *Boer.* Jaack Miester.
[*M.* Wel gaet sitten.
Boer. Ick heb hier veul nae-volck, ick heb ien reys eweest tot myn peets.
M. Gorus. Wiljet hayr cort of lang hebben, op sen boers, of op sen steets.
Boer. Maecktet as dat ien wijs is, na dattet best wil focken.
M. Gorus. Sel icket op de kam ofsnyen, of houje liever je locken
Wat lang byje aasengt, op sen ouwe Testaments dat staet fraey.
Boer. Doetet wat van 't ou, en van 't nieu, want ic ben toch so tusschen
'Tselme leven niet vergeten watme moertje saliger seyde, [baey,
Goelijckges twee ueren te veuren eer sy 't of leyden,
Kijnd seydse goet meyd, hout altoos de middel-wech, het gaet hoe 't gaet,
En dat doe ick oock, waer dat ick ga, ick hou altijt de middel-straet.
M. Gorus. Dat dunckt mijn is quaet, 'tis wel goet hier t'Amsterdam,
Maer ghy souwt wel beclontert uyt comen datje in Brabant quam.
Boer. Ick val altoos midden int geen de luy segghen,
Ick gaa oock altijts midden in mijn bedt legghen.
Ick drinck soo gaern, niet hiet noch kout, maer ast half-ien halfaar„ is,
Ick eet so gaern kost die niet te raeuw noch niet te gaer„ is.
Looftme yemant een sootje vis om ien stuyver, dat schat ic half of op
[ien grootje,
En as ick by vrysters bin, ick grijp altijt na 't middel mootje,
Ick praat so gaern van 't middel-rift, en van 't middel schot,
En as ick immers een wijf hebben most, ick hadse gaern niet te wijs
[noch niet te sot,
Ick slacht Jan hen goet man, die waer dat de luy in krakeel vielen
Daer was hy 't altijts middelen, en scheyden, en 't schiel dielen.
Ja ick en pleech niet iensjes te hooren een goet Sermoen,
Of ick plechter altijts de helift wel an of uyt te doen.
En dus volg ick mijn moers seggen, en dat is me niet berouwen.
M. Gorus. Wel an Huysmans seuntje, ick sel oock het middel houwen.
Hoe vaert het langsje, binje noch niet ehylickt, je wort al out,
Boer. Ick hylick altemet iensjes, maer ick heb noch noyt etrout,
M. Gor. Wel hoe, maeckjy 'et dan met de Schout, en neemt hy gien
[boeten.
Boer. Wel hay, geckjer mee, souwe mekaer gien vrientschap doen moeten,

71 KM socken — 84 KM noch te gaer — 85 KM half op ien — 87 KM middel-rif — 91 KM ick pleegh niet eensjes — 92 KM pleecher KM hellift — 95 KM heb noyt

Hy doetet selfs wel waer dat hy can of mach, O maech
Dat is niemedallen, dat is nou al ien gemiene plaech.
M. Gor. Datmen hier sucke Schouten had, men souse wel haest of [schaffen,
Hy hoort van 't gebreck vry te zyn die der ien ander om wil straffen,
Doch het gaet hier oock quaet ghenoech toe in dese Stadt.
Boer. Ja wel wil ickje seggen, ick hebber ien reys ien Vrijster hadt,
Ick hebse noch, jaack trouwen, laet ick recht„ spreecken,
En nou looptse by ien aer, maer ick selt op de knecht„ wreecken,
Ick sel hum lieren dat hy 'er me sel uyt„ houwen.
M. Gor. Laet hum wat loopen, niement sel ien angder sijn bruyt„ [trouwen,
De hylicken binnen int Paradijs emaeckt, en kijnt isset versien,
Al waer jij in ien muer emesselt, so sou het doch gheschien,
Maer 'tis de waret, die mallooten willen somtijts mannen„ hebben.
Boer. O 't was ien moeye stercke meyt, je souse in ien wagen gespannen
Se was geborst en gebilt as sint Joris heynst, [„hebben,
En sy was so vierkanckt, so recht uyt, en so onbeveynst,
Gangs bloet het spijtme so dattet sucken moyen meyt„ is.
M. Gorus. Huylt niet mijn vaer, elck ien moet hebben dat hem op
Wel wat schorter an isse rijck, of van ien groot gheslacht. [eleyt„ is,
Boer. Ja jy meucht dencken, heur susterling haalden drie kyeren op [ien nacht,
En heur peete-moey, Geert Gerrits, die hadder in de vijf jaer negen,
En heur moer het corteling vande drieentwintichste inde craem elegen,
Wat hettet te beduyen s'is te ondeuchdelijck van goe Ayeren set,
Dan trouwen: ick ben oock van me vaers volck vant vollen bet,
Heer me vaer was sucken vrouwen man, en datje van bey mijn oome„
En van me moers wegen en bin ick seper an gien boome„ pist, [wist
Suck steeckelich volck isset, wat ick heb sucke vrienden,
Was daer niet me nicht..... die int huys daerse dienden
Met de seun vander huys, moytjes op de vliering„ sat,
Daerse in een ooghenblick, heure buyck so vol spiering„ at
Datse heur lijfje liet uyt setten, want heur worden al heur goetje te nau.
Wat had Nel van gords-wegen een spul met Jan soete-kau,
Hendrick Jansz platbroeck, die wil ick noch niet eens noemen,
Wat helpet hy vaert so gaern met Claertje clonters om botter bloemen,
En trock hij niet uyt met de wayschuyt, hier met Angeniet,
Halffen tijt waerse inde hoy-clommen, of int langhe riet,

99 KM niemendallen — 107 KM hun — 108 KM emaeck — 111 KM moye espannen — 113 M vierkant — 114 M Gans — 123 M geen — 124 KM istet, — 130—131 *In margine*: An bloemen, — 131 KM helptet

En hoe qualijck hil heur broetsche Baertje, de weeuw van Tijmen,
Och seyse, as ick sen schrift sie, so duncktme sou ick wel swijmen,
Ja sprackse teugen sijn vaer, so jy sen schildery niet en vermomt,
Ick segje dat, ick sel sterven eerme rechte sterf-dach comt,
Quamender de luy met binnens-huys, vant zuyen en oosten,
De bueren hadden genoech te doen ierser wel connen troosten.
M. Gor. Wel hoe voerse toch, ick geloof niet datser noch so qualijck [hout.
Boer. Wat ten leet niet lang, of sy had weer een jonghe springer etrout,
Heur ierste mans vrienden spraecken heur toe, datte hanghden noch [cleefden,
Wel seyse; hoe baerje so, heb ick hum langer trout as hy leefde,
Ick wil hem hebben seyse, spijt al die 't lief of liet„ is.
M. Gor. Wat duncktje fijn-man, of het water te kout of te hiet„ is,
Ick hebbet so wat gemiddelt, 'tis nou van passen laeuw.
Boer. As het so hiel hiet is, so wort het vleys so raeuw,
Maer miester wat moet jy altemet veur vreemde dingen „crijghen.
M. Gor. Dat moeten wy niet segghen. *Boer.* Maer wat meuchjy sucke [dinghen „swijghen.
M. Gor. Nou Huysman houtje monckt, ay lieve laetje kallen „wat.
Boer. Kees Knol seyde die niet teugen alde weerelt, dat hy ien splinter [evallen„ hat
In sijn after kartier, maer sen wijf, hoe meenichmael vertrockse
Dat hy pleech te singen. *Alle de genuchten, die leggen inde Bockse.*
Wist de moye jonghe meyt, watter inde bocksen leyt,
O hy stack sijn neus so gaern, in een ander mans koocken,
Maer die soeticheyt, die issem wel suerlijck oppe broocken,
Hy seyde teughen 't volck dat hy veultijts met het spit equelt„ was.
Maer as ick hum in sijn liessen sach, sach ick wel hoe hy estelt„ was.
Help wat heb jy lang hayr. *Boer.* Ja vaer lang hayr, lange sinnen,
M. Gorus. Nou het hooft is eschooren, laet ons nu aen de baert beginnen.
Huysman meugjy wel wijn. *Bo.* Ick plechse niet te meugen ruycken.
Maer datme moer nou suc sock gaf (ic sechje dat) 'kwod noch wel [suyken,
Ay hoorje wel sech ick Miester ey claertet so wat fraytjes met de baert
Me Vaer zaliger plechme alle ding mit de kaert te leeren: [te scheeren.
Wilje eens ien roemsteeckje of een gefthumtje, ick kant van beyts,
Negen blaetjes, een Gelders troefje, of langsknechten, of bockslaen, of
Ich wont weer met het bort astme met sincken aersling liep, [op syn leyts,
'Kwist om mijn vijfthien jaer al wat op den taerling liep,

136 KM vermont — 138 KM luy niet — 159 KM helpt — 167 M met stucken

Hoe dickwils het me vaer, mijn wel uyt de Herberg elost,
Al can ick wat, ick hebt voor niet niet, 't hetme wel een Daelder ekost,
Me Vaer seyden altijts liert wat so kenje wat, oft boeren niet wou deugen,
Die niet spelen en connen, waer ofse de kost me crijghen meugen.
O hoe heb ick de wittebrootskinderen wel uyttet nest enomen.

G. A. Bredero.

EYNDE

Dit moet noch onder aen de Clucht vande Boer ende Barbier.

M. Gor. Wel Huysman dat gelt is verdient, wel moetet jou becomen,
Wat je lijct jou selfs niet, wel trouwen jy bent wel ongnaertich eguert.
Boer. Kijck we selle mitte maets ien selschap hebben, daer in ongse buert
Ick word angers int hiele Jaer niet iens eschooren.
M. Gor. Y get de meysjes selle je na loopen, je sout ien Princes becooren.
Alt volck selle jou aensien. Ja wel je bent te ongenadighe moy,
Ja wel dat ick ien vrouw was, ick liep stracx met jou te koy,
Je selt al de meyden wilt maken. *Boer.* Ja se meughen heur wat ver-
[pijnen.
Waer isje wijf, en je knecht. *M.* Mijn wijf is van huys, me knecht uyt
[verbijnen.
Heer ien mensch wort hier so ribbesact vande ontrouwe dienstboo'n.
Jy fijnman comt iens after, en siet iens waer dat ick woon,
Hout me wat geselschap, ick selje op mijn Cijter ien deuntje „speelen.
Boer. Ic sel om jouwent willen, noch ien Lietje van ien huysmans
[seuntje„ queelen.

G. A. Bredero.

DE GHEBOORTE VAN LUYS-BOSCH,

Alias

ROBBE-KNOL.

Der fiel gebiert is, der wiet gaer viel zoe verzellen,
So doen ic auch, ghy vromer herren und' gutter gesellen,
Un du eerb'rer wijber, und frissche Maachdeleyn,
Ich wil dier meyn leben erzeygen, wil du man zoe frieden seyn.

177 KM angders — 183 KM hier *ontbr.* — 1 KM die wiet — 3 KM eerb're

Hoor zoe! meyn Vatter was eyn man, un meyn mutter
Das was eyn weyb, un sy was swester von haer fleyslichen brutter,
Ja meynder zeelen. Der oort ond der stondt das sy von mir gelach,
Dat was zoe Elsas in eynen schnar, op eynen Monendach,
Un so daer gein windels oder doeckleyn was, zoe vonden,
Had meyn de Deeren in een olde pels met luysen ghewonden.
Meyn Vatter steych hen opter lauf,
De bueren brachten mier zoe tauf,
Ich wurd sum vund gehouwen,
Von swee stoch olter Vrouwen,
Der pharheer greef zoe hant,
So wierd ich Luysen bosch genant:
Doen dit de leuten hoorden,
Sy schempten mit die woorden,
Und ginghen doe voort alle t'saam,
Veur meyn bedrubter Mutters kraam,
Die sy in ieren nooden,
Hun hilf en gunste booden,
Un gaben ier das weyn un broot,
Und was sy meer des had van noot,
Als sy nun was erstanden,
Heft sy mit kloechen handen,
Om gelt gewaschken und geschuert,
Un vast gearbeyt byde buert,
Un wist sich zoe erneren,
G'leych eyn Vrou mit eeren.
Daer na; o leyd! o jammer groot,
Erhoort sy von meyns Vaders doot,
Dies wend sy leed te draghen,
Um dat hy was erslagen,
In deinen zoech in Vranckelant,
Von eynem Welscher onbekant.
Ten ende der traurdagen,
Der drub sal on heen, klagt
Meyn Mutter smuckt sich fijn und kuys,
Un huert daer zoe eyn ander huys,
Gelegen ander gassen
Op eyn hoech van der strassen.
Al waer sy eerst man slaphers hiel,
Und kreygen voort der gesten viel,

14 M stocht — 18 KM mit de — 35 KM deiner — 44 KM de gesten

Auch quemender logieren,
Den armen en schollieren.
De zeyt mit mir in yl verlief,
Dewijl ick spielde oder slief,
Bis ich da wis ter steden,
An jaren en an leden,
Zoe meyn drie vunnif jaren alt,
In redeleychen gut gestalt.
'T geschach dat sich eyn blinde
Tot unset sick liet vinden,
Der Daybel bracht hem in ons haus,
Der schelm die my daer voerden aus.
Went der blinde hief zoe smeecken
Meyn mutter: en zoe spreecken
Jannege meyn leyb bemint,
Meyn hart dat sucht na desem kint,
Liebd ghy das manlijns leben,
Wilt meyn den jongen geben,
Golt noch silber hab ich niet,
Noch nichts dat men hie sichber siet
Von gelt of diergelijchen,
Man ich hab vil packtijchen,
Wo mit den jongen dommen helt,
Schal bekamen viel gut en gelt.
Hier dorch mijn slechter mudder,
Gelaubden diesem brudder,
En heft hem gaer wol getrartiert,
Und my gans gerekommandiert,
Hoort om, als wy doe scheyden,
En ick den blinden leyden
Ontmoeten wy eyn grossen steyn,
Der stont hy en sprach, knabelijn,
Lech auf der steyn dijn ooren,
Veul wonder salstu hooren:
Ich ging en ley mijn oor daer opf,
Geswind komt hy meyn by de kopf,
En druckt my ander rachen,
Und stelt sich an het lachen,
En redt dees woorden voort zoe meyn,
Dis mues meer als de dayvel seyn,
Of de schalckst aller loeren.

G. A. Bredero.

48 KM ich — 76 KM knabbelijn, — 84 M Die

(*Volgt het tweede fragment van de Clucht van de Boer ende Barbier, hiervóór geplaatst*).

CLAES CLOET MET EEN ROU-MANTEL, MET WITTE KOUSSEN EN EEN SMEERIGE SMITS SCHOOTS-VEL AN.

AL SINGHENDE.

De rijcke Weeuwtjes daer is quaet hylicken an,
Sy praten altijt van heur ierste man,
Maer al evenwel ja lieve heertie, 't was goet te sien dattet gien deech„
Och ick mocht wel deyncken dat Belle Maeycken veech„ was, [was,
So vriendelijc sachse mijn an op 't lest 't was te ondeucht, jaat sonder [jocken
Och wat noot wast waerse niet so jammerlijck gesturven ande pocken:
't Was te ong'naertich sose op heur uyterste lach en riep,
Claes Claes cloet vergeefjij 't mijn niet dat ick by d'Italiaen sliep,
Och ick hadder sucken sin in, mijn docht dattet so geneuchlijck„ was,
Kijnt ic maecten so gaern kennis mit alle man, daert mijn meuchlijc„ [was,
Jy vergeeftet mijn immers sey sy, doe jy niet Claes, spreeckt een woort,
Jaack sey ick, wat sou ick seggen, en daer me sloecher de moort,
Ick leyden een kussen op heur monckt, en rolden heur an 't schot„ [ienwijl,
Wel wat sou ick doen, ick huylden as ien Hof-honckt, snot„ inquijl,
En wij hebbender gort lof, mit vreuchden te kercken ebracht,
Heer we droncken so lustich, ick heb mijn leven so niet uyt elacht,
Ick heb mijn tijt nu reyn uyt ewacht, het is van daech ses„ weecken,
De luy dorsten mijn wel over ien maent van Graeuwe Giertie in de [Nes„ spreecken
'T is wel waer, 'tis wel ien moye meyt van neus, en van monckt,
Neen docht ick in mijn selven, so vroech niet te hylicken: dat waer [sonckt,
Maer as ick 'tjatse truy sach mit heur half versette schorteldoeck,
Jemeny wat voelden ick ien gerumel in mijn wortelbroeck.
Hoe mal was ick: niet waer, d'ierste nacht as ick by mijn wijf„ sliep
So mienden ick dat al mijn ingewant uyt mijn lijf„ liep.
Hoe sit dit groote goet en lacht, nou hout jou beck„ naeysters,
Ey get goe mannen wat sie ick hier t'Amsterdam al treck„ playsters,

---

1 KM Weeutjes — 3 M heertje — 5 KM my an — 11 M my — 14 KM in quijl — 19 KM een — 21 KM met haer — 22 KM geruwel — 25 KM lach — 26 M En get

Hoe besucht leyt mijn dit malle volck, en tobt en teest,
Claes, Claes, Claes, in wat gat heb jy so lang eweest.
Wellecoom, eele geest, waer heen, wy wille me„ vaer,
Claes, Claes is jou wijf doot, Claes kloet benje Wee„ naer.
Claes doetet om mijn mijnent willen, roept de Schotse„ Stijn,
En ritse Roeltje, en malle Mary, en trotse„ Trijn,
En druystighe Dieuwer, al canse noch so wel„ singhen,
Die wil eynckel om Claes kloeten wille uyter vel„ springhen,
Ick wed ic hem sel dwingen, seyden, hier, hoe hietse nou ooc ic ver-
[geetse terstont,
Ick kander niet op komen, het loopt men voor by me mont,
Heur moer was wat ongesonckt, je vijnd heur me int Lietie„ staen,
'Tis sucken kruydigen Kanjuweeltie, se ken over ien clooft rietie„ gaen.
Maer Roelif oom wilmen an Angnietie raen, ic vraechde mijn besje,
[is mijn oom „sot,
Se het ien Buyck as ien Tobbe, en een hooft gord segent eeten as ien
[room„ pot,
Men souwer twee koppen of maken mochtment deur„ saghen,
'T is ien backus men souwer de mommen me veur„ jaghen.

EYNDE.

VAN SEVEN GHESELLEN.

Een Huys-man sonder Landt,
Een Visscher sonder Wandt,
Een Brouwer sonder Mout,
Een kuyper sonder Hout,
Een Schoenmaker sonder Leer,
Een Leertouwer sonder Smeer,
Een Pelser sonder Vellen,
Zijn seven arme Ghesellen.

't Kan verkeeren.

---

37 KM Lietje — 38 KM Kanjuweeltje rietje — 39 KM Angnietje M vraechde besje — 40 KM ien hooft — 8 KM armen

VERKLARENDE AANTEKENINGEN

De eerste uitgave van Bredero's kluchten met aantekeningen was die van J. te Winkel, in de uitgave van Bredero's werken in 1890 bij Gebr. Binger te Amsterdam verschenen. Van die aantekeningen is bij deze uitgave natuurlik een veelvuldig en dankbaar gebruik gemaakt, hetgeen hier te vermelden een aangename plicht is, temeer omdat dit niet bij iedere aantekening in de hier na volgende bladzijden kon vermeld worden; wel wordt meestal vermeld, wanneer mijn opvatting van die van Te Winkel verschilt. De aantekeningen van J. A. N. Knuttel in zijn uitgave van Bredero's werken zijn zeer beknopt en geven, naar het mij voorkomt, te weinig: ook geen opheldering van de gronden, waarop de verklaring berust; voor zo ver nodig is ook naar die uitgave verwezen.

De beide genoemde uitgaven bevatten alleen de klucht van de Koe, Symen sonder Soeticheydt en de Molenaer; doch de Hoochduytsche Quacksalver, de Clucht van de Huys-man en de Barbier, de Gheboorte van Luys-bosch alias Robbe-Knol en Claes Cloet met een Rou-mantel zijn na de 17de eeuw niet herdrukt en verschijnen dus hier voor 't eerst met aantekeningen.

In de aantekeningen zijn die plaatsen, waar een belangrijk woord of uitdrukking elders bij Bredero voorkomen, aangegeven, doch ook uit andere kluchten heb ik zo veel mogelik bewijsplaatsen gegeven, wanneer deze ter verklaring dienen konden. Door de talrijke verwijzingen naar het Ned. Wdb. heb ik nog eens biezonder willen doen uitkomen, hoe zeer dit monumentale werk een onwaardeerbaar hulpmiddel is bij de lectuur onzer 17de-eeuwse schrijvers en, hoop ik, het raadplegen er van vergemakkelikt.

Woorden die niet in de aantekeningen voorkomen, zoeke men in de woordenlijst.

LIJST DER AFKORTINGEN VAN DE VOORNAAMSTE IN DE AANTEKENINGEN VERMELDE WERKEN

Aand. Liedtb. — G. A. Bredero, Aendachtigh Liedt-boeck, in Werken, 1890, dl. III, blz. 505—70.

Alewijn, Besl. Sw. — A. Alewijn, Beslikte Swaantje en Drooge Fobert. Blijspel. 1715.

Andrea de Piere — Zie: W. D. Hooft.

Ang. — G. A. Bredero, Angeniet, in Werken, 1890, dl. II, blz. 337—424.

Biestkens, Claas Kloet — Het eerste Deel van Claas Kloet. 1629. Idem. Het tweede deel. Idem. Het derde Deel.

Boekenoogen — G. J. Boekenoogen, De Zaansche Volkstaal. 1897.

Boert. Liedtb. — G. A. Bredero, Boertigh Liedt-boeck, in Werken, 1890, dl. III, blz. 217—368.

Breughel — G. H. van Breughel, Boertighe Cluchten. 1612—'13.

Claas Kloet — Zie: Biestkens.

A. de Cock, Spreekw. en zegswijzen[2] — A. de Cock, Spreekwoorden en zegswijzen afkomstig van oude gebruiken en volkszeden. 2de dr. 1908.

A. de Cock, Spreekw. en zegswijzen over de vrouwen enz. — Idem, Spreekwoorden en zegswijzen over de vrouwen, de liefde en het huwelijk. 1911.

Coster, Isab. — Isabella, treurspel.
Coster, Rijcke-Man — Spel vande Rycke-man.
Coster, Teeuwis — Boere-klucht van Teeuwis de Boer enz.
Coster, Tysken — Spel van Tiisken vander Schilden.

Samuel Coster, werken, uitgeg. d. R. A. Kollewijn, 1883.

Dagh. — G. A. Bredero, Spel op 't oud Liedt Het daghet uyt den Oosten, in Werken, 1890, dl. III, blz. 1—76.

Van Dale — Van Dale's Groot Woordenboek der Nederlandsche taal.

Esbat. v. Hann. Leck. — Esbatement van Hanneken Leckertant
Esbat. v. d. Katm. — Esbatement van den Katmaker
Esbat v. d. Schuyfm. — Esbatement van den Schuyfman.

Trou moet Blycken, Tooneelstukken der 16e eeuw uitg. d. G. Kalff. 1889.

Eym. Huyg. Stud. — H. J. Eymael, Huygens-studiën. 1886.

Eym. Tryntje Corn. — C. Huygens' Trijntje Cornelisdr. Klucht. Uitgeg. enz. d. H. J. Eymael. (1912).

Franck-Van Wijk — Franck's Etymologisch woordenboek der Nederlandsche taal. 2de dr. d. N. van Wijk. 1912.

Frick in 't Veurh. — Zie: Tengnagel.

Geest. Liedtb. — G. A. Bredero, Geestich Liedt-Boecxken. 1621. (Zie Werken 1890, dl. III, 198).

Gew. weuwenaer — De Gewaande Weuwenaar met het Bedroge Kermis-Kind, blijspel.

J. ter Gouw, Amstelod. — J. ter Gouw, Amstelodamia. 1874.

J. ter Gouw, Volksverm. — J. ter Gouw, De volksvermaken. 1871.

Gr. — G. A. Bredero, Griane, in Werken 1890, dl. I, blz. 93—191.

Gr. Bron d. M. — G. A. Bredero, De Groote Bron der Minnen, in Werken 1890, dl. III, blz. 369—504.

Halma — F. Halma, Woordenboek der Nederduitsche en Fransche taalen. 4de dr. 1781.

Harreb. — P. J. Harrebomée, Spreekwoordenboek der Nederlandsche taal enz. 1858.

Hed. verl. soon — Zie: W. D. Hooft.

v. Helten, Vond. taal — W. L. van Helten, Vondel's taal. Vormleer. Syntaxis. 1881.

W. D. Hooft, Andrea de Piere — W. D. Hoofts Cluchtigh-spel Andrea de Piere, Peerdekooper. 1634.

W. D. Hooft, Hedend. verl. soon — Idem. Heden-daegsche verloren soon. 2de dr. 1640.

W. D. Hooft, Jan Saly — Idem. Jan Saly. 2de dr. 1633.

W. D. Hooft, Styve Piet — Idem. Klucht van Stijve Piet. 1642.

Huygens — Const. Huygens, De gedichten naar zijn hs. uitgeg. d. J. A. Worp. 1892—'99.

Huysm. — G. A. Bredero, Clucht van een Huys-man en een Barbier.

Jan Saly — Zie: W. D. Hooft.

Kil. — C. Kiliaen, Etymologicum teutonicae linguae sive dictionarium teutonico-latinum. 1777.

Knuttel — Werken van G. A. Bredero. Met inleiding en aanteekeningen van J. A. N. Knuttel. 1921—'24.

Koe — G. A. Bredero, De klucht vande Koe.

Leendertz War. — P. C. Hooft en S. Coster, Warenar uitgegeven door P. Leendertz Jr. (1896).

Le Francq — J. le Francq van Berkhey, Natuurlijke historie van Holland. 1769—1811.

Luc. — G. A. Bredero, Over-gesette Lucelle, in Werken, 1890. dl. I, blz. 295—392.

Lugt, Wand. — F. Lugt, Wandelingen met Rembrandt in en om Amsterdam.

Mnl. Wdb. — E. Verwijs en J. Verdam, Middelnederlandsch woordenboek. 1885— .

Mo. — G. A. Bredero, Moortje, in Werken, 1890. dl. II, blz. 1—129.

v. Moerk. — P. H. van Moerkerken, Het Nederlandsch kluchtspel in de 17de eeuw. 1899.

Mol. — G. A. Bredero, De klucht vanden Molenaer.

Molema — H. Molema, Woordenboek der Groningsche Volkstaal. 1884.

Nauta — G. A. Nauta, Taalkundige aanteekeningen op de werken van G. A. Bredero, 1893.

Ned. Klass. — Nederlandsche Klassieken, uitgegeven en met aanteekeningen voorzien d. E. Verwys e. a.

Ned. Rijmen — G. A. Bredero, Nederduytsche Rijmen, in Werken, 1890. dl. III, blz. 79—160.

Ned. Wdb. — Woordenboek der Nederlandsche taal, 1882— .

E. Neurdenburg, Van Nyeuvont — E. Neurdenburg, Van Nyeuvont, loosheit ende practike: hoe sy Vrou Lortse verheffen. 1910.

Noord en Zuid — Noord en Zuid. Tijdschrift ten dienste van onderwijzers bij de studie der Nederl. taal en letterkunde. 1878—1907.

Nyeuvont — Zie: E. Neurdenburg.

Oudemans — A. C. Oudemans, Woordenboek op de gedichten van G. A. Bredero. 1857.

Oudemans Wdb. — Idem, Bijdrage tot een middel- en oudnederlandsch woordenboek. 1870—'80.

Quacks. — G. A. Bredero, Hoochduytschen Quacksalver.

Rod. — G. A. Bredero, Treurspel van Rodd'rick ende Alphonsus, in Werken, 1890. dl. I, blz. 1—92.

v. Santen, L. Wigger — G. C. van Santen, Lichte Wigger. 1617.

v. Santen, Snapp. Sijtje — Idem, Snappende Sytgen, 1624.

Sart. — Joannis Sartori adagiorum chiliades tres. 1670.

Schotel, Maatsch. lev.[3] — G. D. J. Schotel, Het maatschappelijk leven onzer vaderen in de 17de eeuw. 2de uitg. d. H. C. Rogge.

Sewel — W. Sewel, Volkomen woordenboek der Nederduitsche en Engelsche taalen. 1766.

Spb. — G. A. Bredero, Spaanschen Brabander.

Spieghel, Byspr. alm. — H. L. Spieghel, Byspraax-Almanak. [c. 1606].

Starter — J. J. Starter, Friesche lusthof, met inleiding en aanteekeningen van J. van Vloten, 1864.

Stoett[4] — F. A. Stoett, Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden naar hun oorsprong en beteekenis verklaard. 4de dr. 1923—25.

St. R. — G. A. Bredero, Stommen ridder, in Werken, 1890. dl. II, blz. 233—321.

Sym. — Idem. De klucht van Symen sonder Soeticheyd.

Taal en Lett. — Taal en letteren. Redakteuren F. Buitenrust Hettema e. a. 1891—1906.

Tengnagel, Frick in 't Veurh. — M. G. Tengnagel, Klucht van Frick in 't Veur-huys. 1642.

Tijdschr. — Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde, uitgeg. van wege de Maatsch. der Nederl. Letterkunde te Leiden. 1881— .

M. J. Tots B. V. — Malle Jan Tots Boerdige Vryeri (door I. S. Colm).

Trijntje Corn. — Zie: Eym. Trijntje Corn.

Tuinman — C. Tuinman, De oorsprong en uitlegging van dagelyks gebruikte Nederduitsche spreekwoorden. 1726—'27.

Veelderh. gen. dichten — Veelderhande geneuchlijcke dichten, tafelspelen ende refereynen. 1899.

v. d. Veen — J. O. S. van der Veen, Het taaleigen van Bredero, een bijdrage tot de syntaxis van het Nederlandsch der 17de eeuw, 1905.

Verdam, War. — P. C. Hooft's Ware-nar, met eene inleiding en aanteek. uitgeg. d. J. Verdam.

R. Visscher — Uit Roemer Visscher's Brabbeling d. N. van der Laan. 1918—'23.

v. Vloten — J. van Vloten, Het Nederlandsche kluchtspel van de 14e tot de 18e eeuw. 2de dr. 1880—'81.

Vos, Oene — Jan Vos, De klucht van Oene.

De Vries, War. — P. C. Hooft's Warenar, met eene inleiding en aanteek. d. M. de Vries. 1845.

Te W(inkel) — G. A. Bredero, Kluchten met aanteekeningen van J. te Winkel, in Werken, 1890. dl. I, blz. 193—293.

Woordenschat — T. H. de Beer en E. Laurillard e. a., Woordenschat, verklaring van woorden en uitdrukkingen. 1893.

Zeeman — C. F. Zeeman, Nederlandsche spreekwoorden, spreekwijzen, benamingen en volksuitdrukkingen aan den Bijbel ontleend, 1877.

Onschuld, en Toe-gift

Toegift: in verband met *toegeven* in vs. 12: toegevend zijn in zijn oordeel, welwillend beoordelen, zou men kunnen denken aan een beroep op toegevendheid, erkenning van eigen tekortkoming, doch vgl. ook Teuthonista: *toegift.... eyn voreverklering van en boick off toeghifte des looves, titulus*. In dit geval zou *onschuld* bij de *waanbetweters* en *toegift* bij de *garen-wyse oordeelaren* passen.
garen-wijs: die wijs wil zijn, verstandig; doch misschien ook: eigenwijs, waanwijs.
3 — *deylen*: de stof dramatiseren, de personen in de klucht ieder hun rol geven, vgl. onderschrift Koe: *„geschreven, gherymt en verdeylt door my G. A. in B."* en zie Ned. Wdb. III, II, 2335.

Klucht van de Koe

1–12 — In het spreekwoord komt de levensbeschouwing van de man uit het volk het best tot uiting, de kluchten zijn dan ook rijk aan spreekwoorden. Als de gauwdief zich in een kalm ogenblik rekenschap geeft van zijn leven, uit hij zich in spreekwoorden, zie ook vs. 500 vlgg. Hij is zich bewust, dat hij een levensgevaarlik handwerk uitoefent, maar toch.... het gevaar is juist het aantrekkelike er van!
1 — *Een Kruyck gaat* enz. Behalve de door Stoett[4] no. 1290 genoemde plaatsen, zie ook Spieghel, Byspr. alm. 22 Nov., Sart. II, 5, 89 en Tuinman I, 161.
2 — *Men treckt een Boogh* enz.: de bet. is dezelfde als die van vs. 1. *Knarsen* hier: met een knarsend geluid stuk springen, elders bij Bredero: brommen, knorren, Rod. 1149, Luc. 1920, vgl. Franck-van Wijk 322. Een soortgelijk spreekw. wordt ook aangetroffen Tijdschr. XXI, 203.
3 — vgl. Spb. 53/4: *steelen en wil ick niet, daar steect me of de wallich: Al ist een aardighe kunst, sy helper miester ande gallich.*
4 — *'t komt by 't huylen* enz.: vgl. Coster, Tysken 1274: *„'t en komt by 't wenschen* (lees: *wrenschen?*) *van de honden niet, dat de kalveren sterven."* De verklaring Ned. Wdb. VI, 1225: „ik hecht aan geen bijge-

loovige praatjes", voldoet niet. Na de erkenning van het gevaar in vs. 1—3, wil hij zich moed inspreken: blaffen (d. w. z. dreigen) is nog geen toetasten; blaffende honden bijten niet; al dreigt 't gevaar, daarom hebben ze mij nog niet. Zie nog Harreb. I, 318, 319. Een bezwaar blijft dat *huilen* niet als bedreiging geschiedt, al kan het wel schrik aanjagen.
5 — *dese*: die tegenwoordige, evenals in 't Mnl. — *Heyens*: zigeuners. Over hun eerste optreden in ons land, zie A. Kluyver in Tijdschr. XIV, 58. Aardige biezonderheden vermeldt D. Burger van Schoorel, Chronyk van de stad Medemblik (1767), blz. 90 vlg.; ook in de kluchten wordt meermalen van waarzeggende zigeuners gesproken, bijv. Vos, Oene bl. 3: *Dat hier een Heyen was, 'k liet iens imme handt kijken.* — *die de luy goeder-gheluck seggen*: vgl. vooral Luc. 1255: *ick weet de luy te seggen veel goeder geluck*; voor de vorm *goeder* zie Nauta § 65 opm., 66 opm. en 67 opm. 1; De Vooys en Van den Bosch, Letterk. leesb.[2] I, 462, aant. bij blz. 143: *haer rooder bloedt*; vgl. ook de titel: *De vermakelijke Heidin of wonderbare Goedergelukzegster*. Waarschijnlik heeft men aan Hoogduitse invloed te denken, vgl. vooral S. Coster's (?) in gebroken Duits geschreven Clucht v. Meyster Berendt blz. 208, 63: *onde zaget mir guder geluck.*
8 — de bet. van dit vers is: „dat ik opgehangen zou worden aan de galg." Galgenhumor is zeer geliefd in de 17de eeuw, vgl. *'t met Lijntje Nypkeels moeten bekoopen*, v. Moerk. I, 312; *aersling klimmen leeren*, Vondel, Rosk. 52. — *hennepe venster*: de strop.
9 — *den dans ontspringen*. Deze uitdr. houdt waarschijnlik verband met de bekende M. E.-se voorstelling van de dodendans, waarover Stoett[4] no. 407. Een andere mening bij Leendertz, Mnl. Dram. poezie, 558—9.
11 — *eerelyck koom uyt*. Te Winkel: eerlijk te boek sta. De bet. is echter: zo netjes voor den dag kom. Dit is de oorzaak, dat de gauwdief nog nooit op diefstal betrapt is. Dat deze opvatting de juiste is blijkt uit vs. 50 en 51: *dees komen als ick met een degelyck kleed onder 't volc*; vs. 639 en vgl. vooral Boert. Liedtb. 221: *So haest as Gysjen had vernomen || Dattet kermis was in stee, || Nam hy sen tuyg, sen poppe-goed mee*; || *Om wat eerlyck uyt te komen || Stack hy veeren op syn hoedt*; vgl. nog Rod. 459: *mit ien eerlyck kliedt wert vaack een snoo guyt bedeckt.*
12 — *schuylt.... in myn huyt*: in de grond, naar mijn innerlik ben ik een gauwdief; vgl. Sym. 165: *'t is een deuchniet in sen huyt*; Ned. Wdb. VI, 1211.
13 — *Reden-rijckers*: uit retoriker ontstond door bijgedachte aan *reden* en *rijk*: rederijker. De spelling bij Bred. wijst dit duidelik aan; vgl. ook Spieghel's *Rederyck-kunst* en zie Franck-van Wijk 539.
15 — *de kas lichten van*: lichter maken, ontlasten van, vandaar: beroven, zie Ned. Wdb. VIII, II, 1980.

16 — *Swaricheyd*: Moet hierbij misschien gedacht worden aan een woordspeling met de verschillende bet. van dit woord: wat zwaar is (veel geld) en moeilikheden? Bij Bredero is toespeling op de moeilikheden in de Amsterdamse kamer zeker niet uitgesloten.
17 — *op 't hollen raken*: aan de rol gaan, vgl. Breughel II, 7.
18 — *Spitruyters*, eerst M. (1638): *splitruyters*, wat de juiste vorm is. A. Beets, Tijdschr. XXIV, 167 vindt de bet. lichtekooi, die Te Winkel opgeeft, te ongunstig; volgens hem bestaat het woord nog in de volkstaal — bepaaldelik in de zeemanstaal — als ruwe benaming voor iedere vrouw. Toch meen ik, dat hier snol, in verband met de tweede helft van het vers, de juiste opvatting is. — *troetel-sieck*: wellustig; vgl. *troetelen*, Sym. 233 en Mnl. Wdb. VIII, 701.
19 — *pollen*. In verband met *pol*: boel, minnaar, acht ik waarsch. dat *pollen* hier bet. „door haar bekoorlikheid in te palmen"; de bet. „plunderen" (Te Winkel) en „om den tuin leiden" (Oudemans) passen hier niet. Verg. wat De Vries opmerkt bij *afpollen* in Luc. 463 (Ned. Wdb. I, 1254). Bij Breughel II, 4: *„Ick wed ick hem pol en met vuysten cleun"*, bet. het: te pakken nemen, afranselen, zie ook R. Visscher (ed. v. d. Laan) I, 109.
20 — *al de bocht*: gemeenzame uitdr. „al het gestolen geld, de gehele buit", vgl. Klucht v. Lippen (hs. Trou m. blycken fol. 70 v.) *Ghy en hebt geen bucht vaen || dus houw ick de proy tot uwen spijt siet*; en ald. Klucht v. d. blinde diet tgelt begroeff vs. 326: *hy wert immer ghehoont den blinden calant || want ick zynen bucht nu al gecrijge*; vgl. Ned. Wdb. III, 1, 22 en 1705. — *dat lege nest*: de lege beurs, vgl. Andrea de Piere 4: *„sy sel by mijn niet as het leege nest vynen."* en vooral R. Visscher Quicken V, 22: *Een ander crycht de vogel, en ick het leghe nest* (aant. v. d. Laan I, blz. 146).
21 — *poesten*: Kil. *poesen*: vet. basiare, osculari. Meyer, Woordenschat: *poes*: zoen, kus. Hij besteedde dus het geld aan vrouwen.
24 — *hartigh*: zeer, heel, van *hart* en niet, zoals Te Winkel opgeeft, van *hard;* vgl. hartelik.
26 — *vermoeden op*: vermoeden van, vgl. vs. 136, Rod. 340, Gr. Bron. d. M. 402, 19.
28 — *op zyn Cape de Grijps te koop is*: te stelen, te kapen valt; vgl. Coster, Tysken 1356: *„Ick wil gaen besien, of ick kan raecken op een schip || Dat op Capo de Grijp vaert, in 't ruyme water."* Deze uitdr. schijnt bet. te hebben: op buit varen (zie ook Tuinman, I, 147, Harreb. I, 369*b*), en is voor de etymologie van *kapen* en *kaper* dan niet zonder belang, vgl. Franck-van Wijk 283.
30 — *hy*! uitroep van vrolikheid, genoegen! Vgl. vs. 102 en *hay* vs. 144.
31–38 — *te Lacedemonien een wet was* enz. Dit feit wordt bevestigd door een plaats bij Plutarchus, Lyc. vita XVII, 5 sq. en Xenophon, de re

publica. Lac. II, 5 sq. Vgl. Schoemann-Lipsius, Griech. Alterthümer[4] I, 264: „Ihre Kost war nicht bloss einfach im höchsten Grade, sondern oft auch so knapp zugemessen, dass sie zur vollen Sättigung nicht hinreichte, und die Knaben, wenn sie nicht hungern wollten, genötigt waren sich Lebensmittel zu stehlen, was denn, wenn sie es geschickt anführten, als Beweis von Klugheit und Gewandheit belobt, wenn sie sich aber ertappen liessen, bestraft wurde." Is de kennis van deze biezonderheid bij de weinig klassiek ontwikkelde Bredero al kenschetsend voor de renaissance tijd, in de mond van de gauwdief doet deze geleerdheid heel eigenaardig aan! Zie ook Inleiding blz. XLVIII.

36 — *die werdendt wel afgenomen:* Kil. *af-nemen-wel oft quaedlijck.* Accipere in bonam vel malam partem. Voor *die werden 't* (CD: *wierden 't*) in plaats van *dien werd 't* zie Van Helten, Vond. Taal II, § 167.

37 — *'t so bot maeckten*: Ned. Wdb. III, 1, 694 wordt deze uitdr. gelijkgesteld met *te bot maken* = te erg: doch eerder moet gedacht worden aan bet. dom, onhandig: die het zo dom aanlegden.

42 — *om een haver-stro*: om een kleinigheid. De bet. ieder ogenblik (ons: om een haverklap), die *om een haver-stro* in de 17de eeuw al had, past hier niet; hier hebben we de oorspr. bet. — *haes op spelen*: zich heimelik uit de voeten maken; *haes op* alleen (oorspr. een jachtterm): ga heen, ruk op, Rod. 1497, Gr. 1921. *spelen* in *„haes op spelen"* misschien door bijgedachte aan bankroet spelen, doch ook daar is de bet. van *spelen* niet duidelik. Zie Ned. Wdb. V, 1471 vlgg. — *Kuylenburgh*: vrijplaats voor bankroetiers; vgl. Spb. 1879 en de uitvoerige aant. in Ned. Klassieken VII[2], 253.

43 — *Keur van keizer Karel*, ook Spb. 360 en 2227; Mo. 521 vermeld, van 1531, hernieuwd in het „Eeuwich Edict" van 4 Oct. 1540 (Gr. Placcaetboek I, 311); dat de bankroetiers in hun eigen deur moesten opgehangen worden, blijkt niet uit deze ordonnantie.

47 — *drooge waren*: drogerijen, chemicaliën. Kil.: *„droogherije, drooghe waere*, droogh kruyd. Pharmaca, aromata"; hetzelfde als *drooghe*, Spb. 320, 328.

50 — *guytse wisselaers*: schelmachtige geldwisselaars. Op het gebied van de munt heerste grote verwarring, waarvan door allerlei lieden gebruik werd gemaakt om door het achterhouden van „zware" en het uitgeven van „lichte" munten voordeel te behalen. Zelfs de aanstelling van beëdigde wisselaars (1596) bleek niet afdoende, zodat Amsterdam in 1609 overging tot de oprichting van een stedelike wisselbank. Zie over dit alles de verschillende ordonnanties in het Groot-Placc. boek (I, 2668, 2740) en Wagenaar, Gesch. v. Amsterdam II, 537; Blok, Gesch. v. h. Ned. volk[3] II, 381 vlg. Interessant is in dit verband de volgende plaats uit Jan van Hout's Loteryspel, vs. 685 vlgg.; waar Grypal, een

woekeraar en pandhuishouder afgeeft op de heimelike lombaarden: *„die snyden al grover, ja nemen wel de helft meer || en geven de luy niet dan licht gelt naer haer begeer || Daer ic my reguleer naar tplaccaet zoot es gezet. || En dat bij 't gewicht ic onderhou de wet."* — *dus onder haer vieren loopen.* Te Winkel: *„veêren?* daar zij slimme vogels zijn." Behalve dat deze uitlegging verre van duidelik is, is er dit bezwaar tegen aan te voeren dat ē niet > ie, wel daarentegen ai > ê > ie, zoals in *klieren* in de volgende regel. *vieren* moet dus wel het telwoord zijn; *onder haer vieren*: met hun vieren, vgl. vs. 52, waar blijkt waarom ze juist met meer tegelijk lopen, om nl. meer vertrouwen in te boezemen, en Mo. 2009: *onder hun drien*; Mo. 2627: *onger sen twien.*

53 — *duytsch*: flink, stevig. Hier waarschijnlik met bijgedachte aan Hollandse degelikheid, tegenover de Franse bedriegelikheid. Knuttel: *„duytsche dolck*: misschien vuist."

54 — *met steenen botten*: vals spelen met dobbelstenen, vgl. Boert. Liedtb. 312, 28; waar *botters* gelijk gesteld worden *„met valsche speelders, met heelders en met steelders."* en Spb. 2017; vooral v. Santen, L. Wigger bl. 20; Kil. *botten*: Holl. Fland. j. bedrieghen en fraudulenter extrudere aleas, componere aleas, taxillos mittere compositos. — *de kaart kreucken*: door kreuken of vouwen een kaart kenbaar maken, vals spelen.

55 — *morsen en flensen*: Te W. „de kaarten wegmoffelt en knoeit"; oneerlik spelen, vgl. Spb. 2017. Voor *flensen* vgl. *flansen*, Franck-van Wijk 164: morsen, knoeien; Knuttel: wegmoffelen.

57 — *wenst*: gewoonte; Ang. 1428, Gr. 2766 en het spreekw.: *alle dinghe is maer ien wenst*, v. Vloten II, 121. Nog in Groningen. Zie Molema i. v.

58–59 — Hier wordt blijkbaar bedoeld een hasard-spel met kaarten, waarbij 't er op aankomt de juiste kleur te raden, zie Aant. bij vs. 351.

61 — *luypen*: loeren, gluren; vgl. Mo. 1721: *En luypten als een fiel bedeckt onder zijn hoedt. Luyper*: vijand die altijd op iemand loert, de duivel. St. R. 943. Ook in *luipert* (St. R. 590) naast luipaard is de invloed van dit ww. merkbaar.

63 — *Tuysscher*: dobbelaar; vgl. de afkondiging in de Spb. na vs. 1149 en Koe 353. Kil. *tuyschen*: ludere alea. *tuyscher*. Aleator, aleo.

65 — *ontschryven*: door valsheid in geschrifte bestelen. — *onttellen*: door oneerlik tellen onthouden, vgl. over beide werkw. E. Neurdenburg, Van Nyeuvont, aant. blz. 98—100; en Spb. 374: *die 't door sijn Boeckhouwers of Kassiers wert ontschreven en ontdraghen.*

68 — *snooste*: Knuttel „geringste". Veeleer: de ergste, sluwste, vgl. Rod. 459: *ien snoo guyt.*

69 — *Buers*: de Amsterdamse beurs onder de blote hemel op de Nieuwe Brug; de nieuwe beurs van Hendrik de Keyser werd eerst in 1613 in gebruik genomen.

70 — *Pelsers en schruers*: linnenwevers? en kleermakers, algemeen gebruikelike aanduiding voor mensen van geringe welstand, vgl. Matth. Anal. 3, 270: *Gy segt my dattet al pelsers ende scoemakers syn, maer het duncken my al goede ridderen ende knechten te wesen.* Verdam Mnl. Wdb. i. v. verklaart *pelser* m. i. ten onrechte uitsluitend door bewerker van huiden, vellen of vachten. Een *pels* kan ook een geweven kledingstuk zijn, vgl. Beatrys 250, vooral Breughel I, 3: Bouwen: *Maer laet hem dan gaen opt linne weven soo comt hy even || aen vele hemden fijn.* || Pleun: *Sou Gobbert onsen sone eenen Pelsser zijn?* en Boert. Liedtb. 289, 19: *Wevers noch snijers.* Zie ook Stoett, Tijdschr. XXVII, 239 op grond hiervan mag ook de bet. linnenwever aangenomen worden. Zie nog aant. Sym. 256.
71 — *op de baan brommen*: op straat lopen te pronken, als gevolg van plotselinge welvaart; vgl. W. D. Hooft, Jan Saly bl. 6. Voor bet. overgang van *brommen* vgl. mnl. *prijken*: juichen, nú pralen en Ned. Wdb. i. v.
73 — De gauwdief komt langs de Amstel in de richting van Ouderkerk a. d. Amstel: het stuk vóór dat dorp is zeer rijk aan bochten. Het is dan ook niet nodig hier te denken aan de spreekw. zegsw. *Eene laan met bochten*, gelijk Ned. Wdb. III, 15 gedaan wordt, in verband met de „snelle ryckdom", waarover in 't voorafgaande vers gesproken wordt. Dat Bredero hier uitsluitend denkt aan de plaatselike gesteldheid bij Ouderamstel, blijkt ook uit het noemen van de kalkoven in vs. 77. Op de Kaart van „Het Hooge Heymraetschap van Rhynland" van 1647, gereproduceerd bij Lugt, Wand. blz. 153, vindt men even voor de „Amstelveense Kercklaan" de Calckovens aan de Amstel aangegeven.
74 — *Gants wongden*! Veel voorkomende vloek, waarin *Gants* voor *Gods*. Zie De Vries, Warenar blz. 97—100 en Ned. Wdb. op *gans*.
76 — *Non forts*: het doet er niet toe! wat kan 't schelen! Zie Verdam, Tijdschr. XII, 131; XIV, 180 en W. de Vreese, ald. XIV, 290.
78 — *ellemalementen* var. *elemalementen*: Ook Mol. 275, Mo. 2111; verbasterd uit *elementen*, vuur, lucht, water en aarde. — *hoe kan Swart-Jan, de arge schalck hoven.* Te Winkel verklaart *Swart-Jan* als oven, en *hoven* als een goede kok zijn; Knuttel; „Kachel; trakteeren". Inderdaad komt *hoven* bij Bredero: Luc. 1216; Boert. Liedtb. 311, 2 in de bet. lekkere spijzen opdissen voor. Doch *Swart-Jan* als aanduiding voor een oven komt mij gezocht voor en wat bet. dan de bijvoeging *de arge schalck*? Het zou de naam van een waard of van een herberg te Ouderkerk kunnen zijn. De Vooys en v. d. Bosch, Letterk. Leesb.[2] I, 225: „Swart-Jan is de kalkoven.... Wat kan die Zwarte-Jan, die gemeene schavuit (op vieze rook) trakteeren". Ook deze verklaring bevredigt mij niet: een kalkoven ziet niet zwart, eerder grijs! Er is nog een andere mogelikheid: *hoven* bet. ook: hoffelik, galant zijn, pronken, pralen. In verband met vs. 76—77 waar de gauwdief over zijn kleding spreekt en vs. 80 waar hij

't ook over zijn voorkomen heeft, zou 't kunnen zijn dat hij met Swart-Jan zich zelf bedoelt: Drommels, wat kan ik, die eigenlik een grote schalk ben, me fraai voordoen! Voor *hoven* in deze bet. zie Ned. Wdb. i. v. Evenwel.... Ned. Wdb. VII, 194 wordt de bet. oven, of de schoorsteen van de oven aangenomen en medegedeeld, dat *Swart-Jan* nog tegenwoordig de volksbenaming voor kachel is!

81 — De boer is tevens waard, te Ouderkerk.

83 — *braen Bout*: het verl. deelw. *gebraden* in de Fri-Holl. vorm *braen*, dat met het znw. een eenheid vormt; gebraden stuk vlees; zoo ook by Huygens: *speck en braen-bout.* — *Pan-vis*: Kil. Piscis in patella frixus (= frictus?) gebakken vis.

84 — *een hieltje* Te W.: „overschot, puntje, staartje". *'t Hieltje* is juist het smakelikste, immers vlezigste deel van een ham. Zie Ned. Wdb. en verg. v. Moerk. I, 303; v. Vloten II, 199 en 243.

85 — *wat gevet Bier?* BC *geefjet.* D *wat geeftjet Bier?* Men zou verwachten: *wat geldt 't bier?* De bet. is natuurlik: Hoe veel kost dat bier? *Maer* behoeft niet „slechts" te bet., het komt meer voor aan 't begin van een antwoord en bet. „wel", vgl. vs. 92, 309, 310, Sym. 415.

86 — *guyts*: landlopers, schavuiten, niet zoals Te W. meent: onnozele schelm.

88 — *natturelycken dorst.* De latere drukken hebben *naturelycken*, toch is deze verandering niet nodig. In *natturelyck* ligt een niet onaardige woordspeling met *nat*, die we ook by Huygens, V, 273 (Droncke Claes) aantreffen: „*Claes vloeckt en scheldt, en seght hij heeft het van naturen*: || *Iae, van naturen*; *maar noch veel meer van natt'uren*". Vgl. nog ald. III, 227: Tryn van haer man, en Mo. 2392: *ick heb so onnatuurlycken dorst.*

89 — *voor man varen*, vgl. Winschoten, Seeman 151: „Die jongen sal voor man vaaren"; zijn vak verstaan, mee kunnen doen. Te W. verwijst naar Coster, Tysken 643: *Soo siet, drinckt dat je steent, soo mooghje voor man varen.*

92 — De gauwdief doet of hij niet bekend is in de streek, vgl. evenwel 74—77.

100 — *ondeughdelycke*: buitengewoon, bijster, 't zelfde als *ondieft*: vgl. Mo. 2662, Spb. 1752.

102 — *ic loof niet of*: ik geloof zeker, ben overtuigd, zie aant. bij Mol. 197 en vgl. Mol. 593, Spb. 245, Luc. 1448; Warenar 656.

103 — *Keunt*: kunt; Nauta § 117.

104 — *Styn de braetster*: een vrouw die een braderij houdt, zie Ned. Wdb. III, 989; vgl. vs. 556.

109 — *Frebis*: De boer gebruikt gaarne vreemde woorden, wat vooral later blijkt, vs. 585 vlgg.; dat hij zich daarbij wel eens vergist, spreekt

van zelf. Voor de hand ligt dus de mening, dat hij *Frebis* zegt in plaats van *Febris*, koorts. Dat dit woord in de volkstaal gebruikelik was, blijkt uit Breughel II, 36, Tafelspel van eenen Quacksalver, die zijn waren aanpryst: „*Tot uwen geryven ist dat ick dit* (zijn zalf) *vercoop* || ....*Het pluris, ick hoop dat mede te stelpen,* || *En oock yeder een van de dry daechse coorts te helpen* || *Dat de Febris cruypt in haer schelpen en heel verdwynt.* Te Winkel denkt aan een drukfout voor *Treves*. Naast *Treves* vindt men ook *Trevis* (Claas Kloet I), en kan verder aan een verkeerde uitspraak van de boer gedacht worden. Knuttel wijzigt zonder nadere toelichting *Frebis* in *Trebis*. Doch nergens blijkt, dat het bestand een nadelige economiese invloed had, zeker niet voor Amsterdam. Waarschijnlik wordt hier dus gezinspeeld op de een of andere epidemie. — *versin gy wel* is een stopwoord van de boer: begrijp je wel? Vgl. vs. 110, 111, 112, 113, 115, 116, 117.

112 — *de tap*: het in 't klein verkopen, zie Kil. i. v.

113 — *schuyte-boeven*. Kil. vertaalt zowel *Schuyt-boeve* als *schuyt-voerder* door *Lintrarius*, dus: schippers-knecht. Stoett wijst in Tijdschr. XXVII, 230 op Halma 578 die het woord vertaalt door: crocheteur qui attend les passagers à la barque pour porter leurs hardes ou leur bagage, wat met *waegdragers* in vs. 114 wel overeenstemt; vgl. Spb. 1569 waar de *Schuyte-voerders* en *waeg-draghers* wegens hun vraatzucht geroemd worden. Over de Amsterdamse *waagdragers* zie M. G. de Boer, Van waagdragersveem tot modern grootbedrijf. 1917.

115 — *wel vijftich veren op myn hangt. Veer* waarschijnlik: veerschuit-, trekschuitdienst. Ouderkerk was 'n zeer drukke halteplaats van reizigers toentertijd, wat o. a. blijkt uit de volgende plaats uit Andries Schoemaker's beschrijving van de Holl. dorpen (H. S. Kon. Bibl., geciteerd door F. Lugt, Wand., blz. 120): „Dusverre (d. w. z. tot Ouderkerk) varen alle de trekschuyten die van Amsteldam des morgens en des avens afvaren: doch die na Utrecht of de Stichtse dorpen willen, slaan hier lings af en die naar Den Haag, Leyden, Delft, Rotterdam, Woerden en na Zuytholland moeten, houden het langs den Amstel totdat die rivier zyn naam verliest." Van de meeste schuiten dus heeft de boer de klandisie en de passagiers zijn gegoede burgers, hier uit de buurt, die zijn herberg kennen. Te Winkel laat de uitdr. onverklaard; Knuttel: „pijlen op zijn boog hebben?"

120 — *vaen*: reeds in de 15de eeuw gebruikt als biermaat, waarsch. naar de munt, waarop een ruiter met een vaan, waarvoor men die hoeveelheid kopen kon, nl. een mengel. Zie Stoett, Tijdschr. 27, 240. Te W. voegt hier nog bij, dat *een vaen* gelijk was aan *twee paertjes*, eveneens naar een munt genoemd, van $1\frac{1}{2}$ stuiver, met een ruiter als stempel en verwijst naar Coster, Tysken 619, 770, 783 en 791, waar *een paertje*,

een vol bier of *een volletje* heet; vgl. Koe 181: *een bier*. Een *paertje* is een pint, een *vaan* een mengel; 64 Amsterdamse mengelen maakten 40 Dordse stopen of een halfvat; 120 Amst. mengelen 76 Dordse stopen of een ton; vgl. Wagenaar, Amst. II, 469.

125 — *ontsluyten* moet hier met de latere drukken gelezen worden. De stadspoorten werden 's morgens vroeg geopend; hier is van 5 uur sprake, doch dit zal wel met 't jaargetijde afgewisseld hebben, vgl. aant. Mol. 581 en Wagenaar, Amst. III, 176.

126 — *op myn hals*: op mijn verantwoording; eig. ik sta er met mijn leven voor in; zie Ned. Wdb. i. v.

130 — *wat moet maken*. Kil. *moete*: ocium, tempus vacuum; eig. de tijd er voor nemen om te rusten; vandaar: rusten gaan. Vgl. Mnl. Wdb. IV, 1823; doch *moet maken* bet. in de 17de eeuw ook: zich moed inspreken, zich moedig maken; zo zegt Jan Tot, die 't huis van zijn meisje nadert: *ich hebber een paertjen op inghenomen daers vry wat moet ghemaect*, M. J. Tots B. V. 8; vgl. nog Ned. Rijmen III, 88, 34. Hier zal de eerste bet. wel aan te nemen zijn.

131 — *uyt de klieren gaen*: zich geheel uitkleden vóór 't slapen; blijkbaar is dit niet algemeen gebruikelik meer in de 17de eeuw, terwijl men vroeger naakt sliep; op een der zeven schilderijen in de St. Laurenskerk te Alkmaar, „Het verplegen van zieken" is dit duidelik te zien (vgl. reproductie in Elseviers Maandschr. XLI, 21.) De uitdr. heeft verder een obscoene bet. Vgl. vs. 474, 513.

134 — *men doen*. Meerv. ww. bij *men* komt meermalen voor bij B.; zie Van der Veen § 25; ook in volksproza, bijv. bij Bontekoe.

138 — *verhayd*, vgl. Mo. 2318: *verhayt wys*. Mnl. *verhijt*: vervloekt, van mnl. niet opgetekend *verhien* of direkt van *hien*: honen, smaden. — *leydse an 't hooft en leldt*: ligt ze aan mijn hoofd te zeuren. Vgl. *aen d'oor lellen*: Dagh. 1362.

140 — *rabauwt*: schurk, boef, smeerlap. Kil. vermeldt bovendien: *vuyl rabaud*, vuyl hoer-iaegher, wat hier ook de bet. is.

141 — *vleys-dief*, vgl. Mol. 516, Spb. 2213: vrouwenliefhebber. — *doorslach*: doorbrenger. Te Winkel: „eig. vergiettest, vandaar doorbrenger." Ook Mnl. Wdb. geeft beide bet. De betekenis-ontwikkeling echter die Te Winkel geeft is ver van bewezen. Het ww. *doorslaen* heeft nl. bij Kil. de bet. van prodigere, abligurire, syn. v. *deurjaghen*; bij *deurslagh* vermeldt hij alleen de bet. zeef. Ook bij v. Santen, L. Wigger, bl. 46 zijn *deur-slag* en *op-snapper* synoniem. — *gild*: pretmaker. Over de etym. zie Ned. Wdb. IV, 2365. — *snap-op*; vgl. vs. 614 *opsnappen*: opeten, ophappen, opmaken, verteren. Vgl. ook Coster, Teeuwis 511: *opsnapper*.

142 — *op het wilt raken*, vgl. Mo. 1525, Spb. 731; Hooft, War. 263 (*op*

het wilt slaan): de verkeerde weg opgaan, een losbandig leven gaan leiden.
148 — *van iou lieffelijcke leven dagen*, vgl. Rod. 445. *Leefdach* of *levedag* komt reeds in 't Mnl. voor, doch dan meestal zonder *van*, bijv. *al onse leefdage*, in ieder geval zonder *lieffelycke*; daarnaast bij Bred. Spb. 1909: *zijn levelijcken dagen*, dat ook in 't Mnl. voorkomt. De uitdr. *van iou lieff. leven dagen* is waarschijnlik ontstaan door verwarring der beide uitdrukkingen.
149 — De voorstelling die de optrecker hier van zijn vrouw geeft, heeft haar parallel in de afschuwelike vrouwekoppen die men bij Brueghel en de realistiese schilders uit de 17de eeuw vindt, zie verder ook het portret dat Bredero zelf geeft van Modde van Gompen, Boert. Liedtb. 237. Doch ook al bij oudere schrijvers, vgl. het verliefde paar bij Anth. de Roovere, Sotte amoureusheyt (Van 't Hoog, blz. 130) en de door De Vooys besproken Refereinen van 1524: Ic salt aventueren al sout mi smerten, in Tijdschr. XXI, 116, vindt men zulke realistiese portretten.
150 — *op een driesprong setten om jonge Nickers te vangen*: dezelfde voorstelling — alleen zonder de driesprong — Boert. Liedtb. 245, 40; Van Dieuwertjes Vryer: „*Men souw met soo een Bulleback || Wel jonghe nickers vanghen.*" *Nicker* oorspr. watergeest, in de 17de eeuw, evenals drommel en droes, synoniem van duivel; vgl. Van den Bergh, Ned. Myth. 180—182, Ned. Wdb. IX, 2013. De driesprong gold bij Indiërs, Grieken, Romeinen en Germanen als de plaats waar boze geesten heersten, waar bij Grieken en Romeinen Hekate, de godin met de drie gestalten, vereerd werd. Zie vooral W. H. Röscher, Ausf. Lexikon der gr. u. röm. Myth. I, II, 1889 flg.; 1893 flg. en A. Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube der Gegenwart², § 108.
152 — *Gants lichters*: „bij Gods gewijde kandelaren", de Vries, War. bl. 98. Kil. *lichter, luchter* candelabrum. Leendertz, War. bl. 145: waarschijnliker: „bij Gods lichten". Ook Te Winkel: licht (bliksem). Verdam, Mnl. Wdb. IV, 753 beschouwt deze uitdr. als overeenkomend met het 373 voorkomende Pots Longeren, en verklaart lichters als onkenbaar gemaakt *lichte* d. i. long. — *hangter een mat veur*: dezelfde uitdr. Gew. Weuwenaar, bl. 3, 11. Vgl. Harreb. II, 68.
153-4 — *so vriendelyck as een arm vol katten*. Vgl. Tuinman I, 306, die de uitdr. vermeldt ter verklaring van: hij lacht als een paard dat bijten wil. In Van Paffenrode's Hopman Ulrich komt dezelfde vergelijking voor: *Sy sieter soo lieffelyk uit als een oorworm en soo vriendelick als een arm vol katten*. We hebben hier òf met, in de 17de eeuw veel voorkomend, plagiaat òf met een bekende spreekwijze te doen, in ieder geval is er geen reden voor de lof die Kalff, Gesch. d. Ned. Lett. V, 191 aan v. P. toezwaait voor zijn aardige vergelijkingen.
155 — *Snobbelen*: vgl. Mol. 475, Boert. Liedtb. 335, 85: *men snobbelde*,

men kusten, syn. van zoenen, kussen, Vgl. nog *snobbelig* vs. 579 en *snobbeltje*, Spb. 1372. — *sabben*: zoenen, likken. Vgl. Mo. 3322, Hed. Verl. Soon blz. 1: *En hij daed'lick an 't soene, an 't sabben, en an 't smeecke*; vgl. Noord- en Zuid IV, 325. In gelijke bet. *sabberen*, Gr. Bron. d. M. 460, 35: *met kussen, sabbren, licken.*

156 — *smaelijcke meer*: vervloekte merrie, als schimpwoord voor een vrouw; vgl. vs. 664, Sym. 144; Mo. 1956, 2426, 2751 var.; Ang. 2134, 2141; de bet. gaat over in die van: feeks, kwelduivel, en zo wordt 't woord identies met *maar*: kwelgeest, nachtmerrie. Zie Ned. Wdb. IX, 40 en 391.

158 — *snappen*, vgl. Mo. 709: *„Mit snapten ic om 't hoeckje"*; Tryntje Corn. 65: *„En snapten in een steegh."* (Vgl. ook Wolff en Deken, Sara Burgerh.: *Snap, mijn servet neer gegooid!*) ter aanduiding van een plotselinge, vlugge beweging. — *Travaeren*: kroeg, herberg; vgl. Gr. 1548, naast de oorspr. mnl. reeds voork. vorm *tavaren, tavaerne* (bijvorm van *taverne*, lat. taberna) die men in druk v. 1622 (D) en 1638 (M), Spb. 701 en 2023 aantreft.

159 — *slingeren*, vgl. Mo. 1365: *slingeren gaen met hoeren*, Rod. 398: *by de straet gaen slingheren*: aan de zwier zijn.

160 — *myn gat vol is*: Ned. Wdb. IV, 344 en Stoett[4], no. 604 stellen *gat* = aarsgat. Veeleer moet hier aan *keelgat* gedacht worden, vgl. v. Vloten II, 21: *'t door 't gat brengen*: het geld verdrinken; ald. II, 12: *vol ick myn gattgen*: drinken; *'t gat vol hebben*: dronken zijn, Sym. 368; Mo. 1953 en vooral de uitdr.: *zijn gat schraepen*: zijn keelgat schuren, vs. 654; Spb. 2219; St. R. 1669; Mol. 561 en Coster, Teeuwis 776.

161 — *uit hoye varen*: vgl. v. Vloten III, 110: *Ja wel, dat ick een meyt waer, ick most soo stracks een reys met jou in 't hoy*; en het spreekw.: *Trouwen int hoey, dats moey, Maar trouwen in de kerck, dats ewich werck*, Coster, Teeuwis 201. Men zou dus eigenlijk verwachten: *in 't hoy varen*, misschien is door bijgedachte aan *uyt spele varen* deze uitdr. ontstaan.

162 — *snaar*: snol, vgl. v. Moerk. I, 286, 13: *met hoeren en met snaren*, doch Mo. 2933, Spb. 1253: schoondochter. Zie Noord en Zuid XXVII, 548, waar blijkt dat in Indië de bet. concubine nog voorkomt en A. de Cock, Spreekw. en zegsw. over de vrouwen enz. blz. 220 no. 62. — *vreemde*: pas van elders aangekomen.

163 — *haar, haartje*: meisje van pleizier, vgl. Mo. 1517, Spb. 1524. — *int swarte paert*: de herberg van Giertje van Vrieslant, zie verder aant. bij vs. 169.

165 — *Giertje*: naam die in de kluchten veelal aan waardinnen gegeven wordt, in verband met haar gierigheid, d. w. z. schraapzucht. (Vgl. Hed. Verl. Soon).

168 — om opengedaan te worden, doet de optrekker 't voorkomen of hij bij de nachtwacht behoort. Te W. verwijst nog, voor een satire op de ratelwacht, naar Coster, Tysken 1586—92.

169 — *Cordegaarde*: met gerekte a, uit *corps de garde*, vgl. N. en Z. XXVIII, 82 en 174, wachthuis der nachtwachts; politiebureau te Amsterdam, onder deze naam nog tot in 't midden der 19de eeuw bekend (Woordenschat 582); volgens Wagenaar, Amst. III, 183, waren er vier, waarvan één bij de Amstel-Kerk, waarop hier blijkbaar gedoeld wordt. De herberg 't Swarte Paert lag dus waarschijnlik aan de Amstel meer naar Ouderkerk, wat door het verdere verloop van 't verhaal bevestigd wordt.

171 — Als Giertje de deur geopend heeft (*doet op!*) begroet Joosje de waardin met: *Genaevent* (goeden avond) *Beckje.* — *brief*: malle kwast, zot, zie Ned. Wdb. III, 1324, vgl. ook v. Vloten II, 25: *malbrieff.*

172 — *malle pis-dief*, vgl. Sym. 381, Spb. 1255. In samenstellingen duidt *pis* iets gemeens of minderwaardigs aan, vgl. Kil. *pispruyme* en *pistaverne* en Mol. 578: *pisreutje.*

173 — *Hed*: tussenwerpsel, vervormd uit *God, Ged*; zie Ned.Wdb. VI, 689 en Verdenius, Tijdschr. XLIV, 231. — *rijden*: plagen, kwellen, hinderen; vgl. vs. 648, Rod. 1869, Mo. 2020, 2067, 2206; Spb. 290 enz. Oorspr. van bovennatuurlike wezens gebruikt, zie Mnl. Wdb. VI, 1353; Ned. Wdb. XIII, 210.

174 — *houwt iou hangden*: houd je handen thuis. Joosje permitteert zich enige familiariteiten.

177 — *sonder roy zijn*, vgl. Boert. Liedtb. 268, 26: *Flucx quam daer an rumoeren, En raesden sonder roy, Heele waghens met Hoeren*; en de uitdr. *'t is geen roy*, Gr. 1562, St. R. 824, Dagh. 855: dat komt niet te pas, is onbehoorlik; van ofr. *roie*, wvla. *rooi*, schreef, streep, dus eig. buiten de schreef.

179 — *van 't ouwe geloof*: Delfts bier; bier van de echte oude soort, ouderwets degelik; vgl. Gr. 29: *delfs puyk.* Te W. verwijst nog naar Coster, Tysken 805: *gebeten worden van een Delftschen hond*, voor „dronken worden." Over het bier in de 17de eeuw, zie J. E. ter Gouw, in N. en Z. XXIV, 529, 535, 536 vlg.; Schotel, Maatsch. Leven², 11 vlg.

181 — *een bier*: zie aant. vs. 120.

182 — *quirom-doosje.* In de 17de-eeuwse blijspelen komen verscheidene samenstellingen met *doos* of *doosje* voor als liefkozende benamingen voor meisjes of vrouwen: *botterdoos*, Gr. 27, Starter 412, 109; 477, 31; 498, 5; *suikerdoosje*, Langend. Don Quichot 1171. Blijkbaar hebben we hier een dergelike samenstelling, doch wat bet. *quirom*? (Vgl. ook fri. *kwier* netjes, bevallig en *omdôchsa* voor de leus, om de schijn; de waardin heet Giertje van Vrieslant. Doch kwam er in 't 17de-eeuws Fries een zodanige samenstelling voor?)

183 — *met een snaers*, vgl. vooral Mo. 2038, waar verschillende wijzen van drinken opgesomd worden: In één teug.
184 — *veeght dat kynt zijn naers.* Vgl. Mo. 2039: drink de kan leeg, ad fundum! Vgl. nog Hooft, Hed. Verl. Soon 35: *Jy hebt dat kynt sijn naers al moytjes schoon gaen vege.*
186 — *droogert*: vgl. Kil. *drooghaerd*: homo aridus. Terent. valde avarus, dus: gierigaard, vrek; Spb. 571: *ick haet de droochnappen die gierighe hongden.* Elders: uitgedroogd man of iemand die weinig drinkt, wat hier ook bedoeld kan zijn. Vgl. nog Mo. 2022, 3281, B. Liedtb. 250, 18; 268, 40; Navorscher 58, 1.
187 — *laet de waerdin haer ploegh gaen*: Dezelfde uitdr. v. Santen, Lichte Wigger blz. 6. Zorg dat de waardin wat verdient!, vgl. ook: *„Flucx past de waerdt weer op syn ploech"*, vermeld bij Schotel, Maatsch. leven², blz. 6.
189 — *die wil wil hebben, moet wil doen*: Dit spreekw. ook bij Sart. IV, 24 ter vertaling van „Qui lucerna egent, infundunt oleum". Wie pleizier wil hebben, moet er wat voor over hebben. Vgl. Mo. 2677 en W. D. Hooft, Jan Saly blz. 15: *„Denckt wat het spreeckwoort zeyt, die hebben wil de wil, || Die snoert zyn lange tong, en swijght vry dadelick stil."*
191 — *swick.... swack*: uitroep bij 't aanstoten der bekers en 't elkander toedrinken, zie Boekenoogen, 1278. Over dergelike woorden met wisselende i—a, zie A. de Jager, Verscheidenh. blz. 127—194. — *een half bier*: een halve kan = een vaan. Zoo spreekt men ook van *een heel bier*, vgl. B. L. B. III, 290, 46. — *sack*: zielzak, vandaar lichaam; vgl. Spb. 482; 940; Sym. 359.
194 — *een vriendschap doen*: vgl. Spb. 1515, waar van een meisje, dat erg verliefd is op een jongeman, gezegd wordt: *„Het schijnt wel datse hem garen een vrientschop dee."* Een zeer ver zich uitstrekkende vriendelikheid betonen. — *Spelde-gelt*: beloning voor de hiervóór genoemde vriendelikheid. Vgl. Hed. Verl. Soon, blz. 3: *Hy hettet hart wel ehadt dat hy een Vrou ien pont tot speldegelt gaf*; eig. bet. is „huweliksgift".
196 — *Heyn is 't Zee, de boter geld twee blanken*, vgl. Tuinman I, 324: „Eet uw broodje droog, de boter geld twee blanken. Dit zegt men schertsende om uit te drukken, dat de druiven te zuur, en iets lekkers te duur zoude zijn, zo dat ymand zich met iets minders moet gelyden." Veeleer zou men verwachten, dat *de botter geldt twee blancken* de aanduiding was, dat iets goedkoop was, een *blank* had slechts de waarde van 6 duiten of ¾ stuiver. De bet. van deze regel kan dus zijn: „Mijn man is toch naar zee, ik ben te vinden voor wat je verlangt". Ook Knuttel vat het zoo op. Zie ook Harreb. II, 62*a*, Ned. Wdb. II, II, 2781.
197 — Blijkbaar heeft de waardin nog enkele *snaren* bij zich, vandaar de vraag van Joosje.

199 — *uyt krollen gaen*: vgl. Spb. 671; Mol. 285; H. Verl. Soon, blz. 41; v. Moerk. I, 96, 223: op galante avonturen uitgaan; Te W.: „niet vleiende vergelijking met een krolsche kat."
200 — *kynts*, dezelfde vorm vs. 525, Sym. 11, Mol. 143, 387, Gr. 20, Mo. 2609; B. Liedtb. 241, 26. Nauta § 62 beschouwt de *s* als een pluralisuitgang; Te Winkel (aant. bij deze plaats) spreekt van een oude verkleiningsuitgang. Mij is de vorm niet duidelik; zie ook Verdenius, Tijdschr. XLIV, 312—8.
203 — *verpullen*: verdrinken, verzuipen, van *pul*: kan. Boert. Liedtb. 291, 62. Vgl. vs. 568: *toepullen*.
205 — *'t Is al ien out soldaet, s'is met de Prins over de Maas ekomen*; dezelfde uitdr. bij Starter, Kl. v. J. Soetek. vs. 76. Ze kent het klappen van de zweep; zie Nauta, Taal en Lett. IV, 276; Nav. 58, 415 en Ned. Wdb. IX, 51; XI, 1592. De uitdr. wordt ook gebezigd voor „een kind gehad hebben"; in verband met de volg. regel zou hier aan deze bet. ook gedacht kunnen worden.
208 — *aanhouden*: vgl. A. de Cock, Spreekw. en zegsw. over de vrouwen enz. blz. 218 no. 49: *„Zij houdt aan. Ze heeft nen aanhouder* (Zij onderhoudt een ongeoorloofde minnenhandel met een man). Een bijzit"; en blz. 156 no. 31: *„Beter trouwen als aanhouwen* (Aalst).... *Aanhouder* = man, vrouw of jongedochter.... die „aanhoudt"; vgl. ook Spb. 1522: *Waarom zou ick aars vryers en wenaars an houwen*? en *aenhoudster*, als scheldwoord, in Frick in 't veurh. blz. 19 en 22. (v. Moerk. I, 177, 86).
209 — *Jas*, verkorting van Jasper, zie Ned. Wdb. VII, 227; *Doove Jas* komt ook elders voor.
211 — *dyck*: Nieuwendijk?
213 — *de lucht t'huys krijgen*: iets in de neus krijgen, lont ruiken. Stoett[4] no. 1438.
214 — *hier after in 't tucht-huys*: Het „mannen-tugthuis" aan de Heiligeweg was in 1596 in gebruik genomen, zie Wag. Amst. II, 250, daarachter bevond zich „'t Huys van verbetering voor gedebaucheerde jonge Lieden (de zgn. Wittebroodskinderen), sulcke als onverbeterlyck zijn en den ouderen of wetten ongehoorsaem", t. a. p. 254. In het Amsterdams Klaaghliedt (Boert. Liedtb. 298, 57 vlg.) vertelt Bred. wat Amsterdam met zulke „wittebroodskinderen" doet: *„Die soo reuckloos versluymt Myn sorrich-rijck besparen, Eng ick zijn wije ruymt, En leer hem nu bewaren, Ja tuchten en bedaren Door een Heylighewech"*.
218 — *in myn*: dit nog naar binnengeslagen, het bier nl. dat nog overgebleven is. — *wacht iou, ziel, daer koomt ien stofregen*: wees op je hoede, daar komt een hele plas bier aan! *stofregen*: ook volgens Kil. een dichte

regen; en vgl. nog Breughel II, 24: *Gans stofregen hoe moet ick noch drincken.*

219 — *wel op*: wijd open nu!

220 — de kunst is om te drinken zonder te morsen en de kan in eens te legen.

222 — Voor de wijze waarop de waardin haar rekening maakt, vgl. een dergelijk toneeltje in Costers Tysken 618 vlgg. en Schotel, Maatsch. Leven², blz. 6.

223 — *de stoepen*: „soldaten die des nachts met de ratelwacht de veiligheid in de steden handhaafden, werden spottenderwijs *stoepen* genoemd; ook de ratelwachts zelf werden zo genoemd." J. E. Ter Gouw, in N. en Z. XXVI, 25; vgl. Mo. 2233; Luc. 2686 en zie C. H. Ph. Meyer, Tijdschr. XII, 90 en J. Vercoullie, ald., 280; volgens Te W. is *stoep* „oorspr. de naam van een soort weerwolf, zie Van den Bergh, Wdb. der Ned. Myth. bl. 219."

227 — *gemaeckte koe*: nagebootste koe.

230 — *Cost-verloren*. Dit Huis werd omstr. 1500 gebouwd; heette aanvankelik Amstelhof, volgens Wagenaar echter Brillenburg, doch kreeg later de naam *Costverloren* om de grote onkosten, die de herhaalde verzakkingen de bezitters veroorzaakten. Het lag aan de Amstel even vóór de plaats waar het Kleine Loopvelt (de tegenw. Kalfjeslaan), de weg die van de Amstelveense weg naar de Amstel loopt, aan de Amstel uitkomt. De gehele omgeving, benevens de ruïnes van dit huis in de 17de eeuw, leert men uitstekend kennen uit F. Lugt, Wand. blz. 103. Omtrent 1630 is het huis verbrand en later onder de naam Ruyskenstein herbouwd. Zie ook vs. 309 vlg. en vgl. nog V. d. Aa, Aardr. Wdb. 9, 765. De gauwdief begeeft zich dus met de koe van Ouderkerk langs de Amstel in de richting van Amsterdam.

232 — *hem*: gelijk nog in de gesproken taal.

234 — *met een abelheyt*: handig, listig; vgl. Kil., die o. a. als bet. van *abelheyt* artificium opgeeft, en De Vries, War. blz. 179.

237–8 — Dat koedieven op de hier genoemde manier gestraft werden is mij niet gebleken. Het is evenwel een middeleeuws denkbeeld, dat de straf een weerspiegeling van de bedreven misdaad moet zijn. Zie Bestuur en rechtswezen d. J. van Kuyk, in Nederland door de eeuwen heen, blz. 240—247. Bij Despars, Cronycke van Vlaenderen I, 302 wordt verhaald, hoe de moordenaars van Karel de Goede van Vlaanderen in 1127 werden opgehangen, later van de galg genomen en ieder in een koehuid genaaid, om zo buiten de stad weer opgehangen te worden en tot een eeuwig voorbeeld te kunnne dienen.

241 — *Lood-velt* lees: *Loopvelt*, bedoeld is het *Kleine Loopveld*, de tegenw. Kalfjeslaan, vgl. aant. bij vs. 230; de gauwdief is dus het huis

Kostverloren al voorbij, zie de kaart bij Lugt blz. 153. Het *Groote Loopveld* is de weg van Amstelveen naar de Amstel, even vóór Ouderkerk, in de nabijheid van de in vs. 77 genoemde kalkoven; zie ook Ned. Wdb. VIII, II, 2871: *Loopveld*, oorspr. misschien oefenterrein voor paardevolk.

242 — *de schouwt met zijn hongkt*; vgl. v. Vloten II, 191: „Want de Schouts honden, die door 't gewelt de lucht kregen, grepen juist de verkeerde, door 't dringen, bij de broeck." Het gebruik van honden was bij de justitie dus vrij algemeen.

246 — *met een aardigheydt*: hetzelfde als *met een abelheyt* in vs. 234: handig, listig, vgl. C. Biestkens, Claas Kloet, 3, bl. 12.

248 — *gangs-oogen*: Ned. Wdb. en Oudemans verklaren dit ww. als: de ogen half slaperig open en dicht doen, als de ganzen, vandaar dommelen, sluimeren!

250 — *hongts-draf*, vgl. v. Vloten II, 226: *ick selder mit ien honsdrafje heenlopen*, op een drafje. — *recken*: haastig lopen, zich spoeden, vgl. Taal en Lett. IX, 441; Noord en Zuid XIII, 200; XXII, 472 en Verdam, Ned. Klass. (Leeuwend. vs. 350) en Mnl. Wdb.: *hem recken*.

251 — *aricheyd*, var.: *arricheyt*, vgl. Sym. 359: slechtheid, gemeenheid, bedrog; hier mogelik: loze streek (Te W.).

253 — *staen na*: wachten op, talmen; vgl. Spb. 2182.

254 — *duschen gang gaen*: er zo'n flinke gang in zetten! *duschen*, daarnaast *dusken*, uit *duslijc een*; *sch* zal dus spelling zijn voor *ss*. Het toneel is nu weer in het huis van de boer te Ouderkerk, die juist wakker wordt. De gauwdief is even te voren ongemerkt teruggekeerd en weer in zijn bed gekropen.

257 — *geest*: vrolike snuiter, pretmaker. Uit de bet. rederijker heeft zich deze ontwikkeld; vgl. Spaans *ingenios* (Te W.).

259 — *grilligh*: rillerig, zie Boekenoogen 264; vgl. Gr. 830.

260 — *lykewel*: mnl. *gelikewel*; evenzeer. Kil. aeque bene, ita quoque.

264 — *moeytjes*; 1622 (D.): *moytjes*: ik zal je goed voorgaan, leiden.

265 — *Lansert*; hetzelfde als *lanst, langst*, ook *lansknecht* (Spb. 729): kerel, borst. Zie Mnl. Wdb. IV, 140.

266 — *dat is gang*: vooruit, dat gaat er op los! vgl. vs. 574; Quaks. 297; Rod. 1609; Gr. 897; Mo. 1710; Spb. 884. — *in myn sock*: in mijn zog, beeldspraak aan de scheepvaart ontleend. Zie Stoett[4] no. 2656. Zij gaan nu langs de Amstel in de richting van Amsterdam, dezelfde weg dus die de gauwdief te voren met de koe gegaan is.

267 — *gedt*: opzettelike misvorming van God; vgl. *Gans, Gort, Gut*; naast *by gedi*, ook *beget, iget* (Spb. 288); ook *go*, vs. 274 *by go*. — *anstooten*: snel lopen, doorstappen; vgl. v. Vloten II, 192: *wat voor een joncker komt daer aen stooten*? Ndl. Wdb. I, 375.

268 — *me*: mee, mede, ook. — *over zyn koten mogen*: flink kunnen lopen; vgl. Andrea de Piere blz. 1: *ick kan noch reelyck over myn kooten. koot*: gewricht, wervel, hielbeen.
269 — *gants sacker sinnen*, volgens De Vries, War. blz. 99 verbasterd uit *Gods sacrementen*; vgl. *G. sackerventen* en *G. seven sacken mit krenten*! — Te Winkel: „bij Gods heilige minne", wat mij allerminst waarschijnlijk voorkomt.
272 — *strix strax*, ook: *strick stracx* en *strickx strack*: zie De Jager, Verwisseling van den I- en A-klank in het Nederduitsch, in Verscheidenh. bl. 169: dadelik, onmiddellik; vgl. Gr. 2694; Sym. 121; Spb. 1834, 1939, 2160, 2206; Boert. Liedtb. 233, 19 (*strick stracx*).
274 — *kittige*, vgl. Gr. 1322: *kittighe Piedt*; vurig, opvliegend.
275 — *gien bescheyd hebben*: onbegrijpelik zijn, niet te bevatten; vandaar: verbazend.
276 — *ien neerleggen*: iemand vermoorden; eigenlik: vellen. Van een vrouw gezegd, aanranden, verkrachten, vgl. Spb. 1101 en uitvoerige aant.: Ned. Klass. VII², blz. 142; Dagh. 1767 vlgg.; Rod. 2579; Mol. 200; vgl. voor de bet. lat. occidere.
277 — *Ackermenten*: opzettelike wijziging van *Sacrementen*, gebruikt om verbazing of bewondering aan te duiden; vgl. Spb. 2111; en *gantsch ackrementen*, ald. 297.
278 — *een stoot-werckje leggen*: vgl. *stooten*, Mo. 2105: Synoniem van slaan; stompen, duwen; vgl. W. D. Hooft, Styve Piet blz. 2: *Ick magh gaen, docht ick, ierse ien snee-werrickje om leggen.* — *in 't hongdert*: in 't wilde weg, zonder 't op een bepaald persoon gemunt te hebben; zie Stoett⁴ no. 935. Over bekkesnijden en derg. vechtpartijen zie: J. ter Gouw, De volksvermaken blz. 563 vlgg.
282 — *schey-stocken*; Te Winkel: „scheidsrechters." Ned. Wdb. XIV geeft nog een plaats uit Alewijn, Besl. Sw. 69 en verklaart het woord door stok om vechtenden te scheiden. Heel duidelik is mij dit nog niet.
285 — *Rysen-bry*: de oorspr. vorm: vgl. Kil. en Mnl. Wdb. op *rijs*.
286 — *badden*: Nauta § 41β: baden, verzochten.
287 — *an 't Roor*: naar *'t troor*, uit *tresoor*, vervormd uit ofra: *dressoir*. Zie Mnl. Wdb. op *tritsoor*: aanrechttafel, dientafel, buffet.
288 — *Zyn aers in zyn (n)arm nemen*: er van door gaan; vgl. Mo. 682; en de uitdr. „zijn benen onder zijn arm nemen", verder Tuinm. II, 199: „Dit zegt men van ymand die met misnoegen weggaat."
289 — *nimmermeer van zyn teem gaen*: altijd eender zijn, nooit uitgelaten zijn of uit de band springen. Eigenlik: niet van zijn onderwerp afgaan, voet by stuk houden; vgl. Spb. 204: „*De Paus van Romen met al sijn Cardinalen en brengter* (de notarissen en secretarissen) *niet van haer teem.*" Zie ook Spb. 416 en Coster, Rycke-Man 1012, waar *teem* de bet.

heeft: langdurig gesprek, gepraat, gezeur, en 't ww. *teemen*: zeuren, dat voorkomt And. de Piere bl. 28: *Dat kost so nae hem toe sonder hier langh te teemen. Teem* van lat. *thema*, zie Franck-van Wijk i. v.

290 — *veem*: In de 16de eeuw te Amsterdam reeds gebruikelik voor: handelsverbond, vennootschap. Hier: hij behoort bij een heel ander soort mensen dan bij de pretmakers; vgl. Spb. 417: *Onder het uurwerck in de Nieuwe Kerck, daer sit sulcken veem || Van ouwe praters, van Koddenaers, en van ouwe Klouwers.*

292 — *versoord*: verwenst, vervloekt; eigenlik: verdroogd, verdord; vgl. Rod. 383; Gri. 1332; Sym. 358; Mol. 187; Spb. 166 en zie v. Helten, Noord en Zuid II, 151.

294 — *ferwiellen*: fluwelen. Bijvorm, blijkens Boekenoogen 216, nog soms in Noord-Holl. voorkomend.

295 — *helft te grover* (gewoonlik: *te helfte*, of *de helfte* en *de helft te* uit oorspr. *te helfte*): nog eens half zo grof; wel bijna eens zo grof; vgl. Mol. 456: *te helft te mier* en St. Rid. 1430: *een bancket, dat wel helfte ghesonghder is.*

296 — *wardeynen*: bekritiseren; vgl. Rod. 397: *maar dese labbekacken halen ellick-ien bij de naers op*; *'t Waardeynen het gien eyndt, asse bij de straat gaan slingheren*; v. Moerk. I, 136, 49: *Waerme keecke, over al hadt me waerdeersters en waerdeynsters.* Vgl. ook Kil. *waerdeyn.* Custos; praefectus monetae, aestimator monetae, pensitator, pensiculator (iemand die de munten nauwkeurig weegt). Mnl. Hwdb.: *waerdein*: ambtenaar belast met het toezicht op de naleving der keuren, opzichter; ww. *waerdeinen*: waarderen, taxeren. — *overhalen*: hekelen, kwaadspreken van. Zie vooral Ned. Wdb. XI, 1730.

299 — *histich*: door metathesis uit *hitsich*: vurig, ijverig.

301 — *ouwe klouwers*, vgl. Spb. 418, Luc. 912: ouwe kerels. Het ww. *clouwen* bet. krabben, zie Kil. i. v. en Spb. 955.

302 — *goet ouwers worden*: een hoge leeftijd bereiken, en niet zoals Knuttel verklaart: aan hun ouders gehecht. *Ouder* is hier znw.: hoge leeftijd, ouderdom; vgl. K. Poll, Noord en Zuid XX, 141 en vooral Ned. Wdb. V, 300 en 314. Misschien luidde de uitdr. oorspr. *goeds ouwers zijn* en is door invloed van veel voorkomende uitdr. als *goet vaers*, Koe 331; *goet wijfs en goet soens*, Koe 451 en *goet arms* (goed voor de armen) Noord en Zuid XXVI, 21, v. Moerk. II, 342, 160; *goed trous* trouwlustig, ald. vs. 152 de uitdr. geworden tot *goed ouwers.*

303 — *neus-wys*. Kil. odorus (naspeurend?), sagax, emunctae naris (met een fijne neus), nasutus, curiosus; vgl. Luc. 105: *neuswyse kloeckers*. Het bet. zowel nieuwsgierig, als eigenwijs, wijsneuzig; zie nog Mo. 752, St. R. 686; Aand. Liedtb. 558, 1. — *gloorejeus*. Ned. Wdb. V, 158 wordt alleen de bet. „roemrijk en heerlijk, zalig" opgegeven. Toch bet. 't woord iets anders hier, nl. ijdel, zelfingenomen, zich beroemend op iets; wat ook

blijkt uit Sart. II, 5, 87 en Kil. *glorieus zijn*: mirari se, placere sibi. Zie ook Ned. Rijmen 124, brief aan de Wed. N. N.: *Ick denck niet dat ghy mijn schrijven sult glorieus of ten quaatsten ondersoecken.* Vgl. ook nog St. Rid. 2138/9.

305 — *ruymschottelt*: kwistig, onbekrompen, verkwistend; vgl. Mo. 3289, Verdam aant. War. 6.

306 — *Schrollen en schempen*, ook Rod. 2664: niet in mnl., evenmin bij Kil., zie Franck-van Wijk 601: schelden, afgeven. *schrollen op*: Spb. 1197, St. R. 58.

309 — Al pratende zijn de boer en de gauwdief het huis Kostverloren, even vóór het Kleine Loopveld gelegen, genaderd; zie de aant. bij vs. 230.

311 — *spreken an*: intransitief gebruikt; iemand over iets aanspreken; vgl. Kil.: *aenspreken in recht*: actionem intendere.

314 — *kackerlacken*: mooi praten, vgl. *Kackerlack*, persoon in het Moortje, type van de „pluymstrycker", die ook een sekte van kackerlackisten denkt te stichten (vs. 748); vgl. nog Coster, Tysken 568, Biestkens, Claas Kloet II, blz. 7.

317 — *ongerienich*: voor *onderienich*; Mol. 66, Mo. 3019 en v. Moerk. I, 132, 94: aanstonds, terstond.

318 — *al moerlycke lienich*: uit *moeder alleen*, zie Ned. Wdb. i. v.: Moederziel alleen.

319–372 — De boer houdt nu een alleenspraak, terwijl hij op de weg heen en weer lopend, de terugkomst van de gauwdief afwacht.

320 — *een hiel halfvat*: vaste maat, half zo groot als een vat of ton, vgl. ook Sym. 36, Spb. 1700 en *ien hiele halve schellinghs koeck*, v. Moerk. I, 190, 42; *de hiele halve stad* Gr. 3; *de hiele halven tijt*, Huysm. 5.

322 — *op een luys doodblyven* als sterk sprekend bewijs van gierigheid, vgl. Stoett[4] no. 450, Sart. II, 9, 80.

323 — *een gierighe honckt*: vgl. Kil. *Hond.* Homo sordidus, avarus, caninus; vooral bij de oosterse volken was de hond een veracht dier, vandaar dat hond in de bijbel voor een verachtelik mens gebruikt wordt. Zie: Zeeman bl. 286 vlgg.

325 — *Hy houwtet met niemet*: gaat met niemand vriendschappelik om. — *Dibberich* vrouwennaam, ook Spb. 1337, vgl. *Lobberich* en *Gerberich*. — *Joosten*, de dochter van Joost.

330 — *wieck-ebacken*, vgl. Mo. 2204: *Ick ben gheen wieckeback-valck, ick ben een vueghel met een beck.* — Het woord is hier znw., blijkbaar met de bet.: zacht, week baksel, vandaar: alle flinkheid missende vrouw. Vgl. nog Sara Burgerh. br. 143: „*Hij* (Hendr. Edeling) *is geheel zijns moeders kind; week gebakken!*" — *goet vaars*: heeft een aardje naar haar vaartje, vgl. aant. bij vs. 302, en niet, zooals Knuttel aangeeft, haar vader genegen.

332 — *by hoy en by gras*: te hooi en te gras. Zie Stoett[4] no. 958: eigenlik twee maal in 't jaar, vandaar een paar maal, slechts nu en dan.
333 — *'t brood uyt de schimmel houwen*, vgl. Sart. II, 3, 97: Nos numerus sumus. Wij vermeerderen den hoop. Wij helpen het broot uyt de schimmel eeten; ook I, 7, 98 en II, 6, 63; oorspr. gezegd van mensen, die tot niets nut, alleen deugen om te eten; later met de ruimere bet. zijn goed verkwisten; Ned. Wdb. III, 1540.
335 — *hy eet al coorentje groen*: hij leeft van de hand in de tand; zie Stoett[4] no. 1245; Sart. I, 9, 31: In diem vivere, ex tempore vivere, syn korenken groen eten. Zijn inkomsten verteren, vóór men ze nog gewonnen heeft. Sara Burgerh. I, 188. (67ste br.).
337 — *ginder op S. Teunis-dijck*, waarschijnlik bedoelt Bredero hier de St. Anthonies of Diemerdijk, die van de Vecht bij Muiden tot in Amsterdam liep (St. Anthoniespoort en St. Anthoniesbreestraat). Zie F. Lugt, Wand. blz. 127—148.
339 — *bediselt*, beter met latere uitgaven *bedisselt*: beredderd, in orde gebracht.
340 — *sticken van achten op voordeel opwisselen*: Vgl. Wagenaar, Gesch. v. Amst. II, 537: „Doch men bevondt, eerlang (na 1603), met naame hier ter stede, dat verscheiden Persoonen, ende Cassiers inzonderheid, hun werk maakten, om de zwaare penningen uit de ligten te schieten; de eersten tegen 's Lands Plackaten aan, ten Lande uit te zenden, om daarmede hun voordeel te doen, en de laatsten der Gemeente, tot den gewonen prijs op te dringen". Hiertegen keuren van 1604 en 1608, tot men door oprichting van een wisselbank in 1609 hierin verbetering bracht. Zie ook aant. bij vs. 50. Te Winkel (en in navolging van hem ook Knuttel) meent, op grond van Verkade, Muntboek bl. 40, dat met „*stukken van achten*" achtstuiverstukken bedoeld zijn, zgn. dubbele flabben Groninger munt, vgl. evenwel Ned. Wdb. I, 622: „Een reaal van achten (ook *een stuk van achten* geheeten), oud muntstuk, het achtvoud van een reaal." Zie verder nog Gr. Placcaetb. I, 2668 en vooral J. E. ter Gouw in Tijdschr. v. h. K. Ned. Gen. v. munt- en penningk., XIV: de *stukken van achten* zijn bekend als Spaansche matten, waarde ong. 50 stuivers.
341 — *ouwt gelt*: geld dat verschilt van het later in omloop gebrachte, en dat een beter gehalte heeft dan het latere geld en daarom met voordeel „opgewisseld" kan worden.
347 — *lanst van de Prins*: een lansknecht, soldaat die onder de Prins gediend had! — over *lanst* zie Mnl. Wdb. IV: 140. — *een can door de glasen lappen*: Vgl. Spb. 566 vlgg.: *dat waren nobele Baesen, O se kannen een Kan lustich werpen door de Glasen, En vangense buytens-huys*; Boert. Liedtb. 291, 56 en Buitenrust Hettema, Taal en Lett. III, 252.

349 — *snoes-haen*: oorspr. snuffelaar, van *snoes*: snuit of van *snoezen*: snuffelen. Zie Franck-van Wijk 634, Stoett[4] no. 2094; verder: een scharrelaar, rare snuiter! — *wey-man*: jager, hier iemand die op de „kitteljacht" gaat, vrouwenliefhebber, vgl. Mol. 418, v. Vloten II, 194 en vooral v. Santen, L. Wigger blz. 47, waar de Delftse waardin, die in Den Haag een nieuw zaakje begint, haar oude klanten met „*Soete wey leui*" aanspreekt.

350 — De bet. van deze regel is waarschijnlik: hij miste alle ouderwetse degelikheid, vgl. Zeeman blz. 458; *het Oude Testament, Oudetestaments* zijn aanduidingen van alles wat bij 't voorgeslacht eenvoudig en degelik was. De wijze waarop hij leefde is niet in overeenstemming met de aartsvaderlike, deugdelike van 't Oude Testament. Zie ook: Huysm. 73.

351 — *een blaetje leggen*: kaarten, vgl. Luc. 1290; Coster, Teeuwis 631, Tysken 12 en *bybel van 52 bladen*, Sym. 539. Over dit spel, ook in verband met de volg. aant. zie: J. ter Gouw, Volksspelen blz. 401 vlgg. Een kaartend gezelschap wordt geschilderd door Breughel, Kluchten I, 31, 32. — *Geſtimpje en roemsteeckje*: soorten van kaartspelen, ook vermeld Huysm. 165: *Wilje eens ien roemsteeckje of een gefthumtje, ick kan van beyts.* Oudemans 122 verklaart *Geſtimpje* als ontstaan uit *ge(e)ft hem*, vgl. J. van Breen's Klucht van 't kalf blz. 22, waar *gefthem* als kaartspel voorkomt, ook de spelling Huysm. 165 wijst daarop. Zie verder Schotel, Maatsch. leven[2] blz. 91, 423 en Ned. Wdb. XIII, 724 (*roemsteken*).

352 — *ticktackie*: dobbelspel; vgl. Le Francq III, III, 1431; J. ter Gouw, Volksverm. 381 en Schotel, Maatsch. leven[2] blz. 88: tiktakken, quaecken of verkeeren ongeveer hetzelfde als het tegenw. *triktrakken*. Vgl. ook Vos, Oene blz. 21: *Je plagt nochtans wel ier mit Kuypedoos schijven op Venus bordt te tiktakken.* De naam van het spel is ontleend aan het tikken van de schijven, zie De Jager, Verscheidenh. 169. — *troocentie*, ook Mo. 1488: driehonderdje (trois cent), soort kaartspel? — *uit een eeckje*: keurig, uitstekend; vgl. Luc. 2755, Coster, Teeuwis 983; Starter, Soetek. 90 en Stoett, Noord en Zuid XIV, 498. Hierbij dient nog gewezen op de volgende plaats uit Tengnagel, Frick in 't veurh. blz. 26, waar van een schandaal gesproken wordt: *Wodj'er dan soo garen een klucht af sien: sie daer || Daer komt Mr. Pieter* (de Poeet), *die selje dat schaepsvoetje wel uyt een peper en eekje klaren.* In verband hiermede is de gissing van Tuinman I, blz. 364 dat èek = azijn, niet geheel onaannemelik, zie ook Ned. Wdb. III, II, 3787.

353 — *tuysen*: (bedriegelik) ruilen, handel drijven. Vgl. *paarden tuysschery*, Luc. 774. Te Winkel en Knuttel: dobbelen. — *wedden*: zie J. ter Gouw, Volksverm. 392 vlgg. en aant. bij Sym. 526. — *sammelen*: knoeien, oneerlik zijn in de handel, zie Mnl. Wdb. op *sammelinge*; Ned. Wdb. XIV, 89 geeft alleen de bet.: treuzelen.

354 — *Na de papegay schieten*: zie J. ter Gouw, t. a. p. blz. 502 vlgg., bij het jaarlikse schuttersfeest werd naar een houten vogel op een hoge mast geschoten. *De papegay afschieten* was een spreekw. uitdrukking om aan te geven, dat iemand iets zeer moeiliks bereikt had, vgl. Sart. III, 4, 2; 8, 91; 10, 67; vgl. nog aant. Mol. 112; Esb. v. d. Schuyfman 68; Tuinman 38.

356 — *een hulck verteren*: veel geld uitgeven; *hulck* oorspr. de naam voor een groot zeilschip. De uitdr. luidt in de 17de eeuw: *eer een hulck verteren, dan een boot* (iets geringers) *winnen*; zie Ned. Wdb. i. v.; Te W. wijst op Coster, Tysken 983: *'t Is al volck om een boot mee te winnen, en om een hulck mee te verteren,* en meent dat *hulck* hier een munt bet. met een schip er op.

360 — *beset was*. Deze regel is mij niet geheel duidelijk; *beset* kan bet. dronken gemaakt, doch ook „te pakken genomen", geplunderd. Ook zou men kunnen denken, dat die snol hem twee kinderen thuis stuurde om te verzorgen. Te W. en Knuttel laten 't woord onverklaard.

362 — *heur allebey*: zijn vrouw zowel als zich zelf. — *de pocken*: veneriese ziekte, niet „de duivel" zoals Te Winkel verklaart. Vgl. Spb. 1061, Luc. 1633, en *pock-meester,* man die er zijn werk van maakt deze ziekte te bestrijden, in Amst. Klaag-liedt (III, 297, 51). Zie vooral E. D. Baumann, De dokter en de geneeskunde I, 39 vlgg. Elders wordt bij Bred. *pocken* gebruikt als duivel, bliksem, als niet geheel meer begrepen verwensing in de uitdr. *loopt vrij voor de pocken.* Mo. 2076; *Dat jou de pocken haal,* Luc. 1316. Zie voorts Kil i. v.

368 — *sluymer*: verkwister, doorbrenger, van *sluymen* verkwisten, vgl. vs. 551 en Ned. Rym. 92, 175: *Die hier syn goet versmetst, versluymt,* Boert. L. B. 298, 57: *Die soo reuckloos versluymt Myn sorrich-rijck besparen*; ook Veelderh. geneuchl. dichten blz. 64.

371 — *Bonte-Botters huys*: 't huis van Bonte-Botter, naam van de bewoner? Zie ook Ned. Wdb. III, 371. — Op de reeds genoemde kaart (zie aant. bij vs. 73) is een huis van die naam niet te vinden, evenmin op de kaart van Amsterdam en omstreken ± 1700, ook bij Lugt gereproduceerd. — De Amstel maakt bij 't huis Costverloren een groote bocht.

373 — *Pots longeren,* ook Mol. 486 en vgl. *Pots-nickel,* Koe 558: opzettelik verbasterd voor *Gods longeren* (Kil. vermeldt ook naast *longhe, longher*), Christus' longen, reeds in de ME. in aanroepingen gebruikt. Zie Mnl. Wdb. IV, 753, Nauta, Taal en Lett. VII, 256 en vgl. aant. bij vs. 152.

— *speulen van de versierde*: Komedie-spelen, veinzen, liegen, dezelfde uitdr. bij *W. D. Hooft,* Andrea de Piere bl. 14: *al 't geen dat sy daer seijt daers niet ien waer woort an, ... Nou as ien meyt, al voort, speelt vrij van de versierde.*

377 — *sacker lyden,* gewoonlik gaat *Gans* vooraf; bij Gods heilig lijden.

378 — *hem*: als nu nog in de gesproken taal!
380 — *Osse-marckt* te Amsterdam: Naam van de Kalverstraat, zuidelijk deel tussen de Munt en de Ossesluis. Zie Ter Gouw, Gesch. v. Amsterdam, V, 46, 61.
385 — *Ooms-Kijnt*: vgl. elders *Oom*, Koe 81; *myn vaar*, ald. 82, als gemoedelike, quasi grappige wijze van toespreken.
387 — *O hongdert Turcken*! vgl. Gr. 1494: *O hongdert vijftien Turcken*! vgl. ook: *Wat hondert guldelingen gatet jou an*, Spb. 1273. — Turken golden als 't type van barsheid en slechtheid, vgl. Luc. 1634: *myn miester is een quaan Turck*; v. Moerk. I, 132, 120: *Turreke werrick* ('n schandelike daad). Andr. d. Piere bl. 31 wordt *turk* gebruikt voor nachtwacht. — *gants sacker koeck en vygen*: schertsende uitroep, vgl. 377; waarschijnlik, evenals *gans seven sacken mit krenten*, uit Gods (zeven) sacramenten vervormd.
388 — *huyen(d)sdaaghs*: hedendaags, vgl. aant. 632.
390 — *over jaar*: geruime tijd, lang geleden, vgl. aant. bij Sym. 522.
391 — *sackereelde*: vervloekte, vgl. Spb. 295: bijw. *sackereels*, fra. sacré. — *gaffel*: vgl. Sym. 157, waar het syn. is met kinkel: kaffer, vlegel; voor de betekenisontwikkeling verg. bengel en vlegel.
392 — *Nicker*: eigenlik een watergeest, later geïdentificeerd met de duivel en een van diens vele benamingen; vgl. aant. bij vs. 150 en vs. 444. — *schennen, schenden*: ongelukkig maken, vgl. Gr. 2709; Luc. 321.
393 — *missaken*: ontkennen, lochenen, vgl. Dagh. 414. — *Kneuckel*: vlegel, kinkel. Vgl. Boert. Liedtb. 267, 9: *de kneukels en de boeren*, evenzo Spb. 1783.
394 — *ick het Ruyntje van 't stal*, volgens Buitenrust Hettema, Taal en Lett. XII, 84: zijn mes trekken, waar gewezen wordt op Alewijn's Jan Los of de bedr. Oostind. vaer 23, ook bij Gysbert Japicx in „nysgierige olle" komt de uitdr. voor. Vgl. Halbertsma, Naoogst I, 289. Hier kan nog bijgevoegd worden Mol. 424: *Ick hebber myn ruyntge soo rechtschapen op ewet*; ik heb mijn mes er flink scherp voor gemaakt; doch daar is dat in zeer obscoene zin bedoeld. De verklaring van Te Winkel „ik liet aan mijn woorden de vrije loop" is dus te verwerpen, uit de volgende versregels blijkt dat er wel degelik van een mes trekken sprake is; zie verder vooral Ned. Wdb. XIII, 1742 vlg. In plaats van *het* te lezen *liet* is niet nodig, daar men hier met een elliptiese uitdr. te doen heeft als „en ik er op los" enz. — *kroes*, eig. krullend, gekruld, van 't haar, wat volgens 't oude geloof een teken was van oplopendheid, driftigheid (Stoett[4] no. 755). *De kop was (stond) my so kroes*: ik werd verschrikkelik boos, driftig; vgl. Luc. 1621, Gr. 834.
396 — *Veen-vos*: scheldwoord, boerekinkel; vgl. *veen-puyt*, Boert. L. B. 220, 44; v. Moerk. I, 274, 251.

402 — *helder-penning*: *helder* voor *heller*, ongeveer $\frac{1}{2}$ of $\frac{1}{3}$ penning. Geen werkelike munt meer, alleen in zegswijzen gebruikt ter aanduiding van een uiterst geringe waarde. — *kruys*: naar de voorstelling van een kruis op een munt, wordt *kruis* voor muntstuk, en geld in 't algemeen gebruikt, vgl. Plantijn: *cruys noch heller*; ne obulus quidem. Zie J. E. ter Gouw, De munten uit de spelen van G. A. Bredero, Noord en Zuid XXVIII, 465 vlgg.

408 — *op zyn schilde hebben*: de verklaring van Te Winkel: „een wapenschild van vele kwartieren voeren" is onaannemelik. Ned. Wdb. VI, 194 en Mnl. Wdb. i. v. wordt *schild* gelijkgesteld met ribben. De bet. van *schild* evenwel is schouder, zie: J. Timmermans, Nederl. rundveeteelt. 2e dr. blz. 38. „Het is wenselik, dat de schouder of het *schild* goed gespierd is"; *vry wat op zyn schilde hebben* bet. dus: goedgespierd, vlezig zijn. Vgl. Ned. Wdb. XIV, 657.

415 — *ick kan niet kallen*, vgl. Mol. 320: ik kan 't niet zeggen; 't is niet te zeggen.

418 — *dat sum recht*: Te W. „dat is hem recht; je hebt gelijk"; vgl. Verdenius, Tijdschr. XLIV, 238; Spb. 1807, Mol. 446: *dat 's hun recht.* De door mij vergeleken drukken hebben alle: *dat sum recht.*

419 — De gauwdief weet 't gesprek handig op 'n ander onderwerp te brengen; we krijgen nu een aardige beschrijving van het gezicht, dat men langs de druk bevaren Amstel op de in aanbouw zijnde nieuwe stadsdelen heeft. Wat het landschap langs de Amstel betreft, zie: F. Lugt, Wand., waar Rembrandt's visie in talrijke reproducties vertegenwoordigd is.

420 — *Witte-broots keyeren*: zie aant. bij vs. 214; Mo. 2232 en Huysm. 173; ook *Wittebroots katjes*, M. Jan Tots B. Vryery blz. 4.

421 — *Nieuwe huysen*: Amsterdam was in de tweede helft van de 16de eeuw bij herhaling „uitgelegd", nl. in 1585 en 1593; in 1601 werden niet minder dan 600 huizen gebouwd. In 1612 werd tot een nieuwe uitbreiding besloten op initiatief van de oud-burgemeester Frans Hendricksz. Oetgens, sedert 1607 fabriekmeester der stad; eerst in 1662 was dit plan, waardoor de stad de eigenaardige halve-maanvorm kreeg, volvoerd. Zie H. Brugmans, Opkomst en bloei van Amsterdam, blz. 100 vlgg.

423 — *Zuyer-kerck*: De bouw van deze kerk is begonnen 22 Aug. 1603; 't werk stond ruim 4 jaar stil en was voltooid in 1611; op Pinksteren van dat jaar werd er voor 't eerst gepreekt. Boven de wijzerplaten op de toren staat het jaartal 1614. Zie A. W. Weissmann, Gesch. d. Nederl. bouwk., bl. 269 vlgg.; een afbeelding van de toren ald. bl. 272. Bouwmeester was Hendrik de Keyser.

429 — *wat duycker*: bastaardvloek, wat duivel! vgl. Andr. d. Piere bl. 23: *Jy sultet geven of siet daer, haeltme de duycker.*

433 — *negen pondt*: waarschijnlik worden hiermede bedoeld ponden

vlaams, ieder van *f* 6.—, vgl. De Roever en Dozy, Leven v. o. Voorouders V, 111.

434 — *van Aaltge singen*: drinken, feestvieren. Ned. Wdb. I, 17 ook: *„van mooi Aaltje singen."* Blijkbaar woordspeling, daar zo wel aan de vrouwennaam als aan *aal*, bier gedacht kan worden. Vgl. v. Moerk. I, 174, 28; Taal en Lett. II, 169; Noord en Zuid XXVII, 323.

438 — *rustich*: flink, kloek, vooral als drinkebroer, vgl. Mo. 2008: *Wat dunckje gemannen, dattet gheen rustighe baasen zyn || Die onder hun drien, op een sitten, droncken twintich kannen wijn?* — Mo. 2660: *datter sucken rustigen man noch niet in de hiele Haag „is || So wurp hy over de nagel.* Ned. Wdb. XIII, 1915 meent dat *rustig* in deze bet. waarsch. onder duitse invloed ontstaan is.

440 — *gedieuw*: adieu, goeden dag! Voor 't ontstaan dezer vorm vgl. Coster, Teeuwis 765: *G'adieu*, ge, gy adieu.

442 — *parlementen*: te keer gaan, razen. Vgl. Bontekoe, O. I. Reyse (Zw. herdr. 84) *tieren en parlementen*; Gr. 1489, Mo. 916, 2306.

443 — *verwilderen*: gek worden, vgl. Rod. 841: *verwildert van sinne*: buiten zichzelve; v. Vloten II, 21 en Koe vs. 23: *verwoesten.*

444 — Bij haar vergeleken is de duivel nog 'n liefelike verschijning, dan nog liever met de duivel te doen hebben!

445 — *margen* naast *morgen*: zie Ned. Wdb. IX, 1130 en de daar vermelde literatuur.

446 — Vgl. Tuinman I, 178: Heeft de droes het paerd, hij neme ook den toom daertoe; Harreb. I, 154; III, 169; Breughel, Cluchten I, 20: *Een peert getoomt verdronck ick.* Als men eenmaal begonnen is zijn geld op te maken, dan moet ook alles maar op! De Vooys, Mnl. legenden en exemp.[1], blz. 366 st. VIII wijst op het verband van dit spreekw. met een verhaal uit het Biënboec, afgedrukt ald. blz. 187 vlg.

448 — *Wat so de vellen*: indien hiermede St. Velten bedoeld is, gelijk Te Winkel meent, kan gewezen worden op 't Gronings: *veur sint Velten drinken* (Molema 414): Zonder ophouden drinken, zie Stoett[4] no. 2321; doch wat betekent *wat so*? Dat in vs. 472 Velten voluit genoemd wordt, maakt Te W.'s verklaring niet waarschijnliker. Doch een andere verklaring van *vellen* kan ik ook niet geven. — *op een qua merrickt moetmen wel teren*, zie Tuinman II, 110 en Harreb. II, 67 en de daar vermelde literatuur; de bet. van dit spreekw. is: al heeft men slechte zaken gedaan, men moet 't er dan juist goed van nemen.

449 — *groene sy*: eig. de verliefde zijde, waarmede meestal de linkerzijde aangeduid wordt, in sommige streken de rechterzijde; zie Stoett[4] no. 735. In de 17de eeuw voor beide zijden gebruikt; vgl. Mo. 184.

452 — *tochtich*: hier wel 't juiste woord voor de dierlike neigingen van Joosje. — *wel wat groens lusten*, vgl. Mo. 2067: niet afkerig zijn

van „het zoete spel". Dezelfde rijmen *goet soens*: *wat groens* bij Coster, Teeuwis 1595.

453 — *in gras-duynen graasent weyen*: vgl. grasduinen, waarvan de uitdr. bij Bred. het prototype is. Zie Stoett[4] no. 729, Sart. II, 6, 33; Ned. Wdb. V, 589: ergens volop van genieten.

454 — *Men souw wel Petercely leely in jou aasent seyen*, vgl. Breughel II, 25: *Bekyckt doch eens dese lieve Mary || Enen eventary souden men in haar tromp saeyen || Van petercely;* K. Poll, Tijdschr. XXX, 118, waar nog een plaats vermeld wordt (Van Paffenrode, Hopman Ulrich, blz. 73). De bet. is: „Je gezicht is zoo smerig, het vuil zit er zoo dik op, dat men er wel peterselie in zou kunnen zaaien, die zou er wel willen groeien," en niet, zooals Te W. meent: „je aangezicht met kussen bedekken." Vgl. nog Hed. Verl. Soon, blz. 9. — *Petercely leely*: grappig bedoelde vervorming. — *aasent*, vgl. vs. 459: *aasingt*; Boekenoogen 26: *azent* aangezicht, bakkes. Over de vorm vgl. Nauta § 44ε, Boekenoogen § 123.

456 — Na de ironiese komplimenten over haar fraai uiterlik door Joosje, antwoordt Giertje op gelijke wijze. — *flouweelen opslaagje*, eigenlik: fluwelen omgeslagen gedeelte van een kledingstuk, hier natuurlik doelende op de kentekenen van een losbandige levenswijze, in het gelaat van de „optrecker"; hetzelfde geldt van de *damaste kousebanckjes*, waarschijnlik doelende op de ontstoken oogleden; terwijl in de volgende regel de neus beschreven wordt, die vol puisten (*dyamanten*) zit; vgl. de beschrijving van Lysje in Starter's Tafelspel v. Melis Tyssen vs. 65 vlgg.

460 — *madt*: dialectiese bijvorm van *mot*, volgens Boekenoogen nog in de Zaan gebruikelik, volgens Franck-van Wijk mogelik verwant met *made*.

462 — *Die om podden te marrickt gaet, is wel belust om vleys*, vgl. Harreb. II, 66. *podde*, Noordholl. en friese vorm van *pad*. De bet. van dit spreekw. is waarschijnlik: wie naar de markt gaande om vlees te kopen genoegen neemt met padden, moet wel heel erg behoefte aan vlees hebben; of hier toegepast: wie genoegen neemt met 'n oude lelike vrouw als ik ben, moet wel heel „vrouwziek" zijn. Zie nog Ned. Wdb. XII, 125.

463 — *hangt uyt de quist-quas*: Joosje permitteert zich zekere vrijheden en krijgt nu de raad zijn handen tuis te houden. Vermoedelik is *quist-quas* een obscoen woord, vgl.verder vs. 467 en 475 en Ned. Wdb. VIII, 815, waar de bet. „prul, ding" opgegeven wordt.

464 — *snack voor back geven*: *snack* bet. in 't Mnl. geblaf; Mnd. gebabbel, geklets. Mnl. *snacken*, snappen, babbelen, klappen (Kil. fabulari); ook bij Bredero komt *snacken* in de bet. praten, klappen voor (St. R. 1411; Luc. 520; Aend. L. B. 523, 13); *snackjes*: praatjes (Ang. 704);

snackerytjes (Ang. 2547). *back*: baksel, gebak, zie Kil. i. v., War. 567, Taal en Lett. VII, 189; Ned. Rym. 111, 287; of „de spijs in den bak", zie Ned. Wdb. II, 872. De uitdr. bet. dus woorden in plaats van eten geven, hier: 't moet bij een praatje en een grapje blijven. — *een slordich praatje*: minder nette taal, vgl. Spb. voorreden: *Is haer geylheyt wat ongebreydelt en slordich*; en Mol. 93.

465 — Dit spreekw. vindt men ook bij Sart. III, 3, 97; 8, 87; v. Santen, Lichte Wigger blz. 25; en vgl. het klappen van de zweep verstaan, Stoett[4] no. 1167.

467 — *Hanght van de banck, het vleys is verkocht,* evenals in vs. 463 een aanmaning voor Joosje om zijn handen thuis te houden; vgl. ook Mo. 1253; beeldspraak aan de vleeshal ontleend (Ned. Wdb. II, 978); ik trof de uitdr. reeds aan bij Everaert, Tilleghem, vs. 149: *Handt van der banck, wel lieve bloedekin, Tvleesch es bescoot* (vgl. aant. blz. 640).

468 — de lezing: *„een langst"* in plaats van *„een kunst"* zal wel de juiste zijn.

469 — *Jaesie*!: Ja, zie eens! of misschien: „Ja zij", vgl. *Jaack*, doch de spelling *sie* voor *sij* trof ik bij B. niet aan. — *schurft is haest geraackt,* vgl. Sart III, 9, 47: *Schurft wil niet geraeckt zijn,* ter vertaling van Quae dolent, ea molestum est contingere; ook Spieghel, Byspr. Alm. 18 Mei. Hier ter aanduiding, dat Giertje gauw beledigd, op haar tenen getrapt is. Hoe meer er op iemand aan te merken is, hoe minder hij kan velen dat er over zijn zwakke punt gesproken wordt. De verklaring van Te W. „men heeft het gauw beet nl. den zoen dien Joosje juist aan Giertje schijnt ontstolen te hebben", is niet aannemelik.

472 — *by gants velten,* bij God (en) St. Felten, vgl. De Vries, War. blz. 99.

473 — *Men sou noch wel botter in jou mont kennen smelten*: vgl. Tuinman I, 67, ter aanduiding dat „een vrouw mensch noch jeugdig is. 't Zal te zeggen zijn, zij heeft noch haare natuurlijke hitte, in tegenstelling van die oud en koud zijn, oude sleetjes." Nog niet oud en op zijn. (Ned. Wdb. III, 700); de uitdr. komt ook voor in Esbat. van de Schuyfman vs. 108, waar een oude vrouw zegt: *my smelt noch wel boter in mynen mont.*

474 — *uyt ons klieren geweest*: vgl. vs. 513 en Rod. 1878, waar Nieuwenhaan een dergelik galant voorstel aan Griet Smeers doet: *„laat ongs ien half uurtje uyt ongs klieren gaan, Wy sellen met me kaar dan wat beter kennis maacken."*

475 — *wech uyt mijn schuyt, gy bederft myn vracht*: vgl. Tuinman I, 141; Coster, Isab. 7; Tysken 1454; Starter, Jan Soetek. 40. Een aanmaning voor Joosje om op te houden met zijn vriendelikheden.

476 — *wy mencaar niet,* waarschijnlijk te lezen: *wij dienen mencaar*

niet: wij passen niet bij elkaar, gij moet wat jongers zoeken; vgl. voor-al Mol. 553 en Warenar 224.

478 — *te pluysen langhen*: *pluysen* hier waarschijnlik in de bij Kil. vermelde bet. van polire, comere, ornare, mundare, dus opknappen. Je zou me nog heel wat op te knappen geven; ik zou nog 'n hele taak aan je hebben, in obsc. zin. Doch ook kan gedacht worden aan de nog tegenw. voorkomende bet. van *eten, peuzelen*, vgl. Eymael, Tryntje Corn. aant. bij vs. 427.

479 — *In ouwe pelsen kan men oock wel luysen vangen*; *pels*: wollen kledingstuk, wollen onderrok, vgl. Stoett, Taal en Lett. VII, 192. De uitdr. bet. „een oudere vrouw, als ik ben, is ook nog wel ergens goed voor."

480 — *beknopt*: keurig, puntig, fraai; vgl. Gr. Bron d. M. 426, 5: *een Maacht, beknopt van dracht*; Luc. 37 en Ned. Wdb. II, 1613.

485 — *Kaalis kynt*; over *kalis* zie: A. Kluyver, Tijdschr. XIV, 53 vlgg. en A. Beets, ald. blz. 65, de bet. is: arme drommel, zwerveling, vreemdeling, doch ook doorbrenger, doordraaier; afkomstig uit de Zigeunertaal.

486 — *Volk van de breyde kous*; *kous* heeft hier de bet. van *gepraat, gebabbel*; vgl. Mo. 685: *ouwe kousjes jaargetijen*; Sart. II, 5, 6: idem en *Het spreucxken van 't roode kousken* (de longis et anilibus fabulamentis). *breyde* = breed; misschien met bijgedachte aan gebreide kous, bedoeld als woordspeling. *Breyde* = *brede* past niet in 't dial. van Bredero's kluchten, waar we eerder *bried* verwachten, doch *Volk van de breide kous* zal een algemeen bekende uitdrukking geweest zijn. De gehele uitdr.: mensen die van lang en veel praten houden, plakkers! Knuttel ten onrechte: van licht allooi.

487 — *Het zegendje bier*: heilwens bij het drinken, vervormd uit *Ged, God zeghen jou (je) bier*, vgl. Cluchte v. een boer die in een calfs-vel benaeyt was, blz. 8: *Nou vrient God zeghen u bier*, en blz. 12: *Godt seghen u bier*; Starter, Klucht. tafelspel v. Melis Tyssen vs. 2: *'t Segen lagh kyere* en Coster, Tysken 644: *God zeghen jou bier*. Vgl. nog Koe vs. 173: *Hed* en aant.; Verdenius, Tijdschr. XLIV, 230. De verklaring van Te W.: Hier is volop bier! is onaannemelik. — *Gord wous*: oorspr. *God woude des*, eig. God bestiere het! Deus bene vertat. Zie Ned. Wdb. V, 224. Hier in bet. overeenkomend met God beter 't!

491 — *beter dat uyt* enz. doelt op „*dat* (nl. de beker, de kan) *is uyt*" in de vorige regel. — *goed man*, ook *goeman*: achtingswaardig burger; hier mogelik in dezelfde bet. als het meerv. *goelui*: iemand, de een of ander.

492 — *bierdrager*: door de overheid aangestelde drager van bier; zie Ned. Wdb. i. v. De bierdragers hadden vrij bier drinken, hun lippen

stonden er naar, dat zij veel bier dronken; vgl. Breughel, Cluchten I, 5: *Coopt hem een bierboom om bier te draghen,* || *Die hebben tallen daghen onbesorchden dranck.*

493 — Hij is een goed drinker, die de kan tot op de laatste druppel leegdrinkt.

494 — *de milt steecktmen*: gewoonlik een gevolg van hard lopen, hier van lang uit een adem drinken.

497 — *van den ontyghen praten*: onbehoorlike dingen zeggen; *ontyg* uit *ontijdig*; reeds Mnl. *ontidich* heeft deze bet.; vgl. Mol. 102; Spb. 497; Rod. 1567; Mo. 1850.

498 — *slaach komen*: van pas komen, op 't juiste ogenblik komen; zie Uitl. Wdb. IV, 37; de uitdr. luidt oorspr. *te ('t) slaagh komen*, zie ook Oudemans, Wdb. VI, 295.

499 — *huych is by haach*: nu is soort bij soort; nu is 't spel volmaakt. — *huych* en *haach* zijn beide mansnamen; zie Ned. Wdb. V, 1335; Sart. I, 1, 94 (*Huyg is tegen Hagen vergaert*) en III, 2, 82: *Haech is aen Huygh geraeckt.* Sy hebben malkander gevonden. Quoties improbus aggregatur cum improbo.

500 — Over spreekwoorden, zie aant. bij vs. 1 en vlgg.

501 — *selden sietmen uylen by valcken vlieghen*; vgl. Sart. I, 2, 66: *Uylen vliegen met uylen.* Den een snappaert bij den ander. Quoties improbus cum improbo, aut rapax se rapaci et loquax cum loquacibus se consociat, vgl. ook no. 64: *Daer vliegen geen uylen met bonte kraeyen*; en no. 63: *Vogelen van eender veere vliegen geern t'samen*; zie ook Tuinman I, 360.

502 — Dit spreekw. ook bij Sart. III, 6, 75; Spieghel, Byspr. Alm. 5 Juli; Coster, Tysken 1471.

504 — *Sulcken waert, sulcke gasten*: vgl. *Sulckx als de waert is, verleent hem godt gaste,* in Hs. Trou moet blijcken (Cluchten fol. 44v. Van den blinde die tgelt begroef); en in de voorafg. regel: *vuyl podt vuyl boter, vuyl melck vuyl suyvele.*

505–509 — Blijkbaar een reeks spreekwoorden, waarvan geen andere plaatsen mij bekend zijn. *Seyllagie*: de zeilen, doch ook: de vaart, loop van een schip. Zie Van Dale.

511 — *Niet mogen luchten noch lijen*: gebruikelike verbinding, meer voorbeelden Ned. Wdb. VIII, II, 3165.

515 — Dat gaat zo maar niet. Te W. verwijst naar Starter: Jan Soetek. vs. 16.

516 — *laet Lubbert eens gaen inde wey*: obsc. uitdr., vgl. Mol. 272 en Ned. Rijm. 122, 20 en zie A. Gittée in Taal en Lett. II, 169, die hier denkt aan een woordspel met de mansnaam *Lubbert*, in Overijsel ook een plompe, lompe vent en 't thans verouderde *lubbe* of *lobbe*: manne-

lik teellid, vgl. het ww. *lubben*, zie ook Ned. Wdb. VIII, II, 3110.
517 — *gy sult wel vijsten al eet gy geen prey*: Dezelfde uitdr. Andrea de Piere blz. 3; vgl. Tuinm. I, 104: „Dat is geen spek voor uw bek.... Men drukt dit wat onbeschaafder dus uit: *Gy zult wel vysten, al eet gy geen porrei.* Honden moeten beenen knagen." *vijsten*: veesten.
518 — *daer....mee*: met Lubbert. — *liever kyeren*: aardiger meisjes.
520 — *daer wert ghеklopt*: de boer is terug van de markt en klopt aan de herberg aan.
521 — weder tegen de gauwdief gericht; vgl. de uitdr. „hij is nog niet droog achter de oren" en Stoett[4] no. 496. Waar praat je al niet over, wil Giertje zeggen.
523 — Dit spreekw. wordt bij Tuinman I, 53 gelijkgesteld met: „Als God een mensch plagen wil, dan bijt hem wel een muis dood." De uitdr. bet.: als 'n mens stervende is, is de kleinste oorzaak voldoende om 't einde te bespoedigen, en komt ook voor St. R. 1404, waar 't ook van een verliefde gezegd wordt, die door zijn verliefdheid geheel van streek is.
524 — *gylen*: schuimen; vgl. Sart. I, 4, 11: *Dewyl dat het bier in 't gijl staet* en Mnl. Wdb. op *gijl* en *gilen*.
525 — *heb ick daar in ghequylt*? Vgl. de uitdr. „hij spuwt er ook niet in," hij heeft ook geen afkeer van de drank; zie Stoett[4] no. 2144; Coster, Isab. 944: *hy quijlter altydt* (volstrekt) *niet in*; Tysken 787.
526 — *met twee klockjes*: misschien worden hiermede *klokbekers* bedoeld, waarvan er twee een halve kan inhoud hadden. Kil. *klocke*: phiala ambigua; vas potorium stare impos; beker zonder voet, in de vorm van een klok.
527 — dezelfde uitdr. bij Coster, Isab. 943; Tysken 786.
528 — hij gaat even handig met de kan om als een krijgsman met zijn degen; vgl. Starter, Jan Soetek. 99: *Ick weet met de Meysjes om te gaen, as een Krijghsman met sijn deghen.*
529 — *hier komtet varcken ongder syn maghen*: deze uitdr. vindt men ook Warenar 1254, zie aant. De Vries blz. 218 en vgl. Noord en Zuid XV, 476, Harreb. II, 43; aanduiding van een onverwachte, doch aangename ontmoeting.
530 — Eerst herkent Giertje de boer niet, dan ziet ze plotseling wie er binnengekomen is, vandaar dat: *gord bescherm is* (ons)!
534 — *trentelen*, vgl. Mnl. *trenten*: lopen, stappen; nnl. *drentelen*: treuzelen, ronddraaien, zie Franck-van Wijk 132. Te W. verwijst nog naar Coster, Tysken 1057.
535 — *tien ponckt*: vgl. aant. vs. 433. — *toeslaen*: transitief, vgl. Kil. adicere rem venalem, licitanti permittere ut eam auferat, plausu manuum confirmare venditionem.
538 — *'t Moet duyster wesen daer ik dwalen sel*: vgl. Tuinman I, nalezing

blz. 14; ik weet overal weg op, ik zal niet gauw ergens geen raad mee weten.
540 — *Wie wil hooren singen* enz. Kalff, Lied in de ME. blz. 702 maakt ter loops melding van deze plaats, zonder 't lied aan te wijzen. In sommige uitgaven van Coster's Teeuwis komt van dit lied de 1e strofe ook voor (uitg. Kollewijn, blz. 10). De aant. van Te Winkel, dat de rest niet meer bekend is, is onjuist. Men vindt 't gehele lied afgedrukt bij J. F. Willems, Oude Vlaemsche liederen blz. 269 (no. CXII), overgenomen uit het Haerlems Oudt Liedt-boeck blz. 69 en bij Hoffmann von Fallersleben, Niederl. Volkslieder (Horae Belg. II) no. 46, overgenomen uit Oudt Amst. L. B. blz. 67. De inhoud van het lied heeft niets uitstaande met deze klucht van Bredero; Costers Teeuwis daarentegen is de dramatisering van een ander lied: „*Een boerman had een dommen sin*," dat op 't eind van dat stuk gezongen wordt.
543 — *vaack in mijn tangden*: klappertanden? Vgl. Luc. 572, waar achtereenvolgens genoemd worden: „*Hooftseer, maagpijn, vaak in de tangden en schudden in armen, beenen en hangden.*" De boer klappertandt van honger en dorst? — *varckensdorst hebben*: volgens Tuinman I, 100: honger hebben; vgl. St. R. 357: *'k wou 'k me al by de back was,* || *'k Heb zulcken varckens dorst.* Tuinman verklaart de uitdr. daardoor, dat de spoeling der varkens, tegelijk hun eten en hun drinken is.
545 — *een nochteren dronck* (dronk op de nuchtere maag) *is soo goet als een sielmis*; vgl. Coster, Isab. 948 en Clucht v. Meyster Berendt vs. 126. *sielmis*: mis voor de rust der ziel van een gestorvene.
547 — *so voor ghepepen soo na ghedangst*: vgl. Gr. 2632 en het spreekw. „Zoo als de ouden zongen, piepen de jongen," Stoett[4] no. 1736. *ghepepen*, van *pijpen*: fluiten, op de fluit spelen.
550 — *wel ghegouwen* (van *gelden*): goed geld opgebracht.
551 — *wy willender.... een lustige sluymer afhouwen*: wij zullen van 't geld, dat de koe opgebracht heeft, eens danig feestvieren, pret maken en smullen; vgl. aant. bij vs. 368.
553 — Grappig bedoelde aanduiding van de waardin, dat zij niets in huis heeft.
555 — *wat, het mach syn suster soenen*: uitroep van verrukking, bij de gedachte aan het heerlike maal dat hun wacht; Te W. „het komt er niets op aan"(?).
557 — *bloemer herten*: vervorming van *bloedend herte*, vollediger: *gans (of Gods) bloemer herten*: Gods bloedend hart. Zie De Vries, War. blz. 153, Ned. Wdb. II, II, 2900.
558 — *pots-nickel*: *Pots* voor *Gods*, zie aant. vs. 373 (Pots longeren); *nickel*, waarschijnlik vervorming van *nicker*: God en duivel.
559 — *gy sout myn tangden wel wat'rich maken*, dezelfde uitdr. W. D. Hooft, Jan Saly blz. 11; en vgl. ndl. *watertanden*; ook Mo. 1613.

562 — *betiel*, dialektiese vorm van *plat(t)eel*: platte schotel, hier van metaal. — *gants sacker loot*, volgens De Vries, Warenar blz. 99, „misschien Gods sacra lotio! op den heiligen doop ziende", doch die afleiding is zeer aan twijfel onderhevig; zie Franck-van Wijk 567.
565 — *leckertant*: smulpaap, lekkerbek, vgl. Huysm. 7: *die lecker tangden*; Esbat. v. Hanneken Leckertant; ook in Esb. v. d. Katmaecker vs. 29; vgl. Kil i. v. en Mnl. *leckertonghe*.
569 — *Gants slichters*: var. *lichters*; zie aant. vs. 152.
570 — *vliet*, van *vlieden*. Ook Mnl. *vlien* heeft de bet. van „zich snel ergens heen begeven", ndl. vliegen. Zie Mnl. Wdb. IX, 629.
575 — *eensloefs*: regelrecht; vgl. Moortje 2955; v. Moerk. I, 115, 15: *iensloechs*; 196, 217: *eens sloeghs*, mnl. *eensganx*. De Vries, Warenar blz. 131 verklaart het woord als ontstaan uit *ééns loefs*: doordat „de wind aanhoudend uit denzelfden hoek waait en het schip derhalve in ééne rigting voortgaat"; zie ook Ned. Wdb. III, II, 3857.
577 — *flaers*, vgl. Sym. 134: scheldwoord voor 'n vrouw; vgl. Kil. *flere*: alapa, colaphus; et Fland. Ignava et deformis puella; zie Franck-v. Wijk op *fleer*. — Het stelen van tinnen schotels uit herbergen kwam meer voor, vgl. Verbiest, Klucht van 't Wijnvaatje (v. Moerk. I, 288): *En die diefachtige lichtmissen, die tinne Schootelen in een eerlijke Herberg weten te halen van de want,* || *En gaenze in een Hoerhuis verkoopen, die worden zonder eer gedreven aen een kant.*
580 — Dezelfde spreekwijze Mol. 491–2.
583 — *giest*: hier in de bet. zowel van pretmaker als van rederijker, zie aant. vs. 257; vgl. Mo. 1450: *Komt gae wy op de Hal en sien de geesten speelen*; Rod. 2533. De boer vindt dit een mooie gelegenheid om zijn rederijkersbekwaamheden te tonen.
584 — *De Vlamingen*: Indien niet door J. te Winkel ernstige bezwaren waren ingebracht tegen de mening, dat er te Amsterdam naast de beide bekende Rederijkerskamers nog een derde „Het Vygeboomken", waarvan verder niets bekend is, bestaan heeft, gelijk Brandt en na hem velen aangenomen hebben, zou men kunnen denken, dat Bredero met de Vlamingen deze derde kamer bedoelde, ofschoon Brandt niet van een Vlaamse, doch van een tweede Brabantse kamer spreekt. Doch veelal worden Vlaams en Brabants hier dooreen gebruikt. Vgl. over een en ander: J. te Winkel, Het Vygeboomken te Amsterdam, Tijdschr. XI, 41 vlgg. In „Vondel's leven en werken" blz. 36 spreekt H. C. Diferee toch van de *Vlaamse* kamer „Het Vygeboomken" en de *Brabantse* „De Lavendelbloem", daar hij — volgens een schriftelike mededeling — meer waarde hecht aan de mededeling van Brandt en Wagenaar dan aan de hypothese van Prof. te Winkel, dat Brandt Schiedam met Amsterdam verwisseld heeft. Een meer uitvoerige bespreking van

deze kwestie laat evenwel het bestek dezer aantekeningen niet toe. Van een rederijkerskamer te Ouderkerk a/d. Amstel, de woonplaats van de boer, wordt nergens melding gemaakt, Bredero heeft dus geen bepaalde Rederijkerskamer op het oog gehad, of richt zijn ironie zich hier misschien tegen de Brabanders, speciaal die van de Amsterdamse kamer? Te W. meent echter dat B. „hier stellig niet op de Brab. kamer te Amsterdam doelt, maar veeleer op de Zuid-Nederl. kamers in 't algemeen, die voor hare bastaardwoorden berucht waren en waarmeê men sinds het Bestand opnieuw in aanraking was gekomen" en verwijst nog naar Spb. 219, waar B. onderscheid maakt tussen de Brabantse rederijkers en de Vlamingen.

585 — *discordatie*, vgl. Kil. *discorderen*: dissidere, discrepare, variare. De laatste bet. zou hier bedoeld kunnen zijn, dus afwisseling, variatie. „Ik drink op u en doe dat, u toesprekend met de nodige variatie." Doch veeleer heeft Bred. hier de boer onzin willen laten zeggen, door misbruik van onbegrepen woorden. Men verwacht toch: uit genegenheid, vriendschap en hij spreekt juist van *discordatie*. Even zot is in 589 *dispensatie*, zie aant. ald.

586 — *plaan*: een typies stopwoord van de rederijkers; bevestigingsformule zonder veel bet., zie Mnl. Wdb. VI, 394 en vgl. *pleyn*, R. Visscher (v. d. Laan) II, 69, 247.

589 — *dispensatie*: Mnl. uitdeling (ook van ambten en gunsten), of volgens Kil. vacatio vel solutio legis. Doch ook hier laat Bred. de boer een nietszeggend, onbegrepen woord gebruiken; de boer had misschien willen zeggen: *al maack ick weynich disputacie*, dit in overeenstemming met 587: *al en is dit geen fraeye arguwatie*. Te W. verklaart *dispensatie* door „omslag"; op welke grond? Knuttel: uitdeling, omhaal; zonder nadere verklaring. Ndl. Wdb. III, II, 2655 komt het woord niet voor!

593 — *graan*: een uitstekend persoon, talent, vernuft; eigenl het beste van iets, vgl. Mnl. *grein*.

594 — De boer moet tracteren, omdat hij zo mooi „gerederijkt" heeft.

599 — *over zee, over zanckt*: allitererende uitdr. die in 't Mnl. in juridiese taal voorkomt, zie Mnl. Wdb. VII, 150: op reis, het land uit; *zand* hier in de bet. van land, in tegenstelling met 't water.

601–607 — Ook in dit mislukte rondeel kraamt de boer onbegrepen geleerdheid uit, alleen bestaande uit een verzameling vreemde woorden.

603 — *clergye*: misschien bedoelt Bredero hier de middeleeuwse scholastieke kennis en wetenschap tegenover de humanistiese wijsbegeerte.

608 — *behoudens uwer gunst*: ik hoop dat ge 't me niet kwalik zult nemen, dat ik 't maar ronduit zeg. Ned. Wdb. II, 1524.

609 — Bredero steekt gaarne de gek met de rederijkers-verzenmakerij, vgl. vooral Spb. 217 vlgg.; Ned. Rijm. 143, 7: *De voorschreve Docter*

het de kop vol rederijckersprullen, Hy kackt rondeelen, hy snuyt Refereynen en hy swiet hiele Spullen; St. Rid. 412 vlgg.

610–12 — Over de *ballade, rondeelen* enz. zie o. a. J. van Leeuwen, Matthijs de Castelein en zijne Const van Rhetoriken. Utr. 1894, blz. 58 vlgg.; beide zijn namen voor rederijkersverzen. Een ballade bestaat uit 3 strofen met een refrein, iedere strofe bestaande uit zeven, acht of negen versregels; het rondeel is een dicht dat „rontgaet", van 8 à 9 regels, een regel komt nl. 3 maal voor in een rondeel; regel 1, 4 en 7 zijn gelijk, regel 2 en 8 eveneens. Vgl. ook Spb. 217. Het eerste vers van de boer, 585—94 is dus een rondeel; doch het tweede 601—607 lijkt er niet op; zijn deskundigheid blijkt dan ook schitterend, doordat hij spreekt van rondelen, van twaalven of van viertienen (regels), tenij silben per regel bedoeld zijn.

613 — *niet verkuyst zijn met iets*: ergens niet mede gediend zijn, geen behoefte hebben aan, vgl. Gr. 9, Luc. 380; Voorr. Geest. Liedt-B. 201, 15; Gr. Br. d. M. 497, 21. — *verkuyst syn met*: behagen scheppen in, St. Rid. 481, Boert. L. B. 326, 14.

615 — *eelekaerten*: vgl. Spb. 190; De Vries, Warenar blz. 99; Ned. Wdb. III, III, 4064: basterdvloek van onzekere afleiding (v. *heilige quarten* of *heilig harte*).

616 — *zich lyen met*: zich tevreden stellen met; vgl. Ned. Rijm. 108, 204: *Die hem met nootdruft lijdt, in rust leeft onbevreest*; Mo. 1351, 2782; Rod. 2213.

619 — Keesje wordt door de straatjongens geplaagd.

626 — *lecker*: knaap, jongen, kwajongen; voor de bet. ontwikkeling, zie Mnl. Wdb. IV, 353 Aanm.; Ned. Wdb. VIII, I, 1524.

628 — *tsus, tsus*: stil, zacht! vgl. Nyeuvont vs. 167 en aant. blz. 101.

630 — *begrobbelt*: vgl. Mo. 2648; Biestkens Claas Kloet I, blz. 6: *Bin jy niet Ickers genoech, || Mit je begrobbelde backhuys van doove koolen*? vuil, groezelig door het schreien.

632 — *huy nochtent*: heden morgen, van ochtend. Naast *heden* staat gelijkbet. *huiden*, nhd. *heute*, waarvan bnw. *huidig*, zie: R. 2203; Luc. 3; Gr. 1313, Sym. 367, Mol. 168, Mo. 1604 en *huyendsdaaghs*, Koe 388.

634 — *Mieste-koe*, vgl. vs. 407: *gemiest*; gemeste koe, en vgl. voor de vorming *brandewijn*.

636 — *gants vijf-menten*, vgl. Huysm. 22 en Coster, Teeuwis 1643. De Vries (Warenar blz. 99) weet geen verklaring te geven; met Te Winkel meen ik dat deze bastaardvloek bet. Gods vijf wonden. Men zou kunnen denken aan „*tormenten*". Men vgl. nog de Ned. Wdb. IX, 570 vermelde uitdr. „*as de ment*", als de duivel. Knuttel: „vijf elementen", doch gewoonlik spreekt men van vier elementen!

639 — *eerlyck*: uiterlik fatsoenlik, vgl. vs. 11.

640 — *pracchen*: sparen, gierig zijn, vgl. Kil. parcere sumptui, parce vivere; *pracher* parcus, avarus, sordidus. *pracherije* parcimonia, parcitas. Gewoonlik bet. *prachen* bij Bredero bedelen, vgl. Rod. 425, Mo. 347, Spb. 744, Boert. L. B. 232, 4; 268, 39; Gr. Br. d. M. 470, 11; *pracher* bedelaar, Ang. 263; doch ook gierigaard Gr. 2020: *Sy* (de doodt) *bengelt den Geltsuchtige Pracher voort.* Knuttel: „Mooipraten (om mijn waren te slijten)" is niet te verdedigen.

642 — *hem generen op*: de kost winnen met; oorspr., en die bet. voelt men hier ook nog: zich bezighouden met, zich toeleggen op.

643 — *gauwe dief*: met klemtoon nog op dief, waaruit later, met accentverspringing gaúwdief; behendige dief. — *ghetrynneert*: geslepen, afgericht; vgl. mnl. *getreihynt* met dezelfde bet., Mnl. Wdb. VIII, 634.

649 — *met ghemoe*: goedschiks. *gemoed*: instemming, toestemming vgl. Mol. 53: *ick wil hebben jou ghemoe*; Mo. 1730 en Andr. de Piere blz. 32: *Wel, wilje niet met gemoed, so selle wy jou de rest geven?*

653 — *een spaensche kluyt*: een kluit is een halve stuiver, zo ook Mo. 260 en 1314. In 't algemeen gebruikt voor geldstuk en geld.

654 — *zyn gat schraepen*: flink drinken, in 't algemeen: zijn hart ophalen, vgl. aant. bij vs. 160. — Stoett, Tijdschr. XXVII, 246 verklaart de uitdr., naar aanleiding van Spb. 2219: „Byateris wil zeggen, dat ze zich daar leelijk gebrand heeft, daar leelijk te pas gekomen is, vgl. Van Moerk. II, 648 (gloss. i. v.) en Sewel 231: Je hebt je gat wel geklouwd: there you have done a fine piece of work indeed." Ik blijf echter van mening, dat met *gat* hier oorspr. het keelgat bedoeld is; de bet. „ik heb mijn hart opgehaald" kon zich ironice ontwikkelen tot: „ik heb mijn bekomst, ik ben daar lelik afgekomen": — *by paaren*: met twee kannen tegelijk? ik zou wel uit twee kannen tegelijk willen drinken. De verklaring van Te Winkel: ik heb wel gedronken voor twee, lijkt mij niet gemotiveerd; die van Knuttel is mij niet duidelik.

655 — *die zijn neers brandt die moet selfs op de blaaren sitten*: wie zijn achterste brandt moet op de blaren zitten; wie een fout begaat moet er voor boeten. Dezelfde uitdr. bij W. D. Hooft, Styve Piet, blz. 7; v. Santen, Snapp. Sijtje blz. 16.

659 — *over een kam geschoren*: op dezelfde wijze behandeld: waarschijnlik aan het weversbedrijf ontleend, doch zie Stoett[4] no. 1064 en vgl. Ned. Wdb. XIV, 471, waar een tegenovergestelde verklaring wordt gegeven.

661 — *Steekatten*, vgl. Mol. 425; Gr. 1304: *Dese besuckte Stee-katten schempen altijdt met de boeren.* De juffers uit de stad.

662 — *overslingeren*: toewerpen, geven. Dat hierbij gelijk Te Winkel meent, aan ontlening aan het slingerspel, Kil. steentjes over 't water scheren (zie J. W. P. Drost, Het Nederlandsch kinderspel vóór de 17de

eeuw, blz. 56) gedacht moet worden, komt mij niet waarschijnlik voor.
671 — *op sulcke wateren vangtmen sulcke vissen*: men krijgt loon naar werken, vgl. Stoett[4] no. 2530. Spieghel, Byspr. alm. 21 nov.: *In zullich water, zullighe visschen*, zal wel dezelfde uitdrukking zijn, tenzij *sullich* niet gelijkgesteld mag worden met *zulk*, doch wat bet. het dan?
672 — *Mijn hoedt in huys werpen*: vgl. de bij Harreb. I, 128, zonder nadere verwijzing vermelde uitdr.: Hij gooit zijn hoed maar voor de deur.
674 — *vry wat ghelijckx hebben*: het recht aan zijn zijde hebben. Dat *gelijk* znw. is (zie Ned. Wdb. IV, 1174) blijkt hier nog overtuigend.
676 — *belaan met*: opgescheept met, in de macht van, oorspr. bezwaard met; zie Ned. Wdb. II, 1663.

Symen sonder Soeticheyt

Soeticheyt: liefelikheid, vriendelikheid, vgl. vooral vs. 91 vlgg. en Mol. 388, 408.

1 — *Slordicheyt en is geen heylicheyt*: Evenals de klucht van de Koe begint ook deze met allerlei levenswijsheid in spreekwoorden. Dit spreekw. bet.: slordigheid is geen deugd, integendeel ze gaat gewoonlik met andere ondeugden gepaard: komt ook voor Spb. 1664, Tuinman I, 100.

2 — Dit vs. bevat een bekend spreekw.: *Kleine vogeltjes (maken) kleine nestjes*; Spieghel Byspr. alm. 11 Sept.; Tuinman I, 163, zie ook Suringar, Erasmus no. LXV. Wie eenvoudig leeft, heeft weinig nodig.

3 — Vergelijk voor dit loflied op de spaarzaamheid Warenar vs. 553 vlg.

4 — *de teer nae de neer setten*: de tering naar de nering zetten; de oorspronkelike vorm van dit spreekw., zie Mnl. Wdb. VIII, 246 en Stoett[4] no. 2250.

8 — *huy*, ook Mol. 384 en v. Vloten II, 122, wisselvorm van *wey*, zie Franck-van Wijk 265.

9 — *eynckel*: dial. bijvorm van *enkel*; Nauta § 13, in ieder geval, beslist. of: een enkele keer.

12 — *in noch uyt egast*; *gasten*: te gast gaan, een gastmaal bijwonen, slempen, brassen; *uitgasten*: buitenshuis *gasten*; *ingasten* gevormd in verband met of naar het voorbeeld van *uitgasten*: in eigen huis gasten, gasten nodigen, zie verder Ned. Wdb. VI, 1624 en v. Moerk. I, 324, 62; Boekenoogen 369; Te W. verwijst nog naar Spieghel, Byspr. alm. 19 Sept.: *die veel uytghast, moet veel inghasten.*

13 — *wat haest hadden wij*. Te W. „Waarom zouden wij er naar verlangd hebben?" De bet. van *haast* laat deze opvatting bezwaarlik toe. Knuttel: „Wat drong er ons toe?"

20 — *de pis-besier*. De uroscopie, de „piskijkerij" speelde 'n grote rol in de vroegere geneeskunde, „nog een der resten uit den tijd, toen de Arabieren in de medische wetenschap den toon aangaven", en waarmede veel bedrog gepleegd werd. Op de vele schilderijen uit de 17de eeuw, waarop dokters afgebeeld zijn, ontbreekt het urinaal slechts zelden. Zie E. D. Baumann, De dokter en de geneeskunde I, 69; 79 vlgg.; A. de Cock, Spreekw. en zegswijzen[2], 245; Stoett[4] no. 2537: *Hij is met dat water al eens meer voor den dokter geweest*, en Coster, Rycke-Man vs. 1547—1554; Isab. 1559—1672 (Coster, zelf medicus, is al evenmin te spreken over de pisbezieners en maakt hen in zijn stukken belachelik). Zie verder: J. P.

Kruimel, Een greep uit de geschiedenis der waterkijkerij. N. R. C. 17 Juli 1925, avondbl. A.

24 — *korts*: spoedig daarop, vgl. Rod. 1053; Mo. 3008.

27 — *bayerdt*, vgl. Frick in 't veurh, blz. 20: *Heer wat leyd hier een bayerd in deuse stoep*: rommel, warwinkel, Ned. Wdb. II, 802. — *dodden*, meerv. v. *dod*, waarsch. identies met Ndl. *dot*, vgl. *doddig* (Franck-van Wijk 128).

29 — *een gat in den hemel slaan*, vgl. *een gat in de lucht slaan*; Stoett[4] no. 599. Tuinman I, 332. — *hem kruisen en segenen*: verstomd staan van verbazing, oorspronkelijk het teken des kruises maken; zie Ned. Wdb. VIII, 451 en vgl. Mol. 148.

30 — *rypen*: rupsen; nog in de Zaanse dialekten, vgl. Boekenoogen 836, Franck-van Wijk 565.

31 — *water uyt de brouwers schuyt*; vgl. vs. 457: Lubbert de Waterhaalder. Het grachtwater werd in 't oude Amsterdam nog gedronken en voor de bierbrouwerij gebruikt, in 't begin der 17e eeuw echter, toen 't al te zeer vervuilde, dronk alleen 't arme volk nog dit water (zie J. ter Gouw, Amstelod. II, 227, 228); voor de brouwers werd van elders vers water aangevoerd (Wagenaar, Gesch. v. Amst. II, 479), dat blijkbaar ook per emmer verkocht werd.

32 — *leghseme daer*, vgl. Spb. 1187 en aant. Nauta; Stoett, Tijdschr. XXVII, 236: betaal maar, leg maar neer. Doch *leghseme daer* was blijkbaar ook de naam van een dobbelspel, waarbij men even of oneven moest raden; zie Ned. Wdb. VIII, 1, 1424.

37 — *Nauwe-Niesje*, schriele, of slimme, geslepen Niesje (vrouwennaam, afkorting van ? vgl. fri Nieske., vgl. Spb. 399 *murwe Niesje*). — *afters-kynt*: achternicht (bet. ook kleinkind) vgl. Gr. 2609; Luc. 480, Spb. 1755.

42 — *rendelyck*; vgl. Mol. 227; bijw. *rendelycken*: Gr. Br. d. M. 426, 16; proper, netjes, zindelik. Niet in 't Mnl. Wdb. en Kil. vermeld; toch treft men het aan in het 16de eeuws Esb. v. d. blinde diet tgelt begroeff (Hs. Trou moet blycken) vs. 411: *Godt geeff hem een vrolyck jaer || hy hevet so reyndlyck weer toe geclopt* (van de grond gezegd, waarin de blinde zijn pot begroef).

45 — *tentich*, vgl. Rod. 416; Gr. 2619; Jan Saly blz.8: *Je sint wel tentich inne klaer op al jou dinge*: keurig, netjes (niet in 't Mnl. of bij Kil.).

46 — *heur broeck by leggen*: Te W. verwijst naar Spb. 218, 1313; Warenar 740; zie ook v. Moerk. I, 122, 229: onderdoen voor, niet kunnen nadoen. Waarschijnlik is deze uitdr. ontstaan, doordat de broek gold als 't zinnebeeld van de heerschappij van de man over de vrouw (Ned. Wdb. III, 1469).

47 — *een streeck uyt de pan*, vgl. Spb. 108: zijn deel krijgen, een behoorlike portie krijgen; daarna figuurlik: ervan langs krijgen; vgl. een veeg (lik) uit de pan krijgen, Stoett[4] no. 2337.

49 — *myn kroon te na*: mijn eer is er mede gemoeid, mijn eer te na. Dezelfde uitdr. Mo. 2202.
51 — *Ick doe ook wat ick doe*, vgl. Jan de Witt's zinspreuk: ago quod ago.
53-55 — Het lied: *Het ginger ien Meysje dolen* enz. Kalff, Lied in de M. E. blz. 704 spreekt van een „blijkbaar oud lied, dat ongelukkig voor ons verloren is gegaan"; het is ook mij niet gelukt dit lied te vinden; een lied met gelijksoortige aanhef in Asselyn's stiefmoer (ed. De Jager) blz. 324.
56 — *myn heyligh aevend edaen*: niet, zoals Te W. verklaart: „vrije Zaterdagavond", doch taak, zie Ned. Wdb. VI, 463. Ik had zo graag mijn werk afgedaan, vgl. Jan Saly blz. 28 (*heylich avont enome*); Coster, Tysken 1376; v. Moerk. II, woordenlijst blz. 633; Sart. I, 4, 12: Pensum persolvere. *Syn heiligh-avont afwercken*; Ned. Wdb. VI, 462 vlg.
58 — *kustory*: omhulsel om kleren te bewaren; volgens Ned. Wdb. IX, 621 misschien ontstaan door contaminatie van 't in mnl. en bij Kil voorkomende *kustodie*: doos en *kaptorie* (Mo. 2643: *kapitoorye*; v. Vloten II, 117: *kappetoris*) omslag van papier of bordpapier.
60 — *zich ophalen met een mouwespelt*, vgl. Mo. 2668: zich mooimaken, opknappen met een spelt, die ter versiering van de mouw gebruikt werd. (Vgl. Breughel, Cluchten I, 14: *een spelt wt haer mou*).
61 — *groote broeck*, vgl. vs. 84—85.
62 — *ongneertich*: in de kluchten voork. bijvorm van *onaardig*, bijna uitsluitend als bijwoord van graad gebruikelik: biezonder, bijster, erg. Echter Rod. 412: *ongnaartighe benieren* bijv. nmw.; vgl. nog Mol. 148, 334; Huysm. 175; Claes Cloet 7; Luc. 2783; Spb. 1732, 1839.
64 — *kars enne vars*: ons „kersvers"; vgl. Warenar 815: fris. — *gnap*: specifiek Noordhollandse vorm van *knap*, zie Boekenoogen blz. XLIV, 251, 474, Ned. Wdb. V, 172: *gnap en gnut* (niet zoals sommige dr. *guut* of *gunt*): „zindelik, wel onderhouden, maar zonder opschik, fatsoenlik", vgl. ook Mol. 327 (*gnap* alleen: Mo. 2810, Spb. 1346); voor *gnut*, naast *knut* (*knuttig*, *knutterig*): aardig, lief enz., zie Ned. Wdb. V, 179.
67 — *poppegoet*: kleine, onbelangrijke dingen, snuisterijen; vgl. Coster, Isab. 66, waar het van de pijlen en boog van Cupido gebruikt wordt; verder Mo. 2634; Boert. Liedtb. III, 221, 3; Aend. L. B. 510, 35; Huygens, Cluysw. 46; Daghwerk 1163. In obsc. zin waarsch. Dagh. 801. Zie ook Hed. verl. soon blz. 8. Hier waarschijnlijk: „klein vaatwerk", vgl. *Pottebanck* in de volgende regel.
69 — *op sen Paes heylighe daechs*: op zijn mooist. Blijkbaar door contaminatie uit: *op sen Paesbest* en *op sen heylighe daechs*. Ned. Wdb. XII, 104 vermeldt een plaats van 1534 waar de samenstelling reeds voorkomt. Op feestdagen trok men zijn mooiste kleeren aan; met Pasen stak men zich in nieuwe kleren. Zie Stoett[4] no. 1762; vgl. *Paase-pronck*, Gr. 2616;

Paasdaachs naam, Coster, Isab. 10; *Paesdaegsche schoen*, v. Vloten II, 23.
71 — *Kales*: vgl. *Kaaliskynt*, Koe 485 en aant. ald.
74 — *hout iou plaets*: blijft zitten, gericht tot de toeschouwers, wat ook blijkt uit vs. 70.
76 vlgg. — Over de 16de- en 17de-eeuwse kleding in Nederland bestaat nog geen volkomen betrouwbaar of volledig werk. Le Francq v. Berkhey is voor de vroegste tijden onbruikbaar; Schotel, Bijdrage tot de gesch. d. kerk en wereldl. kleeding is zeer oppervlakkig; vgl. over beide werken C. H. de Jonge, Bijdr. t. d. kennis v. d. Noord-Nederl. costuumgesch. in de eerste helft v. d. XVIe eeuw, blz. 8—9; dit werk is zelf ook niet volledig en behandelt alleen het mannencostuum in het genoemde tijdvak.
76 — *Kramerycksche kraeghen*: vgl. de *op-ghekrulde strop*, waarvan Huygens Cost. Mal. 4 spreekt; kragen van Kamerijks doek met kanten omzet, van zeer grote lengte. Een spotprent betrekking hebbende op deze brede kragen gereproduceerd bij Greve, Tijd v. d. 80-jar. oorl. blz. 127; zie verder Le Francq III, 1, 555. Voor de vorm *Kramerycksch* vgl. *travaeren*, Koe 158 en aant., Gr. 1548; *schrappra* Spb. 952 voor *schappra*; *schrobber* Sym. 160, Mol. 543 var., Spb. 1259 voor *schobber* en zie Verdenius, Tijdschr. XLIV, 250 vlg.
77 — *rampuyt*: waarsch. een soort degen of dolk; vgl. *poock* in vs. 255 en Starter, Jan Soetek. 127: *Ick heb myn paeske pronck aen etrocken, met ien rampuyt an mijn sleuyer* (Kil. sluyer: riem). Bij Coster, Tysken 1222 vindt men *rampier* voor *rapier*, doch de vorm *rampuyt* blijft moeilik te verklaren.
78 — *bonte mantel*, waarschijnlik een met bont omzette mantel, ook kan gedacht worden aan een kleurige mantel (Ned. Wdb. III, 375, doch zie ook ald. 371, waar voor de geslachtsnaam *Bontemantel* de bet. veelkleurige mantel aangenomen wordt). Te W.: „Hier zal de wijde, bonten Spaansche mantel bedoeld zijn, waar men zich geheel kon inwikkelen tegenover de meer nieuwmodische Fransche cappoot, die volgens Huygens, Cost. Mal. vs. 10: *meer vlagghe dan verdeck, meer ballast dan beschut* was. Bij Starter beroemt zich Jan Soetekauw vs. 143 dan ook op zijn „*korten mantel*". — *rustich*: kloek, flink, zie aant. Koe 438.
79 — *lijf*: waarschijnlik een soort gordel, vgl. Le Francq t. a. p. 559: „de Broeken.... dezen wist men, hoog boven de heupen, door behulp van een halflijfje, om de middel toe te rijgen, met een Rijgveter, die door nestelinggaatjes gong, en daarom ook wel eene *Nesteling* genaamd wierd." Wat voor schoeisel met *klompen* hier bedoeld wordt, waag ik niet te beslissen. Te Winkel verwijst naar Schotel, Kerkel. en wereldl. kleeding blz. 118, beschrijving van schoeisel door Marino.
80 — Een ruime broek gold als een bewijs van volwassen, manlike kracht, huwbaarheid, zie Ned. Wdb. III, 1468 en vgl. vs. 84, 85; Mol. 458 en Jan

Saly blz. 2. *'k Moet ande mayt, of myn broeck moet helfte wyer.* — Over de mode der ruime broeken, zgn. *aalkorven,* zie Le Francq t. a. p. 558; Schotel t. a. p. 171.

81 — *kousen.... eploy t.... op sen Frans*: Te W. verwijst naar schotel t. a. p. blz. 118, de uit een brief van G. Marino geciteerde beschrijving lijkt mij echter hier niet van toepassing; daar wordt van een omwikkeling der benen door twee ellen kant gesproken; Symen draagt waarschijnlik kousen, waarin van boven een brede omslag gelegd is.

83 — *Niet om zus, maer om een groote waerom*: niet voor niemendal, maar om een goede reden; nl. een vrouw te zoeken, vgl. Gri. 1475: *Kardin hebt ghy de last om 't sus dan anghenomen*; zie Mnl. Wdb. V, 90 en Ned. Wdb. X, 829: *omzonst, omzunst, omzonts, om zus* en *om 't sus. Waerom* als znw. ook Rod. 292, St. R. 311, Dagh. 1006 en vgl. Eym. Huyg. Stud. 4.

84–85 — Vgl. aant. bij 80; de uit Jan Saly geciteerde regel en Mol. 458: *ick kon gien huys houwen mitme broeck,* geven aanleiding om, met Knuttel te menen, dat het niet-genoemde spreekw. door Symen verkeerd toegepast wordt!

89 — *Wat hettet te beduyen*: Wat betekent het, wat geeft 't; vgl. Symen 514, Gr. 1336, Mol. 337, Huyg. Tr. Corn. 887.

90 — *drievoeticheyt,* door Te Winkel ten onrechte verklaard als: vlugheid. Dat hier een obsc. aardigheid bedoeld wordt blijkt wel uit Tengnagel, Frick in 't veurh. blz. 8: *Heer wat bin ick een drievoetige haen onger de duykende hennen eweest*; zie ook Ned. Wdb. III, II, 3313.

105 — vgl. Harreb. II, 411: Een vriend mag een vriend meebrengen.

108 — *bullebak*: duivel, boze geest, met de bet. van: afgrijselike kerel; vgl. *duivel* in de vorige regel.

109 — *vuylen druyt*: boze vijand, duivel, gemene kerel; zie vooral Ned. Wdb. III, II, 3489; III, I, 1622 en G. A. Brands, Tspel v. d. Cristenkercke blz. 131.

111 — *men beslaan geen loopende paarden*: Tuinman I, 174: „om een werk wel te doen, word de behoorlijke tijd daar toe vereischt"; Harreb. II, 165. Symen wil zeggen: als je zo gauw wegloopt, kan ik niet met je praten. Dat *een paard beslaan* hier obsc. bet. zou hebben, gelijk Knuttel meent, kan ik niet inzien.

117 — *schob-jack*: schurk, schooier; voor de afl. zie Franck-v. Wijk i. v. en Mnl. Wdb. VII, 593.

118 — *drijven*: slaan, vgl. Vondel, Gijsbr. 246, Leeuw. 446.

119 — Een zeer oud spreekwoord. Zie ook Stoett[4] no. 928.

121 — De speellieden zaten op een stellage, bij feestelike gelegenheden; er is dus minder reden om de tweede helft van deze regel weer te geven door: de bruilofts-stemming zal aanstond wel terugkeeren (?)", gelijk Knuttel doet.

122 — *Kaes en broot laet hem eeten*: vermeld bij Sartorius II, 10, 96: de inani suspicione, aut pavore sine causa oborto; ook Tuinman I 54: „dat laat zich zeggen, en kaas en brood laat zich eeten", Harreb. I, 94 en 371; de gehele uitdrukking dient om te kalmeren en wantrouwen te verdrijven.
123 — *propertje*: lievertje, ironies, vgl. St. R. 2461. De regel vindt men in zijn geheel terug in Coster, Tysken 224.
124 — jij bent de ware niet, daarvan raak ik overtuigd, naarmate dat ik je goed aankijk. Over *nadat* zie Ned. Wdb. IX, 1383.
125 — *heb je jou vijf sinnen alle drie*: zijn er twee bij jou op de loop? vgl. *geck* in de volgende regel.
127 — *Murrewert*: malle vent, gek, eig. week van hersenen; vgl. Gr. 4. *Wat deed ie soo nae an de meulen*? eveneens aanduiding dat Teuntje Symen voor gek houdt, toespeling op de uitdr. een slag van de molen weghebben.
128 — *Hoe rammelt iou dat hooft*: ben je niet goed wijs? Hier zal wel gedacht moeten worden aan de *kei* en uitdrukkingen als *de kei leutert hem*, vgl. War. 898, waar *leuteren* of *reutelen* de bet. van rammelen heeft. Bij uitbreiding werd *rammelen* gelijkbetekenend met „malen, krankzinnig zijn"; Rod. 1395: *Ick rammel soo my dunckt door enckel frenesyen.*
131 — *de moer van de malle luy*: de grootste gekkin, vgl. Ned. Wdb. IX, 923.
135 — *Dat is een mongt* enz. Wat kan jij een grote mond opzetten, goed schelden! Dezelfde uitdr. bij Breughel I, 59; W. D. Hooft, Hed. verl. soon, blz. 9.
136 — *loer*: schelm, vooral met bijgedachte aan lompheid en domheid; over afleiding zie vooral Ned. Wdb. VIII, II, 2562.
137 — *Jan Sloot*: de naam Jan komt voor in allerlei samenstellingen ter aanduiding van een sukkel, bijv. *Jan Kurckevaer*, Luc. 2423; *Jan Bruynennens*, Spb. 1314; *Jan Gat*, Mo. 238; *Jan Hen*, Spb. 1768 enz. Wordt hier door *Sloot* misschien een hatelikheid gedebiteerd op Symens grote mond? Zie Ned. Wdb. VII, 184 vlgg.
138 — *Lyf-uyt*: Nauta (aant. Spb. 1840) en Stoett, Tijdschr. XXVII, 242 verklaren dit woord als „schijtzak, drasbroek, schijtbroek"; De Vooys op Spb. 1840 daarentegen: zot; samenhang met *lavuyt* wordt verondersteld! Ned. Wdb. VIII, II, 2261 wordt verband met *lijf*: endeldarm aangenomen en *lijfuit* verklaard als „iemand die den endeldarm uitperst", vandaar bet. van sukkel, en algemeen scheldwoord. Voor de bet. vergelijke men vooral *Jan achterlam*, dat in 16de en 17de eeuwse kluchten voorkomt, met overeenk. betekenisontwikkeling. — *hang-wieck*: sukkel, lamlendige kerel, door gedachte aan een vogel met hangende wiek; vgl. ook: *hanghgat*, Spb. 1260; *hanglijf*, Luc. 2753; *Kees hang-tas*, Breughel I, 44. De bet. „verloopen Kerel", door Te Winkel vermeld, is niet te verdedigen.
141 — *pangt*: scheldwoord; vgl. Stoett, Noord en Zuid XXI, 246, waar gewezen wordt op Coster, Tysken 312: *pant daer de Lombert geen gelt op*

doet. Vgl. Mo. 1886: *lelyck panckt*; 2319: *kostelijck pant*; Rod. 426: *onwetende panckt*. Uit de bet. schat, die 't woord in 't mnl. al heeft, ontwikkelt zich de ironiese van de genoemde plaatsen: schatje, lievertje.

143 — *slet-vinck*: scheldwoord voor een vrouw, vgl. Coster, Tysken 404; v. Moerk. I, 108, 226; 177, 86; 250, 50; in bet. overeenkomende met *slet*; over *vink* in samenstellingen Eymael, Huyg.-stud. 40. — *ammerael van de turfteven*: het admiraaltje, de aanvoerdster, de voorste onder de vrouwen die de turf lossen en opstapelen; vgl. *'t ammeraeltje van de buurt*, Spb. 1311, St. R. 1413; ook *amouraeltje*, Gr. 2614: pronkstuk. *turfteef* als scheldwoord bij v. Vloten II, 142.

144 — *wout-aep*: scheldwoord, waarschijnlik gevormd naar analogie van het in het O. T. voorkomende *woudezel*; zie Zeeman blz. 200: „Deze zegswijze bet. een kloek, forsch maar lomp en onbeschoft man. Gen. 16 : 12", vgl. ook Tengn., Frick in 't veurh. 26: *Hebje je leven onreedelyker woudaep beleeft*? waar het ook van een vrouw gezegd wordt; eveneens Coster, Isab. 843; v. Moerk. I, 250, 64. — *pry*: kreng; reeds Mnl. gebruikt als term voor een verachtelik mens; tans uitsluitend voor vrouwen.

147 — *vel*: kwaadaardige, morsige of ontuchtige vrouw. Zie Mnl. Wdb. VIII, 1364 en vgl. vs. 325: *dit ouwe vel*; 141: *katsvel*; 148: *addersvel*. — *kyve-kater*: ook Spb., Inhoudt (150, 35): kijfzieke man, hier van een vrouw gebruikt, wat de term nog hateliker maakt.

149 — *mongt-revier*: waarsch. verbastering van *mondraveel*; zie Oudemans 234 en Ned. Wdb. IX, 1066: langtong, babbelaarster.

150 — *elf-rib*: de door Te Winkel gegeven verklaring: „elvin, en vandaar spook", is niet juist. Kil. *elf-rubbe*. Longurio: homo enormiter procerus, q. d. undecim costarum. Zie ook v. Moerk. II, Woordenlijst i. v. Ook *langh-lyf* wijst op de bet. „lange lummel".

152 — *staet myn 't lijf en ryt*: staat mijn lichaam te trillen van woede en ergernis; vgl. Mol. 280: *Myn lyf stong mijn en beefde*. Rijden in deze bet. ook Gr. 1521, Spb. 305, zie Ned. Wdb. XIII, 215.

159 — *kack-hielen*: schooiers, lummels, sukkels. Kil. *kack-hiele, kackverssen, schyt-verssen*. Pernio, morbus calcem pedis precipue infestans prae frigore. Tuinm. I, 312: „*Hy loopt met kackhielen*. Dit zegt men van zulke, waar mede andere spotten. 't Is ontleent van die met vervrozen hielen, en nedergekakte, dat is, nedergevouwen, schoenen gaan: waarmede men, in de plaats van medelijden te hebben, pleegt te lachen." Zie ook v. Moerk. II, 636. *met kackhielen loopen*, bedelen. Voor bet. *bedelaer*, vgl. Breughel I, 3: *Wat waer hy meer als eenen armen fiel. Oft eenen kackhiel om broot te beden*.

160 — *Schrobber*: Kil. homo vilis, vgl. Spb. 1259 en zie Franck-v. Wijk op *schrobben* en *schobbejak*; vgl. aant. Sym. 76.

163 — *Sleutel-reeckx*: lange ketting, waaraan de vrouwen haar sleutels droegen, aan het middel bevestigd. Zie schilderij van I. C. van Swanenburg, gereprod. bij Greve, Tijd v. d. 80 jar. oorl., blz. 107.
168 — *koopter appelen om*: Je sukses is weinig waard, je hebt er weinig aan, dat je me er in hebt laten lopen; vgl. Harreb. I, 17; III, 108.
170 — *hoogh enoegh*: 't is nu genoeg gekeven; vgl. Vondel, Leeuw. 395; Mo. 2078, Spb. 347, vooral 1274: *'t is hoogh genoech 't is lange enoch gekeven.*
175 — *ontrijghen*: door het losrijgen van de keurs meer ruimte voor de ademhaling geven, vgl. Mol. 151: *het ontreech haer borsten.*
176 — *wat raet gaet myn nu an*: wat moet ik nu doen! vgl. Rod. 483, Mo. 2867, Spb. 1234.
178 — *schorteldoeckxbandt*: de band van haar schort. Te Winkel meent dat daar reukwater opgegoten werd; doch vgl. v. Vloten II, 132: *Hebme dan een man, die 'n mensch so de borste strak wat weet los te rijghen, En houwen ien 'n verbrant schorteldoecks-banckjen of wat aers veur de neus, Hoe troostelijck is dat*! Vgl. nog v. Moerk. I, 255, 165 en Asselyn, Jan Klaaz 768. In Boheme wordt dit middel aangewend bij aanval van beroerte, vgl. A. Wuttke, Der deutsche Volksaberglaube[2], S. 334.
191 — *seydme*: zegt men. — *swacke vaten*: vgl. I Petr. 3 : 7; Zeeman, blz. 474; Stoett[4] no. 2333.
196 — *ick dronck wel eens*: ik zou graag wat willen drinken.
201 — *onverbolghen*: zeer verbolgen; onstuimig; Ned. Wdb. X, 2088; Verdam, Tijdschr. XIX, 235.
205 — Voor dit spreekwoord zie Tuinman II, 212: „Door zwijgen bezadigt de toorn en word het voorgevallene vergeten: maar kijven en wederkijven vergroot den twist. 't Eene woord haalt het andere uit". Te W. verwijst nog naar Spieghel, Byspr.alm. 27 Mei.
210 — *myn leyter gants niet aen*: het komt er voor mij niet op aan; dat kan mij niet schelen, interesseert mij niet! Zie Ned. Wdb. VIII, II, 2179.
211 — *Gods water* enz. Zie Stoett[4] no. 2527.
213 — *Soo wys als seve dolle koeyen*: volgens Tuinm. I, 270: een volmaakte nar; zie ook Harreb. I, 424.
215 — Hoe is 't met jou zelf gesteld; hoe denk jij er over?
217 — Als ik trouwde, wat zou dan van mijn vrijheid terecht komen?
218 — Opzettelike omzetting van het uit Anna Bijns bekende spreekwoord: *Weeldich man sonder wijf!* De ongetrouwde man kan in overvloed en voor zijn genoegen leven; ook Coster, Teeuwis 1369.
219 — *wat is dat eseyt*: wat is dat goed gezegd; volkomen juist!
232 — *lodderlijck sien*: verliefd, wellustig kijken. Vgl. Kil. *lodderlicken aen-sien.* Molli adspicere vultu, blandis aspicere ocellis.
237 — *ienicheyt*: eenzaamheid, ongehuwde staat. Vgl. Vondel, Luci-

fer 139: *Hoe arm is eenigheit*! W. D. Hooft, Jan Saly blz. 23; v. Vloten II, 132: *Ienigheyt is armoet*; *wat is toch een wijf sonder man*? ibid. 179.
242–243 — Vgl. v. Vloten II, 132 (J. Franssoon's Giertje Wouters): *En hoest ghy of niest ghy 'en rays, daer is niemant die seyt*: *God seghent*! *En komt 'n mensch 's nachts wat over, dat noch 't miest van allegaer is, Dan voeltmen eerst te deghen, dat het meer als naer is.* — *aleenich*: volgens Ned. Wdb. II, 157 uit *alleen+ig*, doch bijgedachte aan *al+eenich* is blijkens de spelling niet uitgesloten.
247 — Vgl. voor deze spreekwijze Sart. II, 3, 50: Hy rept vast met een doode swaluw. *Hy praet daer vast om als de lodder om dey.* In eos dicitur qui re aliqua potiri gauderent, qua tamen frustrantur; vgl. Harreb. I, 177. *Lodder* bet. zowel wellusteling als potsenmaker, schavuit en landloper; ook eigennaam: Gr. 1320.
250 — *als een blind paard in de wind zien*: dezelfde uitdr. bij W. D. Hooft, Jan Saly blz. 3 (Jan Saly heeft vroeger al een vrouw die geschikt voor hem was, niet gewild, nu komt hij weer bij de koppelaarster): *Ja die is al ehylickt, dats te laet esproke Je moet nou zelver as ien blint paert in de wint sien Je most toe etast hebbe doen jou goet mocht schien*, ook v. Santen, Lichte Wigger bl. 28. *In de wind zien* bet. volgens Tuinman I, 249: „voorzichtig en verre ziende" zijn, nauwkeurig de weersgesteldheid waarnemen. Zie ook Woordenl. v. Moerk. II. De gehele uitdr. bet. dus: Met de grootste voorzichtigheid handelen. Knuttel: „Je moet er zelf op uitgaan."
251 — *anders gaen*: anders, met meer smaak gekleed gaan. Ned. Wdb. IV, 30.
253 — *kamelot*: frans camelot; oorspr. waarschijnlijk kemelsgaren, kostbare stof, later van geitenhaar, en van gewone wol gemaakt, van geringe waarde, grof en ruig. Doch blijkbaar hier nog als iets kostbaars en moois bedoeld. In de kluchten herhaaldelik gebruikt om een lelik vrouwegezicht aan te duiden, misschien met bet. rimpelig, bijv. v. Moerk. I, 113, 65: *Sy het een kamelotte aesingt*; ook Gri. 27: *jy kamelotten kin*. Zie vooral Ned. Wdb. VII, 1059 en de daar vermelde literatuur. — *karmosyn*: Kil. *Karmesyn, Karmesynen kleed.* Vestis purpurea, ostrina, coccinea, coccina, Tyria, conchyliata, Sarrana, perfusa ostro, ardens. Murice, enz.
255 — *poock*: dolk; vgl. Vondel, Gijsbr. 1437: *bemorste poock*, in latere druk vervangen door: *bebloeden dolck* en Langendijk, Don Quichot, 3e bedr. 10e ton.: *Bazilius met een pook onder zyn arm*; en vs. 1673. — *sleur*, ten onrechte door Te Winkel verklaard als „oude mode". Teuntje somt alle onderdelen van Symens toilet, die haar niet behagen op, ook *sleur* moet dus iets dergelijks betekenen. Kil. vermeldt *sleur, sleyp.* Tractus, syrma. (Zie ook i. v. *sleyp*), waarschijnlik behaagt de „wijde en onbekrompen" mantel (zie vs. 78) haar niet, die sleept Symen bijna

na. Knuttel: rommel. In verband met aant. vs. 77 zou ook gedacht kunnen worden aan het daar vermelde *sleuyer*, in de bet. v. riem.

256 — *pels*: zie aant. Koe vs. 70: wollen of linnen onderkleed; ook Spb. 1665; vgl. Kil. *Pels*, pellis, pellis villosa, lanata (dus niet bonten mantel, gelijk Te Winkel meent).

258 — *wambays*: wambuis; soort van korte rok, dus ruimer kledingstuk dan 't vs. 79 genoemde *lijf*, zie vooral Mnl. Wdb. IX, 1639.

259 — Met dit pak, dat voor alle gelegenheden dient, kan ik wel volstaan.

269 — Dezelfde uitdr. Mol. 457; v. Vloten II, 168; Tuinm. I, 131, 311; Harreb. I, 67*b*. — *boeckweyte-koeck*: pannekoek van boekweitmeel.

270 — *het rechte bescheyt seggen*: precies antwoorden, precies zeggen hoe de zaak staat.

274 — *bescheyt*, hier: verstandige handelwijze, ironies; zie Ned. Wdb. II, II, 1955.

275 — *aerdakers*: knolwortel van een plant, die als onkruid voorkomt. Er zijn twee planten, die deze naam dragen, zie Heukels, Woordenb. d. Ned. volksnamen v. planten 57, 136 (1°. Carum bulbocastanum, 2°. Lathyrus tuberosus). — *rietschapje*: obscoene bet.; vgl. Griane 1502; Tengnagel, Frick in 't veurh. bl. 24.

277 — *drincken as een koe*: vgl. Harreb. I, 424; III, 263: Hij drinkt als eene koe met teugjes van een vaam (beter vaan, oude maat); Stoett, Taal en Lett. III, 169; Tuinman I, Nalez. 15. Mnl. *coesat*: stomdronken; Kil. *koe-dronck* j. *fonck-dronck*. Amystis, ingens haustus (het ledigen van een beker in één teug), zie ook op *fonck-dronck*.

278 — *tap*: plaats waar getapt wordt; vgl. Tengnagel, L. Wigger blz. 11: *Men sal hem leeren twee schreven schryven voor een pinte wijn, En dan ten tap te loopen met de halve kan.* Zie Mnl. Wdb. VIII, 78: *Die betaelt voor den tap en hoort geenen achterclap.*

279 — *die hiet wap*: die mag er wezen! Vgl. bijv. Mo. 665: *dats een vogel die Hans hiet.*

280 — *by myner trouwen*; vgl. Mnl. *bi mire trouwe*: voorwaar, dat verzeker ik u.

283 — *nou scheur ick myn reusel en maker een huyck van*: vgl. Coster, Isab. 1635; War. 1072: *ick scheur schier myn reuzel an flarden*, en De Vries, aant. bl. 207; uiting van grote woede. Bij Jeanne Reyneke v. Stuwe, Geef ons heden, blz. 25 trof ik aan: *„Daar! Is 't niet om je reuzel op te ete! Zoo'n kwaje meid!* Zie nog Zeeman 303, Stoett[4], no. 844.

285 — *Hael-over*: vrouw die op alles iets aan te merken heeft, doch zelf niets degeliks kan uitrichten: heibei, bazige, kijfachtige vrouw, kwaadspreekster, van *overhalen*: berispen, vitten, over de hekel halen. — *vlay*: vgl. mnl. nnl. *vlade*; *vla*, in de oudere bet. van taart, koek, gelijk nog dial. Zie Mnl. Wdb. IX, 570.

295 — *Robbeknol*: vreetzak, gulzig ventje; vgl. Neurdenburg, aant. op Nyeuvont 271, blz. 106—107: „R. zou de naam van een konijn kunnen zijn; ter karakteriseering van een persoon", of volgens Te Winkel: „dom, rond kereltje." Zie vooral Ned. Wdb. XIII, 644. — *wilje niet out wesen enz.*: Dezelfde uitdr. bij W. D. Hooft, Hed. Verl. Soon, bl. 11.
297 — Over dit spreekw. is uitvoerig gesproken door Stoett, in Tijdschr. XIV, 316 vlgg. Het komt reeds bij Erasmus, Prov. comm. (1480) voor, ook in Duits en Engels. De bet. zal zijn: Men kan de ouden wel overtreffen in 't lopen doch niet in 't raadgeven; het kan de vertaling zijn van een lat. spreekw. voorkomend in hs. van Xe of XIe eeuw: Raro senem sensu, sed habes precedere cursu. Het ww. *ontraden* is in deze bet. niet bekend, doch zal pour le besoin de la cause gevormd zijn, als parallel met *ontgaen* of *ontlopen*. Te Winkel en op zijn voorgaan Knuttel hebben een andere, — niet juiste — verklaring.
298 — *salege knecht*: beste jongen, enigszins medelijdend. Vgl. vs. 436; Mol. 62, 250.
300 — *ten orber schaffen*: ten oorbaar schaffen, nuttig aanwenden, gebruiken. Vgl .Spb. 1697. — *het goetjen te raet houden*: vgl. Spb. 784, 1688: opsparen, bewaren, spaarzaam zijn met.
304 — *lustich kley ande kloet*: flink geld. Vgl. Luc. 419: *ick prijs de klay* (en niet *klap* zooals ed. Binger heeft) *daarmen de Botter om koopt. cloet*: lange stok, vaarboom (Boekenoogen 454). Zie ook Tuinman I, 83; Harreb. I, 413: als er klei aan de kloet komt, is dat een bewijs van vette grond.
307 — *als een Lanst*: verkorting van landsknecht: soldaat. Bij uitbreiding: jonge kerel, „baas", borst. Verdam, Mnl. Wdb. IV, 140 leidt het af van *lantsate*.
311 — *quickx te vryen*, vgl. War. 221, Spb. 95, 1503: levendig, jolig om te vrijen, sensueel.
315 — *een slechte doy*: een arme sukkel, doetje, malloot, vgl. Coster, Teeuwis 602; Cosijn, Taalk. Bijdr. I, 94; Ned. Wdb. III, II, 2686.
317 — *Tryn Aerd-akers*, waarschijnlik omdat ze die verkoopt. Zie aant. vs. 275; zeker een bekend type van de Dam uit B.'s tijd.
320 — *na de wynt*: om te horen van welke kant de wind kwam, wat er komen zou. — *syn ooren in de wieck legen*, zie Ned. Wdb. XI, 34: „Zijne ooren in iets weeken, op iets te week, in de week leggen, oneigenlijk voor: met aandacht luisteren." Contaminatie van twee zegswijzen (Knuttel).
323 — Dezelfde uitdr. bij W. D. Hooft, Jan Saly bl. 12. Tryn, een koppelaarster heeft voor J. S. aanzoek gedaan bij Martyntje, die bereid is met Jan te trouwen. Nu zal hij er zelf op af:

Trijn. Doet soo men vaer en schickt datie jou te negenen heen packt

En brengtme morgen bescheyt hoejyt hebt of ehackt.
Ian. Dat sel ick doen.
Trijn. Tis wel mijn kint van minne,
Jij sint alier de poortklock luyt al binnen.

Je zult dadelik je doel bereiken, eerder dan je zelf denkt. Te Winkel schijnt aan een (obscoene?) woorspeling te denken, wat m. i. geheel onnodig is; de bet. is hier: je had me daar beet, voor ik er op bedacht was.

324 — *ick selje wel weer hebben*: ik zal 't je betaald zetten, vgl. vs. 421.

325 — *dit ouwe vel*: hiermede wordt Trijn Aardakers bedoeld; voor de bet. vgl. vs. 147 en aant.

326 — *murrewe mongt*: slappe weke mond, vgl. vs. 327: hangende lippen. — *ekevelbeckt*: een spitse, vooruitstekende kin hebbend. Boekenoogen vermeldt *kevel*: tandeloze kaak; *kevelkin*: een spitse, uitstekende kin; zie ook Kil. *keverbeck* en *keverbecken*; J. E. ter Gouw, Noord en Zuid, XXIX, 529.

328 — *murrewe*: hier van de aardakers; zacht, week.

330 — *dat laet ik daer by zyn*: daar spreek ik verder niet over.

331 — *Dras-broeck*: nog Zaans (Boekenoogen 173) voor: sukkelige, logge vent; vgl. ook *lyf-uyt*, vs. 138; van *dras*: doorweekt, vochtig, drassig; vgl. Rod. 455; Coster, Tijsken 826, Breughel I, blz. 43.

335 — *toe emaeckt as ien pop*: uitgedost, aangekleed als een pop, hier opgedirkt, vgl. K. 455, Mol. 412; Boert L. B. 242, 40; Gr. 655; W. D. Hooft, Jan Saly, blz. 4 en 6. In Ang. 552: *toegemaeckte tranen* is de bet. geveinsd, gehuicheld.

336 — *venten*: aanbieden, verkopen. (Zie Eymael, aant. op Huygens, Tryntje Corn. 31).

337 — Het is niet onmogelik, dat met *imkompste* en *lijf-renten* obsc. woordspelingen bedoeld zijn. In dit verband is van belang, behalve de plaatsen vermeld Ned. Wdb. VIII, II, 2272 vlg., de volgende plaats uit v. Santen, Lichte Wigger bl. 21, waar *lyf-rente* de bet. schijnt te hebben van geld voor lage genoegens besteed:

Droncken Joortje: Myn dunckt dat Lichte Wigger we'er een kleyn
[warmtje (*geld*) heeft,
Daerom eer hy het opsnapt, off uit geeft,
Moeten wy ons deel daer van maken te crijghen, want ick ben
[kout, (*arm*)
End' hy en is de man niet, die syn geld hout
Om land te copen, maar hy is 't gewent an lyff-renten te leggen,
Ghelyckje wel weet, ick hooftje niet te seggen.
End' as hyt' hem quyt maect, ist' best dat wy 't hebben dan een aer,
Het blyft daer onder de vrienden.

Dat *incomsten* en *incomen* in obsc. bet. gebruikt werd, blijkt Ned. Wdb. VI, 1728, 1731.

339 — *Lijsje waer is Jan?* minachtende naam voor een manziek meisje; vgl. Coster, Teeuwis 363 en aant. blz. 627. — *in de waringh*, vgl. Mol. 108: in de wandeling; gewoonlik. Zie ook Boekenoogen 1186, Mnl. Wdb. IX, 1766, aanm. 2.

341 — *met styve wangen*, vgl. W. D. Hooft, Andr. d. Piere bl. 7: *Moy, reyn uyt eduwt, en dat met styve wangen, Sy mocht niet grover seggen, 't is hier prompt inne plat*; en vooral: Hed. Verl. Soon, blz. 7: *Sy lasmen van ochtent sulleken gardyn mis.... En duwden alle ding, met wanghen uyt hiel styf, Al eveliens, ofse ien hiel Tonnetje vol hadt int lijf.* — Met een effen gezicht.

346 — *Jannetje Cladde-botters*; vgl. Spb. 1664: *Lysje Kladdebels*; minachtend!

349 — *loopende Lijsbet*: manziek; vgl. Huysm. 19 waar dezelfde naam voorkomt, en Kil. *loopen*, catulire, Ned. Wdb. VIII, II, 2839, Mnl. Wdb. IV, 796; Spb. 392: *'t Was sulcken loopert*; 818: *sint die tydt liep ick oock* (zie ook aant. Nauta, Ned. Klass.); Luc. 2343, Mo. 798. Voor de naam *Lysbeth* vgl. aant. vs. 339 en Mol. 433.

350 — *Peet*: minder vleiende aanduiding van een vrouw, zie Ned. Wdb. XII, 914.

358 — *snarricheyt*: gekijf, kwaadsprekerij. Vgl. Kil. *quaede snarre*: mulier maledica, rixosa. Zie Verdam in Tijdschr. XVI, 186 vlgg. (*snerken*) en Boekenoogen i. v.

359 — *Sack*: Kil. *sack* j. hoere; vgl. nog Luc. 457: *een moeye jonge sack*; Mol. 44: *je bint seker al te goelycken sackje*, waar het in vriendelike zin gebruikt wordt.

360 — *rekel*: Kil. canis domesticus, villaticus, rusticus, minime generosus, dus: minderwaardig soort hond; doch ook: homo avarus; vrek.

361 — *op een hekel sat*: verwensing. *hekel*: werktuig met metalen punten om het vlas te zuiveren. De uitdr. komt in de 17e eeuwse kluchten veel voor.

362 — *wat sel gy iou duncken laten*: wat verbeeld jij je wel? vgl. Rod. 447, Mol. 232, Spb. 205 en bnw. laatdunkend.

364 — *roem-drager*: grootspreker, pocher, die zich op zijn voortreffelikheid beroemt; syn. v. Roemert, een der personen uit Moortje; vgl. Rod. 175. — *porren*: kwellen, plagen, lastig vallen; vgl. Rod. 1610; Luc. 1921.

365 — *koomter weer een kaepje*: enz.: Komt er weer een bui of een vlaag? Zie Ned. Wdb. VII, 652.

366 — *hebje jou safte hembt verkeert aen*: ben je uit je humeur, met 't verkeerde been uit bed gestapt? Zie Ned. Wdb. VI, 540; Sart. III, 10, 62.

370 — *magre heyn*: tegen Teuntje wegens haar magerheid, ze lijkt 'n geraamte.
372 — *Stock-vis eten*: slaag krijgen; vgl. Kil; Sart. II, 6, 64 en Stoett[4] no. 1573. — *vuystlooc*: Zie Nyeuvont 347 en aant. Stoett t.a.p.; Kil. *vuyst-loock t'eten gheven.* adag. Instringere colaphos, infringere alapas, ingerere pugnos, os pulsare, depalmare, pugnis ferire, contundere; Sart. II, 6, 80. Zie nog v. Vloten II, 213: *Ick weet met kneppelkoek het swijn* (de vrouwenbeul spreekt over zijn vrouw) *Zo wel te tornen.... En sy moet evenwel wanneer ik thuis kom swijgen, of stokvis staat er toe, gestooft met lange vijgen, En vuistlook; dat is kost die sulke wyven past.*
373 — *Gangs willigen*: waarschijnlik voor Gods (heilige) wil, vgl. *Gans sakkerwilligen*; De Vries, War. blz. 99; Mol. 524. — *genieten*: ontvangen, krijgen; vgl. Rod. 2526; Sym. 380: *loon ghenieten.*
379 — *slurf*: sukkel, stumper; vgl. W. D. Hooft, Styve Piet blz. 15: *dese twee verdoolde slurven.*
381 — *ghesmolten loot in iou ooren gieten*: vgl. Biestkens, Claes Kloet III, 5 (Mary Kloets houdt het met een Spanjaard, haar man wil ze uit de weg ruimen):

Wil hy niet sterven ick koock hem bier en broot mit rotte kruyt,
Of wil hy daar deur niet van syn ghehoor vlieten,
Soo sel ick hem ghesmolten loot in 't oor gieten
Om met vryer herten belle mayken te spelen dan.

Zie ook v. Moerk. I, 126, 36.
383 — *al den bras*: de hele boel, alles wat er in is, zie Ned. Wdb. III, 1140; v. Hout, Loteryspel 81.
386 — wat gij wilt, dat wil ik ook.
387 — *alle dinghen doot en te niet,* hetzelfde als: *pays ende vree.* Laat ons een eind maken aan dat gekibbel; vgl. v. Vloten II, 138 en v. Santen, L. Wigger bl. 10 (waar de ruzie tussen de waard en zijn vrouw bijgelegd wordt):

Breng het jou wyf en laet alle dingen doot ende te niet zijn.
Want wy en comen hier om geen kyven te hooren.

388 — *hylekes* uit *hylekens*; zin heb in 't huwelik. Zie Nauta § 19, opm. 1.
391 — *Broer Cornelis oorden*: Orde, oorde, geestelike vereniging, werd ook dikwijls in schertsende toepassing gebruikt, bijv. Den Reghel, ende scharpe sware Oorden van Aernouts arme Broederen (Veelderh. Gen. Dichten 89); evenzo wordt hier de orde van Broer Cornelis bedoeld als de aanduiding van hen wier leven verre van stichtelik is, „van een heylich leven". Broer Cornelis Adriaensen van Dordrecht, geb. 1521, Minderbroeder te Brugge, maakte zich berucht door zijn heftige taal en vooral ook door zijn zonderlinge „Orde van Devotarissen", een vrouwen-orde, welker leden onder zijn geestelike leiding stonden en door

hem getuchtigd werden met een „disciplyn-gardeken" op het blote lijf. Zie J. E. ter Gouw, Noord en Zuid, XXVIII, 6 vlgg.; Hand. Mij. v. Ned. Lett. 1857, 50; J. Prinsen JLz., Tijdschr. XXII, 217; Hooft, Ned. Hist. (1642), 568 vlg.

396 — *stock-nar*: Kil. *stock-narre.* stipes, truncus, homo stupidus, bardus, stultus. Stultus sive morio sceptrum gestans, qui polle, polleken dicitur. Dus: dommerik, erge dwaas. Over *stock* ter versterking als in *stockstil, stockblind, stockoud* enz. zie Taal en Lettb. 5, 238; Mnl. Wdb. VII, 2177. Uit Kil. zou opgemaakt kunnen worden, dat in *stocknar* nog aan znw. *stok* gedacht werd.

397 — *kackx* als bijv. nmw. niet voorkomend, beter is de lezing: *kael.* — *bar* (niet *sober* zoals 1e dr.): synoniem van kaal: arm, berooid.

398 — *besteen*: besteden, uithuweliken; vgl. Luc. 904: *men sal u aan een man Die machtig is besteden*; Ang. 2279.

400 — *Houwtje so qualijck niet*: Kijk maar niet zo boos (Ned. Wdb. VIII, 1, 690).

406 — *alle dommelycke daeghs*: vgl. St. R. 1432: *alle dommelycke daach*; Mo. 2616: *alle dommelicke Sondachs*; Coster, Teeuwis 950; v. Vloten II, 89. Kil. *domelicke dagh.* j. *dagh-domelick.* Iugis, perpetuus, quotidie, in singulis diebus. Volgens Ned. Wdb. III, II, 2792 waarsch. bijvorm van *doemelik*; nadruk gevend, oorspr. verwensend woord.

410 — *zeuningh*: varkenstrog. Kil. *seunie* Holl. Sicamb. j. verckentrogh. Aqualiculus. Boekenoogen 1257: *zeunie,* ook *zeunis*; die ook de vorm *zeuning* (bv. te Heemskerk) vermeldt. Vgl. v. Vloten II, 122 en het spreekw. *Die uyt de zeuny gestooten is, waar der gaarn weer by.* Spieghel, Byspr. Alm. 7 Nov. en zie verder Taal en Lett. IX, 280.

411 — *opschorten*: optrekken. De gehele uitdr. bet.: neem nu je kans waar; vgl. Vos, Oene blz. 16: *Ick loof niet of de Byen konnen heunig op je lippen kakken.*

412 — *secktme*: zeg het mij.

413 — Te Winkel geeft deze zin weer door: „Opdat ik geen al te grooten dunk van mij zelf krijg"; evenzoo Knuttel; ook Ned. Wdb. V, 344 wordt deze verklaring gegeven. Ten onrechte m. i.: de bet. is: opdat ik niet al te hoge verwachtingen krijg; ook Gr. Bron d. M. 499, 23 heeft *goeddunckeu* deze bet.

415 — *Keuningh van de waterrotten*: Het is mij niet duidelik geworden wie hiermede bedoeld wordt, of wat er de geestigheid van is. — *Van waer?* waarvan, over wie? — *Maer*: wel; vgl. Koe 85, aant.

420 — Ook deze man is waarschijnlik een bekend Amsterd. type geweest; met *tonnen* zullen wel biertonnen bedoeld worden.

421 — *bollen*: aanstaan, bevallen, zie vooral Ned. Wdb. III, II 309.

„Zou ik daar geen pleizier in hebben, dat ik jou telkens zo fijn beetneem?" Vgl. nog Malle Jan Tots Boert. Vryery blz. 4 en 12.
426 — *momplense*: mompelen ze; zeggen ze heimelik. — De verklaring van de aardigheid vindt men in vs. 435: *Kruisheer* voor waagdrager, omdat het draagzeel kruiselings over de schouders gedragen wordt; tegelijkertijd naam voor de leden van een der drie geestelike ridderorden: Maltezerridders, tempeliers, ridders v. d. Duitse orde. — *Ridder* voor sleper, wegens samenhang met rijden.
427 — *niet sonder archwaen*, bijw. bep. bij *momplense*: en ze denken er 't hunne van.
431 — *ick moet wel een hont hooren blaffen*: deze uitdr., ook vermeld door Harreb. I, 321, wordt door Kn. weergegeven: „ik moet die praatjes wel aanhoren"; vgl. Tengnagel, Frick in 't veurh. blz. 26 (v. Moerk. I, 179,121) en vooral W. D. Hooft, Styve Piet blz. 11 (St. Piet en Aeltjen keren, na hun vlucht, 's avonds als getrouwd paar terug; P. spreekt A., die niet bij haar ouders durft binnengaan, aldus moed in):

treet toch vrymoedigh an,
Ick sel 't voor jou verantwoorden, siet, jou getroude man,
Wat schaet versocht? Kyvese, wy hebbender niet mee te schaffen;
Hoore wyse altijt spreken, *men hoore wel een hont blaffen.*

De bet. is dus: ik kan licht naar je verhaal luisteren, een mens moet zelfs wel 't geblaf van een hond aanhoren.
434 — *swager*: mijn waarde! Ook andere verwantschapsnamen worden aldus in de kluchten gebruikt, zie: *oom, broer, sus.*
441 — Waarom *sen borch?* Moet er misschien gelezen worden *jen* = *je en*; ik blijf je er borg voor dat ik doen zal, wat voor mij het beste is.
443 — *overluyt*: duidelik, uitdrukkelik. Zie vooral Ned. Wdb. XI, 1880.
446 — *van Goosen elegen*: is door toedoen van Goosen bevallen (van *geliggen*).
447 — *ongerdaeghs*: plat-Amsterdams voor *onderdaags* (Nauta § 33): onlangs, kort geleden, dezer dagen. — *een Kijnt 't huys ekregen*: in W. D. Hooft's Hed. Verloren Soon wordt het kind, waarvan het door hem verleide meisje bevallen is, voor de deur zijner ouders gelegd; met de bedoeling de verleider te dwingen het meisje te huwen of altans te ondersteunen.
448 — *wapen moort*: niet zoals Te Winkel verklaart: „wee de misdaad!" doch *te wapen, moord*: uitroep van schrik, ontsteltenis; noodkreet, zie vooral Mnl. Wdb. IX, 1732. — *Holland is in last*: daar had je de poppen aan 't dansen. Vgl. Stoett[4] no. 916.
449 — *onrechtvaerdich goet antasten*: zich als eigenaar doen gelden van goederen die een ander toebehoren; vgl. Mo. 2338; Spb. 2077, waar *aan-*

tasten aldus gebruikt wordt. *onrechtvaardig goet*, vgl. v. Moerk. I, 262, 13: *Flooris Koerten.... heeft hem geweldig verloopen met.... onrechtvaardig goet te koopen*: op onrechtmatige wijze verkregen goederen; ook Spb. 1740.

452 — *beswalckt* (in sommige uitgaven): verduisterd; bezoedeld; vgl. Rod. 1015; Gr. 1968.

453 — *loon na 't werck*: vgl. Harreb. II, 36; Ned. Wdb. VIII, II, 2792: loon naar werken. — *hoe wilter hongden*: Wat zal 't er spoken! behalve de Ned. Wdb. VI, 905 vermelde plaatsen, zie nog Huyg. Tr. Corn. 237.

455 — *Jan de neyer*: Jan de naaier; Vgl. *neien*, vs. 479. Voor de vocaal zie Nauta § 24.

461 — *wat koopen*: Vermoedelik hetzelfde als in 462: *wat sonderlings begeren*, een aanzoek doen.

473 — *Myn smeer van myn ellebooghe*: het vet is aan de elleboog niet te vinden; opzettelik onzinnige wijze van toespreken. — *myn naghel van myn doot-kist*: hier opzettelik-schertsend in tegenstelling met de gewone bet. gebruikt, ter aanduiding van iemand, waarvan men veel houdt.

476 — *berecht*: geborgen, goed af, van *berechten*: Ned. Wdb. II, 1847; andere uitg. *ghebercht*, v. zwak verv. *bergen*: redden; vgl. Gri. 395; Mo. 2430; Ned. Wdb. II, 1874 en 1876.

477 — Bekende spreekw. uitdrukking in de kluchten, vgl. Coster, Tysken 1474: *Ick sou op gheschort wesen met sulcken mackelijcken moer*: *Al eveliens of ick met beyd myn bienen in 't vier sat*; ook v. Santen, L. Wigger blz. 28: *Hoe souje dan op gheschort wesen, quamjer sulck een te trouwen*! *Eveliens of je met bei jou bienen in 't vier sat.*

480 — *lieve Symen*: nu hij van trouwen praat, is de stemming omgeslagen, al houdt Teuntje zich eerst wat weigerachtig!

484 — *dan sach ick het eraan*: dan zou ik geen bezwaar hebben (?)

485–496 — De wijze waarop Symen Teuntjen over tracht te halen hem te trouwen, door haar een schilderij op te hangen van de verzorging die ze van hem ondervinden zal, is blijkbaar nagevolgd door W. D. Hooft, in Styve Piet, blz. 2. Deze tracht Aeltje te bewegen met hem te vluchten:

Aeltje: .... maer, myn ouwers, myn ouwers sellender soo in ver-
[steuren,
Piet. Dat schaet niet kynt, men sietet alle daeghs meer beuren,
Ick loof het jou dat alle dingh hiel wel wesen sel,
Deynckt kynt, datme seyt: hylke sake soene wel,
Ick sel jou as ien man toebehoort, fraeytjes houwen in eeren,
Jou sel niet ontbreken, van linne, van wolle, kost noch kleeren,
Ick sel al doen wat ick kan inne mach,
Ick sel 's nachs soo wel werreken as over dagh,
Krijghje kyertjes, ick selse altijdt in slaep susse.

Men moet toch wat doen, ien leegh mensch is ien duyvels oorkusse,
Ick sel jou uytten huys weezen knecht inne meyt,
Ick selje behulpigh wesen, in tot jouwen dienst bereyt,
Daer sel niet ofte niet an mijn ontbreken,
Jy selt jou stoel niet iensjes draghen nae de preken:
Jae de aert sel te kout wesen daerje selt over gaen.
Nou spreeckt ien kraftigh woort, en wilt dus stom niet staen.

Vgl. ook Jan Saly, blz. 21—22 (v. Moerk. I, 119, vs. 123—140).

491 — *niet een hangtje in 't kouwe water steecken*: geen onaangenaam werk verrichten, zich niet de geringste onaangenaamheid getroosten; vgl. Sart. II, 6, 28; III, 2, 39 en v. Santen, Snapp. Sijtje blz. 2: .... *ick heb daer mee sulcke twee mackelijcke snaren Sy vresen datse haer handen in kout water sullen steken.*

494 — Dezelfde uitdr. in het bovengeciteerde stuk van W. D. Hooft. Ook bij hedendaagse schrijvers treft men de uitdr. aan; vgl. J. Eilkema de Roo, De man van veertig jaar (1914), blz. 275: „*Wat zullen we doen — wandelen? Neen — de grond is niet goed genoeg voor je voeten....*" en vooral M. Emants, Om de mensen (Bijv. Gr. Ned. Maart 1917) blz. 10. Zie ook Harreb. I. 302*a*: *De steenen zijn te koud, waarover zij gaat.*

496 — *beyeren*: eig. de klok luiden; kleppen; vandaar, aan het hoofd malen, zeuren, lastig vallen: vgl. Starter, J. Soetek. 430.

497 — Deze uitdr. vindt men bij Starter, J. Soetek. 429; Spieghel, By-spr. Alm. 3 Mei: *Woorden zyn goed, maar d'enden legghen d'eyeren.* Tuinm. I, nal. 17; II, 218; Harreb. I, 171: „De zaak laat zich wel mooi aanzien; maar wij dienen eerst het einde af te wachten, om ze geheel te kunnen beoordeelen." Men ziet er in een woordspeling van *woord* met *woord*: woerd, mannetjes eend, en *eenden* met *enden*, einden. Voor de bet. zie nog vs. 499.

500 — *Cornuyt*; vgl. Mo. 697; Spb. 1754: makker, kameraad, vent.

501 — Bekend spreekw., vgl. Harreb. I, 46 en 99; Tuinm. I, 82; II, 65.

503 — *Lammere tongh*: ter aanduiding van iemand die lief kan praten. Vgl. W. D. Hooft, And. de Piere bl. 27: *Jy kant te bijster met jou lammere tongetje quelen* en Jan Saly, bl. 9: *Ay sechtet mijn toch want myn hart dat joockter na, Nou roert jou lammere tongetje en zechtet toch wat dra. — dat Engels*: die engelachtige woorden, die schone beloften; vgl. Rod. 1820: *Enghelse stem*; woordspeling met de Engelse taal?

505 — De bet. van deze uitdr. is waarschijnlik: Ik wil geen onberaden stap doen; zekerheid hebben dat ik een degelike man krijg. De bij Tuinman I, 224, 238 en 289 vermelde uitdr. *Die het touwtje te hard trekken, krygen de einden in de hand* is hier niet toepasselik; evenmin I, 299: „*Iemand de einden in de hand geven*": de vriendschap opzeggen.

507 — *met eerelycke winst*: die op een fatsoenlike manier aan de kost komt.

519–523 — *verkoop op mijn Jerusalemsche vaart* enz.: Symen vindt een middel van bestaan in het aangaan van weddenschappen, om bijv. binnen een vooraf bepaalde tijd een reis naar Jeruzalem, of Rome te ondernemen, op het temmen van een wild dier enz. Dat dergelijke weddenschappen veel voorkwamen blijkt uit het feit, dat te Amsterdam in 1598 verboden werden: „weddingen van reysen ofte voyagen en diergelycke interventiën", en kort daarop het „nemen van geld op het innemen van eenige sterckten, steden, leven van Princen, reysen ofte eenige andere conditiën", zie J. van Kuyk, Bestuur en rechtswezen, in „Nederland door de eeuwen heen" dl. I, 256 vlgg.; J. ter Gouw, De volksvermaken blz. 392—396. In verband met deze plaats uit de klucht v. S. dient vooral gewezen op een merkwaardige mededeling in D. Burger van Schoorel, Chronyk van de stad Medemblik (Amst. 1710), blz. 190, waar op het jaar 1614 vermeld wordt: „Tot Haringkarpspel in 't begin van dit jaar geschiede alhier een ongehoort wetspel van een Huisman, gelijk hier na volgt. 1614. Zimon Pietersz. Poorter, Scheepen in het Dorp Haringkarspel, op drie Koningen dag, in de Herberg zittende met zijn medemakkers, om een gelag te drinken, verkoopt aan zijn gezelschap die bij hem in 't gelag zaten te drinken, al zijn Koeyen die op zijn stal stonden, aen de een een koey, aan de ander twee koeyen, en voort tot dat hyze alle quyt was, op die konditie, dat hy de stad van Jerusalem binnen 't jaar zoude bezoeken, en dan zoude hij dubbelt geld voor zijn Koeyen hebben, maar hij zoude zijn beraad hebben tot 's anderen daags de klokke twaalf uren, die afging most twee halfvaten bier in 't gelag geven, des anderen daags quamen zij alle bij malkanderen te twaalf uren, en bragten bij, maar niemand boste, de koopmanschap ofte het wetspel ging aan." Volgt een uitvoerig verhaal van de onderneming, benevens een vertaling van een verklaring van de gardiaan van den H. Berg Sion enz. te Jerusalem, waaruit blijkt dat Simon Pietersz. Poorter het Heilige Land heeft bezocht. Deze kwam „binnen den tijd van drie vierendeel jaars in het Dorp van Haringkarspel van zijn behouden reis, zijn wetspel gewonnen hebbende, vordert zijn geld in van de gene die tegen hem hadde gewet, en leefde met zijn vrouw en kinderen nog verscheiden jaren hier na in vrede." De uitdr. *verkoop op* is hiermede geheel verklaard als wedden.

522 — *op Jaer en dach*: op lange termijn; zie Ned. Wdb. VIII, 39 en de daar vermelde artikelen van S. J. Fockema Andreae; ook Rod. 2566; *Over jaar* K. 390: geruime tijd geleden. — *op myn jonghe lyf* zal in dit verband moeten bet.: op mijn jonge leven.

526 — *Overtoom*: Te W. wijst er op dat deze in die tijd en later bekend was voor het pretmaken en geld verteren en verwijst naar Spb. 1200; Coster, Tysken 205.

527 — *malle koomenschappen*: weinig serieuse wijze om aan de kost te

komen; het tegenovergestelde van wat in vs. 548 genoemd wordt: *een eerlyck ambacht*. Vgl. nog ww. *vermalle-komenschappen*: verkwisten, zijn geld verdoen met onzinnige dingen, Mol. 383.

529 — *met de weyschuyt in 't velt varen*: met een schuit op de jacht gaan; ook wel in obsc. bet., Huysm. 132; vgl. *weyd-man*, Rod. 24; Koe 349, Mol. 418; *weytspel*, Rod. 28.

531 — *luyt*: voor beschrijving van dit muziekinstrument verwijst Te W. naar Land, Tijdschr. v. Muziekgesch. I, 137.

536 — Dat Bredero zelf grote belangstelling had voor de *oeff'ningh van 't gheweer* blijkt uit zijn gedicht „Aan mijn Heer Tibout", Ned. Rijm. III, 125—126, vgl. Ten Brink, G. A. Bredero I, 44. — Over Pieter Brack heb ik niets kunnen vinden.

537 — *uyt den aes-sack spelen*: gochelen, potsen maken, kunsten vertonen; vgl. Sart. II, 8, 7: *Dat is uyt den Aes-sack gespeelt*. De re nova stupendaque et praestigiis simillima; *aesack-speelder* Mo. 2780 (ed. 1638) en v. Santen, L. Wigger bl. 5, waar van treuzelende metselaars gezegd wordt, dat zij „*speelen met haer trou-wel as een aesack-speelder*." De *aaszak*, oorspr. spijszak (*aas* = voedsel), vandaar zak, waarin van allerlei geborgen wordt; zie de Wdbb.; Kil. pera, ascopera, mantica, pera viatoria; Neurdenburg op Nyeuvont 126, blz. 98.

538 — *dapper in ervaeren*: 't is niet nodig *in* op te vatten als *en*; een herhaling van *in* als op deze plaats komt in de gesproken taal veelvuldig voor; *dapper* is dan bijw. v. graad: flink, zeer.

543 — *noodeloose en broodeloose kunsten*: *broodeloos*, geen brood opleverend; vgl. Sart. I, 5, 5: *Syn hooft breecken over een broodeloose kunst*: in re frivola, nulliusque frugis, infinitum atque anxium capere laborem; Kil.: ars sterilis.

546 — *degelijcke deegh*: in ernst, waarachtig; vgl. Gr. 2696: *ist al degelycke deeg? ist al waar borsje, dat jy seght?* Zie ook Rod. 473.

549 — *bondtwercken*: in obscoene zin, zie Ned. Wdb. III, 374, 376 en Eymael, Tr. Corn. blz. 101—103; Tijdschr. XXXI, 102; XL, 65. J. W. Muller, Tijdschr. XXXIII, 279; XL, 139.

553 — *feylen*: dweilen, van *feil*: dweil. De Vries, War. blz. 231—232, vgl. Luc. 469, Spb. 1679.

559 — *bedroopen*: begieten, bedruppelen van gebraad. Is het gebraad vet, dan kan 't met „zijn eigen vet" toebereid worden; vandaar de uitdr. zich zelf kunnen bedroopen: in eigen onderhoud kunnen voorzien; vgl. nog War. 549 en aant. de Vries blz. 142; W. D. Hooft, Jan Saly blz. 6 en 7. De gehele uitdr. bij Spieghel, Byspr. Alm. 22 Oct.: *'t Is een vette voghel, die hem zelfs bedroopt*; Stoett[4] no. 170.

560 — *arm*: hier meer in de bet. van onaanzienlik, van heel eenvoudige levenswijze; *koud* en *warm* worden in de oudere taal veelvuldig gebruikt

voor arm en rijk, vgl. o.a. Aant. vs. 337. Het spreekw. bet. dus: Al zie ik er maar eenvoudig uit, ik zit er warm in. Vgl. Harreb. I, 20.

572 — *so dick as karnmelck op iou broot*: andere voorbeelden van dergelike grappige bezweringsformules Ned. Wdb. VII, 1639.

577 — *tot de leste beet*: tot de laatste hap, tot 't alleruiterste. Of mag hier gedacht worden aen de bet. grafkuil, graf, die het woord in 't Zaans vroeger had? Zie Boekenoogen 44.

579 — *dees naam*: de bijnamen van *Symen sonder Soeticheyt* en *Teuntje alias Roert my niet.*

Klucht van den Molenaer

2 — *uyter weer*: Te Winkel: „Van streek, van myzelf", zonder nadere verklaring. Misschien van *were*, kracht, sterkte (Gloss. Roman v. Moriaen); *uyter weer gaen* zou dan kunnen betekenen: zich bovenmatig inspannen, buiten adem zijn; vgl. vooral Huysm. 25: *'t is ien hecht van ien meyt: jonghe Jaep hetter veul weers omme daen*, d. w. z. er zich veel moeite om gegeven, zich zeer voor ingespannen. — *de poort toe*: in Wagenaar 's tijd werden de Amsterdamse poorten om half tien 's avonds gesloten. Zie Gesch. v. Amst. III, 176 en vgl. aant. bij vs. 581.
4 — *om een pyntje*: voor 'n halve kan bier. Voor *pynt* naast *pint* vgl. *kynt, wynt, vynt* (21). Nauta § 3β.
17 — *herommenes*, ook Mo. 2341; Gr. 2759, uit *heer omnes*: alle mensen, Jan en alleman, vooral geringschattend: de grote hoop, 't gepeupel; zie Ned. Wdb. VI, 376.
19 — *van de noodt een deucht maken*, reeds in 't mnl., Stoett[4] no. 1644.
21 — *wat schaed versocht*: wat hindert 't het te proberen. Zie voor deze constructie Mnl. Wdb. II, 261, Stoett, Mnl. Synt[3]. § 272. — *die soeckt die vynt*, bijbelwoord, ontl. aan Matth. 7 : 8, zie Zeeman 485.
25 — *het swerck dat vlooch*: de wolken joegen wild door de lucht.
27 — *gillen*: Kil. kraken, zie vooral Ned. Wdb. IV, 2374. — *sporten*: van de trappen of ladders; aan de latten van de molenwieken moet hier niet gedacht worden, die heten *hekken*, zie Boekenoogen i. v. (310).
31 — *eklust* v. *klussen* (niet *klutsen*, gelijk Knuttel meent) nog echt Noordholl. uitdr.: opgelapt, gemaakt, geknutseld. Boekenoogen 461 vermeldt het als verouderd, doch in Alkmaar en omgeving nog in gebruik. Ook *allerlei klussies*: kleine werkjes; en *'t is een hele klus*, 't is een heel werk!
35 — *yewers*: ergens, hier: naar een herberg, logement.
42 — *niet eers genoech*: niet fatsoenlik, eerbaar genoeg; genitief van *eer*, naar analogie van „daar heb ik niet eers genoech" of iets dergelijks.
44 — *Sackje* hier: vrouwtje, vgl. aant. Sym. 359.
47 — *visch breken*: van de ingewanden ontdoen en kerven; schoonmaken; zie Ned. Wdb. III, 1242.
51 — *de Leydtse kaegh*: Kil. *Kaghe, kagheschuyte, kagerschuyte*, navicula aperta et oblonga velifera; v. Dale: platboomd, binnenl. vaartuig met een enkelen schuinen mast en een halven boegspriet. Volgens Ned. Wdb. VII, 600 misschien van plaatsnaam *De Kaag* (vgl. Kil. *Kagerschuyte*), vgl. Westlander. Wagenaar, Gesch. v. Amst. II, 507 vermeldt dat *de leg*

plaats der kaagen is.... aan den Overtoom en dagelijks te tien uuren, vaart'er eene kaag op Leiden af. In A. Rademaker, Spiegel v. Amsterdams zomervreugd (± 1730) een gravure: „De Herberg de Plaats Royaal aan den Overtoom daar de Leydse kaag afvaart".

57 — *huyck*: uitvoerige beschrijving van deze soort van mantel met hoofdbedekking bij Lefrancq III, 590, geciteerd Ned. Wdb. VI, 1220; aardige afb. op de prent Vleeschmarkt te Antw. gerepr. in Nederl. Historieprenten d. G. van Rijn, blz. 78.

60 — *Begynenselletje*: vertrekje van een bagijn; de bagijnen waren bekend om haar netheid en zindelikheid; zie Ned. Wdb. II, 868.

61 — *krensen*: volgens Nauta § 48 uit *kredenzen*; TeWinkel: „vermoedelijk samengetrokken uit *kredensen*, aanrechttafel, pottenbank." Ned. Wdb. VIII, 161 wordt aan dial. uitspr. van *krans*, in (twijfelachtige) bet. „richels langs de muur" gedacht „waarop de borden te pronk staan". Tegen de eerste opvatting pleit dat het woord *kredens* (en allerminst de samengetrokken vorm *krens*) niet in de genoemde bet. bij 17e eeuwse schrijvers opgetekend is; Kil. vermeldt *kredensse, credencie.* Fides, authoritas, (ook voorproeven:) Praegustatio, praelibatio en *Kredensse, kredens-disch,* Ger. Abacus, repositorium, vasarium. Plantijn: Credentz. Buffet à garder la vaiselle. Zie Ned. Wdb. VIII, 128. Doch indien al 't woord *krens* deze bet. kan hebben, dan is nog de meervoudsvorm een bezwaar. Een dergelik meubel verwacht men niet in de woning van een molenaar en zeker niet meer dan één. Van *e* als umlaut van *a* zijn bij Bred. nog meer voorbeelden (zie Nauta § 5), zodat *kransen* mij de waarschijnlikste opvatting voorkomt; met Oudemans 193: „waarschijnlijk een blikken of tinnen krans of rand, in de keuken t'huis behoorende" kan ik mij 't best verenigen. Knuttel: „trechter", zonder nadere toelichting.

66 — *wonder ienich* voor *onder ienich*, dat latere uitg. hebben: oorspr. bet. achtereen, doch daaruit ontw. zich die van: aanstonds, dadelik; vgl. aant. Koe 317.

72 — *swaer*: zwanger. Sedert die tijd heb ik nooit meer enige twijfel gehad of ik misschien zwanger was.

73 — *myn mans goetje.* Obsc. Vgl. vs. 85: *jou mans saken.*

73–74 — Onder het volk bestond inderdaad het geloof dat de tabak de uitwerking had, die ook hier Aaltje er aan toeschrijft. Men vgl. het bij Willems, Oud-Vlaemsche ged. (no. XL, blz. 93 vlg.) afgedrukte gedicht op de tabak; de 2de strofe luidt:

Al de vroukens sijnder seer vileynich
Teghen den toeback,
En sy achten syne deugt seer weynig,
Gheven hem een lack:
Sy segghen er van

Dat daer door den man
Verdrooghen kan:
Is daer iet van?

Zie verder Schotel, Letterk. bijdragen tot de geschiedenis van den tabak, de koffy en de thee, blz. 33; Een gesprek over de tabak bij Coster, Tysken vs. 569—610; Starter, Den oorsprong van toback-drincken, De Lof v. d. toback (Fr. Lusth. 503 vlgg.; 507 vlgg.).

75 — *Een man in 't velt*: een flinke kerel; een die wat mans is, oorspr. waarsch. een flink krijgsman, vgl.W. D. Hooft, Jan Saly bl. 33; hier in obsc. zin, evenzo Biestkens, Cl. Kloet II, bl. 7.

76 — *sich beteren als scharbier op den tap*: vgl. Coster, Teeuwis 1093: *ic beter me as yei*: *as suer scharbier op den tap*; v. Santen, Snapp. Sytje bl. 23: *as syder uyt is* (de gevangenis), *sel sy haer beteren, as verschaelt scharre-bier op den tap. Scharbier*, dun, schraal, goedkoop bier, vgl. Mo. 2782, Ang. 159; waarsch. door assimilatie uit *scharpbier*; vgl. Kil. *scherp bier*. Tenuis cerevisia, cremor hordeaceus en Mnl. Wdb. VII, 315. — *tap*: het tappen; *op den tap*: wanneer eenmaal het vat geopend is. De uitdr. bet. dus: hoe langer hoe erger worden, zoals ook het bier steeds zuurder, scherper wordt; vgl. Tuinman I, 115.

78 — *na 't gat veteren*: te lijf gaan; vgl. Gr. 1342, Spb. 1279. Oorspr. bet. is boeien, binden. Zie Mnl. Wdb. i. v., vgl. Stoett, Tijdschr. XXVII, 237.

80 — *Koekoek*: zowel de spottende aanduiding van de echtbreker, als van de bedrogen echtgenoot, hier natuurlik in de eerste betekenis. — *Syn eyeren uitleggen* bet. zoals te begrijpen, echtbreuk plegen, doch hier in 't biezonder: zijn krachten verspillen, een losbandig leven leiden. Over een en ander is uitvoerig geschreven door Kollewijn, Taal en Lett. III, 52; Eymael, ald. III, 156, IV, 373; K. O. Meinsma, ald. IV, 177, 203 en G. A. Nauta, ald. V, 237 en zie verder A. de Cock, Spreekw., zegsw. over de vrouwen enz., blz. 211 vlg. De uitdr. komt ook voor Spb. 1139 en Luc. 477 (ook hier: zijn krachten verspillen).

81 — *zyn beste pylen in 't wilt verschoten*: ook deze uitdr. duidt aan dat de molenaar niet uitmunt door huwelikstrouw, vgl. Esbat. v. d. Katmaecker 227: *en dees mans, die haer pilen in die vreemde doelen verschieten*; zie verder Ned. Wdb. XII, 1614 en Stoett[4], no. 1821.

82 — *hy is van 't houtje esproten*; voor de verklaring van T. W.: „een onecht kind" zijn geen bewijzen te vinden; eerder met Ned. Wdb. VI, 1177: hij heeft een aardje naar zijn vaartje; hij heeft het van niemand vreemd.

83 — Te Winkel verwijst voor het hier vermelde volksgeloof naar drie liederen besproken door Kalff, Lied in de ME. 164—169, doch het enige punt van overeenstemming is, dat er over een termijn van

7 jaar gesproken wordt en de melaatsheid er een rol in speelt. In de mij ten dienste staande literatuur heb ik niets gevonden over de door de molenaar verkondigde opvatting.

87 — *mitten iersten*: in 't eerste begin der zwangerschap, vgl. Gr. 36: *S'is nouw al wat midt den ierste, sy sel muegelyck in de kraem*; en vooral v. Moerk. I, 328, 45: *Ay Trijntje wees te vreen, en wilt doch soo niet schreyen. Je mocht met den eersten wesen, en dan soutje quaat doen.*

88 — *het boeckje quyt syn*: eig. niet meer weten waar men is bij het lezen, van daar: de tel kwijt zijn, met de tijd in de war zijn.

89 — *parlegaten*: Ned. Wdb. XII, 451, 459: gaten in de paarlen maken, om ze tot een snoer te kunnen rijgen; uit de bet. een gat in de parelen maken zou zich dan de obsc. bet. laten verklaren, die hier bedoeld wordt. Deze verklaring lijkt mij nog al gezocht; Te Winkel en Knuttel denken aan parler, parlementen of parlevinken met gedachte aan gat in obsc. zin, wat waarschijnliker is.

91 — *deun*: ten onrechte door Te W. verklaard als „hoog woord"; pret, pleizier, vgl. Boert. Liedtb. 227, 1: *Lieve kyeren wat en deun.... Styve Pietje stayl-oors seun Die sel de Bruygom worden.*

92 — *mael*: kandeelmaal. Voor de onbehoorlike gesprekken bij die gelegenheid zie Asselyn, Kraambedt of Kandeel-maal van Zaartje Jans, geciteerd door L. Knappert, Het huiselijk leven, in Nederl. door de eeuwen, I, 126.

93 — *het afleggen*: te werk gaan, het er af brengen, vgl. St. R. 493; v. Moerk. I, 102, 18.

95 — *Sint-Jan*: welke van de beide heiligen van die naam, S. Joannes Baptista of S. Joannes Evangelista, bedoeld wordt, weet ik niet. Ned. Wdb. VIII, 181 komt voor *„iemands St. Jan zijn, of eigen Sint-Jan zijn*: Zoetelief, vrijer", vgl. ook Gr. 1325: *dit is myn eigen Sint-Jan*; mogelik is aan deze uitdr. hier gedacht, ook Starter, Jan Soetek. 224.

96 — *met lief*: gezond en wel, behouden, vgl. Rod. 1976 en R. Visscher (ed. v. d. Laan) I, bl. 26 (no. 50).

97 — *weyicheyt* vgl. Plantijn: *weyich*: veneux, adonné à la chasse, en *weyman* Koe 349: liefhebber van de vrouwen; dus: wellustig.

98 — *freyicheyt*: levenskracht, levenslust, hier in zeer bepaalde zin; vgl. vooral Ned. Wdb. III, III, 46, 57.

103 — *waeraften*: voor *waeraftig*, waarachtig; misschien door bijgedachte aan *seper*.

104 — *wodder*: wou daer, wilde er.

107 — *Jou mans*: je mans naam.

109 — *nieuw-backen wyf*: dezelfde uitdr. Andr. d. P. bl. 8.

111 — *in de veur-kraem bevallen liggen*: vóórdat zijn vrouw in de kraam kwam, lag hij zelf al ziek. *Bevallen*: ziek worden, bedlegerig worden,

de in de 17e eeuw nog gebruikelike algemenere bet.; hier natuurlik met woordspeling op: in de kraam komen.

112 — *de Papegaey sal langh enoegh staen*: de schietwedstrijd duurde tot de houten vogel, de papagaai van de paal afgeschoten was; de uitdr. bet. dus: je zult gelegenheid, tijd genoeg hebben; hier in obsc. zin. Vgl. Coster, Teeuwis 774.

114 — *'t viel boven quicsilver niet*: het viel hem tegen. Knuttel's gissing dat bij *quicsilver* aan een geslachtsziekte gedacht moet worden, lijkt mij al te modern!

116 — Dezelfde spreekwijze Hed. Verl. Soon 35, waar 't ook in obsc. verband voorkomt. — *snaersen, sneersen*, volgens Oudemans 358: razen, tieren, twisten, doch naar 't mij voorkomt hier met andere bet. De bet. van de 2e helft der uitdr. wordt Ned. Wdb. III, 1471 toegelicht door: „om zich niet te bep.... van 't lachen."

118 — *op raden komen*: geradbraakt worden; andere uitg. *op galeyen komen*: tot galeislaaf gemaakt worden; een straf die in Holland niet bestond, waarom aan de eerste lezing de voorkeur gegeven moet worden.

119 — *datje niet en veynst*: de zaak bij zijn naam noemt.

121 — *Waert niet jammer* enz.: Zou het niet jammer geweest zijn, als zijn moeder een non of een begijn geweest was, want dan zou zo'n verdienstelike „springheynst" nooit geboren zijn. Bij die ironiese lof past de volgende regel: zijn moeder zou, als ze nog eens zien kon hoe hij het maakt, trots op hem zijn!

123 — *roosenobel*: munt ter waarde van ongeveer 8 gld. 18 stuivers; vgl. v. Santen, Lichte Wigger blz. 19; Spb. 1749, De Vries, Warenar blz. 175 en vooral Ned. Wdb. XIII, 1554.

124 — *lachen als een paert dat bijten wil*: vgl. Tuinman I, 306; Sart. III, 5, 79: lachen als een boer die kiespijn heeft.

129 — *deken en laken on(t)decken*; vgl. de Ned. Wdb. X, 1827 vermelde plaats Marc. 2, 4: *Ende niet konnende tot hem genaken, overmits de schare, ontdeckten sy het dak daer hy was.*

131 — *waren*: spoken, in de veel voorkomende verbinding met *spoken*, vgl. Mo. 686; Gr. 1359; Luc. 2166.

132 — In tegenstelling met *nachtmerrie* wordt hier van *nachtruin* gesproken.

133 — *in wyntienspars* (var. *weyntjens*) *liggen*: in de wijnpers? liggen; aan een obsc. bet. behoeft hier niet gedacht te worden, gelijk Te W. doet; de uitdr. heeft de meer alg. bet. van het erg benauwd hebben, doodsangsten uitstaan, of zoals Sart. I, 2, 22, *Hij is in wijntkens pars*, zegt: in hondert lasten zijn. Dat *wyntjens, weyntjens* en bij Sart. *wyntkens* hier wijn bet. gelijk ook Te W. meent, is niet waarschijnlik; reeds in het Mnl. heeft *perse* de bet. van „angst, benauwdheid, onaan-

gename of treurige toestand" en komt de uitdr. *in die perse zijn* voor (Mnl. Wdb. VI, 288), zonder dat daarbij aan een *wijnpers* gedacht behoeft te worden, die trouwens in Nederland weinig bekend was. *Wijnt* kan hier ook = *wind* zijn, waarschijnlijk komt me dat niet voor; mogelik is ook bijgedachte aan *weinen, wenen.*

135 — *Sy swieten Judas swiet*: uitdr. naar aanleiding van Matth. 27 : 3, 4, vgl. Zeeman 313, om aan te duiden, dat iemand zeer bevreesd is, ook Andr. de Piere 28. Zou in dit verband ook een woordspeling mogelik zijn met de uitdr. *Zweten als een das* o. a. in 't Esbat. v. d. luystervink (hs. Trou moet blycken) fol. 53 v., gezegd van een meisje dat met haar minnaar is: *Gelyk een dasse So leytse en sweet....?*

138 — *hoe sy voer*: wat zij ondervond, hoe 't met haar gesteld was.

139 — *vyesevasen*, reeds mnl.: onzin, beuzelpraat, doch hier eerder in de bet., door Kil. vermeld: droombeeld, herschenschim (visum, spectrum; phantasma); zie Mnl. Wdb. IX, 551.

142 — *een kruisje slaen*: ter afwering van duivel en boze geesten.

147 — *stormen en regenen*, vgl. Spb. 734, Jan Saly blz. 5, R. Visscher (ed. v. d. Laan) I, V, 16.

151 — *koren*: misselik worden, overgeven, reeds mnl.; vgl. Luc. 675.

152 — *belust op*: trek hebbende in, vooral ook gezegd van de zonderlinge neigingen van zwangere vrouwen, zie Ned. Wdb. II, 1753.

153 — *M. Jan de doctoor.* Te W.: „Waarschijnlijk een bekende piskijker in B.s tijd, vgl. Sym. vs. 20."

155 — *haar neus beloock* v. *beluiken*: sluiten; haar neus viel in, werd slap, krachteloos (Ned. Wdb. II, 1750).

148 — *Kruysen en segenen*: hetzelfde als 142: een kruisje slaan; hier nog meer in de letterk. betekenis, vgl. Symen 29, waar het een andere bet. heeft.

156 — *Hier de kopster*: de kopster, hier in de buurt; een vrouw die koppen zet.

157 — *aars noch aers*: geheel en al als; vgl. Gr. 2613, Mo. 1529; Spb. 389, 1116. — *de baerlijcke hel* (var. *droes*): de duivel in eigen persoon; verschrikkelik.

158 — Var. *Willem Verdoes*: hoofdschout te Amsterdam in die tijd; Te W. verwijst naar Wag. Amst. III, 284.

159 — *kekelen*: Kil. *kekel.* stiria, d. i. ijskegel, hier wel puisten, uitwassen.

160 — *petemeuy*: oude tantes bemiddelden dikwijls een huwelik. Zie Ned. Wdb. XII, 1403 A.

165 — De bet. van deze uitdr. zal wel zijn, dat men binnen zeven jaar loon naar werken ontvangt. Het getal zeven speelt een grote rol in 't volksgeloof, vgl. ook vs. 83. Ned. Wdb. XII, 608 verklaart *te pas komen* hier door: van nut zijn, gebruikt worden.

166 — *de Heylgen* enz.: vgl. Spieghel, Byspr. Alm. 6 Apr.; Tuinman I, 22 en Sart. I, 2, 30, waar de uitdr. dient ter vertaling van „Aderit Temessaeus genius. Significat aliquando cum foenore dependenda, quae quis inique fraude aut vi corraserit." Tengnagel, Frick in 't veurh. 25: *Soo komen d'Heyligen om'er was, en de dagheurders om 'er loon*; van Santen, Sn. Sijtje 15; Claas Kloet III, 8. Te W.: „De heiligen eischen nu de waskaarsen, voor de hulp, die zij verleend hebben."
167 — *Sit ick vast en lary*: zit hier maar te babbelen, kletsen; *laryen* Mo. 127, Dagh. 1792.
172 — *bewribbelen*: frequentatieve vorm naast *bewrijven*: Wrijvende uitwassen; vgl. *wribbelen*, Luc. 654; 2299.
175 — *Ditmarssen en Poepen*: vgl. Spb. 269 *moffen en poepen*; W. D. Hooft, Stijve Piet 8, *gien poepe noch vreemde sassen*; dezelfde, Hed. Verl. Soon 17 (bij 't vinden van een kind voor haar deur, zegt Gerbrigh): *Dit moet al wesen van ien Ditmors of ien Knoet*: *Of van een Deensche maeght, of ergens uyt West-falen*; vgl. ook Spb. 1067 *Waerom datje bent te Ditmars uyt-ghebannen*. Dit alles wijst op de vele Duitsers die hier een toevlucht vonden. *Poep* gelijkwaardig met ons *mof*; *Ditmars*.
179 — *Bely*, ook Sym. 347, afkorting van Mabelia. *Klonters*: om haar vuilheid en slordigheid, vgl. Spb. 404: *Wabbetje Klonters*; v. Moerk. I, 229, 231: *Anne Klonters*; ald. 256, 196 en Bred. Huysm. 131: *Klaertje Klonters*, zie J. E. ter Gouw, Noord en Zuid XXVI, 198 en Ned. Wdb. II, 1724. —
184 — *vysten*, 'tzelfde als *veesten*. De uitdr. heb ik nergens elders aangetroffen, dient natuurlik om hoogste graad van luiheid aan te duiden: misschien „ligt zo lang in haar bed (te stinken), tot de zon haar geheel beschijnt."
185 — *ierser kliet*: eer zij gekleed is.
186 — *bejegen* in plaats van *bejegenen*; men zou kunnen denken aan drukfout, doch deze komt dan in alle drukken, ook in H. voor. Is het een drukfout dan zou men ook *negen* in *negenen* moeten veranderen.
187 — *absolvat vuylvat, vuyl vind ickje, vuyl laet ick je*; vgl. Tuinman I, 61; Neurdenburg, Nyeuvont, loosheit ende practike vs. 289 en aant. blz. 108 vlg.: „een soort van spotaflaat in woordspeling met vat", parodiëring van de absolutie beginnende: „ego te absolvo".
188 — *ien anders hiel over de straet dragen*: Te Winkel: „eens anders heele doen en laten." Zo kan *hiel* toch niet verklaard worden; het is hier natuurlik bijw. met bet. geheel en al, vermoedelik is er een woord uitgevallen met bet. zaken, aangelegenheden. *over de straet dragen*: aan iedereen vertellen, algemeen bekend maken; vgl. *straatmaar*, Verspr. Ged. 587, 24.
194 — *een stuck van vieren*: halve Spaansche mat, van vier realen; vgl. aant. Koe 340.

195 — *bouwen*: ruime bovenrok, ter hoogte van de knie opgenomen waardoor de onderrok geheel zichtbaar is, vgl. afb. bij Le Francq III, I, plaat IV fig. 2 en 8.
196 — Waar veel dochters zijn, zijn veel meesteressen, waardoor het leven voor een dienstbode ondragelik wordt.
197 — *om go gaen*: bedelen, waarschijnlik uit „om godswil gaan bidden", door verwarring met „om brood bidden" en „om brood gaan"; zie Eymael aant. Huygens' Zedepr. blz. 73 (Een comediant), Ned. Wdb. V, 214. — *looven*: geloven, vgl. v. d. Laan, Roemer Visscher I, blz. 154; Ned. Wdb. VIII, II, 2918.
199 — *optrecken*: aan de zwier gaan, pierewaaien; vgl. W. D. Hooft, Hed. verl. soon 31: *Ackermenten in hoe lange tydt heb ick niet op etrocke?* en *optrecker*, een der personen van de klucht v. d. Koe; ook Boert. L. B. 292, 93.
202 — *bijleggen*: uit de bet. „op zijde leggen" heeft zich misschien die ontwikkeld van „spaarzaam zijn met iets; minder te eten krijgen dan gewoonlik". Zie Ned. Wdb. i. v.
203 — *lydighe veel*: verschrikkelik veel; vgl. Prinsen, aant. op van Hout, Loteryspel 6 (Tijdschr. XXIII).
204 — *van den os opten esel valt*: van de hak op de tak springt; vgl. Stoett[4] no. 1733, bij de daar genoemde plaatsen is nog te voegen Sart. I, 7, 95, die ook de andere bet. „achteruitgaan" vermeldt; zie verder R. Visscher (ed. v. d. Laan) II, blz. 99.
208 — *sus*: vriendin, vgl. Huyg., Tryntje Corn. 260.
211 — *ontmomt*: uit *ontmompt*, van *mompen*, bedriegen, dus: ontfutselen, listig ontkapen; vgl. Mo. 2727; Boert. L. B. 293, 118: *Maackt de waardin veel trompe diets, En soeckt haer te ontmompen iets*; W. D. Hooft, Andr. de Piere 25; 33.
213 — *neusdoecken*: zakdoek, doch vroeger ook algemeen gebruikt in de bet. van halsdoek, vgl. Gr. 2611; R. Visscher (ed. v. d. Laan) II, T. 15, 1; Stoett, Noord en Zuid XX, 247.
216 — *als een nicker* (duivel) *voor een geutgat*, vgl. Harreb. I, 251 en Ned. Wdb. V, 731: grijnzen als de duivel tegen de dageraad: lelik grinneken, spijtig lachen. Of moet hier gedacht worden aan een duivelkop als waterspuwer aan een goties kerkgebouw?
217 — *Rotterdams*: Rotterdams bier; *longs Engels*: Londens, Engels bier. Vgl. J. E. ter Gouw, Noord en Zuid XXIV, 535 vlgg. Engels bier was zeer gezocht, het werd ook nagemaakt in ons land, vandaar *Delfs-Enghels* (Mo. 1315) en vandaar ook dat hier gesproken wordt van *longs Engels*, d. w. z. echt Londens Engels bier; vgl. *Lonsbier*, Spb. 1431 en aant. Koe 179.
221 — *een bet*: duchtig, flink; waarschijnlik niet op te vatten als comp.

van goed, doch als „bijvorm van beet en dit van bit", zie Ned. Wdb. V, 324; II, II, 2193.

222 — Vgl. Tuinman I, 175, waar blijkt dat dit een meer voorkomende spreekwijze is; evenzoo I, 275; Harreb. I, 188; Ned. Wdb. III, III, 4329.

223 — *Zy paster niet op*: zij geeft er niet om, trekt er zich niets van aan, vgl. Mo. 2096, 2150, 2459. — *sy beeft als een oven*: zij trekt zich er niets van aan. Ned. Wdb. vermeldt de uitdr. niet; vgl. W. D. Hooft, Andr. d. Piere 24: *Jae wel, het schynt dat sy nae myn getier niet geven, En datse eveliens gelijck een oven beven* (als hij vergeefs gedreigd heeft naar de schout te gaan om kleren en geld terug te krijgen).

225 — *Deense koppen*: De Denen golden voor zeer stijfhoofdig en ruw, vgl. Spb. 311: *'t Was jammer dattet sulcken stijf-sinnighen korsel-koppighen deen was*; vgl. Luc. 303; Coster, Teeuwis 182, 1405. — *kanmen heen noch weer*: is geen land te bezeilen, is niets mee uit te richten.

226 — *knoeten*: moffen, van onzekere afleiding, zie Franck-van Wijk 326, ook Spb. 1101, 1170, 2039. — *ribsacken*: plagen, kwellen, vgl. Mo. 2672, Spb. 304; Coster, Teeuwis 818 (*te ribsacken nemen*); voor afleiding zie Ned. Wdb. XIII, 22.

227 — *rendelyck*: de juiste lezing; en niet, *redelyck*; zindelijk, proper, vgl. Sym. 42.

238 — *kobbesoch*: spin; vgl. Noord en Zuid XXV, 391.

244 — *tyd te(r) koy*: van *tien, tijen*: trekken, gaan. Gaat er mee naar bed.

249 — *Wat schyt echt....* Ned. Wdb. i. v. wordt verzuimd op de eigenaardige wijze van gebruik van *schyt*, dat hier bijna interjectie geworden is, te wijzen; vgl. Spb. 1570: *Schijt Koorendragers en Bierdragers.... Schijt Harmen vijftien pondt*; Mo. 1197: *Schijt Cicero*! Luc. 1781, 2065; vgl. *puf*, Luc. 869: *Puf Pyckeurs en stalknechten*; Spb. 1381: *Puf koopliens, puf mannekens. Schyt* is Mol. 310 geheel interjectie, evenzo Spb. 249. — *myn lust gebruycken*: mijn hart ophalen, profiteren; vgl. Andr. d. Piere blz. 13: *bellichs u toch niet over de nuwe lusjes, die ick an u gebruyck.*

255 — Vgl. voor dit spreekw. Stoett[4] no. 2126. Hier volgt weer een reeks van spreekwoorden evenals Kl. v. d. Koe 1 vlgg.; Sym. 1 enz.

256 — *ouwe kost, goe kost.* Een spreekwoord, mij niet van elders bekend.

258 — *een gestolen beetje smaeckt wel*: vgl. Tuinman I, 294; Harreb. I, 42; Breughel I, 35: *Een lecker beetgen steelen, Maeckt therte niet bezwaert*; Tengn., Frick in 't veurh. bl. 20.

259 — Op virtuose wijze wordt hier door een reeks van spreekwoorden de echtbreuk verontschuldigd, waarvan meer voorbeelden in de literatuur; o. a. Spel v. Sinn. v. d. Sieck. Stadt 516: *Wat scaed die aerde datter de mol in wroet, laet ons drincken en poyen soe veel te meer,* en

Tengn. Frick in 't veurg. 20: *loop, loop, het naut de vleys-hal niet of 'er wat menschen deur wand'len Een enkle pos rekent Marri Korrens veur gien hiele zoo, al was hy van elf duym*; en voorts v. Moerk. I, 227, 172: *Wat hindert het water een vreemde vis?*

266 — *Op de kitteljaght tijen*, vgl. Gr. 1546, Mo. 795: op galant avontuur uitgaan. — *Snoep-reysje*: vgl. (*uyt*) *snoepen loopen*, Mo. 1523; Gr. 1546; Koe 203: *vry wat snoeps zijn*; Mo. 2750: *snoepert.*

267 — *een broot leenen*: Ned. Wdb. III, 1553: echtbreuk plegen. Harreb. I, 96 vermeldt: *Hy steekt een overspelig broodje in zijns buurmans huwelijks-oventje*, vgl. hiermede van Santen, Lichte Wigger 22 (er wordt gesproken over kinderen, die bij de vermoedelike vader worden thuisgestuurd) *T'beurt dicmael, dat diegeen die één broodje steect in den oven, Dat het heele backsel op syn hals wort geschoven. D'onnooselen betaelt ghemeenelyck t'ghelag.* Vgl. nog R. Visscher (ed. v. d. Laan) I, blz. 115.

269 — Vgl. Coster, Teeuwis 1127: *Hoe lieght dien dief sey Harmen teughen sijn Vaer*; en Harreb. I, 130: *Hoor den dief eens liegen, zei de jongen van zijn vaer*; Tuinm. I, 193, ter aanduiding van iemand die flink liegen kan! Niet vermeld in Ned. Wdb. V, 2233.

270 — *betalen mit driegen*: alleen maar grote woorden gebruiken en geen daden verrichten. *driegen*: dreigen, zie Nauta § 23.

271 — *lock*: geluk, iets biezonders, gunstig toeval, vgl. Rod. 1543, Luc. 2351.

272 — *Lubbert*: zie vooral aant. Koe 516; de naam Lubbert krijgt door bijgedachte aan *lobbes* en door samenhang met *lubben* enz. de bet. van sukkel, knul, sufferd; zie Ned. Wdb. VIII, II, 3110.

274 — *dat gy over hebt dat meughie wel in 't Gasthuys brengen*: ironiese aanduiding dat P. niets over heeft, nauweliks voldoende man is om zijn eigen vrouw te bevredigen; vgl. Coster, Teeuwis 780: *dat ghenoeght mach ick wel verby de schouts deur draghen* d. w. z.: dat genoegen is uiterst gering, bestaat niet!

280 — *myn lyf stont myn en beefde*: mijn hele lichaam trilde er van, vgl. Sym. 152 en Jan Saly blz. 20: *Sin jyt Jan Saly, jae wel, 't lyf staetme noch van vrees en trilt.* — *root ekamt syn*: een goede haan zijn; vgl. Kil. *Haen.* Homo salex, instar galli. Eigenlik een vechtersbaas, hier in obsc. zin; zie ook Ned. Wdb. VII, 1045.

284 — Vgl. *kapoen*, Koe 554: gesneden haan, en Mo. 1819: *men hoort u allebey te ruynen en kappoenen.*

285 — *by onty*: vgl. Spb. 1121: *by nacht of ontij*; in 't donker.

286 — *uyt snollen gaen*: Te W. „hoerenjager zijn", evenzoo Oudem. 360. Doch in verband met 't voorgaande past deze bet. hier niet; eerder zou men kunnen denken aan een vrij smakeloze aardigheid: „als snol

fungeren" na de bewerking ondergaan te hebben genoemd in vs. 284.
288 — *de vrientschap*: volgens Te Winkel „de goede vriend". Vgl. echter Koe 194: *„een vriendschap doen"* en Mol. 443, eveneens in obsc. zin.
290 — *Die waeght die wint*, vgl. Stoett[4] no. 2503. — *een verkleumde boer*: een stumperige boerenkinkel; de bet. impotent komt goed uit bij Breughel I, 44, waar een oude man en zijn onbevredigde jonge vrouw twisten: *Beghint ghy eens, ick staen mede voort myn Wat sal dit noch syn, seght vercleumden Boer.* — *slim*, met bet. van perversus, dolosus, pravus, vgl. Kil. i. v.
291 — *myn goed dat is myn eer*: Mijn eer is mijn hoogste goed; vgl. refrein van een bekend lied v. Bredero, Van Gysjen en Trijn Luls: *Wangt de eer is 't waertste goedt.* (Gr. Liedtb. III, 221).
309 — *hoe icket aendreyen sel*: vgl. Sart. I, 2, 29: *Dryft het self door, dat gy self hebt aengedraeyt*, t. vert. v. Ipsi testudines edite, qui cepistis; II, 7, 44: *Dit spul is eerst aengedraeyt*; Exorsa primum haec tela est. De uitdr. bet. dus: hoe ik het aanleggen zal. (Niet in Ned. Wdb. vermeld). Latere uitg. hebben: *hantdreyen*: dat ook bij W. D. Hooft, Stijve Piet 15 voorkomt, zie Ned. Wdb. V, 1876.
310 — *Schyt*: zie aant. vs. 249.
317 — *sy worden*. Singularis; vgl. Van der Veen, Taaleigen v. B. § 23.
318 — *het ofsien*: de kunst afzien, nadoen; vgl. Gr. 20, Spb. 254.
321 — *hoe voer gy innen kaer* uit: *in enkaer*, Nauta § 34α. Vgl. Coster, Teeuwis 571: *hoe hebbewet in een kaer*, hetzelfde als vs. 1136: *hoe vaer je met mecaer*; hoe hebben jullie het samen gehad? vgl. Eymael, Noord en Zuid XIV, 492. De lezing *innen klaer* is dus minder goed; aan *vaer* is de voorkeur te geven boven *voer*. Het gebruik van *in* is hier niet duidelik. — *ien kaer*: *je enkaer*, je elkaar, vgl. vs. 324. — *een praet geven*, vgl. v. Santen, L. Wigger, blz. 24: *geef ons een praet, sit ne'er.*
325 — *tuychje*: spulletjes, al de zilveren voorwerpen die bij een mannen-uitrusting behoorden, vgl. Boert. Liedtb. 219, 22.
328 — *Hongskoten*: naam van een zekere stof oorspr. vervaardigd te Hontscoten, dat in de ME. bekend was om zijn lakenweverijen, oorspr. Vlaams nu Frans; zie Ned. Wdb. VI, 937 en Boekenoogen 338; de gissing van Te Winkel: „met borduursel in den vorm van hondenkootjes" is absoluut onaannemelik, zie nog de door Te Winkel vermelde plaatsen: Van Santen Snapp. Sijtgen bl. 14 en W. D. Hooft, Jan Saly: *twie Jacken, het ien honskoten, d'ander ferset.*
329 — *versetten* voor *furset*?: naam van de een of andere stof (Knuttel: zijden stof), vgl. Starter, Kluchtigh tafelspel v. Melis Tijssen vs. 67: *Sy het een kamelotte aesingt.... Sy het ien paer fursette wangen.* V. Vloten wil het op de laatstgen. plaats in verband brengen met fra. *fosselle* en verklaart het door: „Met kuiltjens", wat natuurlik onjuist is. Waar-

schijnlik hetzelfde woord als het bij Kil. voork. *fusset* Panni serici genus, vulgo fussetta.

330 — *brieven*: omlijste, al of niet gekleurde gravures. Ned. Wdb. III, 1325.

332 — *Schelmery*: Knuttel: „onernstigs"; beter: gefantaseerd verhaal, leugenachtige onzin.

334 — *kevy*: Te Winkel „kooi"; eerder „soort etenskas met een traliedeur" (Mnl. Wdb. III, 1413) of kastje, vgl. vooral W. D. Hooft, Hed. verl. soon 5 (v. Moerk. I, 138, 12):

Het geeft me wonder datse hum niet in een koffertje sluyte,
En alsser yets groens lust, daer niet weer locken buyten:
Of datse sijn aensicht niet in pot-aerdt drucken net,
En dat hy in de plaets van een Engels hoofje (= engelenkop) op [een *kevetjen* wordt eset.

337 — *te dubbel ondieft*: netjes, proper. Vgl. Spb. 512; Ned. Wdb. i. v.

346 — *tsyn qua gasten die de Waert verdryven*, spreekw. met de bet.: het komt niet te pas dat de gast op de plaats van de gastheer of -vrouw gaat zitten; Harreb. I, 203*a*.

349 — *Datsje veur*: ik ga voor, geef het voorbeeld. — *er so wat inslingeren*: naar binnen werken; vgl. Andr. d. P. 33, waar een paar zijn wijze van eten beschrijft: Fop: *Ackermenten, ick heb so wat eschoten in mijn rop* (maag). Robb. *In ick so van gelijck, al maeck ick niet veel sprekens, 'k Speulde me al slinger in sticke van ouwe dekens.*

352 — *koren-ayertjes*: Te Winkel verklaart *koren* door uitgezocht, m. i. ten onrechte. De spelling duidt hier een samenstelling aan: eieren van kippen die met koren gevoerd zijn; vgl. nog Hed. verl. soon 33: *soo groot.... als ien kooren ay.*

354 — Vgl. Tuinman I, 123: „Visschen hebben een goed leven: zij drinken als zij willen, en zij worden niet gemaant om 'tgelag"; zie ook Harreb. I, 216*b*.

355 — Er wordt blijkbaar uit één kan gedronken, of wenst Piet de kan om zich in te schenken?

357 — *ick sel syn doo-mont niet beliegen*, vgl. Sart. I, 2, 97: *Men behoort niemants doode mont te beliegen, of te onteeren.* T. vert. van: cum larvis luctari dedecet. Jugulare mortuos inhonestum est. De zin bet. hier: ik zal de wijze lessen, van hem die nu al dood is, nakomen, niet te schande maken.

364 — *Dit is in de kijntsheydt*: de kan is leeg; Te Winkel: „op haar ouden dag, dus: bijna leeg"; ten onrechte m. i., kindsheid heeft hier veeleer de bet. van jeugd. — Uit het vat *scheppen* gaat veel vlugger dan door een kraan „aftappen".

367 — *ghelesen* nl. uit de bijbel; of bidden, zie Ned. Wdb. VIII, 1, 1850. Waarsch. wel het laatste.

371 — *quytschelden*: ontslaan van de verplichtingen v. h. huwelik, vgl. Breughel, Cluchten I, blz. 11: *schelt malcander quyt*, laat elkaar lopen, blz. 12: *Zouden wy malcander quytschelden?*
373 — Wat bedoelt Aeltje met *„myn schilt"*? Is Tryn Jans haar schild? of zou zij bedoelen mijn list, die als schild dient?
376 — *eunjer*: grappig, snaaks, kluchtig, bijvoeglik gebruikt znw. met bet. tovenaar, heks, spook, waarsch. van unger: hongaar, vgl. vs. 428. — *hy singht als een lijster*, meer voorkomende uitdr., zie Sart. III, 3, 21; Ned. Wdb. VIII, II, 2383; Stoett[4] no. 1412.
378 — ik weet zelf het best wat er aan ontbreekt. Zie: Stoett[4] no. 2003.
382 — *door een vier jaghen*, vgl. Harreb. II. 428*a*: Om een stuk brood zou men hem door een vuur jagen; Sart. III, 3, 11; 9, 43 (door Terentius van de parasiet gebezigd).
384 — *wey of huy*: zie Franck-van Wijk 265, Boekenoogen 1206: waterachtig vocht dat na de afscheiding van de kaasstof, van de melk overblijft; vgl. Sym. 8.
387–8 — *ic heb de man*, enz.: Uit de woorden „asmen seyt" blijkt dat dit een bekend spreekwoord is, ik heb dat echter nergens elders aangetroffen.
392 — *me* pers. vnwm., vgl. vs. 529: *ick weetme gien raet.*
398 — *knechtjes*: de jonge mannen, vgl. Spb. 1799. Boekenoogen 463.
399 — *jemers*, vgl. *jemy* en *jemeny*, bastaardvloek uit Jezus(en) Maria.
402 — *doecken*: een doek omslaan, aankleden: vgl. B. Liedtb. III, 228, 48: *de Bruydt doecken.*
403 — *vlieger*: oorspr. de naam van een wijde mantel, zowel voor mannen als vrouwen, zie Mnl. Wdb. i. v.; bij Kil. reeds uitsluitend als vrouwenkledingstuk vermeld: vestis superior aperta parte anteriori. Van welke aard het kledingstuk precies was, is mij niet duidelik, vgl. nog Spb. 598, Het dagh. 1802; Le Francq III, I, 587 vlg. Te W.: „lang, gewoonlijk loshangend overjak."
406 — *met hoornen kroonen*: Zie vooral Stoett[4] no. 963 (*horendrager*): de man bedriegen door echtbreuk.
410 — *uytstrijcken*: de mantel uitvegen, uitschelden, vgl. Mo. 2484; Boert. Liedtb. 253, 43. Meestal bet. het bij Bred. *bedriegen*, beetnemen, vgl. o. a. Spb. 2173; Mo. 1137, 1140, 2408, 2580, 2718, 2726, 3290; soms ook uitdossen, toetakelen: Mo. blz. 12, 20.
412 — *toemaken*: klaarmaken, uitrusten, uitdossen; vgl. Gr. 655; Boert. L. B. 242, 40.
414 — *vogelaer* heeft hier behalve de gewone bet. van vogelvanger, de bijbetekenis van: vrouwenliefhebber, hoerenloper, vgl. Luc. 1311; zie nog vs. 418 en vgl. mnl. *vogelen:* coire.
422 — *de gracy wachten*: oorspr. wachten tot de mis uit is, vgl. M. C.

Nieuwbarn, Het H. Misoffer en zijne ceremonieën, blz. 115 en 118; Deo Gratias zijn de laatste woorden van de mis; vandaar geduld oefenen. Dezelfde uitdr. bij Van Santen, L. Wigger 24 (Wigger bestelt aan de waard een pint wijn): *Laet ons neer gaan sitten en de gratie verwachten, Hy salse* (de pinte) *met een van zijn meisjes senden, soud 'k wel achten.*

423 — *te peert raken*: Te Winkel: een fortuintje hebben; vgl. Harreb. I, 6a.: *Peterselie helpt de mannen te paard, en de vrouwen onder de aarde*; ook uit andere plaatsen, zie Ned. Wdb. XII, 54, blijkt dat hier aan een obsc. bet. gedacht moet worden; vgl. nog Stoett[4] no. 1760.

424 — *ruyntge*: mes, vgl. Koe 394 en aant. aldaar. Ik heb er mijn mes flink scherp voor gemaakt (recht scherp of rechtschapen, dat ook flink, ter dege betekent), hier natuurlik in obscoene zin op te vatten.

425 — Dezelfde opvatting Gr. 1304: *Dese besuckte Stee-katten schempen altijdt met de Boeren, Maar wy huys-luy kuenen huer wel weer loeren*; evenzoo Luc. 2772; Breughel I, blz. 22 en vgl. nog Ned. Wdb. VIII, II, 2570, waar meer voorbeelden van dezelfde zegswijze.

426 — *de Moolenaers* enz.: de molenaars zijn ook niet dom.

429 — de stadsmensen moeten vooral hun vrouwen er op uit sturen, dan....

433 var. — *Lijsje*, verkorting van Lijsbeth, voor Elisabeth; dikwijls ter aanduiding van een vrouw in 't algemeen. Vgl. S. 339, 349.

434 — voor elk van haar kinderen een afzonderlike, nog levende vader aanwees.

441 — *bot*: onhandig, plomp, boers.

442 — *ambacht*: spottend gezegd van iets anders dan een gewoon handwerk. Ned. Wdb. II, 351.

446 — *se slapen niet al die der snuyven*: ook vermeld bij Spieghel, Byspr. alm. 9 Julie; Tuinm. I, 49. *snuyven*: snorken. Het spreekw. komt in bet. ongeveer overeen met: Schijn bedriegt. — *dat 's hun recht*: vgl. Koe 418: *Datsum recht* en het in de aant. ald. genoemde art. v. Verdenius. Alle door mij vergeleken drukken hebben hier *hun* en niet *hum*. De bet. zal ook hier zijn: daar heb je gelijk aan.

447 — *blijt*: nog aldus in Noord-Holland, uit *blijde*.

455 — *te oevelycken*, var. *euvelycken*: te euvelik: om een heel hoge graad aan te duiden, vgl. Rod. 423: *euvelycken overdadighen moyen knecht*; B. Liedtb. 228, 27: *te euvelijcke mooy*.

456 — *reysigh*: de oorspr. spelling. Zie Ned. Wdb. XIII, 463. — *te helft te mier*: de helft meer, beter; waarsch. uit *te helfte meer*, vgl. *helft te grover*. Koe 295 aant.

457 — Zie voor deze uitdr.: aant. Sym. 269; Te W. verwijst nog naar Coster, Teeuwis 1019.

468 — *klat*: klis, klit. *Klad* is de West-Friese naam voor deze plant, zie Heukels, Woordenb. d. Ned. volksnamen v. planten 134.
469 — *al eveliens*: hetzelfde; volgens Ned. Wdb. III, III, 4288 is *eveleens* ontstaan uit: *evenaleens* naast *eveneens*. Daar in eveleens *al* niet meer gevoeld werd kwam hier *al* er weer voor.
469 — *uyt de sael werpen*: zie Stoett[4] no. 2614; hier in obsc. zin.
472 — *leggen as ien santschuyt*: zwaar op de hand zijn, zeuren; vgl. Harreb. II, 263*a*: Hij zeurt als een oude zandschuit; doch hier wel in letterlike zin op te vatten, vgl. vs. 468.
474 — vgl. hij valt met zijn neus in de boter.
477 — *sy worden*: vgl. vs. 317 en aant. ald.
478 — *blooten*: onjuiste, verbogen vorm van *bloot*, naast *bloode*: laf; vgl. Sart. II, 9, 24: *een bloode guyl.* — *guyl*, eig. paard, knol; hier: lafaard, vgl. o. a. St. R. 1625. — *Jorden*: vgl. St. R. 1625: *laffe guyl, bloote Jorden*; Mo. 2299 eveneens ter aanduiding van een sukkel, lafaard, saaie kerel; doch soms bet. het ook arme sukkel, vgl. Pamfl. Thysius 4149, blz. 5 vo. *Die onlanghs scheen heel ryck, is nu een slechte jorden*; ook: bedrogen echtgenoot, Woordenl. R. Visscher (ed. v. d. Laan).
483 — *Romeyns bedrijf*: vgl. Hed. verl. soon 36: *ien Romeynse daad beginnen*, een heldendaad verrichten (het bestelen van een pol door twee snollen); Harreb. II, 228*a*; I, 111*b*; Ned. Wdb. XIII, 999.
484 — *of-soenen*: vgl. vs. 556; v. Moerk. I, 223, 41: een ander zijn vrouw door zoenen aftronen, afsnoepen.
486 — *broets*: vgl. Spb. 675: *wilt en broets*; Rod. 1868: wellustig.
488 — *daer an peuren*: er op af gaan, vgl. Rod. 860; Mo. 2169; St. R. 595.
491 — Hetzelfde spreekw. Koe 580.
494 — *ofklaeren*: Klaar spelen, vgl. Spb. 471, hier in obsc. zin, evenals Mo. 784. Te W. verwijst nog naar Kalff, Lied i. d. M. E. 308 vlg., waar blijkt hoe zeer de molenaars bekend stonden als Don Juans.
495 — *'t oftouwen*: het klaarspelen, vgl. De Vries, War. blz. 174, Franck-v. Wijk 704. (Spb. 296: afranselen).
497 — *reyser*: reiziger, ook mnl. en nog heden in zuidned. dial.
498 — *jool*: stumper, bloed, gek, vgl. Spb. 2159, Huygens, Tr. Corn. 414. — *slechtst:* simpelste, sukkelachtigste. — *deyser*: penis, zie Ned. Wdb. III, II, 2368 van *deizen* naast *deinzen*, o. a. Ned. Rym. 114, 363.
499 — *huizen met toorens zetten*: de bedoeling zal wel zijn, dat de stadbewoners hun vrouwen moeten beschermen door versterkte huizen te bouwen.
500 — *ste-klieck*: stadbewoner, minachtend; vgl. Huysm. 13; Gr. 1333: *die weersoordighe steekliecken*; zie ook Franck-v. Wijk i. v. *Kliek*. — *hoorens setten*: hetzelfde als *met hoornen kronen*, zie vs. 406 en aant.

501–2: over de oneerlikheid der molenaars: Spb. 73 vlgg. en aant. Nauta (Ned. klass. blz. 229); vgl. Harreb. II, 96*a*, Stoett, Tijdschr. XXVII, 229.

506 — *luys-bos*: Kil. caput pediculosum; oorspr. hoofd vol luizen, daarna ter aanduiding van onrein persoon; vroeger uitsluitend van mannen gezegd, in Zuid-Nederl. ook in gebruik voor vrouwen en geworden tot scheldwoord zonder biezondere bet.; vgl. blz. 86: De gheboorte van Luysbosch, alias Robbeknol.

507 — *licht-vink*: losbol; voor *licht* in dergelike samenstellingen zie Ned. Wdb. VIII, II, 1953.

517 — *fun*: vgl. Huygens, Tr. Corn. 1091: *funne*, Hofw. 2368: schurk, schoft, smeerlap, misschien verwant met vuns, doch zie Ned. Wdb. III, III, 4706, waar aan de aardrijksk. eigennaam, deens Fyen, ndl. Funen gedacht wordt.

518 — *'t licht in jou oogen gun*: vgl. de spreekw.: iemand 't licht in de oogen niet gunnen, vermeld bij Sart. II, 7, 29; Tuinm. I, 171.

519 — *sel*: ter aanduiding van een wens. — *van de donder breecken*: door de bliksem getroffen worden.

520 — Dezelfde uitdr. bij Asselijn, Kraamb. v. Z. J. 54.

521 — *besuckt*: naast oorspr. *besucht*, heeft hier de oorspr. bet. van: door ziekte gekweld of wel door vallende ziekte zwak van verstand, synoniem met *bekrenckt*. Beide woorden bet. meestal vervloekt, beroerd, ellendig, en als bijw. vreselik. Vgl. Spb. 290: *dese besuchte, bekrenckte schavuyten*, en Koe 274, Mol. 198, 425, 470.

524 — *Gantsch willige*, of *Sacker wilghen*: Vgl. Sym. 373 en aant. ald. — *afsteken* bet. in de riddertaal: van 't paard stoten, uit de zadel lichten, neervellen (zie de Wdbb.). Mol. 469 wordt „uit de zadel werpen" in blijkbaar obscoene zin gebruikt; de onderstelling ligt voor de hand dat *afsteken* hier dus synoniem daarmede is; vgl. nog *op-sitten* in vs. 532, dat ook in obsc. zin gebruikt is.

526 — *seve sacken met krenten*: vgl. Gr. 1490: *ick sweert by seven sacken krenten*; verbastering van: *zeven sacrementen*.

529 — vgl. 392 en aant. ald.

530 — *'t hettet nou al*: de zaak is nu eenmaal gebeurd; vgl. Luc. 335: *maar nu het heeftet al, Het is zoo 't blijven sal.*

533 — *Lobberich*: vrouwennaam, ook Spb. 393, 1337, Mo. 2914. Zie voor afleiding Ned. Wdb. VIII, II, 2530.

534 — *bicken op*: aanvallen op, hier loeren op; heftig zijn op (nl. op de vrouwen), vgl. Luc. 1796; vooral v. Vloten II, 84 en 87: *zij souwender op bicken as ien hongt op ien doo koe.*

539 — *komen aandruilen*: langzaam aan komen lopen. Kil. *druylen*: suggredi, latenter, clam ire.

540 — *uylen blyven uylen*: een mens blijft zijn natuur altijd getrouw, verandert niet, vgl. Sart. II, 4, 67: *uylen broeyen uylen.*
543 var. — *Schrobber*: zie aant. Sym. 160.
549 — *redementen* (var. *rimenten*): te keer gaan; vgl. Spb. 1649 en aant. Nauta (Ned. Klass. blz. 180); De Vries, War., 147 vlg.
552 — *daer leytet myn*: daar ligt het mij, zo is het met mij gesteld. — *te elements verpeutert*: te zeer bedorven, te erg gemaakt, vgl. Esb. v. d. Katmaecker 318: *so waert toch al verpuetert*; en Een spul v. sinnen v. d. Siecke stadt 304.
554 — *jou smaeck weg het*: de smaak van jou beet heeft.
560 — *maeckt ons gien kruys* (niet: *kruijen*): doe ons geen verder overlast, hinder, verdriet. — *het hart ofstooten*: doodsteken. Zie vooral Ned. Wdb. I, 1581.
565 — *fluk*: bijvorm van *fluks*; Ned. Wdb. III, III, 4590 niet vermeld (wel *flog*).
566 — Dit spreekw. vindt men ook bij Sart. I, 1, 14; III, 2, 50; Coster, Teeuwis 846; G. C. v. Santen, Lichte Wigger blz. 13; Andr. d. Piere 10 (er wordt gesproken van een vrouw die de ontrouw van haar man ontdekt): *Doch speulde (gelijck men seyd) deckt toe de pot daers ael in, En gafse* (de dienstbode) *daedlyck uyt aen ien uytlandsche vryer.* — De bet. is: Zorgen dat iets niet bekend wordt, om moeilikheden en ellende te voorkomen; zie Tuinm. I, 113 en Suringar, Erasmus blz. 73. Waarschijnlik moet men hier *ael* nemen in de bet. van „stercus", dus zorgen dat de geur zich niet verbreidt.
571 — *luyffen, leuyffen*: luifel; vgl. Spb. 405: *luyfe*, drie verwante woorden, zie Ned. Wdb. VIII, II, 3226, 3228, 3230.
574 — *luytenant*: plaatsvervanger van de echtgenoot in obsc. zin, meer voorkomende spottende aanduiding, zie Ned. Wdb. VIII, II, 3295. — *van dit evel sieck is*: die aan dit gebrek, deze tekortkoming lijdt.
580 — vgl. voor deze obscoene aanduiding van de echtbreuk Luc. 2031; Tuinm. I, nalez. 24; Kalff, Lied 307.
581 — *Poort-klock*: De stadspoorten werden, in Wagenaars tijd, om half tien 's avonds gesloten, bij 't aanbreken van de dag werden ze weer geopend; de poortklok werd geluid en trommelslagers gaven het teken, dat de dag aangebroken was. Zie Wag. Amst. III, 176. — *dobbe dobbedob*: klanknabootsende aanduiding van het tromgeroffel, vgl. Coster, Rycke man 1216, Ned. Wdb. III, II, 2670.
583 — *Dat is gaeren edaen*: het was mij een waar genoegen!
598 — *Al sietmen de luy, men kendtse niet*; spreekw. ook vermeld in Spieghel, Byspr. alm. 9 Julie; Tuinm. II, 203, Harreb. II, 23*a*.

Klucht van den Hoochduytschen Quacksalver

Opschrift. — *Droge Lammert*: koel tegenover het vrouwelik geslacht, waarop ook de naam *Lammert* doelt; vgl. Klucht van Drooghe Goosen, door J. H. Krul; *droogert* Mo. 3281, Boert. L. B. 250, 18 en Koe 186 en aant. — *Joost den Drucker*: bevat toespeling op diens kwaal. — *voortgedaen hebbende*: vgl. Kil. *Voord-doen, veur-doen de kraemerye*: merces exponere, expedire, explicare: venum exponere; vooral Breughel, Tafelspel v. e. Quacks. vs. 7: *schoon voort te doen* (zie ook Inl. blz. XVIII) en Mo. 721: *se hadden daer so moy voort edaen.* De kwakzalver etaleert dus zijn waren en begint zijn toespraak.

2 — *edert*: Dt. Wtb. IV, 2, 2287 vermeldt *edert* voor *jeder* (ieder) als Nederrijns (1538).

6 — Dezelfde uitdrukking komt voor in de Klucht van een Quacksalver en een boer, zie Inl. blz. LXXVII.

7 — *stilstant geven*: vgl. *Ghebiedt een stil-stant nu, opdat door tusschenpraten My niet verbystert wert 't besluyt van myn ghedacht*, Rod. 1047; *stilstant van 't gheswets*, Ned. Rijm. 83, 6. De bet. is ook hier blijkbaar: wees stil, luister aandachtig toe.

12 — *kunstener*: zwakkere, ook bij Plantijn voorkomende vorm van *kunstenaar*, in de oude bet. van geneeskundige (Ned. Wdb. VIII, 585).

13 — *siechen*: Dt. Wb. X, 1, 846 vermeldt *sieche* als onregelmatige, zeer zeldzame vorming bij *siech*, in plaats van *seuche*, in de bet. aegritudo. Doch hier zal het woord wel het product zijn van Bredero's fantasie.

14 — *leich wol*: lijkewel, vgl. Koe 260 en aant.

15 — *alhle*: lees met de latere dr. *alhie*.

18 — *liedren*: voor *lieden ?*

21 — *Rotte-meyr*: Rode zee.

27 — *bespiert*: bespeurd; vgl. Kil. *besporen, bespeuren*: indagare, investigare, pervestigare. Hier dus wel: doorzocht.

30 — *dierbaer*: van groot nut, kostelik; ook elders in verbinding met kruiden, vgl. Ned. Wdb. III, II, 2585.

34 — *duym-kruyt*: geld; reeds 1488 in deze bet. gebruikt, vgl. Stoett[4] nr. 512 en Ned. Wdb. III, II, 3585.

37 — *kleyn*: attributief bij *maechdlijn*.

41 — *meyne*: waarschijnlik te lezen: *meyner*.

47 — *bestrijcht*: kan hier de bet. hebben van bedotten, vgl. *uitstrijken* en zie Kil. i. v. *bestrycken*.

49 — *begeerleych*: *begeerlik* kwam vroeger ook voor met actieve bet.:

begerig, zie Ned. Wdb. II, 1371 en vgl. *begeerlyckheyt*, Rod. 631; Ang. 768.

58 — *leytlich*: lijdend; vgl. vs. 145. Ned. Wdb. VIII, II, 2200 vermeldt slechts één plaats voor deze betekenis en dan nog Zuidnederl. — *angesichten*: substantivies gebruikt werkw.? het lijdend-er-uitzien.

64 — *angden*: handen? lees *aughen*, vooral in verband met *git* en vgl. vs. 154: *daughen*, daarentegen vs. 148 *handen*.

67 — *laub*: lof.

72 — *man*: nederduits, in de bet. „nur", slechts, ook als conj. maar, vgl. vs. 96, 106, 121 en Dt. Wtb. VI, 1524.

85 — *geel-zucht*: gouddorst; vgl. de Ned. Wdb. IV, 669 geciteerde plaats uit De Brune, Bank. I, 15: *Goud-smeer en zilver-smout zijn krachtighe kruyden; die de geel-zucht heeft (en wie en heeft-ze niet?) wert-er door genezen.*

95 — *euly*: ulieden. — *stercke*: kracht, zie Mnl. Wdb. i. v.

97 — *Portogoloyser*: portugese gouden munt; van ofra. *portugaloise*, die ongeveer 34 livres waard was. Vgl. Godefroy VI, 322. — *Lijsbet*: uit *Elisabeth*, gebruikt als naam van een Engelse gouden munt, geslagen tussen 1592 en 1601, waarop de beeltenis van koningin Elisabeth voorkwam; vgl. Coster, Teeuwis 840: *een dubbelde Lijsbet.*

98 — *dubbloen*: gouden munt ter waarde van 2 pistolen, in 1606 gerekend op 6 gulden en 17 stuivers. Zie Ned. Wdb. i. v. — *Pistotten*: lees met latere drukken *Pistoletten*: in de 16de eeuw vooral voor Spaanse en Italiaanse kronen gebruikt, in de 17de eeuw ook voor verschillende Franse munten, waarvan de waarde bij plakkaat herhaaldelik is vastgesteld, zie Ned. Wdb. XII, 1996.

99 — *nobel*: gouden munt, oorspr. in Engeland, sedert 1338 ook in ons land geslagen, ter waarde van gewoonlik ong. 50 stuivers; zie Schotel, Maatsch. leven[2] 240—1; Ned. Wdb. IX, 2026. — *vom golde rossen vrunt*: van de gouden rosse vriend?

102 — *Geuse-duyten*: vgl. Gr. 1316. Een koperen munt sedert omstr. 1576 uitgegeven; zie Ned. Wdb. IV, 1885.

104 — *heel en treck-pleysters*: heel- en trekpleisters.

105 — *absatz*: ?, ook de rest is duister.

112 — *selb*: zalf.

118 — *Laphes*: voor *lapis*; vgl. de *lapes Philosophorum*, Spb. 1670: de steen der wijzen, elixir enz. om goud te maken. — *golden stochen*: gouden stokken, staven, figuurlik in verband met *troetelen* in vs. 120; tevens spottend wegens het chroniese geldgebrek van de Spaanse koning.

131 — *artz*: waarschijnlik te denken aan *ars* (*medica*), de geneeskunst.

144 — *gheholden*: *gehouden*, wisselvorm van *gehouwen*.

145 — *buslich*: voor *boetlik, boetelik*, een niet bekend woord, in de bet. van lijdend?
146 — *galtsich*: galachtig, lijdend aan overmaat van gal, doch ook: gemelik, gramstorig, bits; vgl. Ned. Rijm. 117, 42 var. — *ongevalligh*: van ongeval, gebrekkig, ongelukkig, evenzo vs. 152: *onghevallicheyden*: ellendige toestand, ellendig uiterlik (Ned. Wdb. X, 1671).
149 — *anders*: ongeveer in bet. gelijkstaande met: *tenminste, altans* in voorw. bijzinnen; vgl. Huygens' Scheepspraet: *Dutten? wacht dat most ick schutten, Bin ick angders dien ick bin*; ook in de vorm *aers*: *Hiet ick aers so ick hiet*, Spb. 806; *U dochter wort verkracht, heb ick aars recht gehoort*, Luc. 1881.
153 — *uberhaelt*: in ned. komt *overhalen* niet met klemtoon op het tweede deel voor; hgd. *überholen* heeft echter niet de bet. waarin het hier gebruikt wordt: halen over iets, bedekken.
166 — *billich*: bijvorm van *billik*, onder hgd. invloed: met reden.
171 — *senuwen*: hier in de bet. van spieren, vgl. Mnl. Wdb. VII, 977. — *verkouden*: zijn oorspr. warmte verliezen, zie vooral Mnl. Wdb. VIII, 1943.
172 — *noch*: nochtans, toch; vgl. *Al heeft hy myn verkoren, het is noch al verloren*, Luc. 737; Boert. L.B. 233, 13; Rod. 1598, 2415, en Mnl. Wdb. IV, 2459.
185 — De kwakzalver is van een biezonder soort, daar hij in dit geval niet zelf de geneesmiddelen levert, doch zijn patient naar de apoteker zendt.
192 — *corellen*: misschien voor *coralen*, die behalve als amulet, ook fijngewreven in oude tijd voor allerlei kwalen gebruikt werden; zie M. A. van Andel, Volksgeneeskunst in Nederland, passim (vgl. Register) en Mnl. Wdb. III, 1890, waar het ook als benaming van de asperge genoemd wordt, evenzo Ned. Wdb. II, 729: koraalkruid.
195 — *aertgesocken*: artisjokken, voor afkomst van dit woord zie Ned. Wdb. II, 704; dat het volksgeloof deze plant als doeltreffend beschouwde voor het hier voorkomende geval, blijkt uit Biestkens, Claes Kloet II, blz. 10:
'k Heb gort niet als versche eyeren en krenten en aertjesocken mit peper
Recht heynje-Mans kost, na de welcke hy hem fel stel, [egheten
En neemse voor ien Brandwijntjen, tegen dat hy in de hel sel.
boomjes: voor *bodempjes*, het onderste, binnenste deel van de artisjok, dat gew. de stoel genoemd wordt, doch ook Ned. Wdb. II, 704 wordt van de bodem gesproken.
200 — *cedul*: ook door Huygens I, 241 gebruikt in de bet. van recept.
203 — *op stee*: vgl. Mnl. *op der, opter stede*: op staande voet, dadelik; Mnl. Wdb. VII, 1987.

216 — *my ging gans niet af*: Ned. Wdb. I, 941—2 is het vermoeden geuit, dat *afgaan* in de bet. van stoelgang hebben oorspr. met de 3e naamv. v. d. persoon gebruikt werd: deze plaats zou als bewijs daarvan kunnen dienen; vgl. ook Mnl. Wdb. I, 226.
222 — *het Water*: naam eertijds aan het tegenw. Damrak gegeven; *„op het (op 't) water"* werd inzonderheid gezegd van huizen aan de zeer smalle Oost-zijde; zie A. M. van Gelder, Amst. straatnamen blz. 28.
248 — *Spaens groen*: behalve benaming voor azijnzuur koperoxyde of groenspaan, eertijds ook voor zwavelzuur koperoxyde of vitriool, dat geen van beide wel als geneesmiddel voor inwendig gebruik zal aangewend zijn, ook benaming voor het loof van Taxus baccata, ndl. ijf en anagallis arvensis of akker-basterdmuur, roode muur, guichelheil. Vermoedelik is het laatste bedoeld. Zie Ndl. Wdb. V, 835—7 en Mnl. Wdb. VII, 1628.
251 — *raboly*: raapolie?
255 — *wer*: maar?
270 — *das*: dus?
273 — *afterlastich*: vgl. Tuinman I, 60, waar van een vrouw, die in de kerk was, verteld wordt: *„ondertusschen overviel haar achterlast"*, eigenlik gezegd van schepen, die van achteren te zwaar beladen en te veel diepgang hebben.
278 — *lech ick*: het verband eist: vrees ik dat, voorzie ik dat het bed nog vol raakt, doch *lech* (legh?) kan zo niet verklaard worden; misschien te lezen: *sech* ick.
293 — *smetzen*: vgl. hgd. *schmatzen*: smakken bij het eten en vandaar schmausen, lekker eten; Dt. Wtb. IX, 947—8; Kil. *smetten, smetschen*, epulari, comessari, ligurire, indulgere genio.
296 — *wartin*: waardin of misschien in dit verband zijn „liefje"; de beide regels bet. dus: al het geld, dat ik verdien, verteer ik aan lekker eten en drinken bij mijn waardin.
302 — *versetten*: misschien in de uit het mnl. bekende bet. van ontsieren, mismaken; zie Mnl. Wdb. i. v.; of moet gedacht worden aan uitdrukkingen als *den capproen versetten*: slaag geven, mishandelen (Nu noch vs. 11, vgl. Mnl. Wdb. III, 1194); *de kap versetten* (Valentyn; door Knuttel, Proza i. d. 17de eeuw blz. 115 verkeerd verklaard); *die tuyten verstellen*, Mar. v. Nymw. 116 en *haer tuyten stoffieren*, Katmaecker 534.
316 — *vatter*: verkorting van het zeer gebruikelike aanspreekwoord: *gevatter*, vgl. Mnl. *gevader*, Mnl. Wdb. II, 1771.
323 — *schempen*: vgl. Kil. *schimpen*, jocari, ludere, cavillari; hier dus: zich vermaken, pleizier hebben.
324 — *stempen*: tot stilstand brengen; vgl. Gr. 2041: *dies stempt sy*

't weenend klagen; Kil. *stempen*. Fris. Sicamb. Fland. j. stelpen, sistere en Mnl. Wdb. VII, 2080. — *slauff*: lees *lauff*?

331 — *koon*: kan.

350 — *bezichten*: ook Gr. 855, gelijkbetekenend met *bezichtigen*, zie Ned. Wdb. II, II, 2463.

356 — *schuwen*: met latere drukken te lezen *schuiven*.

361–2 — de lezing van BIKM is beter.

368 — *slaping*: beter met latere drukken: *slapping*.

383 — *knoet*: mof, pummel; oorspr. niet duidelik, zie Franck-van Wijk 326.

379 — *lapsalver*: kwakzalver, volgens Ned. Wdb. VIII, I, 1102, is het ww. *lapzalven*, op knoeierige wijze met zalf, vervolgens ook met andere middelen opknappen, als grondslag van dit en verwante woorden te beschouwen. Het komt mij echter voor dat uitgegaan moet worden van het znw. *lapzalf*, kwakzalver (vgl. woorden als *quist-goed*, *spilpenning* enz.) en dat niet omgekeerd *lapzalf* als van het ww. *lapzalven* afgeleid beschouwd moet worden. Zie J. te Winkel, Ned. Tijdschr. v. Geneesk. 58 (1914), I B, blz. 1915 vlg.

386 — *brieven vals*: valse oorkonden en documenten, waarmede de kwakzalvers het publiek trachtten te imponeren; vgl. het fragm. van Breughel, Inl. blz. XIX en G. van Rijnberk, De kwakzalver in de Nederl. prentkunst, Ned. Tijdschr. v. Gen. 58 (1914), I B, blz. 1924 vlg.

390 — *daghen*: vgl. *So ick my verstoor, tsal der daghen*, Breughel, II, 26; *hoe selt hier dagen*, Spb. 1930: er zal wat te doen zijn.

394 — *selbst isset beste kruyt*: het is het verstandigst, het best zelf de dingen te verrichten en niet ze aan anderen over te laten; blijkbaar was aan Bredero nog bekend het spreekwoord: *selve is guedt cruyt, mer sy wesset in allmans hoven niet*, waarin *selve* mede de bet. heeft van *salie*; zie Mnl. Wdb. VII, 962.

397 — *dreutelaer*: treuzelaar, sukkel, doch ook misschien met bijgedachte aan de aan *dreutelen* eigen bet. van „geslachtsomgang hebben".

Clucht van een Huys-man en een Barbier

De Leidse rederijker-letterzetter J. Z. Baron heeft in de tweede helft der 17de eeuw een poging gedaan Bredero's bovengenoemde klucht te voltooien; de titel van zijn stuk luidt:

J. Z. Barons // Klucht, // van // Kees Louwen, // ofte: // Den Gheschooren Boer. // Op den Regel: // Wie door de. Weereldt soeckt te raecken, // Moet wat Bedriegen, Liegen, Taecken. // Eerst gespeelt in Oegstgeest, en nu binnen Leyden, // den 22. Februarij 1667. (Vignet: Twee duiven) Tot Leyden, // Ghedruckt by Bartholomeus van Hogenacker, Boeckdrucker / woont op // de Haerlemstraet / inde Eerste Vinder vande Ed: Boeckdruckerye / 1667. 4° [1]).

In een „Tot den leeser" deelt hij mede: „Dit *Kluchje*, stuckx-gewijs, in de *Boertige Wercken van G. A. Bredero*, eens geleezen hebbende, en daer-en-boven meenigmael zijn on-volmaecktheyt be-oogende, heeft eyndelick mijn Geest doen aen-porren, om zijn volmaeckten Rock te mogen verkrijgen, die hy nu heeft, door de stoffe daer toe voor langh te ghemoet ghezien, 'twelck (op versoeck der *Rethorize Lief-hebberen*) soo oock sal verthoont werden, onder den naem van *Geschooren Boer*; ick acht het noodig te zijn, alleen, om den *Boer* zijn gepleeghde onvoorsichtigheyt, den *Barbier* zijn uytnemende goet-gunstigheyt, en *Gaeutje* zijn over-gaeuwe gaeuwigheyt te mogen herzien werden, waer op een Regel volgt:

Wie door de Weereldt soeckt te raecken,
Moet wat Bedriegen, Liegen, Taecken.

Neemt dan mijn *Byen-yver* aen, gelijckze is, en maeckt datze (in wat geselschap het soude mogen wesen) meer gespeelt wert, en dat met soodanige persoonen als hier zijn,

Kees Louwen, een Boer.
Mr. Joris, Een Barbier.
Gaeutje, de Knecht.
Neel Jans, Vrouw van Mr. Joris.
Lijs Joosten, de Meyt."

Vergelijking van Bredero's fragment en de klucht van Baron kan ons soms helpen om minder duidelike uitdrukkingen of woorden van Bredero te verklaren, daar Baron het fragment van Bredero niet ongewijzigd overnam: sommige woorden, die blijkbaar wegens hun Amsterdams karakter of omdat ze verouderd waren, niet meer begrepen werden, heeft hij door andere vervangen; misschien vond hij sommige

[1]) De klucht van Baron is gedeeltelik afgedrukt bij Van Vloten III, 6—15; Van Moerkerken II, 473—481.

uitdrukkingen ook te stuitend, ofschoon Baron in zijn kluchten ook niet voor krasse uitdrukkingen bevreesd is.

Waar dit voor de verklaring der tekst van Bredero van belang kon zijn, heb ik de varianten bij Baron in de aantekeningen vermeld.

1 — *Botter*: dial. holl. bijvorm van *boter*, zie Ned. Wdb. i. v. — *Eyntvogel*: kan nog toegevoegd worden aan de door Nauta § 23 genoemde gevallen van *ei* naast *ee*. — *smient*: soort van eendvogel van blauw-grijze kleur, ook Spb. 104; Mo. 665.
2 — *Sybrech*: de moeder van de huysman? aldus vat Baron het op: *als mijn moertje wel mient*.
3 — *mors-penning*: een extra-verdienste, waarvan zijn moeder niet afweet, en die dus aan minder behoorlike dingen vermorst kan worden. — *diefsack*: oorspr. zak voor gestolen waren of om iets in weg te stoppen, doch onder invloed van *dyzak* (*diessak*) ook gebruikt voor broekzak. — *er of*: van het verdiende geld.
4 — *pap-eeters*: volgens Ned. Wdb. XII, 352 als schimpnaam voor boeren gebruikt, als lieden die zich voornamelik met pap voeden, doch hier van de *steeklieken* gezegd, evenzo Gr. 1332. Baron: *rijstenbrou-eeters*.
5 — *ande mam leggen*: eig. aan de borst liggen, zuigen; hier: melk drinken.
6 — *knoopige verkens*, var. *knoppigh*, evenzo Baron; vgl. *knoopen* in de volgende regel; met knobbels of kleine gezwellen; ongeveer hetzelfde als *gortige ham* en *wat gorts*: mindere deugdelikheid van het varkensvlees, veroorzaakt door korrels in het weefsel. Ned. Wdb. V, 448.
7 — *lecker tangden*: lekkerbekken, vgl. Esb. v. Hanneken Leckertant (Trou moet blycken), Esbat. v. d. Katm. 29 en Koe 565 aant.
8 — *ter vriende bee*: met een beroep op onze vriendschap, goedertierenheid; vgl. Ned. Wdb. II, 1133 en lat. precario.
10 — *anneset*: aangezet, doorgezakt, zodat de door zich aan de schaal vastzet, dus: bedorven.
11 — *clocx*: vgl. Kil. *klock-hinne*: gallina nutrix; dus broedse kip. Rutten, Bijdr. tot een Haspengouwsch Idioticon vermeldt naast *kloek* ook *klok*: klokhen, hen met kiekens. *Clocx* kan dus met Oudemans 180 opgevat worden als broeds.
14 — *gouts-bloemen*: deze werden blijkbaar gebruikt om aan de boter een goudgele kleur te geven, gelijk ook blijkt uit Marin, geciteerd Ned. Wdb. V, 486, waar deze plaats uit Bredero echter niet vermeld wordt. — *boom van een dicke deel is*: heeft natuurlik betrekking op overwicht in de vorige regel: de bodem van het botervat was van extra dik hout om het gewicht te vermeerderen.
16 — *verdreyncken*: met opvallende vocaal, die men eerder naast *ver-*

drenken dan naast *verdrinken* zou verwachten; niet vermeld door Nauta § 13; doch reeds in het mnl. komt *verdrenken* in de bet. verdrinken voor; zie Mnl. Wdb. VIII, 1649.
17 — *omt jaer drie pongden*: tegen drie pond (ong. 18 gulden) per jaar.
18 — *Jan-Rap en zijn maet*: het mindere scheepsvolk; ook Mo. 1130, zie verder Stoett[4] no. 1020.
19 — *Loopende Lijsbet*: ook genoemd Sym. 349, zie aant. aldaar.
20 — *sleutelreecx* en *ongerriem* (in de volg. regel), vgl. aant. Sym. 163.
22 — *s'is van klinck*: ze mag er wezen; vgl. v. Vloten II, 166: *een woort van klinck*; Stoett[4] no. 1181 en vooral Staring, Jar. te Praag, vs. 55 vlg.: *Het loon Van die, bij 't nachttoilet, zich naar zijn laarzen bukte, Voorkwam het dienstbewijs*: *een treê, Van klink* en de aant. van J. H. van den Bosch, Zw. herdr. VII[10], blz. 132. — *ien perige sack*: Oudem. 284: *perig*, kostelijk als een peer? Ned. Wdb. XII, 893: zo goed of zo smakelik als een peer, in ruimere zin, goed in zijn soort, flink, bij de hand. *Sack*, zie Sym. 359 en aant. — *van sessen*: vgl. *van zessen klaar*, nl. twee goede ogen en vier flinke poten, oorspr. van een paard gezegd. Zie Stoett[4] no. 2641.
25 — *ien hecht van ien meyt*: vgl. Mo. 3325 en Ned. Wdb. VI, 232: een stevige, forse meid, in Zuid-Nederland juist gebruikt van een groot schraal persoon of van een magere knol. Samenhang met hgd. *hecht*, snoek, gelijk Oudem. 146 aanneemt, lijkt ook mij uitgesloten, al mag dan ook de uitdr. *een snoek van een meid* bekend zijn. Veeleer heeft men te denken aan een bijvorm van *hacht*: stuk vlees of spek; zie Ned. Wdb. V, 1507. — *veel weers*: vgl. Mol. 2: *uyter weer gaan* en aant. aldaar en mnl. *were*: drukke bezigheid, arbeid (Mnl. Wdb. IX, 2207, 7). De bet. is dus: Jaap heeft er veel moeite om gedaan.
26 — *aasingtie*: voor deze vorm van *aanzicht*, zie Koe 454 en aant. — *uyt momme gaen*: vgl. Mo. 1114: *niemant wie hy sy mach loopen meer voor mom bij nacht nochte daagh* en vooral v. Santen, L. Wigg. blz. 22: *Kindren! wat een backus! men souder mee gaen uyt mommen*; dus: vermomd langs straat lopen.
27 — *Se wil wel besien wesen*: je moet er goed bekijken; als je lang kijkt, zie je pas hoe mooi ze is. — *slurf*: sukkel, stumper, vgl. Sym. 379 en aant.
28 — *voeren*: in verband met vs. 31—32 acht ik het niet onmogelik, dat *voeren* hier de uit het mnl. bekende bet. van castrare heeft; vgl. Mnl. Wdb. IX, 1463, waar nog gewezen wordt naar Westerbaen II, 245 (vert. van Terentius, Eunuchus): *Oock seyd ghy my dat ghy behaegen had in een Gevuyrden Camerlingh.* Zie ook Kil. *vueren, voren, voeren*, die als Fland. Holl. aangeduid worden.
29-30 — waar anderen bij het turftrappen een plankje nodig hebben, doet zij het met haar voeten af.

30 — *goet schick*: vgl. Spb. 424; oudere vorm van *goedschiks*: zoals het behoort, met goed fatsoen.
31 — *vaering*: vgl. Boekenoogen 1122; *vering*, bul, springstier; ald. 1123: *veeringlooper*; Spb. 73: *myn vaer was een meullenaer, en myn moer liep met de veeringh*; en Griane 1349.
32 — Deze schildering herinnert aan Zola's La Terre. Baron heeft er iets anders van gemaakt.
33 — *ien panckt*: vgl. Symen 141 en aant.; doch hier wel in gunstige betekenis. — *hetse loopen*: heeft ze gelopen? of moet er misschien gelezen worden: *hetse niet loopen?* — *Sneering*: Oudemans 357 verklaart dit woord als stier, doch de bewijsvoering voor deze betekenis is verre van overtuigend. Het woord heb ik nergens elders aangetroffen. Ik vermoed dat deze regel niet in orde is, blijkbaar heeft ook Baron er niets van begrepen en daarom deze gehele plaats gewijzigd: *Zy heyt lang soo by den een en aer gedient, en dat om dese streeck, aen d'Oestgeester kangt, En waert niet wel locken wou, daer behielpzer met een Engels verstangt, Dat is, mett'er eygen goet, dat en roer niemant, zy déédt met goede leering.*
35 — *mient*: dial. bijvorm van *meente*, uit *gemeente*, met de alleen uit deze plaats bekende bet. van gilde, zie Ned. Wdb. IX, 386.
36 — *gayng*: gading, vgl. *gaejingh*, Sym. 88. — *Voer*: syn. van *gayng*, een bet. die misschien uit die van gedraging, levenswijze (zie Mnl. Wdb.) valt af te leiden. — *ast alle seyt*: hier is òf *is* weggevallen òf zal moeten gelezen worden: *as alle seyt*; gelijk al gezegd.
37 — *verbadden*: vgl. *badden*, Koe 286 en aant.; *verbidden*: ten huwelik vragen. — *in*: en.
38 — *Mieuwes mal-monckt*: ook Mo. 2933 genoemd. *Mieuwes*: Spb. 421; een naam door R. Visscher af en toe in spottende zin gebruikt, evenals *Fobert, Goossen, Jorden* e. a. (aant. v. d. Laan I, 110).
40 — *inde Barech*: in de hooiberg, vgl. *uit hoyen varen*, Koe 161 en aant. en Ned. Wdb. i. v. *barg*. — *op een half vat die ofgaet*: mogelik: wie het eerst het opgaf moest op een half vat bier trakteren.
41 — *te duysent duyvels arch*: misschien voor *duysent duyvels te arch*, te slim af; doch *te duysent* kan ook tussenwerpsel zijn, vgl. Beets, Jongensmijmering: *Wel te duizend, wat is 't heet*; *duyvels* zou dan als bijw. van graad bij *arch* op te vatten zijn. Baron: *te schendig arch*. — *Jongspul*: vrolike bijeenkomst, danspartij bij een kermis of bruiloft, ook bij het betrekken van een nieuwe woning; ook Gr. 2637, Zie Ned. Wdb. VII, 391 en Ter Gouw, Volksverm. 532.
43 — *na haer gat tarnen*: vgl. *Hoe sou ick je nae 't gat veteren*, Mol. 78 en aant. — *tarnen*: dial. bijvorm van *tornen*, zie Franck-van Wijk 703.
44 — *plech*: evenals *pleech*, Koe 113, Mol. 109 praeteritum van *plegen*,

vgl. Nauta § 106. — *ofbarnen*: afbranden van het haar zal toen nog wel in gebruik geweest zijn.

50 — *wilde boeren salf*: misschien een in die tijd bekend volksgeneesmiddel; doch Baron: *ongemeene salf*.

54 — *matery*: etter, euphemisties uitgedrukt, zie: Ned. Wdb. IX, 310.

55 — *schancks en wael*: Oude Schans, aan de O.zijde der stad in het begin der 16de eeuw opgeworpen ter verdediging van de stad, later ook Montelbaansburgwal genoemd. Oude Waal, inham in het Y aan de O.zijde der stad, gebruikt als ligplaats voor de schepen, vooral in de winter, ca. 1646 gedempt. Zie A. M. van Gelder, Amsterd. straatnamen, blz. 100 en 151. Blijkbaar buurten, die berucht waren wegens de aard der bevolking en fungeerde de barbier daar ook als *pockmeester*, vgl. Koe 362 aant. en Inl. blz. XXI.

56 — *Hem sick! hou!*: vgl. Rod. 1853; Luc. 1801; Mo. 641; Boert. L. B. 224, 27, uitroep die reeds in 16de-eeuwse kluchten voorkomt, o. a. van Vloten I, 190 en waarin *sick* waarschijnlik als imperatief van *seggen* op te vatten, evenals *hou* van *houden*, zie verder J. W. Muller, Tijdschr. XI, 31; XII, 300 en W. de Vreese, aldaar XII, 289 vlgg.; *hem* is eveneens een tussenwerpsel, dat ook alleen voorkomt: Mo 2195 en vgl. ww. *hemmen*, Mol. 306; 419; 465. — Voor de syncope van *t* in *scheermen*, zie Van Helten, Mnl. Spr. § 213*b*, waar veel voorbeelden juist voor *men* gegeven worden; Nauta laat dit geval onbesproken; evenzoo vs. 61.

57 — *inde vergulde platluys*: fraai uithangteken voor een kapper, vgl. de „Vette vadoek" in de Camera Obscura.

58 — *plockebeurs*: vgl. *gepluystert en geplockt*, Mo. 249; zij die de beurs plukken, de mensen afzetten. — *ginder op 't Stadthuys*: een uitlating gericht tegen de magistraat in verband met te hoge belastingen, die men anders niet in Bredero's werken aantreft. — *scheren*: woordspeling van de gewone bet. met die van plukken, het geld uit de zak halen.

62 — *daer de schaer uythangt*: vgl. Tuinman I, 117 en Ned. Wdb. XIV, 157: waar men gesneden, afgezet wordt.

63 — *amicht*: een mij niet van elders bekende bijvorm van *ambacht* (Baron: ambacht).

64 — Mogelik schuilt hier een woordspeling van *scheren*: beetnemen (vgl. *de gek scheren*) met de gewone bet. en wordt hier gedacht aan de 1 April-grappen: de boer begrijpt de aardigheid niet en denkt, dat Mr. Goris het heeft over de maaiers, en dat nog wel in April! Baron heeft de aardigheid dan ook niet begrepen, want hij wijzigt: *Omdat hier 't volck eens 's jaers komt, dat's in April, om te scheeren.*

65 — *Velt-scheerers*: maaiers, vgl. Baron: *Onze Hannekens ofte Veltscheerders.*

69 — *tot myn peets*: vgl. *tot (J)annetjen Stellaers*, Mol. 127; *tot meyns*, Spb. 2019 en v. d. Veen § 160, Opm. 2.
73 — *op sen ouwe Testaments*: op ouderwetse, degelike wijze; vgl. Koe 350 en aant.
75 — Met Baron te lezen: *'t selme mijn leven niet vergeten.*
76 — *'t of leyden*: van *het afleggen*, sterven.
77 — *goet meyd*: tegen de boer?
78 — *middelstraet*: ook Mo. 722 en War. 156: het middelste van de straat, hier als woordspeling met *middelwech*, dat natuurlik figuurlik bedoeld is.
80 — *beclontert uytcomen*: door Ned. Wdb. II, 1607 figuurlik opgevat als lelik wegkomen, van een kwade reis thuiskomen, doch m. i. hier letterlik op te vatten (zie vorige aant.) als bemodderd: de wegen in Brabant waren natuurlik zeer modderig, vooral in het midden; vgl. Luc. 2168, Spb. 829.
85 — *loven*: te koop bieden, aanprijzen, nog in *loven en bieden*, zie Mnl. Wdb. IV, 851. — *half of op ien grootje*: met latere drukken en Baron te lezen: *half op ien grootje*; op een halve stuiver.
86–7 — zullen wel in obsc. zin opgevat moeten worden; vgl. over woordspelingen met *middel*: R. Visscher (ed. v. d. Laan), I, 161.
89 — *Jan hen*: algemeen gebruikelike aanduiding van een saaie sullige man, met bijgedachte dat hij zich met de huishouding bemoeit: een keukenpiet.
90 — Baron: *hij altyd 't middelen, en 't scheyden, en aen 't scheel deelen.*
95 — Tussen *hylicken* en *trouwen* wordt hier blijkbaar dit onderscheid gemaakt, dat alleen het laatste op een werkelik huwelik betrekking heeft.
97 — *vrientschap*: vgl. vooral Koe 194 en aant.; Mol. 288 en aant.
100 — *ofschaffen*: ontslaan, afzetten, zonder dat dit het gevolg is van het opheffen der betrekking, gelijk gewoonlik de bet. is (Ned. Wdb. I, 1312).
106 — *uythouwen*: ophouden met, door bijgedachte aan *uytscheiden?*
112 — *geborst en gebilt*: ook bij Cats, 2, 62*a*. — *Sint Joris heynst*: het paard van Sint Joris zal in de vroegere processies wel door een stevig paard voorgesteld zijn, waaraan de herinnering nog op gevelstenen en uithangtekens voortleefde.
116 — *van ien groot geslacht*: de barbier bedoelt van aanzienlike familie, de boer vat op: van een uitgebreid geslacht.
120 — *van goe Ayeren set*: vgl. Baron: *s'is sepers al van een groot geslacht en goe eyeren gezet.* De uitdr. zal bet.:vruchtbaar.
121 — *Vant vollen bet*: de eigenl. bet. der uitdr. *van vollen bedde* is: van dezelfde ouders, gezegd van broeders en zusters, doch hier nat. ook van een grote, uitgebreide familie.

123 — *an gien boom epist*: niet van geringe afkomst, hier ook alweer met de bijgedachte van een niet klein, weinig talrijk geslacht; vgl. Ned. Wdb. XII, 1987.
124 — *steeckelich*: dubbelzinnig, vgl. Coster, Teeuwis 548 en *stekelbaarsje*, Mol. 578.
126 — *de seun vander huys*: vgl. *onse seun*, Mol. 199, ook door een dienstbode gezegd van de zoon des huizes.
129 — *Nel van Gords-wegen*: ook genoemd Mo. 3319: *Neel van Godswegen* en een der personen uit de Griane: *Sinnelycke Nel van Goosweghen.* — *Jan Soetekau*, bekende figuur uit Starter's Klucht van J. S., tussenspel van het Blyeindich-spel van Daraide; doch blijkbaar een algemeen gebruikelike naam voor een sukkel, vgl. *Jan Hen* vs. 89.
130 — *platbroeck*: een der vele bijnamen, samengesteld met broek als: *drasbroek*, Sym. 331 en aant.; *Hansje Hangebroeck*, Boert. L. B. 229, 23; zie Ned. Wdb. III, 1478.
131 — *Claertje Clonters*: vgl. *Bely Klonters*, Mol. 179 en aant. — *om botter bloemen varen*: met Ned. Wdb. III, 710 wel als dubbelzinnig op te vatten.
132 — *met de wayschuyt uyttrecken*: eigenlik met de jachtschuit er op uit gaan, doch ook dit is dubbelzinnig bedoeld, vgl. Sym. 529 en aant.
138 — *met* levert geen goede zin, beter met KM *niet*: kwamen de lui niet van alle kanten op bezoek om haar te troosten? Vgl. ook Baron: *Quamender de bueren niet eens in, en dat van 't Westen en van 't Oosten, En daer lagze met zijn schrift in zwijn* (lees: *zwijm*).
141 — *springer*: jonge krachtige man; Baron: *heck-springer.*
142 — *datte hanghden noch cleefden*: Stoett[4] no. 496 vermeldt als gelijkbetekenend met „nog niet droog achter de oren zijn": *de handen kleven hem nog* (17de eeuw). Dit zou dan toegepast moeten worden op de *jonghe springer*, doch uit het verband blijkt veeleer dat de uitdr. hier gebruikt wordt van de overleden man en zou dan kunnen betekenen, dat deze nog zo kort geleden gestorven was, dat zijn handen nog niet verdroogd waren; vgl. Baron: *dat hem de hangden noch kleefden.*
148 — *crijghen*: nl. te horen en te zien.
151–59 — in alle drukken staat voor vs. 151 *Boer*, toch meen ik dat deze regels door *Mr. Goris* gezegd moeten worden; hetgeen ook blijkt uit de tweede helft van vs. 159.
151 — *ien splinter* enz.: Kees Knol lijdt tengevolge van zijn weinig ingetogen leven (vandaar dat zijn vrouw dat liedje van hem zingt) aan het spit, doch hij doet het voorkomen of hij last heeft van een splinter.
153 — Baron: *Alle de genuchten leggen inde Bockze, Wist een brave jonge Meyt Watt' er in de Bockze leyt, Zy zou alles laten staen, En dat tuyg soo*

blijdt ontſaen etc. Blijkbaar een bekend volksliedje. *Bockze*: broekspijp, in Noordfries nog gebruikelik; meerv. wijde broek als door zeelieden gedragen werd (Ned. Wdb. III, 275). Starter gebruikt het woord herhaaldelik.

155 — *sijn neus in een ander mans koocken steken*: vgl. Harreb. II, 124: *hij steekt zijn neus in een andermans pot*; I, 397: *het is goed koken in eens andermans keuken*. Vgl. voor deze dubbelzinnigheid Mol. 580 en aant.

158 — *hum in sijn liessen sach* enz.: toen ik hem onderzocht, zag ik dat hij een veneriese ziekte had.

159 — *lang hayr, lange sinnen*: opzettelike wijziging van het bekende spreekwoord: *gekrulde haren, gekrulde zinnen*; zie Stoett[4] no. 755.

165 — *roemsteeckje, geſthumtje*: zie voor deze kaartspelen Koe 351 en aant. — *van beyts*: beide, vgl. voor deze vorm op *s*: Boekenoogen 46, v. Helten, Vond. taal § 142 en Ned. Wdb. II, 1, 1537.

166 — *negen blaetjes*: een soort kaartspel, ook vermeld V. Vloten III, 60: *het leste en negen blaatje*; evenzoo *Gelders troefje*. — *langsknechten*: hazardspel met kaarten, waarbij de bankhouder aan ieder speler een kaart geeft, en daarna de andere kaarten achtereenvolgens omkeert; hij met wiens kaart een omgekeerde het eerst overeenkomt, wint het spel (Ned. Wdb. VIII, 1030). Waarschijnlik is het spel het eerst onder lansknechten in gebruik geweest, vandaar dan de naam. — *bockslaan*: eveneens een soort kaartspel. — *op syn leyts*: schijnt ook de naam van een kaartspel geweest te zijn.

167 — *Sincken*: kaartspel waarbij vijf (cinq) een rol speelde.

168 — *op den taerling liep*: betrekking had op het dobbelspel; een weinig voorkomende bet. van *lopen op*, echter nog in Z.-Nederl. bekend. Zie Ned. Wdb. VIII, II, 2850.

173 — *uyttet nest nemen*: bedriegen, beetnemen; vgl. Spb. 1097; Coster, Teeuwis 631; War. 190; Ned. Wdb. IX, 1854; Stoett, Taal en Lett. VII, 182.

175 — *eguert*: van *guren*: oppronken, optooien, vgl. Boert. L. B. 219, 23: *O se waren so eguurt*; Hooft, Brieven III, 408: *Ghy bent t'ongnaertigh eguirt*.

176 — *ien selschap hebben*: vgl. *jongspul* in vs. 41.

185 — *cijter*: muziekinstrument, waarvan de snaren met een pen, minder gewoon met een strijkstok bespeeld werden, gelijkend op de gitaar.

186 — *een lietje van een huysmans seuntje*: Welk lied bedoeld wordt is mij niet bekend; vgl. nog vs. 93, waar de barbier de boer aanspreekt met *Huysmans seuntje*. De bedoeling is misschien een liedje van een boer.

De gheboorte van Luys-bosch, alias Robbeknol

Opschr. — Robbeknol, zie Ned. Wdb. XIII, 644; 1968 en Sym. 295 en aant.
1 — *Der fiel gebiert is*: aan wie veel overkomen is.
8 — *schnar*: ?
11 — *steych hen*: waarsch. voor *sleych hen*: sloop heen, ging er van door.
15 — *greef*: greep? *Zu hand*: dadelik, terstond.
33 — *wend*: van wennen aan, zich gewennen.
35 — *deinen*: KM *deiner*; waarschijnliker: *einen*. — *Zoech*: tocht?
38 — *drub sal*: trübsal; droefenis? De rest van deze regel is ook blijkens het rijm niet in orde.
69 — *slechter*: eenvoudig, naïef.
81 — *rachen*: muil?

Claes Cloet met een rou-mantel enz.

3 — De komma achter *deech was* zal vervangen moeten worden door een punt, de bet. van vs. 1—3 komt dan hierop neer: al praten de weeuwtjes altijd over hun eerste man, je merkt toch wel, dat de verhouding niet pluis was, te wensen overliet (anders zouden ze niet zo trouwlustig zijn). Met vs. 4 begint Claes dan over zijn overleden vrouw te praten.
4 — *Belle Maeycken*: Gelijk in de Inleiding (blz. XXXVII) werd medegedeeld is dit fragment door Bredero geschreven naar aanleiding van de klucht van C. Biestkens, Claas Kloet, waarvan de eerste druk in 1619 verscheen, doch die waarschijnlik al vroeger is opgevoerd. In het derde deel van deze klucht is Claes getrouwd met een Antwerpse dame uit de Lepelstraat, Belle Mayken, welk huwelik allesbehalve gelukkig blijkt. Bredero doet het nu voorkomen, dat Belle Mayken inmiddels gestorven is en Claes Cloet, na zes weken gewacht te hebben, weer naar een andere vrouw uitziet.
5 — *te ondeucht*: hetzelfde als *te ondeugdelik*, heel erg, terdege; vgl. Huysm. 120; Spb. 397; Koe 100 en aant.
8 — *d'Italiaen*: in het genoemde derde deel komen voor Roemert en Ritsert met wie Belle Mayken haar man bedriegt, doch geen Italiaan; wel spreekt ze van een Spanjaard.
12 — *sloecher de moort*: sloeg haar de moord, stierf ze; vgl. War. 20,339 en Rod. 2054: *dat jou de Moort steeckt*.
13 — *ienwijl*: hetzelfde als *inwijlen?* onderwijl, intussen, Ned. Wdb. VI, 2172, men zou kunnen denken aan verkeerde etymologie van *in* als *ien* (een).

14 — *inquijl*: en kwijl; de gehele uitdrukking ook bij Harreb. I, 313, 319: *hij huilt snot en kwijl als een hofhond* en Tuinm. I, 309: *huilen als hofhonden* (met bijgedachte: terwijl alles maar gemaakt werk is).
15–16 — Voor dergelike pret bij gelegenheid van een begrafenis vgl. Inl. blz. XIII.
17 — *mijn tijt nu reyn uyt ewacht*: vgl. aant. bij vs. 4.
15 — *Graeuwe Giertie inde Nes*: wellicht de naam van een waardin: *graeuw* is in de 17de eeuw nog gelijkbetekenend met grauwend, grijzend, wier haar dus grijs wordt.
21 — *tjats*: vgl. Boekenoogen *tjad*: vrolik en vlug, levenslustig; bij Bredero: wellustig; vgl. Mo. 906; Boert. L. B. 251, 48: *tjats en broets*; 274, 50: *moy meysgen, quicx en tjats*. — *versette*: fursette, vgl. Mol. 329 en aant.
22 — *gerumel*: de latere drukken hebben *geruwel*, dan misschien op te vatten als door svarabhakti ontstaan uit *gruwel*, rilling. — *wortelbroek*: dubbelzinnig?
25 — tegen het publiek. — *groote goed*: grote lummels? Zie vooral Ned. Wdb. V, 334; mogelik zijn alleen de meisjes bedoeld: *de naeysters*. —
27 — *leyt en tobt en teest*: ligt te tobben en te tesen; *tobben*: schertsen, gekken, vgl. Kil. *tobben, toppen*, furere, tumultuare, insanire, grassari en Mnl. Wdb. VIII, 377; *tesen*: vgl. Spb. 386: *sy snoeien en sy teesen*, waar het de oorspr. bet. heeft van plukken, pluizen; hier in de fig. van kwellen, plagen, vgl. Mnl. Wdb. VIII, 272.
31 — *Schotse Stijn*: *schots* kan behalve als aanduiding van herkomst ook gebr. zijn in de bet. raar, mal (Mo. 837) of onvriendelik, schamper; vgl. Ned. Wdb. XIV, 935. Al de volgende namen met de bijbehorende attributen zijn allittererend.
33 — *druystigh*: onstuimig, opbruisend, opstuivend, vgl. *druystighe grootsche nar*, St. R. 2205; *Ons korporaal wat druystigh is*, Boert. L. B. 291, 65.
38 — *Kanjuweeltie*: volgens Ned. Wdb. VII, 1252 oorspr. naam van zekere franse peer (ofra. *poire de caillouel*), figuurlik ter aanduiding van een puike vrouw of meisje, ook wel liefkozend gebruikt, Mo. 1292: *mijn boeltje, kanjewieltje*; bijgedachte aan juweeltje blijkt uit de spelling. — *se ken over ien clooft rietie gaen*: Ned. Wdb. XIII, 134 geeft alleen een plaats uit Hooft's Brieven (3, 433), doch Harreb. II, 220 verwijst naar Tappius blz. 100 en Sart. II, 5, 78, zie ook Winschooten blz. 207, Tuinm. I, nal. 31. Bet.: ze is zeer behendig, vooral in moeilike omstandigheden. Het gekloofde riet is het symbool der uiterste zwakheid.
42 — *de mommen me veur jaghen*: zo schrikwekkend, dat zelfs degenen die voor mom lopen, dus anderen schrik aanjagen, er voor op de loop zouden gaan.

WOORDENLIJST

Afkortingen : A verwijst naar de Verklarende Aantekeningen.
BM Groote Bron der Minne (ed. Binger dl. III).
C Claes Cloet met een rou-mantel enz.
H Klucht van een Huys-man en een barbier.
K Klucht vande Koe.
L De Gheboorte van Luysbosch, alias Robbe-knol.
M Klucht van den Molenaer.
O Onschuld en Toegift.
Q Klucht van den Hoochduytschen Quacksalver.
S Klucht van Symen sonder Soeticheyt.

Ael (een goe — in syn pot hebben) M 566 A.
Aaltge (van — singen) K 434 A: drinken.
aendreyen M 309 A: aanleggen.
andruylen M 539 A.
angaen M 10: aan een huis aankloppen.
aengenaem S 234: schoon, fraai.
aanhouden K 208 A: een minnaar hebben.
anleggen ('t —) M 300: het aanleggen.
annemen K 590: de dronk beantwoorden.
anpeuren M 488: er op los gaan; vgl. BM 394, 113.
aenschouwen (im grossen —) Q 37: in groot aanzien; (— voor) O 46: nemen, houden voor.
ansetten H 10 A.
aasent, aasingt K 454 A, 459; H 26, 73; *ansicht* K 152; S 464: aangezicht, gelaat K 416: voorkomen, gedaante.
ansien (het —) K 269: het wel beschouwen.
ansitten S 74: aan tafel mee-eten.
anspreken K 311 A: iemand over iets aanspreken.
anstooten K 267 A: doorstappen.
antasten S 449 A: zich toeëigenen.
antreden K 384: aanstappen, haastig lopen.
anvallen Q 180: aan boord vallen, aanspreken.
aar passim: ander.
aard (de — sal syn te koudt enz.) S 494 A.
aerdakers S 275 A, 317 A: plant.
aardigheydt (met een —) K 246 A: handig, listig.
aers (zyn — in zyn arm nemen) K 288 A: er van door gaan; *naers* (veeght dat kijnt zyn —) K 184 A: ad fundum; (lachen dat de — niet toe mach) Q 322: uitbundig lachen; *neers* (die zyn — brandt enz.) K 655 A.
aers passim: anders; (aers noch aers) M 157 A: geheel en al als.
aersling H 167: achteruit, verkeerd.
aertgesock Q 195 A: artisjok.
aessack (uyt den — spelen) S 537 A: gochelen.
abel K 605: liefelik, schoon.
abelheyt (met een —) K 234 A: handig, listig.
absatz Q 105: ?
absolvat M 187 A.
achten (stuk van —) K 340 A: munt.
achten veur K 46: houden voor.
addersvel S 148: kwaadaardig wijf.
ofbarnen H 44: het haar afbranden.
afdrincken K 75: door een dronk weer goed maken.
afgaen H 40: het opgeven; Q 216 A: stoelgang hebben.
ofhandich maken M 212: stelen.
ofklaren M 494 A: klaar spelen.
ofkomen M 185: naar beneden komen.
ofcoopen H 8: kopen van.
ofkrijgen S 58: naar beneden brengen, van boven halen.
afleggen (het —) M 93 A: te werk gaan.
oflooghen S 36: met loog afwassen, vgl. S 38, 66.
afnemen (wel —) K 36 A: goed opnemen.
ofschaffen H 100: ontslaan, afzetten.
ofsien M 318: de kunst afzien.
afsnijden K 677: breken met, zich niet meer inlaten met.
afsnoepen M 176: ontnemen; M 562: een anders vrouw.
ofsoenen M 484 A, 556.
afstaan H 39: laten varen, afzien van.

ofsteken M 524 A.
ofstooten M 560 A: doorsteken.
afterkartier H 152: achterste.
afterlastich Q 273 A.
afterskijnt S 37 A: achternicht.
oftouwen M 495 A: klaar spelen.
ofvegen K 77, 217: afborstelen.
ofwinnen K 270; M 440: winnen van.
ackermenten K 277 A: sacramenten!
al waerse S 290: als ware ze, vgl. Ned. Wdb. II, 88.
aleveliens S 477; M 469 A: geheel alsof, hetzelfde.
alevenwel K 670; S 26: niettemin, echter, alevel.
aleenich S 242 A.
alleenlyck S 202 var.: alleenich.
ast is K 171, 450; M 107, 487: je hebt gelijk, juist zo!
altemet(s) K 103, 118, 304, 357, 576; S 483; M 221, 266, 267; H 44, 95: wel eens, nu en dan; M 28, 119, 182: toch, maar (bijw. v. modaliteit).
altoos K 435; M 263: in ieder geval, hoe 't ook zij.
alwaars zie: *menen.*
ambacht M 442 A.
amicht H 63: ambacht?
ammerael S 143 A: aanvoerster.
an zie: *aan.*
anders Q 149 A: tenminste, altans; (— niet weten) M 546: niet beter weten.
angesichten Q 58 A:?
appelen (koopter — om) S 168 A: je hebt er niets aan.
arbeyt Q 35: barensnood.
arg (arig) K 436; S 384: sluw, listig.
argheid (aricheyd) K 251 A; S 359: gemeenheid.
archwaen S 427 A.
arguwatie K 587: redetwist, betoog.
arm (al bin ick —, ick bin warm) S 560 A.
armen S 232: omarmen, omhelzen.
artsene Q 12, 73: artsenij.
artz Q 131 A: ars, kunst?
avontueren M 21: wagen.
avontuyrtje M 447: fortuintje.
avous K 87, 489: op je gezondheid, vgl. Ned. Wdb. II, 758.

baan (op de — brommen) K 71 A: op straat pronken.
baerlyck M 157: in eigen persoon.
bag Q 83: edelgesteente.
bagyn zie: *begijn.*
bayerdt S 27 A: rommel.
back S 31: regenbak; (snack voor — geven) K 464 A.
ballade K 612 A: verssoort.
band Q 147: verband, windsel.
bang (mijn is so —) S 184: ik ben zo beangst, benauwd.
bancken K 144, 557: feestvieren, eten en drinken; K 195: toeven, blijven.
banckeroetiers K 40.
bancketeeren S 7: zie *bancken.*
bar S 397 A: arm, berooid.
barech H 40 A: hooiberg.
baren K 673; M 157, 526, H 143: te keer gaan: (sich —) Q 36: zich gedragen, voor den dag komen.
bast K 244, 505: strop.
bed (vant vollen bet) H 121 A: uit een groot gezin.
bedilal K 331: albedil.
bedillen M 198: bevitten.
bedingen K 433: weten te verkrijgen.
bedisselen K 339 A: beredderen.
bedurven S 177: ongelukkig, rampzalig.
bedroopen S 559 A: bedruipen.
beducht om M 298: bevreesd voor.
beduyen (wat hettet te —) S 89 A, 514; M 337; H 120: wat betekent het, geeft het!
bee (ter vrienden —) H 8 A: met een beroep op de vriendschap.
bien (op de — willen met) S 349: er van door willen met; (of je met bey jou bienen in 't vier sat) S 477 A.
beërven S 18: by erfenis verkrijgen.
beet (niet een —) M 369, 432: volstrekt niets; (niet een soete —) K 147: niets liefs; (tot de leste —) S 577 A: tot het uiterste; (van stickje tot —je) M 138: geheel en al, in biezonderheden; (een gestolen —je smaeckt wel): M 258 A; zie ook: *bet.*
begeerleych Q 49 A: begerig.
begekken O 34; K 661: bespotten, voor de gek houden.
begift O 11: bedeeld, beschonken; vgl. Rod. 1920.
bagijn M 121 A: begijn.
begijnenselletje M 60 A: cel van een begijn.
begrobbelt K 630 A: groezelig.
behendicheyt K 666: list, slimheid.
behonicht O 38: met honing bedekt, liefelik.
behoudens K 608 A.
beijts (van —) H 165 A: beide.
beyeren S 496 A: zeuren.
bejegen M 186 A: bejegenen.
bekent voor S 417: bekend als.
becken (blincken als een —) M 335: als een metalen scheerbekken.
beclontert uytkomen H 80 A.

beknopt K 480 A: keurig, fraai.
bekomen K 665: aangenaam zijn, behagen.
bekommert met K 343: bezig, doende met.
bekooren-maten O 21: onder de korenmaat plaatsen.
bekrenckt M 521 A: beroerd, vreselik.
bekreten K 630: met door schreien rode ogen en wangen.
bequaem K 598: gemakkelik, doelmatig.
belaan met K 676 A: opgescheept met.
belachelijck Opschr. Q: lachwekkend, grappig.
beleeftheyt (met een —) K 389: op vriendelike wijze.
beliegen M 357: tot leugenaar maken.
Bely (Puntige —) S 347: afkorting van Mabelia; (— Klonters) M 179 A.
belijen S 310: verhalen, verklaren.
Belle Maeycken C 4 A.
beluiken M 155 A: invallen.
belust om K 462; S 9: trek hebbende in; (— op) M 152 A: idem.
benier M 348, 402: manier; vgl. Nauta § 34*a*.
berecht S 476 A: geborgen, goed af.
bereden (— merritje) M 152: besprongen (Ned. Wdb. II, 1892).
bergen S 476 A: redden.
beroyd K 328; S 17: arm.
bescheyt K 275 A; S 270 A, 274 A.
bescheyden M 463: antwoorden, afspreken met.
besetten K 360 A:?
bezichten Q 350 A: bezichtigen.
besje (zalighe —) S 1: grootmoeder zaliger.
beslaan (men — geen loopende paarden) S 111 A.
beslommert K 344: vol zorgen.
besorch M 67: zorgzaam iemand, zorg.
bespiert Q 27 A: bespeurd, onderzocht.
bespreken S 25: bij testament vermaken.
best (al je —) M 278: uit alle macht; (ten besten houden) M 340: niet kwalik nemen.
bestaan S 550: aandurven, wagen.
beste(d)en S 398 A: uithuweliken.
bestemoer M 130: grootmoeder.
bestevaar S 6: grootvader.
bestoven S 368: dronken.
bestrijchen Q 47 A: bedotten.
besucht, besuckt K 274; M 198, 425, 470; H 46; C 27: vervloekt, ellendig, vreselik; M 521 A: door ziekte gekweld, zwak van verstand.
beswalckt S 452 var. A: verduisterd.
bet (een —) M 221 A: duchtig.
betalen M 270 A; S 374; M 503: betaald zetten.
beteren ('t niet kunnen —) M 557: het niet kunnen helpen.
beteutert M 551: ontsteld, ontdaan, vgl. Gr. 2050.
betiel K 562 A, 656; M 181, 347: platteel.
betien (laten —) K 619 (rijmend op: ghesien): met rust laten; M 287 (rijmend op: sien): zijn gang laten gaan.
betoghen S 452: betrokken (v. betien).
beucken K 53: stoten, slaan.
beuren M 251: gebeuren.
beurs K 69 A: de Amsterd. beurs.
bevallicheyt S 234: beleefdheid, welgemanierdheid.
bevongen (verl. deelw. van bevangen) K 10: betrapt.
bevelen K 634: de zorg voor iets opdragen.
beven als een oven M 223 A.
bevoelen (hem —) S 192 A; M 485; Spb. 1725: zich voelen.
bevrucht M 156: zwanger.
bewaren (zijn vrouw —) M 493, 496: bewaken, onder zijn toezicht houden.
bewribbelen M 172 A: wrijvend uitwassen.
bidden K 286 A; S 467, 472: verzoeken.
bieden (geven noch —) K 313: betalen noch aanbieden te betalen.
bier (te — gaen) K 625: bier drinken; in 't bierhuis zitten.
bier-banck M 163: bank, waaraan het bier gedronken wordt.
bierdragher K 492 A.
bierlag M 381: biergelag, dronkemanspartij.
by de weg M 297: over de weg, in tegenstelling met in huis.
bijbel (van 52 blaeren) S 539: de speelkaarten.
bijkomen K 286: naderbij komen.
bijleggen M 202 A.
byster M 5, 538: bnw. wonderlik, zonderling; K 41: bijw. schandelik.
bicken op M 534 A: heftig zijn op.
billich Q 166 A: met reden.
blaetje (een — leggen) K 351 A: kaarten; (negen blaetjes) H 166 A: een kaartspel.
blank K 196 A; H 45: munt.
bloet passim: uitroep, verkort uit Gods (gans) bloed; M 517: sukkel, kerel; zie ook: *gans*.
bloemerherten K 557 A; M 97, 488: vloek.
bocht (al de —) K 20 A: buit.
boekje ('t — quyt syn) M 88 A: de tel kwijt.

boeckede-koeck M 457: boekweiten koek, pannekoek.
boeltje M 546: liefje, minnares.
boerman (liedt van een loosen —) K 540 A.
boevery K 379; M 125: schelmenstreken.
bock (onkuyssche —) M 511: vrouwenjager, wellusteling.
bockze H 153 A: broekspijp, broek.
bockslaan H 166: een kaartspel.
bollen S 421 A: aanstaan, bevallen.
Bontebotter K 371 A; zie ook Ned. Wdb. III, 744, waar gewezen wordt op botter: valsche speler, dobbelaar.
bontwercken S 549 A.
boogh K 2 A.
boom (an gien — epist) H 123 A: van goede afkomst.
boom H 14 A: bodem.
boomje Q 195 A: bodempje?
boort (an — gaen) K 99: in de weer zijn; Q 223: aanspreken.
bort H 167: verkeerbord.
bot M 441: onhandig, boers; ('t — maken) K 37 A: het dom aanleggen.
boter (— kunnen smelten) K 473 A; (de — geldt twee blanken) K 196 A.
botter H 1 A: boter.
botterbloemen (om — varen) H 131 A.
botten (met steenen —) K 54 A: vals spelen.
bouwen M 195 A: kledingstuk.
braetster K 104 A: braadster.
braen bout K 83 A: gebraden vlees.
brabbelen M 369: onverstaanbare klanken uiten.
bras S 383 A: boel.
brassellet Q 385: armband.
breken (visch —) M 47 A: schoonmaken; (van de donder —) M 519 A: door de bliksem getroffen worden.
brengen (het iemand —) K 585, 588, 591: toedrinken, de gezondheid drinken.
brief M 330 A: prent, gravure; Q 386 A: oorkonde, document; K 171 A: malle kerel, kwast.
brodder Q 314: knoeier, broddelaar; Q 239: broeder.
broddery S 257: lorren, lappenrommel.
broeck S 80 A, 84 A; M 458; (heur — byleggen) S 46 A: onderdoen voor.
broets M 486 A; H 134: wellustig.
brommen K 71 A; S 524: pronken.
brood (het — uyt de schimmel houwen) K 333 A: verkwistend zijn.
brootje S 474: liefkozende term; (een — lenen) M 267 A: echtbreuk plegen.
broodeloose (— kunsten) S 543 A: geen brood, bestaan gevend.
brouwersschuyt (water uyt de —) S 31 A.
bruyt (sulcke bruyts sulcke speelnoots) K 508 A: spreekw.; (als de — is in de schuyt, soo syn de beloften uyt) S 501 A: spreekw.
bruyn M 131: donker.
buyck (myn — vol) M 283: naar hartelust.
buytensluiten M 51: niet in de stad toelaten.
bulleback S 108 A: duivel.
burgerin M 542: stadsvrouw, vrouw.
buslich Q 145 A: ?

cedul Q 200 A: recept.
cyter H 185 A: muziekinstrument.
Cornelis (Broer — oorden) S 391 A; zie ook nog het art. van A. C. de Schrevel in Hist. Tijdschr. IV (1925) afl. 3.
daer (dat is —) S 206, 342, 386: tot daaraan toe, genoeg daarvan.
dagh (voor den — sijn) K 262: te voorschijn komen.
daghen (tsalder —) Q 390 A: er zal wat te doen zijn!
daggen K 528: degen.
damast K 457 A.
danckbaerlyck S 198: dankbaar.
dans (den — ontspringen) K 9 A: ontkomen.
dapper S 358: flink, zeer, erg.
dartelheyt S 405: wulpsheid.
dat K 97, 100, 411; S 17; M 15, 120, 218, 219, 295, 317: ter inleiding van voorwaardelike bijzinnen.
deegh (deghelycke —) S 546 A: in ernst, waarachtig; (gien — was) C 3: niets gedaan, niet pluis was.
deghen (te — raken) S 166: bijkomen, zich herstellen.
deel, diel (een —) K 69, 301; S 515; M 369: vrij wat, een troep.
deylen O 3 A: vgl. Ned. Wdb. III, II, 2335.
deen Q 383: lompe kerel, kaffer.
deense (— koppen) M 225 A.
deynen K 536: van jou.
deyser M 498 A.
decksel Q 151: wat dient om te verbergen, onzichtbaar te maken.
Delfs bier K 179 A; Q 250.
denken op S 581: bedacht zijn, letten op; vgl. Rod. 902.
deucht S 197: weldaad, barmhartigheid.
deughdelyck K 262; S 236: braaf, deugdzaam.
deun M 91 A: pleizier, pret.

dijamanten K 458 A: puisten.
Dibberich K 325 A.
dief (hoort dien — liegen) M 269 A; (sulcke dieven sulcke basten) K 505 A.
diefjesvaer K 575: heler, opkoper; vgl. Spb. 2118.
diefsack H 3 A: broekzak.
dier S 476; M 453: jong meisje, jonge vrouw.
dierbaer Q 30 A: kostelik, nuttig.
dievery K 10, 30, 56, 641: diefstal.
dicke (een — duyt) S 82: flink wat geld.
discordatie K 585 A, 588, 591.
dispensatie K 589 A.
Ditmers M 175 A: mof.
dobbedobbedob M 581 A.
dobber M 468: vistuig, van haken voorzien.
dochter S 90: jong meisje.
dod S 27 A: dot.
doelheer K 354: iemand die geregeld de doelen bezoekt, er aanzien geniet.
doen S 51 A.
doy (een slechte —) S 315 A: sukkeltje, malloot.
dommelycke (alle — dagen) S 406 A.
dootblyven (op een luys —) K 322 A: heel gierig zijn.
doot en te niet S 387 A.
dootkyven S 205 A.
dootswygen S 205 A.
doomont M 357 A: dode mont.
doopje K 617: saus, vgl. Luc. 1646.
door S 154; Q 54: dwaas, gek.
door (meerv. doren) M 352: eierdooier.
deurmeugen (niet —) M 524: te erg zijn.
doorslach K 141 A: doorbrenger.
deurstooten M 528: doorsteken, doden.
deurtrapt S 359; M 246: sluw, gemeen.
draeck S 182: scheldwoord.
drabbelich Q 309: drabbig.
drasbroeck S 331 A: sukkel.
dreutelaer Q 397 A: sukkel.
driebochgeld (Pieter —e neus) S 395: bijnaam.
drieghen S 377 A; M 270: dreigen.
driesprong K 150 A.
drievoeticheyt S 90 A: obsc. aardigheid.
drijven S 118 A: slaan.
drillen M 29 var.: trillen.
drinken (taback —) K 358; M 74 A.
drinck-penningh K 431: fooi, beloning.
droch S 160; Q 303: bedrieger.
droes K 393; M 157: duivel.
drollich M 377: grappig, snaaks.
droog (— after syn ooren) K 521 A; (—e waren) K 47 A: drogerijen; (—e Lammert) Opschr. Q A: bijnaam.
droogert K 186 A: vrek.
droomich M 535: beteuterd, droevig; vgl. Rod. 2141.
druystich C 33 A: opbruisend.
druyt (*vuyle* —) S 109 A: gemene kerel.
drucker (Joost den —) Opschr. Q A.
dubbloen Q 98 A: munt.
duycker (wat —) K 429 A: wat duivel!
duym (op mijn —) S 540: in mijn macht, geheel meester; Stoett no. 509.
duymkruyt Q 34 A: geld.
duysent (te — duyvels arch) H 41 A.
duister ('t moet — wesen, daer ick dwalen sal) K 538 A.
duisterling O 24: bekrompen, onontwikkeld mens.
duytsch Q 187: Hollands; K 53 A: stevig, flink.
duncken (— laten) S 362 A; M 232: zich verbeelden.
duuren (niet — kunnen) Q 228: geen raad weten, het niet kunnen uithouden; (— op) M 114: volharden.
dusschen K 254; M 522: dus een, zulk een.
dwarshout K 8: galg.

edert Q 2 A: ieder.
eeckje (uit een —) K 352 A: keurig, uitstekend.
eelegeest K 497, 566: beste kerel.
eelekaarten K 615 A: vloek.
eleman K 414: beste kerel.
elenbaas M 289: beste kerel.
eend S 497 A.
ienicheyt (— is armoe) S 238 A: eenzaamheid.
eensjes, iensgis S 12; M 537: 'n keer, eens.
eensloefs K 575 A: regelrecht.
ienwijl C 13 A: intussen.
eer M 42 A: fatsoen; (in eeren houden) S 482: goed verzorgen.
eerlyck K 11 A, 80, 639; S 507, 548; M 52, 507: fatsoenlik, eerbaar, netjes.
eersten (ten —) S 534: onmiddellik, zonder op te houden; (mitten iersten) M 462: in het begin; M 87 A: in het begin der zwangerschap.
ei (van goe ayeren set) H 120 A: vruchtbaar.
eygen (myn —) S 486: eigendom, schat.
eynd (de —en in myn hangt hebben) S 505 A.
eyntvogel H 1 A: eendvogel.
eynkel S 9 A: enkel.
ekevelbekt S 326 A: met een vooruitstekende kin.
eliert M 84: geleerd.

elementen, ellemalementen K 78 A, 321; M 275: vloek.
elfrib S 150 A: lange lummel.
ellendig Q 55: gering, erbarmelik.
emme K 619:?
engels S 503 A: engelachtige woorden.
enkaer, ienkaer M 321 A, 374: elkaar.
erkauwen O 10: herkauwen.
esel (sy slacht de —, enz.) M 222 A.
eunjer M 376 A; 428: aardig, lief, teer.
euvelycken (var. oevelyck) M 455 A: heel erg.
eveliens K 552; M 469 A: geheel alsof.
evenveul (dat is nou al —) K 161: genoeg daarvan; dat is tot daaraan toe.

feecks M 236: boosaardig wijf.
feylen O 6: niet geheel in orde zijn; S 533 A: dweilen.
ferwiellen K 294 A: fluwelen.
fiel(t) K 34: schavuit, dief; M 510; Q 383: bedrieger.
fyn (de —e waerheyt) M 177: precies.
fynman K 121, 256, 572; M 32; H 145, 184: beste kerel; soms ironies.
flaers K 577 A, S 134, 136: scheldwoord voor 'n vrouw.
flensen K 55 A: knoeien met kaarten.
fluck M 563: fluks.
flus S 333, 423; M 170: zo even; M 302, 315: aanstonds.
flusjes K 155; M 170: zo even; M 294, 444: dadelik.
focken H 71: passen, uitkomen.
fray (— volc) K 113: deftige klanten, bezoekers.
freyicheyt M 98 A: levenskracht.
frebis K 109 A: febris? koorts.
fun M 517 A: scheldwoord.
fursetten zie: *versetten*.

gaan (anders —) S 251: op andere wijze gekleed gaan.
garen-wys Opschr. O: waanwijs, eigenzinnig.
gaejingh, gayng S 88; H 36: gading.
gaffel K 391 A; S 157: kinkel.
galey (op —en komen): M 118 A: galeislaaf worden.
galtsich Q 146 A: galachtig.
gang (dat is —) K 266 A, 574; Q 297: vooruit! (syn — nemen) S 87: zich begeven.
gans, gangs, gants, gantsch voor Gods in verschillende verbindingen: (— bloet) K 318; M 359; H 4, 114; (bloet van gansen): S 371; M 573 voor: gans bloet; (— lichters) K 152 A, 258 569: lichten of longen?; (— lyden) K 137, 441, 577; M 166, 294; (— sacker koeck en vijgen) K 387 A: uit: sacramenten?; (— sacker loot) K 562 A: sacra lotio?; (— sacker sinnen) K 269 A: sacramenten?; (— sacker venten) K 441: sacramenten; (— sacker wilghen) M 524 A: heilige wil; (— velten) K 472 A; S 163: St. Velten; (— vijfmenten) K 636 A; H 22: vijf wonden?; (— willigen) S 373 A: heilige wil; (— wongden) K 74 A, 636; M 473.
gangsoogen K 248 A: dommelen?
gast K 436; S 308: jonge maat, pretmaker; (tsyn quae —en, die de waert verdryven) M 346 A: spreekw.
gasten M 201; S 12: feestvieren, een partij geven.
gasthuys (in 't — brengen) M 274 A: spreekw.
gat M 158: deur; (syn — vol) K 160 A; S 368: dronken; (syn — schrapen) K 654 A: zijn hart ophalen; (doncker —) M 158: gevangenis, vgl. Spb. 1192; (droncke —) S 225: dronken kerel; (een — in den hemel slaan) S 29 A: zich verbazen; (in wat —?) C 28: waar?
gauwedief K 643 A, passim, S 41: doortrapte schelm, deugniet.
gebeuren S 239, 508: ten deel vallen.
geborst en gebilt H 112 A.
gebreken O 35; S 107: ontbreken, mankeren.
gebruycken (syn lust —) M 249 A: zijn hart ophalen; (raet —) S 179: raad geven.
gedieuw K 440 A, 660; M 374, 568, 583, 588: adieu.
gedt, get (by —) K 267 A, 487 A, 559, 594; M 423, 427: God; (ey —) C 26.
geelzucht Q 85 A: gouddorst.
geest, giest K 257 A, 290, 349, 550; M 122; H 49; C 29: pretmaker; K 583 A: rederijker.
geestigh S 264: aardig.
geſthumtje, geſtimpje K 351 A; H 165: een kaartspel.
ghegouwen K 550: verl. deelw. v. gelden, zie aldaar.
gehou en getrou S 573, 577: hou en trouw.
ekamt (root —) M 280 A.
gecken S 546: schertsen; (— met) M 342: de gek steken.
ghelach S 97: vrolik gezelschap.
gelden K 550: geld opbrengen; (dat geldt je) K 95: op je gezondheid.
Gelders troefje H 166: een kaartspel.
geleendt-wijslyck O 33: met niet-oorspronkelike wijsheid.

geliggen S 446 A; L 7: bevallen.
gelyk (daer is meer gelijx as eygen) K 414: vgl. Stoett no. 649.
geloof ('t ouwe —) K 179 A: Delfts bier.
gelooven (ick geloof niet dat) K 572; H 140: ik ben overtuigd dat niet.
gheluck (goeder — seggen) K 5 A: waarzeggen; (geluck toe) K 95: verkorting van: daer sla geluck toe!
gemaeckt K 227: nagebootst.
gemack (met —) K 192; S 74: bedaard, rustig.
gemeen M 262; H 99: algemeen, gemeenschappelik.
gemiest K 407: vetgemest.
ghemoe K 649 A; M 53: instemming, toestemming.
geneeren (hem — op) K 642 A: de kost verdienen met.
genieten S 373 A, 380: ontvangen, krijgen.
genocht nemen S 100: behagen scheppen.
genoegen M 390: genoegen nemen, berusten; (hem — laten) K 404: z. tevreden laten stellen.
Gerberich S 351: vrouwenaam.
gherit M 228: aanloop.
gerumel C 22 A:?
geschimmèr K 425: geschitter.
geschoren K 310: gesteld.
geselschap (dat soete —) S 241: de vrouwen.
geswarm Q 350: gewoel.
getimmer K 426: gebouwen.
getrou, zie: *gehou*.
geuseduyt Q 102 A: munt.
gevel S 327: neus.
geven (wat gevet bier?) K 85 A: hoeveel kost het bier? (geeft hem) S 353: ga maar door, verder; (— noch bieden) K 313: niet betalen, noch aanbieden te betalen.
gewelt (kracht en —) S 409: synoniemen.
gewillich (— of ongewillich) K 260: of ik wil of niet.
Giertje (graeuwe —) C 18 A; (— van Vrieslant) K 165 A: waardin.
gijlen K 524 A: schuimen.
gild K 141 A: pretmaker.
gillen M 27 A: kraken.
glorieus K 303 A: zelfingenomen.
gnap en gnut S 64 A; M 327 A.
go K 274: God; (om — gaen) M 197 A: bedelen.
Godt (—s water over —s acker) S 211 A; zie ook: *Gord*.
goe S 94, 95, 298; M 134: goed; vgl. Nauta blz. 34; (van — ayeren set) H 120 A: vruchtbaar.
goed (groote —) C 25 A: lummels.
goed (— ouwers) K 302 A: van een hoge leeftijd; (— wijfs, — soens) K 451: geneigd tot de vrouwen en het zoenen; (— vaars) K 331: een aardje naar haar vaartje (zie aant. vs. 330).
goetduncken S 413 A.
goeder-gheluck (— seggen) K 5 A: waarzeggen.
goetje (mijn mans —) M 73: obsc.
goetkoop Q 305: gemakkelik, zonder moeite; vgl. Gr. 1493.
goet schick H 30 A: met goed fatsoen.
goelick K 190: mooi, knap; M 44: fatsoenlik, netjes.
goelickjes K 332, 383; S 278; M 71; H 76: ongeveer, ten naaste bij; S 114: zachtjes, een toontje lager; vgl. Rod. 448.
geutgat (grynsen als een nicker voor een —) M 216 A.
gord (by —) H 19: bij God; (—lof) C 15: God lof; (— segent eeten) C 40: vloek; (— wous) K 487 A: God beter 't!
gort, gortig H 6 A.
goutsbloem H 14 A.
graag Q 229: hongerig.
graan K 593 A: vernuft!
gracy (de — wachten) M 422 A: geduld oefenen.
grasduynen (in — graasent weyen) K 453 A: grasduinen.
graeuw C 18 A: grijzend.
greep K 55, 202: handigheid, streek; M 237: ruwe wijze van aanvatten, kneep.
greyen K 629: schreien.
grynnen K 620: grienen.
grynsbeck K 627: huilebalk.
grilligh K 259 A: rillerig.
groen (Spaens —) Q 248 A; (wat —s) K 452 A.
groen Q 158: jeugdig, wulps; (—e sy) K 449 A.
groot S 23; H 85: munt (½ stuiver).
guyl M 478 A: lafaard.
guyt K 86, 140; M 246; Q 383: schavuit, landloper.
guyts K 50 A: schelmachtig.
guren H 175 A: oppronken.

hael-over S 285 A: kwaadspreekster.
haer K 163 A: meisje; (in 't — hebben) S 423: beetnemen; (lang hayr, lange sinnen) H 159 A.
haes-op (— spelen) K 42 A: zich uit de voeten maken.

haest K 346; M 13, 38, 254: spoedig; (so — as) K 232, 348; M 279: zo gauw als.
haestich M 391: ongeduldig, driftig.
haesticheyt S 187: drift.
hay K 144, 255; H 97: uitroep v. vrolikheid.
halen (een kind —) M 91; H 117: ter wereld brengen.
half (*halffen tijt*) H 132; (de hiele halven tijt) H 5; vgl. K 320 A.
halfien (— halfaar) H 83: tussenbeide.
halfvat K 320 A; S 36.
hangt (— van de banck) K 467 A: handen thuis; (datte hanghden noch cleefden) H 142 A; (niet een hangtje in 't kouwe water steecken) S 491 A: geen onaangenaam werk doen.
hantdreyen M 309 A: aanleggen.
hangdeloos K 330; S 48: onhandig.
hancktvol (een —) K 304: een niet groot aantal.
hang-wieck S 138 A: sukkel.
Hans (Groot — en Klein —) K 355: aanzienliken en geringen.
Harmen (hoe seyden — tegen syn vaer) M 269 A.
hart (dattet an heur — raackt) K 107: flink, hartig.
hartigh K 24 A: hartelik, zeer.
haversack (as een bock op een —) M 534: heftig, happig.
haverstro (om een —) K 42 A; S 286: om een kleinigheid.
hebben (het hettet al) M 530 A.
hecht (ien — van ien meyt) H 25 A: een stevige meid.
heyen K 5 A: zigeuner.
heyligh (— aevend doen) S 56 A: een taak afdoen; (alle —e daeghs) K 99: alle zon- en feestdagen; (de —en komen nou so deerlijck om heur was) M 166 A: zijn loon krijgen.
Heyn is 't zee K 196 A.
hekel (op een — sitten) S 361 A.
helt (as een —) K 190; S 528: flink, behoorlik.
helder-penning K 402 A: munt.
helft (— te) K 295 A; M 456 A.
hembt (hebje jou safte — verkeerd aan?) S 366 A.
hemmen M 306, 419, 465: hummen, kuchen.
hem sick hou H 56 A.
hennipe venster K 8 A: strop.
herbergh K 82: onderdak.
herommenes M 17 A: Jan en alleman.
hersenbecken M 519; Q 301: hersenpan.
het K 487 A: Ged, God?
hieltje K 526: 'n hele kan.
hieltje (— van een hammetje) K 84 A.
hy! K 30 A, 102: uitroep, vgl. hay.
hylick, hylek, heytich S 207; Q 74; H 108: huwelik.
hyleken S 388, 480; Q 399; H 95 A; C 1, 20: trouwen.
hylekesgesint S 388: trouwlustig.
hicken M 135: kikken, spreken.
Hillebrandt M 592: mansnaam.
histich K 299 A: vurig, ijverig.
hoedt (syn — in huys werpen) K 672 A.
hof-honckt (huylen as ien —) C 14 A.
Holland is in last S 448 A.
hollen (op 't — raken) K 17 A: aan de zwier gaan.
hond (een gierige —) K 323 A: vrek; (ick moet wel een — hooren blaffen) S 431 A; ('t huylen van de honden) K 4 A.
hongden S 453 A: spoken.
hongdert (in 't) K 278 A: in 't wilde weg.
hongs M 268: honds, boos.
hongts-draf (met een —) K 250 A: op een drafje.
hongskoten M 328 A: laken.
heuningh (het reghent —) S 411 A.
hooft (iemants — waer nemen) S 224: zich naar iemands grillen schikken.
hoogh enoegh S 170 A: niet verder.
hoy (by — en by gras) K 332 A: te hooi en te gras.
hoyen (uit — varen) K 161 A.
hoornen (met — kroonen) M 406 A: echtbreken.
hoorens setten M 500 A: idem.
hoos K 258: kous.
houwen (het — met) K 325 A: omgaan met; (hout) S 111: stil, zacht wat; (— en vieren) S 551: zorgen voor.
houtje (van 't — gesproten) M 82 A: een aardje naar zijn vaartje.
hoven K 78 A: ?
hovering K 97: feest, „goeie boel".
huy, huyden K 388 A, 632 A; S 367 A; M 168: heden.
huy S 8 A; M 384 A: wei.
huyt (in myn —) K 12 A: in mijn binnenste; vgl. S 165.
huyf M 213: kap, muts.
huych by haach K 499 A: soort bij soort.
huyck S 283; M 57 A: mantel.
huy-pil Q 249: pil van hui, wei.
huys (een kijnt 'thuys krygen) S 447 A; (huysen met toorens setten) M 499 A; (— houwen met) M 458: raad weten met.

huysboeck ('t groote —) S 538: eig. de bijbel, doch hier de speelkaarten.
huysghesin S 481: personeel, dienstboden.
huysman passim: boer, landman.
hulck (een — verteren) K 356 A: veel geld uitgeven.

i K 633: uitroep van verbazing, zie Ned. Wdb. i. v.
ien, zie: *een*.
yewers, *ywers* passim: ergens.
immers K 236, 403, 452: in ieder geval, om kort te gaan.
in S 25; H 37; C 14: en.
ingasten S 12 A.
ingeboren K 33: inwoner.
inkompsten S 337 A.
inslingeren M 349 A: naar binnen werken.
inwerpen K 515 A.

jaar (over —) K 390 A: lang geleden; (op — en dag) S 522 A: op lange termijn.
jachten K 370; M 11: haast maken.
jachtich S 468: haastig, ongeduldig.
Jan (Sint —) M 95 A.
Jan (— de Backer) K 293: een pronker, fat; (— Hen) H 89 A: sukkel, keukenpiet; (— de neyer) S 455: kleermaker; (Doctor — de Pisbesier) S 20 A; M 153; (— Rap en zijn maet); H 18 A: het mindere scheepsvolk; (— Soetekou) H 129 A; (— Sloot) S 137 A.
Jannetje Claddebotters S 346 A.
Jas (doove —) K 209 A.
Jemy, *Jemeni*, *Jemers* S 27; M 63, 311, 330, 399: Jezus en Maria.
Jerusalemsche vaart S 519 A.
jeuchdelyck. *jeuchelyck* K 472; Q 165: jeugdig.
jong K 480; S 292: de jeugd, jonge meisjes.
jongspul H 41 A: danspartij, feest.
jool M 498 A: stumper, gek.
jorden M 478 A: sukkel.
Jorisheynst (St. —) H 112 A: het paard van St. Joris.
Judas' zweet M 135 A.
Jut (Schele —) K 197: vrouwenaam.

kaegh M 51 A: vaartuig.
kaelkin S 382, 441: melkmuil.
kaepje S 365 A: bui, vlaag.
kaers (as de — uyt is) K 278: in 't donker, volgens Ned. Wdb. VII, 685 heeft kaers hier de bet. v. zon.
kaes (—en broot laet hem eeten) S 122 A: spreekw.
kackerlacken K 314 A: mooipraten.
kackhiel S 159 A: schooier, sukkel.
kackx (as —) K 52: kwansuis, in schijn.
kales S 71, 164: zwerveling, doordraaier; (Kaalis kynt) K 485 A.
kallen K 415 A; S 247, 407, 503; M 203, 320, 503; H 150: praten, zeggen.
kalling M 102, 289: praatjes, onbehoorlike taal.
kam (over een — scheren): K 659 A: gelijk behandelen.
kamelot S 253 A: wollen stof.
kandiel M 93: drank aan de kraamvrouw, familie en buren toegediend.
kanjuweeltje C 38 A: puikje.
kanne-bordt M 61: plank met haken, waaraan de (tinnen) kannen bij het oor werden opgehangen.
kant (aen een — helpen) S 382: van kant helpen.
cape de grijps (op zijn —) K 28 A.
cappoen K 554: gesneden en vetgemeste haan.
kapoenen M 284 A: castreren.
Karel (keur van keizer —) K 43 A.
karigh K 322: gierig.
karmelck S 8: door assimilatie uit karnemelk.
karmosyne S 253 A: purperen stof.
karnmelck (so dick as — op jou broot) S 572 A.
karoonje S 144: kreng, scheldwoord.
kars enne vers S 64 A: kersvers.
katsvel S 141: kwaadaardig wijf.
keyeren M 69: kinderen.
keylen M 259: zeilen, schieten.
kekel M 159 A: puist.
kermis M 224: kermisfooi, -geschenk.
keur v. Keizer Karel K 43 A.
keurich S 345: kieskeurig.
kevy M 334 A: kastje.
kyken op mekaar K 25: elkaar er op aanzien, verdenken.
kynt (Ooms —) K 311, 385: gemoedelike wijze van aanspreken; (Burgers —) K 316: idem.
kynts K 200 A, 525; S 11; M 143, 387: vocatief.
kyntsheyt (in de — zijn) M 364 A: leeg zijn.
kyvekater S 147 A: kijfzieke man.
kittelen (hem —) S 413: zich vleien.
kitteljacht M 266 A: galant avontuur.

kitten K 216, 654; H 67: de kit legen, stevig drinken.
kittig K 274 A: vurig, opvliegend.
klaer maken S 40: poetsen.
Claertje Clonters H 131 A: vrouwenaam.
Claddebotters (Jannetje —) S 346 A: bijnaam.
klaghen S 167: om hulp roepen.
clappen (het — van de swiep) K 465 A.
klaren S 544, 547; M 207; H 29, 163: in orde brengen, verrichten; K 90, 183, 190, 525, 583; S 278: leegdrinken.
klat M 468 A: klis, klit.
klavervlack M 533: klaverveld, wei?
kleeren (uit de — gaen) K 131 A: zich uitkleden; K 474 A, 513: dubbelzinnig gebr.
kley an de kloet S 304 A: flink geld.
kleynicheyt M 339: eenvoudige levenswijs, bescheiden maal.
kleytreer H 38: kleitrapper, pummel.
clergye K 603 A.
cleven H 142 A.
klinck (van —) H 22 A: flink.
kloeck O 27, 40: verstandig, wijs.
kloet, zie: *kley*.
klockje K 526 A: klokbeker?
clocx H 11 A: broeds.
klonters M 179 A; H 131 A: bijnaam.
klouwers (ouwe —) K 301 A.
kluys S 132: huisje.
kluyt (Spaensche —) K 653 A; Q 101: munt.
kluyven (in syn — krygen) S 158: in zijn handen krijgen.
klussen M 31 A: oplappen, knutselen.
knap K 105: vlug, vgl. Spb. 2178; M 417: flink.
knarsen K 2 A: knarsend stuk springen.
knechtjes M 398 A: jonge mannen.
kneuckel K 393 A: kinkel.
knoet Q 383: mof, pummel.
knoop, knoopig H 6 A.
kobbesoch M 238 A: spin.
koe (drincken as een —) S 277 A: geweldig drinken.
koeshuyt (in een — opgehangen worden) K 238 A: oude straf.
koesteren H 52: verzorgen, verplegen.
kocks (sulcke —, sulcke pottagie) K 507: spreekw.
koomenschap K 122; S 313, 518, 527 A: zaken, handel.
coop-al K 349: koopziek iemand.
koopen S 461 A: een aanzoek doen?
koot (over syn koten mogen) K 268 A: flink kunnen lopen.
kopster M 156 A: vrouw die koppen zet.
Cordegaarde K 169 A: wachthuis.
corellen Q 192 A: koralen.
koren M 151 A: braken, overgeven.
koren-ayertjes M 352 A.
korentje (al — groen eten) K 335 A: van de hand in de tand leven.
kornel S 418: kolonel, aanzienlik persoon.
Cornelis (Broer —oorden) S 391 A, zie ook Hist. Tijdschr. 1925, afl. 3.
cornuyt S 500 A: makker.
korteling K 70, 163; M 200; H 119: kort geleden, onlangs.
korts S 24 A: spoedig daarop.
kost (ouwe —, goe —) M 256 A: spreekw.
kostelyck S 230: kostbaar; K 596; Q 222, 226: voortreffelik, prachtig; (hem — houden) S 403: zich op prijs houden.
Costverloren K 230 A, 309: naam van een huis.
kous S 81 A; (volk van de breyde —) K 486 A: langpraters.
kousebanckjes (damaste —) K 457 A: ontstoken oogleden.
kraem H 119; L 20: kraambed; (in de — leggen) M 105 (van een man gezegd): een kind krijgen.
kracht S 512: geweld; (— en gewelt) S 409: synoniemen.
Krameryksch S 76 A: uit Kamerijk.
krens M 61 A: krans?
kreucken (de kaart—) K 54 A: vals spelen.
krevel Q 314: kriebel, jeuk.
kriekje M 152: vrucht.
krijschman K 528: krijgsman, soldaat.
kroes (de kop was myn so —) K 394 A: ik was zo boos.
krollen K 199 A, M 285.
krommen K 73: zich krommen, bochten maken.
kroon (myn — te na) S 49 A: mijn eer te na.
kroonen met hoornen M 406 A: bedriegen, echtbreken.
kruyderen Q 112: oude meerv. vorm v. *kruyd*.
kruydig C 38: pittig, opgewekt; vgl. Gr. 29.
kruyck K 1 A: spreekw.
kruymel (niet een —) K 488: volstrekt niets.
kruys M 560 A: overlast, verdriet; K 402 A: munt.
kruysen (hem — en segenen) S 29 A; M 148: zich bekruisen, verbaasd staan.
kruysheer S 426 A, 433, 435: waagdrager.
kuf, kufje M 15 var., 42, 381: kroeg, bordeel.

Kuylenburgh K 42 A: toevlucht voor bankroetiers.
kunnen M 436: potent zijn.
kunstener Q 12 A: geneeskundige.
konstig M 335 A: knap, bedreven.
kunsjens M 514: obsc.
kustory S 58 A: doos, omslag.
qualyck S 400 A: boos.
quansuys K 80: voor de schijn.
quylen (er in —) K 525 A: een afkeer hebben van iets.
quytschelden M 371 A: vrystellen.
quickx S 311 A: levendig, jolig.
quicsilver M 114 A.
quirom-doosje K 182 A:?
quistgoed K 141, 329: verkwister.
quist-quas K 463 A:?

Lacedemonien K 31 A.
lach K 656: gelag, vertering.
lachen (— als een paert dat byten wil) M 124 A: spreekw.
lam K 127; M 235: kreupel.
lammere tongh S 503 A.
Lammert (droge —) Opschr. Q A.
langhen K 240; Q 189: geven; K 478: verschaffen; S 28: aangeven.
langh-lijf S 150 A: lange lummel.
langtong S 149: klappei.
lansert K 265 A; *lanst* K 347 A; S 307 A; M 479; *lansje* H 94.
langsknechten H 166 A: kaartspel.
laphes Q 118 A: lapis philosophorum.
lappen noch leuren S 439; geen nietigheden (lappen noch lorren).
lappen (een kan door de glasen —) K 347 A.
lapsalver Q 379 A: kwakzalver.
laryen M 167 A: babbelen, kletsen.
laster O 32: gebrek, onvolkomenheid.
leech M 545: laag.
leerlijck Opschr. Q: leerzaam.
leghseme daer S 32 A: betaal maar (ook: dobbelspel).
leytlich Q 58 A, 145: lijdend.
Leyts (op syn —) H 167: kaartspel.
lecker K 626 A: knaap, kwajongen.
lecker M 214: kieskeurig; S 94: aangenaam.
leckertant K 565 A; H 7 A: lekkerbek.
lellen K 138 A: zeuren.
lepperen K 186: langzaam drinken (Rod. 311: leperen).
lesen M 367 A.
lestent K 13, 276, 623: kort geleden.
letten K 662: dralen, talmen.
leur, zie: *lap*.
leven M 520: beleven.
levendag K 148 A.
licht S 375: gezichtsvermogen.
lichten K 15 A: lichter maken, beroven; O 24: verlichten, licht verschaffen.
lichters (gans —), zie: *gans*.
Lichthart K 337, 345, 364: bijnaam van een doordraaier.
lichtvinck M 507 A: losbol.
lief K 638: aangenaam; (met —) M 96 A: gezond en wel.
lieffelyck K 148 A.
liggen Q 278 A: ?; (myn leyter gants niet aen) S 210 A; (daer leytet myn) M 552 A.
lyden K 259: voor gans lyden, zie: *gans*.
lyen (hem — met) K 616 A: tevreden zijn met.
lydich (te —) M 114: geweldig; (lydighe veel) M 203 A.
lyf S 79 A: kledingstuk.
lyfrente S 337 A.
lyfuyt S 138 A: sukkel.
lyckewel K 260 A; Q 14: evenzeer.
lynwaatsch S 268: linnen.
Lysbet (loopende —) S 349 A; H 18 bijnaam; Q 97 A: munt.
Lysje (— an den Overtoom) M 433 var. A; (— waer is Jan) S 339 A.
lyster (singen als ien —) M 376 A.
Lobberich M 533 A: vrouwenaam.
Lodder S 247 A: eigennaam.
lodderlyck S 323 A: verliefd, wellustig.
loer S 136 A; Q 303; L 85: schelm.
loeren M 425: beetnemen, bedriegen.
Longs Engels M 217 A: Londens bier.
Longeren (Pots—) K 373 A; M 486: vloek.
loot (ghesmolten — in de ooren gieten) S 381 A.
loog S 38: wasmiddel.
looghen S 66: wassen met loog.
loon (— na 't werck) S 453 A: loon naar werken.
loopen op H 168: betrekking hebben op; (loopende Lysbeth) S 349 A.
Loop-velt K 241 A: weg by Amsterdam.
loos (liedt van een soo loosen boerman) K 540 A.
looven M 197 A: geloven; (ic loof niet of) K 102; M 593: ik ben overtuigd, dat niet; (ic loof niet dat) K 177; M 273: idem.
lossen H 169: bevrijden, verlossen.
louter, bnw. K 83: flink; bijw. K 190, 271, 614; M 547: netjes.
loven H 85 A: te koop bieden.
Lubbert M 272 A: sukkel, sufferd; (— in de wei laten) K 516 A.
lucht (wat schaedt de — datter altemet

een veugheltje deurkeylt) M 259 A; (de — thuyskrygen) K 213 A.
luchten (niet mogen — noch lijen) K 511 A.
luye-evel (van 't — sieck zijn) S 321: heel lui zijn.
luyffen M 571 A: luifel.
luypen K 61 A: loeren.
luyren M 179: doeken, luiers.
luys-bos(ch) M 506 A; Opschr. L; *luyzen-bosch* L 16.
luysig M 505: beroerd, ellendig.
luytenant M 574 A: dubbelzinnig.
lock M 271 A: geluk, gunstig toeval.
lust (myn — gebruycken) M 249 A: mijn hart ophalen.
lustich K 267, 281, 437: flink.
lutje (een —) S 30: een weinig.

maech K 81, 270, 385: eigenl. bloedverwant, doch ook gebruikt voor: kameraad, als vocatief.
mael M 92 A: kandeelmaal.
maer K 85 A, 92, 309, 653; M 45; vgl. Ned. Wdb. IX, 42.
Maes (met de prins over de — gekomen) K 205 A.
machtloos Q 165: inpotent.
madt K 460 A: mot.
mallen M 109, 209: euphemisties voor het minnespel.
mallicheyt M 295: dartelheid.
mam H 5 A: borst.
man (een — in 't velt) M 75 A: flinke kerel; (onder de — helpen) M 96: dubbelzinnig; (as een —) K 628: flink, adhortatief, vgl. M 483; (voor — varen) K 89 A: zijn vak verstaan; (wat mans zijn) S 80; M 232: flink, manlik zijn.
man Q 96 A, 106, 121, 156, 246: slechts, maar.
manckje M 57: dialecties voor mandje.
mangel M 214: amandel.
margen K 445 A: morgen.
marckt (op een qua merrickt moetmen wel teeren) K 448 A: spreekw.
mat (hangter een — veur) K 152 A.
matery H 54: etter.
matich (zich — houden) M 316: zich beheersen.
me passim: mede, mee.
mient H 35 A: gilde.
mienteman K 41: kleine burger, gemene man.
meer K 156 A, 664; S 144: merrie.
mieste (de —) K 428: de aanzienliksten.
miesteren Q 226; H 52: behandelen, genezen.
Mieuwes mal-monckt H 38 A: bijnaam.
melaets M 83 A.
Melis Klaesz onse schepen K 201.
menen K 122, 315, 614: voornemens zijn; (al waers —) S 322: voor waarheid, ernst opnemen.
mengen (hem — met) M 273: zich inlaten, verenigen met.
met H 52: altemet, tevens.
middelen H 90: bemiddelen; H 146: het gemiddelde nemen.
middelmootje H 86 A.
middelrift H 87: middelrif.
middelschot H 87: middenvlies in de borstkas?
middelstraet H 78 A: het midden v. d. straat.
middelwech H 77: middenweg.
mieste-koe K 634 A: gemeste koe.
miesten K 407: mesten.
milt (de — steeckt men) K 494 A.
missaken K 393 A: ontkennen.
misseggen S 186: iets beledigends zeggen.
misselijck S 20: ongunstig, slecht uitziend.
missen K 413: zich vergissen.
moedernaeckt K 279; Spb. 151: geheel naakt.
moeyelick (ick bin —) H 63: 't spijt me.
moeien (het moeyt mijn) K 405; M 470: het spijt me, doet me leed.
moer (de — van de malle luy) S 131 A: de grootste gekkin.
moerlycke lienich K 318 A; M 65: moederziel alleen.
moet (wat — maken) K 130 A: gaan rusten.
meulen (wat deedje so nae an de —) S 127 A: spreekw.
molenaer (— korendief enz.) M 501 A.
mom C 42 A: gemaskerde.
mommen (uyt — gaen) H 26 A: gemaskerd langs straat lopen.
mont (in de — loopen) K 242: tegemoet lopen; (het loopt me voorby me —) C 36: ik kan er niet opkomen.
mongtrevier S 149 A: babbelaarster.
monseur K 68: groot heer.
moort (sloecher de —) C 12 A: stierf ze.
morsen K 55 A: vals spelen.
morspenning H 3 A: extra-verdienste die men geheim houdt.
mortelen M 362: stof worden en uiteenvallen.
mouwespelt S 60 A.
muysje (het — in 't valletje jagen) M 145 A.
murrew S 326, 328 A: slap, week.
murrewert S 127 A: gek, malle vent.

naeyster C 25: meisje.
naars, zie: *aars*.
nachtmerrie M 132 A.
nachtruin M 132 A.
nadragen S 579: nageven.
nagaen H 39: achterna lopen.
natgierich M 382: drankzuchtig.
nat(t)urelyck K 88 A: natuurlik, of woordspeling.
nau M 595: angstvallig; M 14: nauweliks
navertrecken K 660: navertellen.
naevolck H 69: namagen, nabestaanden.
neef S 3: kleinzoon.
neer S 4 A: nering.
neerleggen K 276 A; M 200: vermoorden.
neyen S 479, 549: naaien.
neyer S 455: naaier, kleermaker.
Nel van Gordswegen H 129 A: vrouwenaam.
neringbaar Q 15: bedrijvig, neringdoend.
nest (dat lege —) K 20 A: beurs; (uyttet — nemen) H 173 A: bedriegen.
neus (mit myn — int vet) M 474; (syn — in een andermans koocken steken) H 155 A.
neusdoeck M 213 A: halsdoek.
neuswys K 303 A: nieuwsgierig, wijsneuzig.
Niesje (Nauwe —) S 37 A: vrouwenaam.
niet K 104: niets.
nieu M 293: geil, dartel.
nieuw-backen M 109 A: nieuw.
nieuwers passim: nergens.
nieuwes S 266: geassimileerd uit nieuwers.
nift S 57: nicht.
nicker K 150 A, 392, 444; M 216 A: watergeest.
nobel Q 99 A: munt.
noch M 229: bovendien; Q 172 A: nochtans, toch.
nochtent K 560: ochtend.
nochteren K 545 A: op de nuchtere maag
non forts K 76 A: 't doet er niet toe.
noo, nood K 318; M 56: node, ongaarne.
noot (wat — ist?) S 472: waartoe dient het? (wat — wast?) M 385: wat hinderde 't! het was zo erg niet; (van de — een deucht maken) M 19 A.
noodeloos S 543: geen nut opleverend.
noyt S 417: volstrekt niet.
nu S 422: zonderling, vreemd; vgl. Spb. 2022.
nuw-backen M 109 var. A: nieuw.
nuwelyck M 277: wellustig, dartel.
nuwicheyt M 398: dartelheid.

of—, zie: *af—*.
of M 587: indien.
olyck S 580; M 125: ongepast, schandelik, erg.
ombrengen (een bier —) K 181: de bierkan doen rondgaan, toedrinken.
omdrincken K 524: naar de rij af drinken, elkander toedrinken.
onaardigh O 39: onbevallig.
onbekrompen S 78: ruim (van een mantel).
onberaedsaem S 202: onberaden.
onder haer vieren K 50 A: met hun vieren
ongerdaeghs, var. *onderdaaghs* S 447 A: dezer dagen.
onderienich, ongerienich M 66 A; K 317 A: terstond.
ongerriem H 21: gordel, ketting.
ondersteken (jou bienen —) M 520 A.
ondeucht (te —) C 5 A: heel erg.
ondeughdelycke K 100 A; H 120: buitengewoon.
ondieft S 61: biezonder; (te dubbel —) M 337 A.
oneerlyck (een —e plaats) M 84: onbetamelike plaats.
oneffen M 233: ruw, boos, onvriendelik.
ongevalligh Q 146 A: gebrekkig.
ongneertich S 62 A; M 148; 334; H 175; C 7: biezonder; M 334: biezonder mooi.
onkunde O 4: gebrek aan ervaring.
onnosel Q 319: zonder kwade bedoeling.
onrecht (een —) S 209: de verkeerde.
onrechtvaerdich goet S 449 A: oneerlik verkregen goed.
onschuld O: verontschuldiging.
onschulden O 42: verontschuldigen.
ondecken M 129 A: wegnemen, openslaan.
onteeren S 580: te schande maken.
onteert Q 51: zonder aanzien, eerloos.
onthouden (hem wel —) S 64: goed blijven, zich goed houden.
onty (by —) M 285 A: in 't donker.
ontydig, ontygh K 497 A; M 102: onbehoorlik.
ontlorsen M 212: ontstelen.
ontmommem M 211 A: ontfutselen.
ontraen S 297 A.
ontrijghen S 175 A; M 151: losrijgen.
ontrusten M 250: verontrusten.
ontschrijven K 65 A.
ontschuldigen K 314: zich ergens trachten af te maken.
ontsluyten S 500: verkondigen, meedelen.
ontellen K 65 A: ontstelen door onjuiste boekhouding.
onverbolghen S 201 A: onstuimig.

onverdient ('t is —) M 58, 585: je bent te goed!
onverhoets M 15: zonder achterdocht, onvoorzichtiglik.
onverstant O 13: tekort aan kennis.
onweer S 365: bui, storm.
oogh (wat moys in 't —) S 334: mooi uitziend.
oom K 81, 311, 385: gemoedelike wijze v. aanspreken.
oor (syn —en in de wieck leggen) S 320 A: met aandacht luisteren.
oorden (Broer Cornelis —) S 391 A.
oorlof S 395 A; M 476: toestemming, welnemen.
oortje H 46: kwart stuiver, 2 duiten.
oorwurm (as een —) K 154 A.
op M 4: open.
opblyven (mee —) S 308: mee blijven feestvieren.
opbreken K 14: openbreken.
opdoen K 168; M 537: opendoen, binnenlaten; (hem —) K 421: zich vertonen.
opdroogen M 74: impotent worden.
ophalen (met een mouwespelt —) S 60 A: zich mooimaken.
opkoopen M 4: voor geld doen openen.
opnemen (de haart —) S 553: schoonmaken.
opschorten (de lip —) S 411 A: optrekken.
opsien K 456: voorkomen, uiterlik.
opsitten M 532: obsc. bet.
opslaagje K 457 A.
opsnappen K 141 A, 614: opmaken.
optrecken M 199 A: pierewaaien.
optrecker, persoon uit de Kl. v. d. Koe: doordraaier.
opwisselen K 340 A: inwisselen.
orber (ten — schaffen) S 300 A: nuttig aanwenden.
os (van den—opten esel vallen) M 204 A: spreekw.
out (wil je niet — wesen, so laetje jong hangen) S 295 A: spreekw.
ouwer (syn — ontgaen, enz.) S 297 A: spreekw.; (goet ouwers worden) K 302 A: een hoge leeftijd bereiken.
outheyt S 246: de oude dag.
oven (beven as ien —) M 223 A.
overdadig K 162, 411, 596; S 305; M 521: buitengewoon, geweldig; S 16: verkwistend.
overende stellen S 286: in opschudding brengen.
overgeven S 147: slecht, gemeen.
overhalen K 296 A: hekelen, kwaadspreken.
overhangen M 167: boven 't vuur hangen.
overluyt S 443 A: duidelik.
overslingeren K 662 A: toewerpen.
Overtoom S 526 A; (Lysje an den —) M 433 A.
overtreden (de aarde —) S 494 A.
overvliegen (laet eens —) M 358: rijk de kan eens aan!

paert (te — raken) M 423 A: dubbelzinnige uitdr.; (lachen als een — dat byten wil) M 124 A: spreekw.; (men beslaan geen loopende paerden) S 111 A: spreekw.; (as een blint — sien inde wint) S 250 A: voorzichtig zijn; (het de duyvel het — ghegheten, enz.) K 446 A: spreekw.
Paes (op sen — heylighe daechs) S 69 A: op zijn mooist.
pangt, panckt S 141 A; H 33: lievert (ironies); (te pande laten blijven) K 578: laten opdraaien voor.
panvis K 83 A: gebakken vis.
papeeters H 4 A.
papegaey (de — sal langh enoegh staen) M 112 A: spreekw.; (na de — schieten) K 354 A: spreekw.
parlegaten M 89 A.
parlementen K 442 A: te keer gaan.
pas (*te — komen*) K 389 var.: gelegen komen; M 165 A: gebruikt worden.
passe (*van* —) M 244: zo tamelik; M 353: redelik, naar behoren.
passelyck M 545: tamelik.
passen op K 617: horen bij, bestemd zijn voor.
Peet (*Malle* —) S 350 A; (tot mijn peets) H 69 A.
pels S 256 A: wollen of linnen onderkleed; (in ouwe pelsen kanmen oock wel luysen vangen) K 479 A: spreekw.
pelser K 70 A: linnenwever?
penssop S 40: pensnat, -soep.
perig H 22 A.
petemeuy M 160 A.
petercely leely K 454 A.
peupel Q 146: volk, de mensen.
peuren M 488: gaan.
pijl (hy het syn beste —en al in 't wilt verschoten) M 81 A: spreekw.
pyntje M 4 A, 385: pint.
pyp M 61: wynkan? Zie Ned. Wdb. XII, 1719.
pypen (so voor ghepepen, soo na ghedangst) K 547 A: spreekw.
pisbesier S 20 A: uroskoop.
pisdief K 172 A; S 381.

pisreutje M 578 A: minachtende term, vgl. K 172 A.
pistolet Q 98 A: munt.
plaan K 586 A.
platbroeck H 130 A.
platluys (in de vergulde —) H 57 A.
platteel K 554: schotel; vgl. betiel.
plat-uyt K 175: ronduit.
plech, pleech (praet. v. plegen) K 113; M 109; H 44, 153, 161, 164.
ploegh (de waerdin haer — laten gaen) K 187 A.
plockebeurs H 58 A: afzetter.
pluysen (te — langhen) K 478 A.
pod (om podden te marrickt gaen) K 462 A: spreekw.
poeetery M 331: fictie, fantasie.
Poep M 175 A: mof.
poesen K 21 A: kussen.
pocken K 362 A; C 6: veneriese ziekte.
pollen K 19 A: inpalmen.
pondt K 433 A: munt; (praten by loutere ponden) S 315: geweldig.
poock S 255 A: dolk, degen.
poorthlock 581 A; (aleer de — luyde) S 323 A: spreekw.
pop (rycke —) K 455: mooi aangekleed dametje.
poppegoet S 67 A: klein vaatwerk?
porren S 364 A: lastig vallen.
Portogoloyser Q 97 A: munt.
Pots longeren K 373 A; M 486: vloek.
Potsnickel K 558 A: vloek.
pottebanck K 298; S 68, 554: aanrecht.
praet (een —geven) M 321 A: een praatje maken.
pracchen K 640 A: sparen, gierig zijn.
prey K 517 A, zie: *vysten*.
pry S 144 A: scheldwoord.
prins (met de — over de Maas gekomen) K 205 A: spreekw.
proncken K 455: mooi aankleden; (er niet langh mee —) K 489: snel leegdrinken.
proper H 29: handig, bekwaam.
propertje S 123 A: lievertje (ironies).
propertjens (al —) K 192: kalmpjes, netjes.
propoost S 333: onderwerp.
puick S 265: de „chic".
puntich S 44, 347: netjes, zindelik.
puren M 113: voor den dag brengen.

qu, zie: *kw*.

raet (wat —) K 237: wat te doen?; (wat — gaet my nu an) S 176 A: wat moet ik doen?; (te — houden) S 300 A: opsparen; (daer was geen — toe) K 534 A: ik wist geen raad; (— gebruycken) S 179: raad geven.
raegh-beusem S 28: raagbol.
rabaut, rabbaut, rabauw, rabauwt K140A; S 138,181; M 149, 505: schurk, schelm.
rad (op —en komen) M 118 A: geradbraakt worden.
raden aan C 39: doen trouwen met.
rammelen S 128 A: malen, krankzinnig zijn.
rampuyt S 77 A: degen, dolk.
rapkens Q 197: raapjes.
ratelaer K 223: klepperman, nachtwacht.
ratelwacht S 444: vgl. *ratelaer* en Wagenaar, Gesch. v. Amst. III, 183.
rechtschapen M 424; H 21: flink, terdege; (een — man om) K 356: juist de ware man om.
reddering (— maken) K 346: weg weten met.
redementen M 549 A: te keer gaan.
redenrijcker K 13 A: rederijker.
ried, riet K 535; M 338, 355: gereed.
rietschapje S 275 A.
regenen M 147: dubbelzinnig.
reyn S 268: keurig.
reysbroeder K 261, 372: reisgenoot.
reyser M 497 A: reiziger.
reysigh M 456 A: rijzig.
rekel S 360 A: hond, vrek.
recken K 250 A: zich spoeden.
rendelyck S 42 A; M 227 var. A: zindelik, netjes.
retrosijn K 584: rederijker.
reuckeloos S 509: roekeloos.
reusel (zijn — scheuren) S 283 A: spreekw.
ribsacken M 226 A; H 183: kwellen, plagen.
rietje (over een clooft — gaen) C 38 A: spreekw.
ryden S 152 A: trillen; K 173 A, 648: plagen, kwellen.
Rijckhart Q passim: naam v. d. kwakzalver.
ryp S 30 A: rups.
rysenbry K 285 A: rijstebrij.
rimenten M 549 var. A: te keer gaan.
rits M 515; C 32: wulps.
Robbeknol S 295 A; opschr. L.
roemdrager S 364 A: grootspreker.
roemsteekje K 351 A; H 165: kaartspel.
roy (sonder —) K 177 A: onbehoorlik.
Romeyns (— bedrijf) M 483 A.
rommelen S 371: babbelen, kakelen.
rondeel K 610 A: dichtsoort.

ronst (op 't —) S 540: ronduit.
roo-kuwen M 171: rode kieuwen.
roor K 287 A: troor, dientafel, buffet.
roosenobel M 123 A: munt.
Rotterdams M 217 A: biersoort.
ruymschottelt K 305 A: kwistig.
ruynen M 284: castreren.
ruyntje M 424 A: mes; (— van stal laten) K 394 A: het mes trekken.
rustich K 438 A; S 78; M 201 A; 438: flink.
rustichlyck S 318: flink, kloek.

saak M 85: euphemisties gebr.
sael (uyt de — werpen) M 469 A.
saen K 590: spoedig.
sabben K 155 A: zoenen.
sack K 191 A: lichaam; S 359 A; M 44; H 22: vrouw, meisje; (seuven — met krenten) M 526 A: zeven sacramenten.
sackereelde K 391 A: vervloekte.
sacker lyden K 377 A, zie ook: *gans.*
sacker sinnen, zie: *gans.*
sacker venten, zie: *gans.*
salig S 298 A, 436; M 62, 250: beste.
sammelen K 353 A: knoeien.
zanckt (over zee, over —) K 599 A: op reis.
santschuyt (leggen as een —) M 472 A: zeuren.
sattijnen K 458: glanzend.
schaer (daer de — uythangt) H 62 A: waar men afgezet wordt.
schaden (wat schaed versocht) M 21 A.
schaffen K 553: opdissen; K 648: verstrekken; (ten orber —) S 300 A: nuttig aanwenden.
schalck (arge —) K 78 A.
schamel K 633: ongelukkig.
schandeliseren M 567: te schande maken.
Schancks K 55 A: de Oude Schans.
scharbier (sich beteren als — op den tap) M 76 A: hoe langer hoe erger worden.
schiel H 90: geschil, verschil.
scheystock K 282 A.
schelden O 17, 36: bestraffen, verwijten.
schelmery M 332 A: leugenachtige onzin.
schempen Q 323 A: zich vermaken; L 18: de spot drijven.
schennen K 392 A: ongelukkig maken.
scheren H 59, 61: afzetten, plukken; 64 A: gekscheren; (over een kam —): K 659 A: spreekw.
scheurbuyck H 53: ziekte (dubbelzinnig?)
scheuren (de echt —) M 248: echtbreken.
schier M 365: spoedig.
scheynbaerheyt Q 56: blijkbaarheid.
schyndeucht S 181: iemand die deugd veinst.
schyt M 249 A, 310: interjectie.
schild K 408 A: schouder; M 373:?
schilderaer M 333: schilder.
schilderij H 136: portret.
schimmel ('t brood uyt de — houwen) K 333 A: verkwistend zijn.
schnar L 8:?
schob-jack S 117 A: schooier.
schoe (waer me de — wringt) M 378 A.
schoon genomen S 378; M 300: verondersteld.
schorteldoeck C 21: schort, boezelaar.
schorteldoeckxbandt S 178 A.
schorten op S 137: mankeren aan.
Schotse Stijn C 31 A: vrouwenaam.
schouwt (de — met syn hongkt) K 242 A.
schrapen (syn gat —) K 654 A; M 561: zijn hart ophalen.
schrobber S 160 A; M 543 var.: schobber.
schrollen K 306 A: schelden.
schruer (pelsers en —s) K 70 A: kleermaker.
schuymsel S 138: uitvaagsel.
schuyt (wech uyt mijn —) K 475 A: ruk op.
schuyteboef K 113 A.
schurft (— is haest geraackt) K 469 A: spreekw.
zee (wat schaet de — datter altemet een scheepje door seylt) M 260 A: spreekw.; (over —, over zanckt) K 599 A: op reis.
siepsier K 201: zeepzieder.
zegenen (het zegendje bier) K 487 A.
seggen (laetje —) S 122: laat je gezeggen; wees verstandig.
seijen K 454: zaaien, vgl. Nauta § 24.
seyllagie K 506 A.
selbst isset beste kruyt Q 394 A: spreekw.
selschip S 151: gezelschap; (selschap) H 176: feest.
semelaer M 531: treuzelaar.
senuw Q 171 A: spier.
seper(s) passim: zeker.
setten K 32: instellen.
zeuningh S 410 A: varkenstrog.
seven (die — jaer bij een vrou blyft wort melaets) M 83 A: spreekw.
sieche Q 13 A: ziekte.
sielmis K 545 A.
sy (aan een — steken) H 3: terzijde leggen.
sin (heb je jou vyf sinnen alle drie) S 125 A: spreekw.
sincken H 167 A: kaartspel.
sinnen M 15: zijn.
slaach komen K 498 A: van pas komen.
slaen (in huis —) M 452: in huis opnemen.

slapen (se — niet al die der snuijven) M 446 A: schijn bedriegt.
slappe-lende S 287: slappe kerel, lammeling.
slecht S 428; Q 40: eenvoudig.
slechtjes S 214: onnozel; vgl. Mo. 1126.
slet S 172: kerel van niets, prul.
sletvinck S 143 A: scheldnaam voor een vrouw.
sleur S 255 A: kledingstuk.
sleutel (een vreemde — in ien anders slot steken) M 580 A: spreekw.
sleutelvreeckx S 163 A; H 20.
slim-mongs (Neel —) M 156: kwaadspreekster.
slingeren K 159 A: aan de zwier zijn.
slockje (een — komen halen) M 304: dubbelzinnig.
slordich (een — praetje) K 464 A; M 93: onbehoorlike taal.
slordicheyt (— en is geen heylicheyt) S 1 A: spreekw.
sluymer K 368 A, 551: smul- en drinkpartij.
slurf S 379 A; H 27: sukkel.
smaelyck K 156: verwenst, vervloekt.
smeer (— van mijn elleboogh) S 473 A.
smeerig Opschr. C: vettig, vuil; (— Brecht) S 347: vet, welgedaan (in goeden doen?).
smetzen Q 293 A: lekker eten.
smient H 1 A: eendvogel.
smyten K 156, 631; M 192: slaan.
snaar K 162 A: snol.
snaers (met een —) K 183 A: in één teug.
snack (— voor back geven) K 464 A.
snapop K 141 A: doorbrenger.
snappen K 158 A; S 374: druk praten.
snarricheyt S 358 A: kwaadsprekerij.
sneering H 33 A:?
sneersen M 116 A.
sneuvelen H 16: struikelen, vallen.
snobbelen K 155 A; M 475: zoenen.
snobbelig K 579: om te zoenen.
snoepen (uit — gaen) K 565: op lekker eten uit zijn.
snoep-reysje M 266 A.
snoeps (vry wat — zijn) K 203: niet solide leven.
snoeshaen K 349 A: snuffelaar, rare snuiter.
snof (de nieuwe —) S 254: de nieuwste mode.
snollen (uyt — gaen) M 286 A.
snooste K 68 A: ergste, sluwste.
snuyven M 446 A: snorken; zie: *slapen*.
soenen (het mach syn suster —) K 555 A: uitroep van bewondering; (dat gy my soent, daer ick by ben) K 580; M 491: spreekw.
soeticheyt M 388, 408: genoegen, wellust; zie S 91: verklaring van de naam Symen songer S.
sock H 162: zog; (in myn — volghen) S 266 A.
soldaet (ien out —) K 205 A.
somma K 363: om kort te gaan.
sonderling (wat —s begeren) S 462: een aanzoek doen?
songt M 72: sedert.
soo S 19: toen.
sorgh S 485, 496: bezorgdheid; S 498: gevaar.
sorghen S 265: vrezen.
sorchvuldich S 510: bekommerd, zwaartillend.
sot (in 't — spreken) M 579: mallepraat uitslaan.
spaens groen Q 248 A.
sparge Q 193: asperge, vgl. sperzie.
speelluy S 99: muziekanten.
speelnoot M 229; K 559: vriendin; K 508 (sulcke bruyts, sulcke speelnoots): spreekw.
speldegelt K 194 A: beloning.
speulen (uyt — varen) M 230: een uitstapje maken; (uyt — komen) K 93: voor pleizier ergens komen.
spiering (heure buyck vol — at) H 127: dubbelzinnige aardigheid.
spilpenningh K 141: verkwister.
spinnen S 557: weven?
spitruyter K 18 A: vrouw, lichtekooi.
spits O 40: scherpzinnig.
sport M 27 A: van een ladder.
spreken op K 292: afkeurend spreken van.
sprenckeld H 11: gesprenkeld, gespikkeld.
springer H 141 A: jonge kerel.
spul M 458: moeite.
staan (beter —) K 470: beter gelegen komen; (myn lyf stong myn en beefde) M 280 A.
staertje K 186: restje.
stee (op —) Q 203 A: dadelik.
steekat K 661 A; M 425: stadsvrouw.
steeklieck M 500 A; H 13: stadbewoner.
steevrouw M personagien: Tryn Jans.
steewyf M 49, 440: stadsvrouw.
stekelbaersje M 578: vrouwenliefhebber.
steeckelich H 124 A.
stempen Q 324 A: stelpen.
stercke Q 95 A: kracht.
stick passim: stuk; (— van achten) K 340 A: munt; (— van vieren) M 194 A: munt; K 287; M 351: boter-

ham; M 118, 190: streek, ergerlike daad.
stillen M 407: kalmeren.
stilstant geven Q 7 A: zwijgend luisteren.
stilswijgend S 560: zonder dat de mensen het weten.
stoep K 223 A: ratelwacht.
stofregen K 218 A: dichte regen.
stocknar S 396 A: erge dwaas.
stockvis eten S 372 A: slaag krijgen.
stooten M 327: verslijten?
stootkant M 329: rand tegen 't slijten.
stootwerckje K 278 A: vechtpartij.
story M 331: ware geschiedenis; M 164: gebeurtenis.
stormen M 147 A: dubbelzinnig.
storten K 220: morsen.
straet (over de — dragen) M 188 A: algemeen bekend maken.
straffen S 430: logenstraffen.
stracx O 43; K 176, 317, 650; S 535; M 365: dadelik, aanstonds; S 99: zo even.
streeck (een — uyt de pan geven) S 47 A: er van langs krijgen.
stryken (nae huys —) M 136: naar huis gaan.
strix strax K 272 A; S 121: dadelik.
stuck (stucke vleys) S 149: scheldwoord; zie verder: *stick*.
stucken K 2: in stukken, stuk.
Zuyer-kerck K 423 A.
suycken H 162: zuigen.
suyckermongtje K 168: liefkozende term.
suyveltje S 474: liefkozende term.
suc passim: zulk.
sukken K 102 enz.: zulk een.
sulvertuygje M 325: het zilver dat aan de kleding gedragen wordt.
zus (om —) K 83 A.
sus, tsus K 520, 628 A, 652; M 139, 437, 583: stil, st!
sus M 208: vriendin, beste!
susterling K 326; M 592; H 117: zusterskind.
suurmuyl K 147, 331: scheldwoord.
swaer S 55; M 73: zwanger; (— bloedt) M 140: dik, traag stromend bloed?
swager S 434 A.
swaricheyd K 16 A.
Swart-Jan K 78 A: ?
Swarte Paert (Het —) K 163, 169 A: naam van een herberg.
swerck M 25: de wolken.
swick swack K 191 A: uitroep.

taerling H 168: dobbelsteen.
aback K 358; M 74 A.
taaken K 34: stelen.
tand (myn —en waterich maken) K 559 A: doen watertanden.
tansgis tansjis M 396: zo even.
tap K 112 A; S 278 A; M 76 A.
tarnen (na haer gat —) H 43: te lijf gaen; zie ook: *tornen*.
tavaren K 158 A: herberg.
teem K 289 A.
teer (zet jou — na jou neer) S 4 A: spreekw.
teeren K 448 A: uitgaven doen.
tegenwoordich S 197: op dit ogenblik, nu.
tentich S 45 A: keurig, netjes.
terneer (hem — stellen) S 120: zich kalmeren.
tesen C 27 A: kwellen.
Testament ('t Ouwe —) K 350 A; (op sen ouwe Testaments) H 73 A: op ouderwetse, degelike wijze.
tet, tedt K 330; S 48: sukkelachtige vrouw.
Teunis (S. —dijck) K 337 A: St. Anthoniesdijk.
teves K 193: tegelijk, ineens.
Tieuwis de Siepsier K 201: Teeuwis de zeepzieder.
tijen: K 235, 395; M 244, 266: gaan, trekken.
ticktackje K 352 A: dobbelspel, triktrakken.
tjats C 21 A: dartel.
tobben C 27 A: schertsen, gekken.
tocht K 468: in obsc. bet.
tochtich K 452 A.
toegeven O 12: welwillend oordelen.
toegift Opschr. O A: beroep op toegevendheid?
toegrauwen S 140: afsnauwen.
toekomend S 523: toekomstig, eventueel.
toeleggen S 284: toedelen, geven.
toemaken S 335 A; M 412 A: uitdossen, aankleden.
toepullen K 568: toedrinken.
toeslaen K 535 A: aannemen.
tonne-vleys H 17: pekelvlees.
tooch, toochje S 8, 277; M 382: teug, dronk.
torrenen (na 't gat —) K 395: te lijf gaan; zie: *tarnen*.
travaeren K 158 A: herberg.
tredt (uyt haer — gaen) M 222 A: spreekw.
trentelen K 534 A: drentelen, treuzelen.
Trijn Aerdakers S 317 A: naam v. e. vrouw.
trynneeren K 643 A: africhten op.

troetelsieck K 18 A: wellustig.
troeven K 114: kaartspelen.
trommelen S 370: ranselen.
trompetterswangen K 492: bolle wangen.
troocentje K 352 A: kaartspel.
troor zie: *roor*.
troosten M 536: bevredigen, tevreden stellen.
trouwe (by myner trouwen) S 280 A: voorwaar.
trouwen K 32, 115, 297, 367; H 104, 121, 175: voorwaar.
tsus, zie: *sus*.
tuchthuys K 214 A.
tuysen K 353 A: handel drijven, dobbelen?
tuysscher K 63 A: dobbelaar.
turfteef S 143: turfdraagster.
Turck K 387 A.
tzio K 227: vooruit, vort!

uyl (uylen blijven uylen) M 540 A: spreekw.; (selden sietmen uylen by valcken vliegen) K 501 A: spreekw.
uytdryven S 171: afleren.
uytgasten S 12 A: te gast gaan.
uythouwen H 106 A: uitscheiden.
uytkallen M 210: rondvertellen.
uytkomen K 11 A: voor den dag komen.
uytleggen (zijn eyeren —) M 80: in het nest van een ander zijn eieren leggen.
uytschieten S 535: weer te voorschijn brengen, uitspuwen.
uytsetten S 341: vertellen, rondstrooien.
uytstooten M 296: verdrijven, de deur uitzetten.
uytstrycken M 410 A: uitschelden; H 4: bedriegen.
uytsuypen (eieren —) M 435: leegslurpen.
uyttarten S 42: uitdagen.
uytvaren M 596: er op uitgaan, op reis gaan.
uytwachten (mijn tijt —) C 17 A.

vaack (— in myn tangden) K 543 A: klappertanden?
vaen K 120 A, 222, 348, 594; S 278: munt, biermaat.
vaart (metter —) S 552: snel; (myner vaerden) S 110: mijnsweegs.
vallen S 502: uitvallen, worden.
var S 155: jonge stier.
varen M 459: te werk gaan, het aanleggen; (in de hel —) M 282: komen. (hoe vaertet?) K 261, 273: hoe gaat het?
vaering H 31 A: stier.
varcken (hier comtet — ongder syn maghen) K 529 A: spreekw.
varckensdo'st K 543 A: honger?
vast M 167, 582: reeds, al, maar; M 69: zeker.
vat (swack —) S 191 A.
vatter Q 316 A: makker, beste!
vechten K 279, 282: dubbelzinnig.
veech K 523 A; C 4: stervend.
veellicht O 36: allicht, misschien.
veem K 290 A.
veenvos K 396 A: boerekinkel.
veer (wel vyftich veren op myn hangt) K 115 A.
vel S 147 A, 290, 325: vrouw, minachtend.
velt (in 't — varen) S 529 A: spreekw.; (een man in 't —) M 75 A: flinke kerel; (over —) K 280: op het land, in 't open veld.
velt-scheerer H 65 A: maaier.
vellen (wat so de —) K 448 A: ?
velten (Gants —) zie: *Gans*.
venster (hennipe —) K 8: strop.
venten S 336: aanbieden, verkopen.
Venisje K 151: ironies voor een lelike vrouw.
verbidden H 37 A: ten huwelik vragen.
verbynen K 182: verbinden.
verbijten (hem —) S 120: zich inhouden, beheersen.
verbrangst M 27: vervloekt.
verdeylen Onderschr. K: dramatiseren? in rollen verdelen.
verdoen K 336: uitgeven, verkwisten.
verdompt K 48: dompig, vochtig, zie Kil. i. v.
verdreyncken H 16 A: verdrinken.
verflauffen Q 265: verflauwen, het opgeven.
vergaen M 141: overgaan, beteren.
verglaesd K 426: met glazuur bedekt?
verhaesten (hem —) M 112: overijld handelen.
verhayd K 138 A: vervloekt.
verhuysmorsen M 211: verwaarlozen, verslonsen.
verkeertje K 352: spel met 't verkeerbord.
verkerft M 38: verkorven.
verkerven (het —) K 675: de boel in de war sturen.
verkiesen S 509: een keus doen.
verkleumd M 290 A: stumperig, impotent.
verkloecken (hem —) O 16: zich verstouten.
verkoopen op S 519 A.
verkouden Q 171 A: zijn warmte verliezen.
verquicken Q 198: herleven, op krachten komen, vgl. Kil. i. v.

verkuyst met K 613 A: gediend van.
vermallekomenschappen M 383: zijn geld aan onbehoorlike dingen verdoen, zie ook S 527 A.
vermeten O 28: beweren, verzekeren, vgl. Mnl. Wdb. VIII, 2132.
vermoeden op K 26 A: vermoeden van.
vermommen H 136: verbergen.
vernachten M 7: overnachten.
vernielen S 158; M 527: vermoorden.
verongelycken M 409: onrecht aandoen.
verpeuteren M 552 A: bederven, te erg maken.
verpynen (heur —) H 181: zich moeite geven.
verpoyen M 385: verdrinken.
verpullen K 203 A: verdrinken.
vers, veers, vars (van —) M 453 en var., 461: van verre.
verschynen K 390: betaalbaar zijn.
versetten M 329 A; C 21: furset.
versetten (het hersebecken —) Q 302 A.
versien M 434: voorzien.
versierde (van de — spelen) K 373 A: veinzen.
versinnen K 109 A: begrijpen.
versoecken S 352; M 21: beproeven.
versommen S 525: verkopen.
versoord K 292 A; S 358; M 187: verwenst, vervloekt.
verstaen S 272: vernemen; (hem de komanschap —) S 312: verstand hebben van de handel.
versteuren (hem —) S 439: zich boos maken.
vertalen M 190 var.: verhalen.
vertasten (hem —) M 541: de verkeerde nemen; vgl. Luc. 2561.
vertreck (sonder —) Q 260: zonder uitstel, dadelik.
vertrecken M 130, 324, 565; Q 302; H 152: vertellen.
vervaerlycken S 44, 533: ontzettend.
verweend K 231; S 60, 73, 231; M 455: kostbaar, mooi.
verwilderen K 443 A: gek worden.
verwoesten K 23: wild worden.
verwortelen M 361: vastgroeien.
veteren (na 't gat —) M 78 A: te lijf gaan.
veugel S 171: schavuit; vgl. Luc. 1848.
vier (te — setten) M 46: op het vuur zetten.
vieren (onder haer —) K 50 A: met hun vieren.
vieren S 551: verzorgen, vertroetelen.
vyesevasen M 139: hersenschim.
vyfmenten (gants —) K 636 A; H 22, zie: ***gans.***
vysten K 517 A; M 184 A: veesten.
visch (de vischen hebben 't goet, die meugen drincken alse willen) M 354 A: spreekw.
vlay S 285 A: koek, taart.
Vlamingen K 584 A: rederijkers.
vleet (al de —) S 465: alles; vgl. bij de vleet, Stoett no. 2430.
vleysdief K 141 A; M 516: vrouwenliefhebber.
vleugel M 29: molenwiek.
vlieden K 570 A.
vlieger M 403 A: kledingstuk.
vocht (de —) S 101: het vocht.
voer H 36 A: gading?
voeren H 28 A: castrare?
vogel (een vet veugeltje) S 559 A: spreekw.
vogelaer M 414 A: dubbelzinnig.
vollyvich M 278: zwaarlijvig, dik.
voordeel (op —) K 340: om er later voordeel van te hebben; bij voorbaat.
veurkraem M 111 A.
voorleggen M 461: voorstellen.
voorschreven M 243: te voren genoemd.
voorslagh O 2: plan, onderneming; vgl. Gr. 282.
voortbrenghen S 206: vertellen, opdissen.
voortdoen Opschr. Q A: uitstallen.
vos (hoe qualijck ken de — syn schalckheyt bedecken) S 183: spreekw.? (ouwe —) S 424: oude sluwerd.
Vreckebart K 363: bijnaam voor een vrek.
vrient K 199; H 124, 142: bloedverwant; (een ghenoot — brenght wel een goet — mee) S 105 A: spreekw.
vriendelijck K 451: verliefd.
vriendelijckheyt K 171: schat, engel (ironies).
vrientschap M 288 A, 443: dubbelzinnig; (een — doen) K 194 A; H 97.
vrijelijck, vreylich S 87; Q 5 A: ongehinderd, onbevreesd.
vroom O 9, 40: flink, rechtschapen.
vroumal M 380: gek op vrouwen.
vrouschap M 50: vgl. heerschap.
vrouw M 196 A, 524, 567: meesteres.
vuylvat (absolvat —) M 187 A: spreekw.
vuyst (uit de —) K 612: voor de vuist.
vuystloock S 372 A: slaag.

waegdragher K 114 A; S 435.
Wael H 55 A: de Oude Waal.
waan-bet-weters Opschr. O: ingebeelde critici, vgl. Gr. 2740.
waerafter M 103 A: waarachtig.
waerd (sulcken —, sulcke gasten) K 504: spreekw.

wa(e)rdeynen K 296 A: bekritiseren.
waernemen S 224: zich schikken naar.
waerom (een groote —) S 83 A: een goede reden.
wacht (de — hebben) K 168 A.
wachten (het —) K 88, 586, 592: een dronk wachten en beantwoorden.
wagenaer K 465 A: voerman.
wambays S 258 A: kledingstuk.
wammesje S 59: wambuis.
wang (met styve —en) S 341 A: met een effen gezicht.
wap S 279 A.
wapen ('t — moort) S 448 A: uitroep v. schrik.
waren (— en spoken) M 131 A.
waret H 110: waarheid, zie Mnl. Wdb. IX, 1557.
waring (in de —) S 339 A; M 108: in de wandeling, gewoonlik.
warm, zie: *arm.*
was (de heyligen komen om heur was) M 166 A: spreekw.
wat K 273: nog al.
Water (het —) Q 222 A: Damrak; (op sulcke —en vangtmen sulcke vissen) K 671 A: spreekw.
waterich, zie: *tand.*
waterrot (keuningh van de —ten) S 415 A: ?
web S 557: weefsel.
wieck, zie: *oor.*
wieck-ebacken K 330 A.
we(e)naer Q 4; H 37; C 30: weduwnaar.
weer H 25 A: inspanning, kracht; (uyter —) M 2 A: ?
weerlichten K 425: weerkaatsen.
weg (de smaeck — hebben) M 554: beethebben.
wegdreumelen M 180: wegmaken, wegstoppen.
wey M 384 A: wei, hui.
weyts S 75: voornaam, deftig.
weyichheyt M 97 A.
weyman K 349 A; M 418: jager, dubbelzinnig.
weyntjenspars (in — liggen) M 133 var.: ?
weyschuit, wayschuit S 529 A; H 132 A.
wel esien S 400: welkom.
weligh (— wyf sonder man) S 218 A: spreekw.
wenst K 57 A: gewoonte.
wiens S 100: bij meervoudig antecedent vgl. Nauta § 96.
wyf (wyven van mans) K 297: praatzieke mannen.
wijntgenspars, zie: *weyntjenspars.*
wys H 71: mode, gebruik.
wys (so — as seven dolle koeyen) S 213 A: spreekw.
wyvich M 277: dartel.
wil (die — wil hebben, moet — doen) K 189 A: spreekw.; (de — hebben van) M 388 A: het genot hebben van.
wilt (op het —) K 142 A: op de verkeerde weg.
wilde-boeren-salf H 50 A.
wildschut K 354: jager.
wind, zie: *paert.*
winnen S 318: geld verdienen.
winst S 507: broodwinning.
wisselaer K 50 A: geldwisselaar.
wittebroodskeyeren K 420 A; H 173.
wonder K 23, 71, 103, 303; S 35: wonderlik, verbazend.
wonde(r)lyck S 576: biezonder.
woort (op 't —) M 13: in opspraak; (de woorden syn wel goet, maar d'Eenden leggen d'eyeren) S 497 A: spreekw.
wortelbroeck C 22: ?
woutaep S 144 A.
woutesel S 144 A.
wrecken K 124, 127, 249: wekken, vgl. v. Helten, Mnl. Spr. § 135 f.

200971_029
bred001aava01
De kluchten (ed. A.A. van Rijnbach)